ଠହୁଡ଼ ମାପୁର

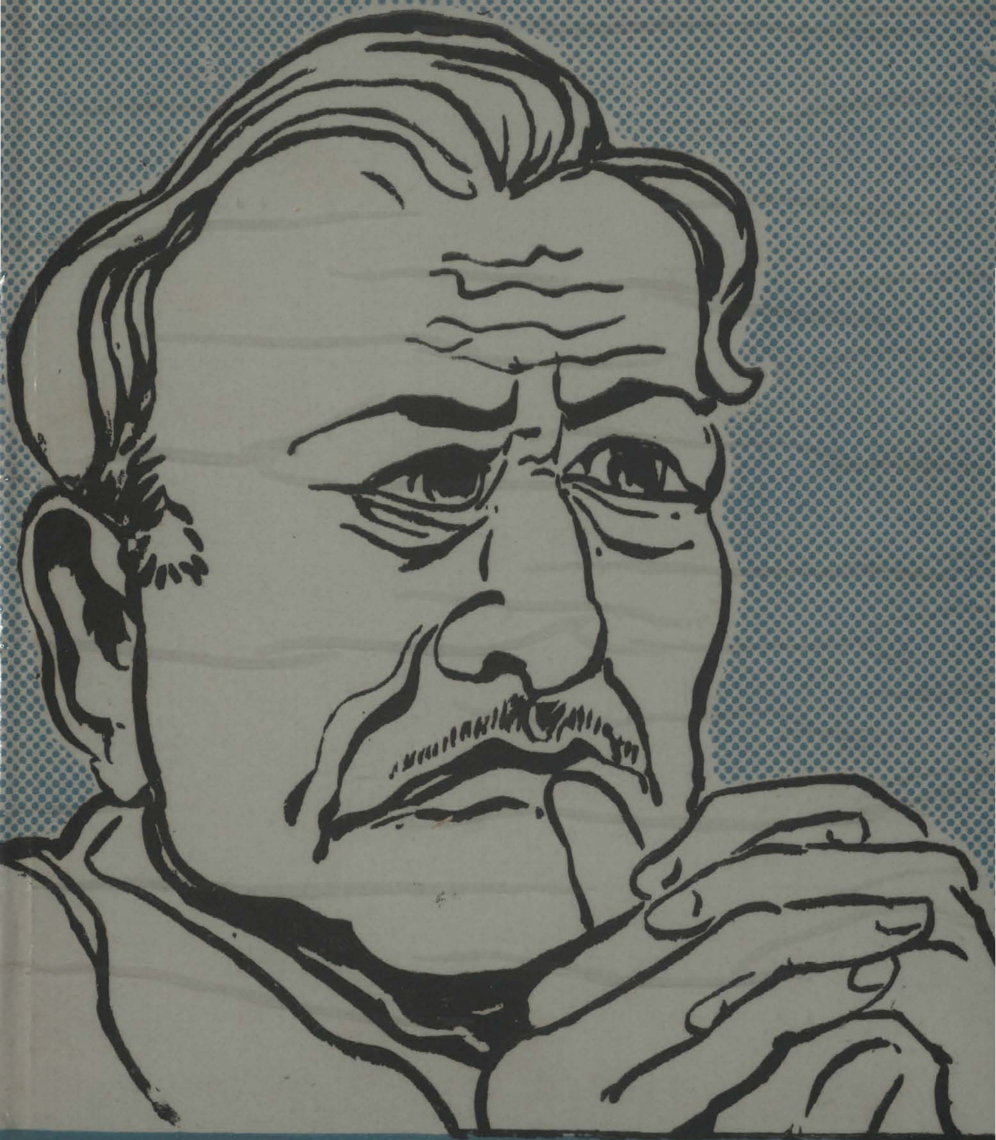

ନରସିଂହ ସାହୁ

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର

ଲେଖକ :
ଅଧ୍ୟାପକ ନରସିଂହ ସାହୁ
(ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ)

ଗୁରୁଜୀ ବୁକ୍ ଷ୍ଟଲ
ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶକ ଓ ବିକ୍ରେତା
ଝାଞ୍ଜିରୀ ମଙ୍ଗଳା
କଟକ-୯

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର

ଲେଖକ :

ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ସାହୁ

ପ୍ରକାଶକ :

ଶ୍ରୀନିବାସ ଗୁରୁ

ଗୁରୁଜୀ ବୁକ୍ ଷ୍ଟଲ

ଝାଞ୍ଜିରିମଙ୍ଗଳା, କଟକ-୯

ପ୍ରଚ୍ଛଦ :

ଜ୍ଞାନ ରଥ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ : ଦଶହରା—୧୯୯୬

ମୁଦ୍ରଣ :

ଗୁରୁଜୀ ପ୍ରେସ

ଝାଞ୍ଜିରିମଙ୍ଗଳା, କଟକ-୯

ମୂଲ୍ୟ—ଟ ୫୦-୦୦

HEADMASTER

By :

Narasingh Sahu

Published by :

Srinibas Guru

Gurujee Book Stall

Jhanjirimangala, Cuttack-9

Artist :

Gyan Rath

First Edition : Dasahara—1996

Printed at :

Gurujee Press

Jhanjirimangala, Cuttack-9

Price—Rs- 50-00

ଉତ୍ସର୍ଗ

ପ୍ରଫେସର ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାଥ, ଏମ୍.ଏ. (ଲଣ୍ଡନ)

ଗୋଟାଏ କପଟ ମଫସଲିଆ ଲୋକଟା, ଢୁଣ୍ଡା ହାଉଡ଼ା ଭଳି ରୂପ । କଥା କହିଲା ବେଳେ ଯେମିତି ମାଠି ମୂଠି, କଠେଇ କାଠେଇ କହେନା; ଆମର ତ ମନେ ହୁଏ, ଆଗରେ ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳ ଦେଖି ଦେଲେ ବୁଢ଼ା ସେଠି ଅପ୍ କରା ବସିପଡ଼ିବ— ଠ-ଠା-ଠି ।

କିନ୍ତୁ ବାପ୍‌ରେ ବାପ୍, ଏଇ ଲୋକଟା ପୁଣି ଏତେ ପଢ଼ିଛି ? ଜ୍ଞାନର ସମୁଦ୍ର—ଏମ୍. ଏ. (ଲଣ୍ଡନ୍) ଶିକ୍ଷା ଶାସ୍ତ୍ର । ଏମ୍. ଏ., ପ୍ରଫେସର, ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ । କିନ୍ତୁ ପାଠ କ'ଣ ବଡ଼ ? ହୁଏତ ପାଠ ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି ହେବ, ଭଲ କୁଦି ହେବ, କିନ୍ତୁ ସ୍ନେହ, ପ୍ରେମ, ଆନ୍ତରିକତା, ଆତ୍ମୀୟତାର ଯୋଉ ଅଥଳ ଅମ୍ବୁଧି, ସିନ୍ଧୁ, ସିନ୍ଧୁର ଗର୍ଜନ—କିଏ ଠିଆ ହେଇପାରିବ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ? ତଥାପି ଭୃକୁଟୁ ମାରିବେ । କହିବେ—ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ମାମୁଲି ଲୋକଟା । କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ ।··· ତେଣୁ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଆଜି ଗୋଟାଏ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉ ।

ଆଚ୍ଛା କୁହନ୍ତୁ ସାର୍—ଏତେ ବଡ଼ ପଣ୍ଡିତ ପରି । କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତୁ ।

ମେଞ୍ଚାଏ ଅଲଥଲ ମଣିଷ ଘୁଅ ଦେଖିଲେ ଆପଣଙ୍କର କ'ଣ ଭକ୍‌ଭକା ବାନ୍ତି ହେଇ ପଡ଼େନା ??

ଗୋଟାଏ କାଲ ଘରସର ବେଧଛୁଆକୁ ତା' ମାଆ କଥାଗୋହିସ୍ୱରେ ଗଡ଼େଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲା ବେଳେ ଆପଣ ଦେଖି ଦେଲେ ଆପଣଙ୍କର ଦେହ କ'ଣ ଶିରଶିରେଇ ଉଠେନା ? ଘୃଣାରେ ପାଟିରୁ ବାହାର ଆସେନା—ଇସ୍, ବେଧଛୁଆ ??

କୁଷ୍ଠ ରୋଗୀଟା । ଗୋଡ଼ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠି ସବୁ କଳକଳା ହେଇଗଲାଣି, ପୁଜ ରକତ ବଳବଳ 'ହେଲାଣି । ଆଉ ତା' ଭିତରୁ ସାଲୁବାଲୁ ହେଇ ବାହାର ଆସୁଛି ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ପୋକ । ଆପଣ ଚାହିଁ ପାରିବେ ତା' ମୁହଁକୁ ? ନା' ଥୁ ଥୁ ଛେପ ପକେଇ ପଳେଇ ଆସିବେ ଦୂରକୁ ?

କୁହନ୍ତୁ, କୁହନ୍ତୁ ସାର୍—କ'ଣ କରିବେ ଆପଣ ? କ'ଣ କରିବେ ? ଆମେ ତ ଡିଆଁଟା ମାରି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେଠୁ ଚମ୍ପଟ ! ବରଂ ସେ ବେଧ ଛୁଆ ପଛରେ ନ ଗୋଡ଼େଇ ସେ ବେଧ ମାଆ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇବାରେ ଲାଭ ଅଛି ।

ଆପଣ ??

ଆପଣ ସ୍ବା' ଭିତରେ ତାକ ଅସଗ୍ର କାଢ଼ବେଣି । ଆପଣଙ୍କ ଆଖି ଅଗରୁ ସେ ଚନ୍ଦ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯିବଣି । ବାଦ ଥିବ ଖାଲି ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ—ସେ ବିଷ୍ଣୁ ନାଇଁ, ଛୁଆ ନାଇଁ, କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମୀ ନାଇଁ, ଖାଲି ଗୋଟିଏ ଚନ୍ଦ—ଠାକୁର, ଠାକୁରଙ୍କ ମୁହଁ । ଗୋଟିଏ ପଟରେ ଖାଲି ବିଶାଳ ମହୋଦଧି, ଅଥଳ ମହୋଦଧି, ଆର ପଟେ ଖାଲି ଜଗନ୍ନାଥ—ଜଗତର ନାଥ—ଆଉ କିଛି ଅଛି କି ?

ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଣିଷ ଆଖିରେ ଘୃଣା ଭକ୍ତି, ବଡ଼ ମଣିଷ ଆଖି ଆଗରେ ତ ଦୁଇଟି ଆଖି—ଦୁଇଟି କଳା କଳା, ଚକା ଚକା, ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟାପୀ ଆଖି । ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ?

ତେଣୁ ତିନୋଟିଙ୍କି ଆଜ ଏକା ପଙ୍ଗତରେ ବାଢ଼ି ଦେଇଛି—ଆସ୍ୟ ହରିହର, ସେବକ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାଥ । ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡ—କୁଡ଼ୁଆରେ ଅଭଡ଼ା ଅନ୍ନ, ଡାଲି, ବେସର, ମହୁର, ଖଟା, ଶାଗ—ଠାକୁର ନିର୍ମାଲ୍ୟ—କାହାକୁ ଉଠେଇ ଦେବ ଏ ପଙ୍ଗତରୁ । କୁହ, ତିନହେଁ ଏକା ଭଳି, ଅନ୍ଧ ଭଳି ଲୁହରେ ଭାସୁଛନ୍ତି । ମୁଁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରୁଛି ତିନଙ୍କ ପାଦତଳେ । ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ର ଧୂଳି ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ୁ, ତୁଣ୍ଡରେ ପଡ଼ୁ ।

ଲେଖକ

ସାରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ

ସ୍ନେହର ବନ୍ଧୁ ନରସିଂହ ବାବୁ,

ଭଲ ଥିବେ । ପରମେଶ୍ୱର ଆପଣଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବେ । ଅନେକ ଦିନରୁ ଦେଖା ହୋଇନାହିଁ । ବରାବର ଭାବୁଛି ଓ ଖବର ରଖୁଛି ।

ଚିଠି ପାଇଛି, ଏ ଉତ୍ସର୍ଗ ପାଇଁ ମୁଁ ଭାଜନ ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ତିନ ଠାକୁର —ସେଥିରେ ଏହି ଅଧମକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟା ଲାଭ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ କରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଯୋଗ୍ୟ; ତଥାପି ଆପଣଙ୍କ ସ୍ନେହ ନିକଟରେ ମୋର ଉତ୍ତର ନାହିଁ । ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୋଲି ମାନି ନେଇ ମୋ ସ୍ୱୀକୃତ କୃତଜ୍ଞତା ସହକାରେ ଜଣାଉଛି ।

ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ କରି ରହୁଛି ।

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାଥ

ପଦେ ଦିପଦ, ଆଉ ପଦେ

ସମସ୍ୟା ଆକ୍ରାନ୍ତ ଏହି ପୃଥିବୀରେ କିଏ ବା କେଉଁଠି ସ୍ଥିର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିପାରିବ ! କ୍ଷୁଦ୍ରରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର, ମହାନ୍‌ରୁ ମହତ୍ତର ଜୀବନରେ ସମସ୍ୟାର କରାଳ ଘୂର୍ଣ୍ଣିବାତ୍ୟା ଘେରି ରହେ । ତାହାର ବିଘୂର୍ଣ୍ଣିତ କୁଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଘନ ଘନ ଉଦୟ ଅସ୍ତ ଭଜୁଥା'ନ୍ତି । ଶେଷ ପରିଣତି କ'ଣ ? ବିଜୟ—ଉଦୟର ନା ଅସ୍ତର ? ମାନବ ଇତିହାସର ଏହି ଜଟିଳ ବାସ୍ତବ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ସରଳ ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ରୂପଦେଇଛନ୍ତି ଲେଖନଧାରୀ ଅଧ୍ୟାପକ ନରସିଂହ ସାହୁ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ "ଝଡ଼ର କବିତା" ହୃଦୟରେ ଝଡ଼ ବୁହାଇଦିଏ । ମୁଁ ଥରେ ଦୁଇ ଥର ସେ ଝଡ଼ ଭୋଗିଛି, ନାହିଁନାହିଁ ଡାକିଛି । ଭାବାବେଗର ପ୍ରଖର ସ୍ରୋତ ଶାଣିତ ଛୁରୀ ପରି ଆଘାତ କରେ । ଏପରିକି ପଥର ଦେହରେ ତାହାର ସ୍ପର୍ଶ ସଙ୍କେତ ରଖିଯାଏ । ସାର୍ଥକ ଲିପି ଶିଳ୍ପୀ ସୁସାହିତ୍ୟିକ ବିଦଗ୍ଧ ଇଂରାଜୀ-ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ସେହି ଲେଖନୀସମ୍ଭୂତ "ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର" ନାତିବୃହତ୍ ଉପନ୍ୟାସଟି ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଅବସ୍ଥାରେ ପଢ଼ିଛି । ଏ ଉପନ୍ୟାସ ଜଣେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘୂର୍ଣ୍ଣିର ଚିହ୍ନ ବହନ କରିଛି । ସାଧାରଣ ମଣିଷଟିଏ, ସରଳତାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି, ନିରାଡ଼ମ୍ବର, ନିରୀହ ଏଇତ ତା' ଜୀବନର ଦୁର୍ଗୁଣ । ବିଷମ ଜଂଜାଳ ଆକ୍ରାନ୍ତ ପୃଥିବୀର ଅଣୁ ପରମାଣୁ ଭେଦି କୁଟିଳତା, ପ୍ରବଞ୍ଚନା, ଆତ୍ମବଡ଼ିମା, ଆତ୍ମମ୍ଭରିତା ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହେବ ଏଇ ମଣିଷଟି ! ନୈତିକତାର ପଗଡ଼ି ପିନ୍ଧି ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବ ! ପୁଣି ଅନ୍ୟକୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ଶିକ୍ଷା ଦେବ ! ଶିକ୍ଷକ ହେବ ! ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହେବ ! ଏ ତ କମ୍ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ନୁହେଁ ! ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ହୁଅ ଅଥବା ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୁଅ ତୁମକୁ 'ପ୍ରଧାନ' ହେବାକୁ 'ମୁଖ୍ୟ' ହେବାକୁ କିଏ କହିଲା ? ତୁମେ କାହାକୁ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଯାହା ହେଉଛି ତାହା ହୁଅ । ଆମେ ଯେମିତି ହୋଇଛୁ, ସେମିତି ହୋଇଆସିଛୁ, ହେଉଛୁ ଓ ହେବୁ । ଆମକୁ ତୁମେ ଶିକ୍ଷା ଦେବ, ଆଚରଣ ପ୍ରଚରଣ ଶିଖାଇବ ? ଯଦି ସେଭଳି ଭାବୁଥାଅ ପରିଣତି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଅ । ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ, ଶିଖାଇବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଏ ଉପନ୍ୟାସରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଇଛନ୍ତି ଅଧ୍ୟାପକ ସାହୁ ।

ଅଗାଧୁ ବାରିକ (ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର) ଭାବୁଥିଲେ, ଖାଲି ଭାବୁଥିଲେ, କାହିଁ ଗଲା ୧୯୨୧ ରୁ ୧୯୪୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧିର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ସର୍ବସ୍ୱ ମାଦକତା ବିହ୍ୱଳିତ ଅନୁଭବ ! ଅଗାଧୁବାବୁ ମାଷ୍ଟରିଆ ଲୋକ, ସମ୍ମାନ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ—ସ୍ନେହ ଟିକିଏ ପାଇଁ କାଙ୍ଗାଳ । ପ୍ରତ୍ୟାଶା ନାହିଁ, କର୍ମ କରନ୍ତି କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧରେ । ସେ

ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ଏ ଯୁଗ ସେ ଯୁଗ ନୁହେଁ । ଲୋକେ କେତେ ବଦଳି ଗଲେ ସତେ ! ଲୋକେ ଭୁଲିଗଲେ, ସବୁ ଭୁଲିଗଲେ !!

"ଏ ଯୁଗରେ ଭଲ ଲୋକର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, 'ଭଲ୍ଲୁକ'ର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଭଲ ଲୋକ ହେଲେ ହିଁ ତ ମରବ ।" ସବୁ ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି, ଆନ୍ତରିକତା ତଳେ ଲୁଚି ଲୁଚି ରହିପାରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ? ଅଗାଧୁବାବୁ ଚଳୁଛନ୍ତି, ଚାଲିଛନ୍ତି—ଉପରେ ଧର୍ମ ଓ ଭିତରେ ବିବେକକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି । କେତେ ବାଟ ଚାଲିଲେ ସେ ତାହାର ଉପାଖ୍ୟାନ ଏହି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉପନ୍ୟାସରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ଅଙ୍ଗେ ଲଗାଇ ନ ଥିଲେ କଥାଟା ଚାଲୁଚଳନ ଔପନ୍ୟାସିକ ଲାଗିବ । ଅଙ୍ଗେ ଲଗାଇ ଥିଲେ ଏ କଥାର ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦ ଅଛି । ପାଠକ ଲାଗି ବେଶ୍ ଉପଯୁକ୍ତ ଖୋରାକଟିଏ ମିଳିଯିବ ।

ଲେଖକଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ମୋର ଶିକ୍ଷକ ଗୁରୁଣାଂ ଗୁରୁ ସାରଲ୍ୟ ପ୍ରତିମା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ନାଥ ଏ ପୁସ୍ତକଟିକୁ ଆଦରରେ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି—ସେ ପବିତ୍ର ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ ଲାଭ କରି ଏ ପୁସ୍ତକ ଧନ୍ୟ । ତୁଳସୀ ବୃକ୍ଷ ପରି ଶିକ୍ଷକଟିଏ କଣ୍ଟକ ଶୂନ୍ୟ ଶରୀରରେ ବଞ୍ଚେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁଳସୀମାନେ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମନେ ହେଉଛି କଣ୍ଟକ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବଞ୍ଚିପାରିବ । ସାମର୍ଥ୍ୟ ଏବେ ବି ଅବଲୁପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଶକୁନିଙ୍କ କପଟପାଶା, କୁରୁବଳର ଚକ୍ରବ୍ୟୂହ ଯେତିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ତାହା ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହେବା ପାଇଁ ଧର୍ମ, ବିବେକଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅଛି ତ ! ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ସାହୁ ନିଜ ଅନୁଭବରୁ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି..........

ଏ ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ପାଠକଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ସେ ଆମର କୃତଜ୍ଞତା ଭାଜନ ହୋଇଛନ୍ତି ।

କଟକ
ତା ୯ । ୧୨ । ୯୫

ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ରାୟ
(ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ)

ଲେଖକଙ୍କ କଲମରୁ

ସାଲେପୁରର ମୋ ଆଦ୍ୟ ଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର । ଥରେ ଆମ ଘରକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୋର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ନାଁ ଶୁଣି ପରିହାସରେ କହିଲେ "ଏଁ, ବାବୁ ! ମୋର ତ ଗୋଟିଏ ସେବକ ଥିଲା—ତା ନାଁ ବାବୁ !!" ଆମେ ସମସ୍ତେ ହସିଲୁ । ମନେ ମନେ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଭାବିଲି—ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେବକ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଆଉ ସେଇ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କର ସେବକ ଯଦି ମୋ ପୁଅ ହୁଏ କ୍ଷତି କ'ଣ ?

ଆଜି ପଇଁତ୍ରିଶ ବର୍ଷ ପରେ—

ମୋର ସେଇ ପୁଅ ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ବାହାଘର ଭୋଜିରେ ଗୋଟିଏ ଚକ୍ ଚକ୍ ନୂଆ ପ୍ୟାଣ୍ଟ କମିଜ, ସାର୍ଟ କମିଜ ତା ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ହସ୍ତରେ ଫେରେଇ ଦିଏ, କହେ "ଆପଣଙ୍କ ଝିଅ ବାହାଘରରେ ଟିକିଏ କ'ଣ କଲି ବୋଲି ଆପଣ ଏତେ ଜିନିଷ ଦେବେ କାହିଁକି ? ମୁଁ ବା ନେବି କାହିଁକି ? କୋଉ ମୁହଁରେ ? Charles Lambଙ୍କ "Barbara-S" କ'ଣ ଦିନକର ମଜୁରି ନେଇଥିଲା ଅଧା ଦିନର କାମ କରି ? ନା ଭୋଜିରେ ପେଟ ଜଳୁ ପଛେ ସେ ଦିନକର ମୂଲ ନେଲା ନାହିଁ, କାରଣ ସାରାଦିନ ସେ ଖଟି ନାହିଁ, ଝାଳ ଦେଇ ନାହିଁ । ଝାଳ ବିନା ମୂଲ । ମୁଁ ଚୋର ହେବି ? ଚୋର ??"

ମୁଁ ଯେଉଁ ଦିନ ଏକଥା ଶୁଣିଲି ମୋ ଆଖିରୁ ଠକ୍ ଠକ୍ ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି ଚାହିଁଲି । ମୋ ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସେବକ ହୋଇପାରିଛି ତାହେଲେ ? ମୋ ସବୁ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କ ଭିତରେ "ବାବୁ" ହୋଇ-ପାରିଛି ?? ମୋ ଆଖିରେ ଖାଲି ଲୁହ—ଆନନ୍ଦର ! ଗର୍ବର !!

୧୯୪୭ ରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମେ କଲମ ଧରିଥିଲି । ଆଉ ଆଜି ୧୯୯୬ରେ କଲମ ଛାଡ଼ିବାକୁ ବସିଲିଣି । ସ୍ତା' ଭିତରେ ୨୮ ଖଣ୍ଡ ଛାପା ଉପନ୍ୟାସ । ଆଉ ସବୁ ବହିରେ ସେଇ କଥା ଲୁହ ଆଖିରେ ଲେଖା—

ଭଲ ମଣିଷ ହେବ । ସାଧୁ, ସଚ୍ଚୋଟ, ସରଳ, ନିର୍ମଳ, ଖଲଖଲ । ଅନ୍ୟର କ୍ଷତି କରିବ ନାହିଁ, କରିବ ନାହିଁ । ସେଇ କଥା ବହିରେ ଲେଖିଛି, କ୍ଲାସରେ କହିଛି । ଆଉ ଆଜି ସେଇ କଥା ଏଇ ବହିରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରେ ।

ଆଖିରୁ ରକ୍ତ ଜଗାଡ଼ି ମୋର ପ୍ରଥମ ବହି "ମିନତି"ରେ ସେଇ କଥା; ଆଉ ଆଜ ମୋ ପୁଅ, ଝିଅ, ମୋର ହଜାର ହଜାର ଗ୍ରୁପ ଗ୍ରୁପୀ, ଦେଶବାସୀ ଗାନ୍ଧୀ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଦ ତଳେ ସେଇ ମିନତି-ପ୍ରାର୍ଥନା—

କାହାର କ୍ଷତି କର ନାହିଁ,
କର ନାହିଁ,
କର ନାହିଁ ।

ତମ ମୁଣ୍ଡ ଫାଟି ଯାଉ
ଅନ୍ୟର ଲୁହ ପୋଛୁ ଦଅ ।
ନିଜ ଝାଳ ନ ଦେଇ କାହା ଠାରୁ କିଛି ନିଅ ନାହିଁ ।

ଯେମିତି କହୁଥିଲେ—

ରେଭରେଣ୍ଡ ବ୍ରଜାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି,
ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର,
ଅଧାନଙ୍ଗଳା, ବିଶ୍ୱର ଆଲୋକ
ବାପୁଜୀ—
ବାପୁଜୀ ।

ନରସିଂହ ସାହୁ

॥ ଏକ ॥

ଏଇ ସେଦିନର କଥା—

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଥିଲେ,

ଗୋପବନ୍ଧୁ ଥିଲେ,

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମହାଶୟ ଥିଲେ,

ଥିଲେ ବି ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ, ରମା ଦେବୀ, ଈଶ୍ୱରଲାଲ୍ ବ୍ୟାସ, ଜୀବରାମ କଲ୍ୟାଣଜୀ । ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ସେମାନେ ଲୋକସେବା କରୁଥିଲେ, ବନ୍ଦୀଙ୍କ ପାଇଁ ଜେଲ୍ ଭୋଗୁଥିଲେ, ନିଜେ ଓଳିଏ ଓଳିଏ ଉପାସ ରହି ଗରିବ ମୁହଁରେ ଆହାର ଦେଉଥିଲେ, ଆହା କହୁଥିଲେ ।

ଆଉ ଆଜି ?

ଆଜି ଲୋକେ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଲୋକଙ୍କୁ ଛୁରୀ ମାରୁଛନ୍ତି, ଗୁଳି କରୁଛନ୍ତି, ଦଶ ଜଣ ବସ୍ତି ରହି ନବେ ଜଣ ଲୋକଙ୍କ ତଣ୍ଟି ଚିପି, ତାଙ୍କ ଆହାର ଛଡ଼େଇ ଆଣୁଛନ୍ତି ଓ ଝିଅ-ବୋହୂଙ୍କୁ ଦିନ ଦ୍ୱିପହରେ ଧର୍ଷଣ କରୁଛନ୍ତି; ପୁଣି କିରାସିନ ଢାଳି, ନିଆଁ ଲଗେଇ ଜାଳି ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଏଇ ଦେଶ ।

ଏଇ ଆଜିର ଅବସ୍ଥା ।

ଏବେ ବି ଗାନ୍ଧୀ ଯୁଗର ଯୋଦ୍ଧା ରାଧାନାଥ ରଥ ଅଛନ୍ତି, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱିବେଦୀ ଅଛନ୍ତି, ଅଛନ୍ତି ବି ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ । ଏବେ ବି ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗରେ ଠିଆ ହେଲେ ରମାଦେବୀଙ୍କ ମୁହଁ ଦିଶି ଯାଉଛି, ପବିତ୍ର ପ୍ରଧାନଙ୍କ ମୁହଁ ଦିଶିଯାଉଛି, ଶ୍ରଦ୍ଧାକର ସୁପକାରଙ୍କ ମୁହଁ ଦିଶିଯାଉଛି, ରାଜକୃଷ୍ଣ ବୋଷଙ୍କ ମୁହଁ ଦିଶିଯାଉଛି, ଆଉ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ତ କାଲିର କଥା । ତାଙ୍କ ମୁହଁ ତ ଜଳଜଳ ଦିଶୁଛି । ଟଣ୍‌ଟଣ୍ ଶୁଭୁଛି ତାଙ୍କ କଥା । ଏତେ ବଡ଼ ଆଲୋକଦୀପ୍ତ ଅରୁଣ ସ୍ତମ୍ଭ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଉତ୍କଳ ଆକାଶରୁ କ'ଣ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇଯିବେ ?

କନ୍ତୁ ହେଲ କ'ଣ ?

ଗାନ୍ଧୀ ସରଗ କରିବେ କହୁଥିଲେ ।

ଏବେ ନରକ ହେଇଗଲ ??

ଏତେ ଚଞ୍ଚଳ ଏମିତ ହେଲ କେମିତ ? କେମିତ ?

ଆଗାଧୁ ବାରକ ଖାଲି ସେଇ କଥା ଭାବୁଥିଲେ—ଭାବୁଥିଲେ । ଆଗାଧୁ ବାରକ ସେଇ ଯୁଗର ଗୋଟିଏ ଅତ ଛୋଟିଆ ମଣିଷ । ଜେଲ ଯାଇନାହାନ୍ତି, ମାଡ଼ ଖାଇନାହାନ୍ତି । ଅରଟରେ ସୂତା କାଟି ନାହାନ୍ତି କି ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧି ନାହାନ୍ତି । କନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଦେଖିଛନ୍ତି, ଶୁଣିଛନ୍ତି, ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି ସେ ମାଦକତା, ସେ ବହ୍ନିଲତା ।

ବନ୍ଦେ	...	ମାତରମ୍
ବନ୍ଦେ	...	ମାତରମ୍
ବନ୍ଦେ	...	ମାତରମ୍
ଇନ୍‌କିଲାବ୍	...	ଜନ୍ଦାବାଦ୍
ଇନ୍‌କିଲାବ୍	...	ଜନ୍ଦାବାଦ୍
ଇନ୍‌କିଲାବ୍	...	ଜନ୍ଦାବାଦ୍
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ କ	...	ଜୟ
ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ କ	...	ଜୟ
ଭାରତମାତା କ	...	ଜୟ
ଭାରତମାତା କ	...	ଜୟ
ବନ୍ଦେ	...	

'ମାତରମ୍' କହି ପାରୁନାହାନ୍ତି । କହିବା ଆଗରୁ ଠୋ ଠୋ ମାଡ଼, ଠୋ ଠୋ ଲାଠି ପ୍ରହାର ବସିଛି ପିଠିରେ । ଶହ ଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ନେଇଛି ପୋଲିସ । ଥାନା ଭିତରେ ବ୍ୟାଟେନ୍‌ରେ ଛେଚି ଦେଇଯାଉଛି ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାକେ । ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ଟପ୍ ଟପ୍ ଛୁଞ୍ଚି ଫୋଡ଼ୁଛି । ପିଚପିଚ୍ ରକ୍ତ ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି । ଛୁଞ୍ଚି ଫୋଡ଼ା ବନ୍ଦ ହେଇଛି । ତା'ପର ଦନ ଠିକ୍ ସେତକବେଳକୁ ପୁଣି ଟପ୍ ଟପ୍ ଛୁଞ୍ଚିଫୋଡ଼ା । ପୁଣି ରକ୍ତର ପିଚକାରୀ । କନ୍ତୁ ତଥାପି 'ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍'—କଣ୍ଠ ଫଟେଇ, ଥାନା ଫଟେଇ 'ବନ୍ଦେ ମାତରମ୍' ଚତ୍କାର ।

ପୋଲିସ ରାଗି ଯାଉଛି, ରକ୍ତମୁଖା ହେଇଯାଉଛି । ତଳେ ପକେଇ ଦେଇ, କମ୍ବଳ ଘୋଡ଼େଇ ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼ ଉପରେ, ବେକ ଉପରେ, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ, ଆଖି ଉପରେ ବୁଟ୍‌ରେ ଚଢ଼ିଯାଉଛି, କୁଦ ପକେଇଛି । ଭକ ଭକ ରକ୍ତ ବାହାରୁଛି

ପାଟିରୁ, ଆଖିରୁ, ନାକରୁ । ସେ କଣ୍ଠା କୁକୁଡ଼ା ଭଳି ଛଟ୍ ଛଟ୍ ହେଇ ହେଇ ଅଗ୍ରଏ ମୁଣ୍ଡି ପକେଇଛ ଭୁଇଁ । କେତେ ସେଇଠି ତାଙ୍କ ମୋଡ଼ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କେତେକଙ୍କୁ ପୋଲସ ସଙ୍ଗୀନ୍ ଭୁସି ଭୁସି ମାରଦେଇଛି ।

ଏଇ ସେ ଦିନର କଥା ।

କାଲି ଭଲ ଲାଗୁଛି ।

ଆଜ କ'ଣ ହେଲା ?

କ'ଣ ହେଲା ?

ସବୁ କଥା ଲୋକେ ଭୁଲିଗଲେ ?

୧୯୨୧—ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ।

୧୯୩୦—ଦାଣ୍ଡି ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ।

୧୯୪୨—ଭାରତ ଛାଡ଼ ଆନ୍ଦୋଳନ ।

କାଲିଆନାଓ୍ୱାଲା ବାଗ୍—ରୁଦ୍ଧ ପାଚେରି ଭିତରେ ଡାୟାର୍ ସାହେବର ଢୋ ଢୋ ଗୁଳି—ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ପୋକ ମାଛି ଭଳି ମରିଗଲେ । ଏକା ବରଟ ବାର୍ମି ଆଖି ପିଞ୍ଚୁଳାକେ ପୁରିଗଲା ଶହ ଶହ ଜୀଅନ୍ତା ମଣିଷରେ !!

କଳାପାଣି—ଆଣ୍ଡାମାନ୍, ନିକୋବର ଦ୍ୱୀପର ଲୋମହର୍ଷଣକାରୀ ସେଲୁଲାର ଜେଲ୍ । ଶହ ଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ଅନ୍ଧାର ସେଲ୍‌ରେ ଭୋକ ଉପାସରେ ଛଟ୍ ଛଟ୍ କରି ଶେଷରେ ସଙ୍ଗୀନ୍ ମୁନରେ ଭୁସି ଭୁସି ମାରଦେଲେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ।

ପଞ୍ଜାବରେ ଗୁଳି,

ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ଗୁଳି,

କଲିକତାରେ ଗୁଳି,

ପାଟନାରେ ଗୁଳି ।

ଆମର ଏଇ ଓଡ଼ିଶାରେ—

ଇରମରେ ଗୁଳି ।

ଇଞ୍ଚୁଡ଼ିରେ ଗୁଳି ।

ରୁଢ଼ିଗଡ଼ିଆରେ ଗୁଳି ।

କାଇପଡ଼ାରେ ଗୁଳି ।

ପାପଡ଼ାହାଣ୍ଡିରେ ଗୁଳି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାୟକଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ରଘୁ, ଦିବାକରଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ବାସୁ ବସୁନଙ୍କୁ ଗୁଳି ।

ବାର ବରଷର ବାଳକ ବାଜି ରାଉତ ଉପରେ ଗୁଳି ।

ଚଉଦ ବରଷର ବାଳକ କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ବଟୁକେଶ୍ବର ଦତ୍ତଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଆଜାଦ୍‌ଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ବାଘା ଯତୀନ୍‌ଙ୍କୁ ଗୁଳି ।

ଡା' ବନ୍ଧୁ ଚଣ୍ଡିପ୍ରିୟ ରାୟ ଚୌଧୁରୀ, ଯତେନ ଦାସଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ଭଗତ ସିଂଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ଉଦ୍ଧାମ ସିଂଙ୍କୁ ଫାଶୀ ।

ବୀର ସାଭରକରଙ୍କୁ କଳାପାଣି ।

ପୁଣି ୧୯୪୬ ଅଗଷ୍ଟ ୧୬—ଡାଇରେକ୍ଟ ଆକସନ ଡେ଼ । କଲିକତା ମହାନଗରୀ ହୁ ହୁ ଜଳିଲା । ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ହାଣକାଟରେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇଗଲେ । କଲିକତାର ରାସ୍ତା ଉପରେ କୁଟା କୁଟା ମଢ଼ ଜମା ହୋଇଗଲା । ରକ୍ତର ପୋଖରୀ ଭିତରେ ମଣିଷର ଗୁବୁଟୁବୁ ଶବ୍ଦ ।

କଲିକତା ଜଳିଲା ।

ପାଟନା ଜଳିଲା ।

ବିହାର ଜଳିଲା ।

ନୁଆଖାଲି ଜଳିଲା ।

ପଞ୍ଜାବ ଜଳିଲା ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ପାକିସ୍ଥାନ ଦୁ'ଫାଳ ହୋଇଗଲା !!

କୋଟିଏ ଲୋକ ବୋଧେ ଜଳିଗଲେ, ଭାସିଗଲେ ରକ୍ତରେ ।

ଆଉ ପାଞ୍ଚକୋଟି ଲୋକ ବୋଧେ—ଯୋଉମାନେ ରହିଲେ, ଯାଉ ଜୀବନ ନେଇଗଲେ ଭିଟାମାଟି, ଘରଦ୍ୱାର, ପିଲାକୁଟୁମ୍ବ ହରେଇ ।

ହଜାର ହଜାର ଜାୟା, ଜନନୀ, ଭଗିନୀ, ଅନୂଢ଼ା କଣ୍ଟୋଲ, କୁମାରୀ କନ୍ୟା, ଉଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଯୌବନା ତରୁଣୀ ବେଶ୍ୟା ହୋଇଗଲେ !!

ରୂପଜୀବୀ ପଣ୍ୟ ହୋଇଗଲେ !!!

କୁକୁଡ଼ାକୁ କାଟିକାଟି ଖାଇଗଲା ଭଳି ସେମାନଙ୍କୁ କାଟିକାଟି, ଗୁଡ଼ିଗୁଡ଼ି, ଲୁଟିଲୁଟି, ଲୁଣ୍ଠନ କରି କରି ଖାଇଗଲେ ଗୁଣ୍ଡାମାନେ—ହିନ୍ଦୁମାନେ, ମୁସଲମାନମାନେ ।

ତଥାପି ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ କାଟିକାଟି ଗୁଡ଼ିଗୁଡ଼ି ଖାଇ ବ ନିଆଁ ଲିଭିଲା ନାହିଁ ।

ସେନେ—ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶୁଭ ଶୁକ୍ରବାରର ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାକୁ ଯାଉଥିବା—ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ହିତ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ଓ ଆଲ୍ଲାଙ୍କୁ ଅହରହ ଡାକୁଥିବା—ବୁଢ଼ାଟିକୁ ଢୁଁ ଢୁଁ ଗୁଳି କରଦେଲେ । ଗୁଳି ଖୁକୁର ଭଲି ଲୋକଟି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଟଳି ପଡ଼ିଲା । କୋଉ ଲୋକ ?—ଯିଏ ଜୀବନର ସବୁ ଲୁହ, ଝାଳ, ରକ୍ତ ଦେଇଥିଲା ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ; ଯୋଉ ଲୋକ ହଜାର ବର୍ଷ ଗଲେ ବ ଏ ପୃଥିବୀରେ ଆଉ ଜନ୍ମ ହେବ କ ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ; ଆଉ ଯୋଉ ଲୋକ ଏ ଅନ୍ଧାର ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମ ହେଇଥିଲା ବୋଲି ଆମ ପର ପୁରୁଷ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ ।

ନୂତନ ବୁଦ୍ଧ

ନୂତନ ଯୀଶୁ

ନୂତନ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ

ପ୍ରେମର, ଶାନ୍ତିର, ଅହିଂସାର, ନୂତନ ଦୂତ-ହାଡ଼ ଗୁରଣ୍ଡି—ସେଇ ବୁଢ଼ାଟି ।

ଏଇ ଦେଶ,
ଏଇ ଇତିହାସ,
ଏଇ ସଂସ୍କୃତି ।
ତ୍ୟାଗର ଦେଶ ଭାରତ ବର୍ଷ
ଋଷି ମୁନିଙ୍କ ଦେଶ ଭାରତବର୍ଷ ।
ଅଳି କବି ବ ଏଠି ଗାଏ—

'ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ
ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ ।'

ଲୋକେ ଭୁଲିଗଲେ ? ସବୁ ଭୁଲିଗଲେ ? 'ତମସୋ ମାଂ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ'ର ଲୋକେ ପୁଣି ଅନ୍ଧାରକୁ ଫେରିଗଲେ ? ଗାନ୍ଧୀ ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଆଜି ଛୁରି, ଭୁଜାଲି, ଗୁଳି, ବୋମା ? ?

ଛି, ଛି, ଛି !!!
ବୁଢ଼ା ଆଖିରୁ ଖାଲି ରକ୍ତ ଝରୁଥିବ !!
ରକ୍ତ ! —ରକ୍ତ !!
ଅଗାଧୁ ବାରିକ ଖାଲି ଭାବୁଥିଲେ—ଭାବୁଥିଲେ ।

॥ ଦୁଇ ॥

ଅଗାଧୁ ବାବୁକ ଚୋଟିଆ ମାଷ୍ଟରଟିଏ ।

କୋରାପୁଟରୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସି ସେ କଟକର ତଳମାଳ ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦେଲେ । କିଂତୁ ଘରେ ନ ପଶୁଣୁ ଗୁଳି ଡାଇକନା ବାଜିଲା ମୁଣ୍ଡରେ । ଗୁରିଆଡ଼ ଅନ୍ଧାର ହୋଇଗଲା । ସେ ମିନଟ୍ଏ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ ।

ବସରେ ଯୋଉଠି ଆସି ଓହ୍ଲାଇଲେ ସେଠୁ ସ୍କୁଲ ମାତ୍ର ଦଶ ମିନଟର ବାଟ । ଗଛ ଗହଳି ଭିତରେ ସ୍କୁଲ ଘର ପରିଷ୍କାର ଦିଶୁଛି । ସେ ଆଗରୁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ । ଆସିବା ତାରିଖ, ଦିନ, ସମୟ ବି ଜଣାଇଥିଲେ । ତା’ପରେ ପରେ ଟେଲିଗ୍ରାମ ବି ପଠେଇଥିଲେ । ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଣଶିକ୍ଷକ । ତିନି ଶହ ଭଲ ଛାତ୍ର । ଅଥଚ ତା’ଙ୍କୁ ନେବାପାଇଁ ଆସିଛନ୍ତି ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ ! ଜଣେ ହେଲେ ଛାତ୍ର ନାହିଁ, କିରାଣି ନାହିଁ, ପିଅନ ନାହିଁ । ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ କଥାଟା କେମିତି ବାଧିଲା ।

ପନ୍ଦର ବର୍ଷର ଅଭିଜ୍ଞ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାବୁ । ବେଶ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ନାମଜାଦା । କୋରାପୁଟ, ଗୁଣୁପୁର, ରାୟଗଡ଼ା, ଜୟପୁର, ମାଲ୍‌କାନ୍‌ଗିରି, ନବରଙ୍ଗପୁର, ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଅତି ଦକ୍ଷତାର ସହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସିଛନ୍ତି । ଛାତ୍ରଙ୍କର କେତେ ସ୍ନେହ, ମମତା, ଭକ୍ତି । ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର କେତେ ଆନ୍ତରିକତା, ପ୍ରାଣ ଦିଆନିଆ, ଜର-ବାଧିକାରେ ପଡ଼ିଗଲେ ରାତିରାତି ସେବା, କେତେ ମିଠାକଥା, ଆଜ୍ଞାବହତା ଆଉ ଏଠି ? ଏତେ ଉପେକ୍ଷା ? ଅବଜ୍ଞା ? ଜଣେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ? ପିଅନଟିଏ ବି ଆସିଲା ନାହିଁ ? କିରାଣି ଆସିଲା ନାହିଁ ? ଦି’ଟା ପିଲା ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ ନାହିଁ ଫୁଲମାଳଟାଏ ଧରି ? ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଭାରି ବାଧିଲା । ମଣିଷ ତ । ଦୁର୍ବଳ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁଣି ମାଷ୍ଟରିଆ ଲୋକ । ସମ୍ମାନ ବୁଝିହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ନେହ ଟିକିଏ ପାଇଁ କାଙ୍ଗାଳ ।

କିଂତୁ ଅଗାଧୁ ବାବୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, ହସିଦେଲେ । ଆଣ୍ଡୁ ପାଣ୍ଟୁଲୁ ଗାଁରୁ (ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ) ଙ୍କ ଭଲ ପରଧାନ ଖଣ୍ଡିଏ ଧୋତି, ଗୋଟିଏ ହାଫ୍ ସାର୍ଟ । ତା' ଉପରେ ଧଳା ଉତ୍ତରୀୟଟିଏ । ସେଇ ଉତ୍ତରୀୟଟିକୁ କାଢ଼ି ଟକ୍‌କଣି କରି ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧିଲେ, ଆଉ ଶିକକଙ୍କୁ କହିଲେ—ଦୟାକରି ମୋ ବେଡ଼ିଂ, ସୁଟ୍‌କେଶ୍ ଟିକିଏ ମୋ ମୁଣ୍ଡକୁ ଦେବେ ?···ଶିକ୍ଷକ ଦୁଇଜଣ ଅତମତ ହେଇଗଲେ । ଅତି ନଉନ ହେଇ କହିଲେ—"ସାର୍, ଆମେ ଥାଉଁଥାଉଁ ଆପଣ ନେବେ ? ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏଇ ଗୁ' ଦୋକାନରେ ରଖିଦେଇ ଯିବା । ପରେ ପିଅନ ଆସି ନେବ ।"

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହସି ହସି କହିଲେ—ନା, ପିଅନ ଆସିବାର ଥିଲେ ଆସିଥାଆନ୍ତା ଆଉ ମୋ ବୋଝ ଆପଣ ନେବେ ? କାହିଁକି ? ନିଜ ବୋଝ ନିଜେ ବୋହିଲେ ଲାଜ ମାଡ଼ିବ ? ଗାନ୍ଧିଜୀ ବୋହୁ ନ ଥିଲେ ? ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀ ବୋହୁ ନ ଥିଲେ ? ଆଉ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ରଦେବ ତ ନଡ଼ା ବୋହି ବୋହି ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିଲେ । ମୁଁ ତ ସାମାନ୍ୟ ମାଷ୍ଟରଟିଏ ।

ଶିକ୍ଷକ ଦୁଇ ଜଣ ଆଉ୍ଉର ପଦେ ବି କ'ଣ କହିଲେ । ଢ଼'ଟା ବ୍ୟାଗ୍ ନେଇ ହାତରେ ଧରିଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କିଛି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ, କିଛି ଧରିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । କିଂତୁ ମୁହଁରେ ହସ । ମନରେ ଟିକିଏ ବି କ୍ରୋଧ ନାହିଁ, ଅଭିମାନ ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧୀ ବୋହୁଥିଲେ । ମୁଁ ବୋହିବି ନାହିଁ ? ···ଲୁଗା ଟେକି ଭଲ କରି ପାଇକଛା ମାରିଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ସୁଟ୍‌କେଶ୍, ବେଡ଼ିଂ ରଖିଲେ । ଢ଼' କାନ୍ଧରେ ଢ଼' ବ୍ୟାଗ୍ ଝୁଲେଇଲେ । ଗୋଟିଏ ହାତରେ ଛତା, ଲଣ୍ଠନ । ଆର ହାତରେ ଜୋତା । କାରଣ ବର୍ଷା ହେଇଯାଇଥିଲା । ଚକଟା ମାଟିରେ ଜୋତା ପିନ୍ଧି ଚାଲି ହବ ନାହିଁ ।

ଏମିତି ଚାଲି ଚାଲି ଚକଟା ମାଟିରେ ଦାଣ୍ଡି ଯାଇଥିଲେ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡୁ, ଗାନ୍ଧୀ, ପଟେଲ, ଲାଲ ବାହାଦୂର ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ଯାଇଥିଲେ ମାଡ଼ ଖାଇବାକୁ, ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ, ମରିବାକୁ ଆଉ ଅଗାଧୁ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ ସ୍କୁଲ୍ ଯାକେ ?

ଓଠରେ ମୃଦୁଳ ହସ ହସି କୋମଳ କଣ୍ଠରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—ଆସନ୍ତୁ ।

॥ ତିନି ॥

ସ୍କୁଲ ଗେଟ୍ । ଗେଟ୍ ତ ନୁହେଁ, ଦୁଇଟା ଇଟାର ଖାଲି ଖମ୍ବ, ଆଉ ତା ସାଙ୍ଗକୁ ଦି'ଟା ବାଉଁଶ ଧଡ଼ା । ସେ ପୁଣି ଠିଆଁ ମେଲା ।

ବାଡ଼ଯାକ ବି ମେଲା । କୋଉଠି କାଁ ଭାଁ କେଇଟା କଣ୍ଟା ଗଛ ଠିଆ ହେଇଛି । ଯିଏ ସେଠି ବାଡ଼ ଥିଲା ବୋଲି ଜଣେଇ ଦେଉଛି । ହେଲେ, ଏବେ ବାଡ଼ ନାହିଁ, ବତା ନାହିଁ, ଘର ଗଣ୍ଡିଏ ବି ନାହିଁ । ହତା ଭିତରେ ଗାଈ, ଛେଳି, ଛନ୍‌ଛତର ହେଇ ଚରୁଛନ୍ତି । କଉଁରୁକିଆ ଛେଳିଛୁଆ କେଇଟି ମିଆଉଁ ମିଆଉଁ ହେଇ ମା' ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇଛନ୍ତି । ଗାଈ ଚରୁଛି । ଗାଈ ପିଠି ଉପରେ ଆଖି ବୁଜି, ଆନନ୍ଦରେ, ଆରାମରେ କଜଳପାତି ବସିଛି । ଲାଂଜ ହଲଉଛି । ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତିରେ ଗାଈ ଓ ଚଢ଼େଇ ବୁଲୁଛନ୍ତି । ବାଧା ଦେବାକୁ କେହି ଜନମାନବ ପାଖରେ ନାହାଁନ୍ତି ।

ସ୍କୁଲ କାଂଉ ଘାଉଘାଉ କମ୍ପୁଛି—ମାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କର ପଢ଼ା ଶବ୍ଦରେ ନୁହେଁ, ପିଲାମାନଙ୍କର ପାଟିରେ, ହସରେ, ଚିତ୍କାରରେ । କେହି ଜଣେ ବି ମାଷ୍ଟର କ୍ଲାସରେ ନାହାଁନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ନିଜେ ମାଷ୍ଟର ସାଜି, ଟେବଲ ଉପରେ ବସି କୋଉ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କ୍ୟାରିକେଚର କରି କ'ଣ ପଢ଼ଉଛନ୍ତି । ପୁଣି କାହା ପିଠିରେ ବିଧା ମାରୁଛନ୍ତି । କାହାକୁ ଖତେଇ ହେଉଛନ୍ତି, କୋଉ ଝିଅ ପିଲାଙ୍କୁ କମେଣ୍ଟ ମାରୁଛନ୍ତି । ପୁଣି ହୁଇସିଲ, ପୁଣି ଗୀତ, ପୁଣି ତାଳି—ସ୍କୁଲ ଘୋ' ଘୋ' କମ୍ପୁଛି ।

ଅଗାଧୁ ବାରିକ କାହାକୁ କିଛି ନ କହି ସେମିତି ସୁଟକେଶ, ବେଡ଼ିଂ ମୁଣ୍ଡେଇ ସିଧା ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚିଲେ ଷ୍ଟାଫ ରୁମରେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ିଆ ବ୍ରିଜ ଖେଳଟାକୁ ମାଟି କରିଦେଲେ । ତିନିଜଣ ଶିକ୍ଷକ ରେଡ଼ିଓରୁ କ୍ରିକେଟ୍ କମେଣ୍ଟ୍ରି ଶୁଣୁଥିଲେ । ମୁଗ୍‌ଧ ତନ୍ମୟ ହେଇଯାଇଥିଲେ । ଲୋକଟା ଏତେ ବଡ଼ ବୋଝ ମୁଣ୍ଡେଇ ଯାଇଁ ଭିତରେ ପହଞ୍ଚିଲାଣି । ସେମାନେ ହଠାତ୍ ଜାଣି ବି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟମାନେ ଧଡ଼ପଡ଼ ଠିଆ ହେଇଯିବାରୁ ସେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଠିଆ ହେଲେ । କାଂଉ ରେଡ଼ିଓ ବନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ଖାଲି ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ଜାଣିବାକୁ ଏ ଆଡ଼େ ଆଖି

ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ କାନ ପୂରା ରେକ୍ତିଓରେ । ସମାଧିସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍ କ'ଣ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇପାରେ ?

"ହରି ନାମେ କି ରସ ଅଛି
ପାନ କଲେ ଲୋକ ସିନା ଜାଣିଛି ।"

ଏ ମଲା ମୁଣ୍ଡିଆ, ଭଳି ଅମଲିଆ ଲୋକ ବୁଝିବେ ?

ଅଗାଧୁ ବାରିକ ସେମିତ ବୋଟ୍ ମୁଣ୍ଡେଇ ସେଇ ଧଳା ପେଣ୍ଟ ସାର୍ଟ ପିନ୍ଧା ରେକ୍ତିଓ ବାବୁଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣୀ ଭାଷାରେ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା ମାହାପୁରୁ, ଟିକିଏ ଧରିବେ କି ହେ ? ମୁଣ୍ଡ ଝାଙ୍କି ଦେବାର । ନ ଧଇଲେ ପଡ଼ିଯିବ ଏକା ।

ବାବୁ ଜଣକ ତଥାପି ଅନ୍ତମନ ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକଟା କିଏ ନାହିଁ କିଏ, ତା ମୁଣ୍ଡରୁ ଇଏ ବୋଟ୍ ଧରିବେ ?... ବୋଲିଆ ଟିକିଏ ହସି କହିଲା—ହଇ ଆଜ୍ଞା, ମୁଇଁ ଅଗାଧୁ ବାରିକ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଆପଣମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଛି । ମତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ କି ହେ ?

ସେତେବେଳ ଯାକେ ବି ତାସ ଟେବଲ ଉପରେ ଥିଲା, ରେଡ଼ିଓ ବାଜୁଥିଲା, ମାଷ୍ଟରମାନେ ଏଇ କିମ୍ଭୂତ ଲୋକଟିକି ଚାହିଁ ହସୁଥିଲେ, ନାସିକା କୁଂଚନ କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ 'ମୁଇଁ ଅଗାଧୁ ବାରିକ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର' ଏଇ ପଦକରେ ରେଡ଼ିଓ ଅପ୍‌କିନ ବନ୍ଦ ହେଲା, ତାସମୁଠା ତଳକୁ ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲା, ବେଡ଼ଂ ବୋକରା ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲା ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ କହିଲେ—"Excuse us Sir, ଆମେ ଆପଣଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଆମେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ।

ଅଗାଧୁ ବାବୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଓଠରୁ ହସ ଲିଭିଗଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ 'ଗୋଟିଏ ଚଉକି ଟାଣିଆଣି ସେ ଧଡ଼୍‌କିନା ବସି ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ କାହାକୁ ବସିବାକୁ କହିଲେ ନାହିଁ । କେହି ବି ବସିବାକୁ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—ଯିଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଚାର୍ଜରେ ଅଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ସିଏ କିଏ ?

କେହି କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ତଳକୁ ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ପଚାରିଲେ—ତା'ହେଲେ କ'ଣ ସେ ଆଜି ଆସି ନାହାନ୍ତି ?

ବୁଢ଼ା କିରାଣିବାବୁ କହିଲେ—ନା ସାର୍, ସେ ଆଜି ଛୁଟିରେ ଅଛନ୍ତି ।

କେବଳ ଆଜି ନା ଆଗରୁ ?

ନା, ତିନିଦିନ ହେଲା ଛୁଟିରେ ଅଛନ୍ତି ।

ତା'ହେଲେ ତାଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ଆଣନ୍ତୁ । ଏବେ ଆଣି ମୋ ଆଗରେ Put up କରନ୍ତୁ ।

କରୁଣି ବାବୁ ଟିକଏ ଦବିଗଲେ, କହିଲେ—ସାର୍, ଟିକଏ ପରେ ଦେବ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଟିକଏ ଚଢ଼ା ଗଳାରେ କହିଲେ—କାହିଁକି, କାଗଜ ଖଣ୍ଡେ ଆଣିବାକୁ କ'ଣ ଡେର ଲାଗେ ? ଦରଖାସ୍ତ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି ? ସେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି ??—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କଟମଟ କରି ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ ।

କରୁଣିବାବୁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଗଲେ । କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ଚୁଟିଲେ । କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ, ଆହୁରି ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ ।

ତାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—ଏବେ କାହାର କାହାର କ୍ଲାସ ଥିଲା ? କୌଣସି କ୍ଲାସରେ ଏବେ ଶିକ୍ଷକ ନାହାଁନ୍ତି କାହିଁକି ?

କେହି କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ପୁଣି ମୁଣ୍ଡ ପୋତିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କହିଲେ—କରୁଣିବାବୁ, ରୁଟିନ୍‌ଟା ଆଣନ୍ତୁ ।

କରୁଣିବାବୁ କହିଲେ—ସାର୍, ହେଡ଼ସାରଙ୍କ ଆଲମାରିରେ ରୁଟିନ୍ ଅଛି । ସେ ଚାବି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ।

ଧଡ଼୍‌କିନା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଉଠି ଠିଆହେଲେ—ଠିକ୍ ଅଛି । ପିଲାମାନେ କହିପାରିବେ କାହାର କୋଉଠି କ୍ଲାସ ଥିଲା ।

ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ କହିଲେ—ସାର୍, କ୍ଷମା କରିବେ, ଆପଣ ଯିବା ଦରକାର ନାହିଁ । କ୍ଲାସ କାହାର ଥିଲା ଆମେ କହୁଛୁ । କିନ୍ତୁ ଏବେ annual ପରୀକ୍ଷା ସରିଛି ତ, ପଢ଼ାପଢ଼ି କିଛି ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ କିଛି ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ କ୍ଲାସକୁ ଯିବାର କି ଆବଶ୍ୟକତା ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଟିକଏ ହସି କହିଲେ—ଠିକ୍ ଅଛି । ମୂଲିଆଟିଏ ଲଗେଇଲେ ସେ ଦିନସାରା କିଛି କାମ କଲା ନାହିଁ, ତାକୁ ମୂଲ ଦେବାର କି ଆବଶ୍ୟକତା ।

କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳାଳୀଙ୍କ ଭଳି ସେଇ ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ ଧଳା ପ୍ୟାଣ୍ଟ, ସାର୍ଟ ପିନ୍ଧା ବାବୁ ଜଣକ—ଯିଏ କ୍ରିକେଟ୍ ଶୁଣିବାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ—ଟିକଏ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଲେ—ତା'ହେଲେ ଆମେ ସବୁ ମୂଲିଆ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସେମିତି ସ୍ଥିର କୋମଳ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ଏ ଦୁନିଆରେ ସମସ୍ତେ ମୂଲିଆ—ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରୁ ନଙ୍ଗଳା ଆଦିବାସୀଟି ଯାଏ । ଆମେ ମୂଲ ଲାଗିବା, ଖଟଣି ଦେବା, ସଞ୍ଜବେଳକୁ ମୂଲ ନେବା । ଖଟଣି ନ ଦେଲେ ମୂଲ ମିଳିବ ? ଆଉ ସେ ମୂଲରେ ଆପଣ ଶାନ୍ତି ପାଇବେ ? ଆପଣ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ, କହନ୍ତୁ ।

ସେଇ ଛନ୍‌ଛନିଆ ଟୋକା ବାବୁ ଜଣକ ମୋଟେ ଦବବାର ନୁହଁନ୍ତି । ବୋଧେ ଏଇ ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଫେରିଛନ୍ତି । ବୋଧେ କେଉଁ ଏକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ କୁଳର ସନ୍ତାନ । ଫିଟ୍‌ଫାଟ୍ ଚେହେରାକୁ ଚଟ୍‌ପଟ୍ ଇଂଲିଶ୍ । ସାର୍‌ଙ୍କ କଥା ନ ସରୁଣୁ କହିଲେ—ସାର୍, କ୍ଷମା କରିବେ, ଆପଣଙ୍କ ବୟସ ପ୍ରତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମାନ ଦେଇ, ଅତି ନମ୍ରତାର ସହିତ କହିବି—ଆମେ ବୋଧେ ପାଂଚ ବର୍ଷ ପରେ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପହଞ୍ଚୁଛେ । ଆପଣ ସେଇ ଭଣ୍ଡ ଅମଳର Sermon on the Mount ଶୁଣେଇଲେ ? ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ଶିକ୍ଷାଅନୁଷ୍ଠାନର ମେରୁଦଣ୍ଡ, ଆଚ୍ଛା, ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି କ୍ଲାସରେ ପୂରେଇବେ ? ପାଠ ପଢ଼େଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବେ ? You may drag a horse to the water, but can you make it drink ? ଘୋଡ଼ାକୁ ଆପଣ ଟାଣିଟାଣି ପାଣି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇଯିବେ ? କିନ୍ତୁ ତା'କୁ ପାଣି ପିଆଇ ପାରିବେ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେମିତି ହସିହସି କହିଲେ—ହଁ ପାରିବି । କେମିତି ତାଙ୍କୁ ପାଣି ପିଆଇବାକୁ ହେବ, ମତେ ଜଣା । ପାଣି ନ ପିଆଇ ମୁଁ କାହାକୁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ନାଁ ?

ଡକ୍ଟର ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ଡକ୍ଟର ?? —ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କିରକିର ହୋଇ ହସି ଉଠିଲେ ।

ପଟ୍ଟନାୟକ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଲେ । କହିଲେ—କାହିଁକି ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନି ?

ବିଶ୍ୱାସ ତ ନିଶ୍ଚୟ ହେଉଛି । କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ମୁହଁରେ ଆପଣ ଡକ୍ଟର ? ଆମ ମୁହଁରେ ନୁହଁନ୍ତି ?

ପଟ୍ଟନାୟକ ବୋଧେ ନିଜର ଭୁଲ୍ ବୁଝି ପାରିଲେ । ଲଜ୍ଜିତ ହେଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଧଡ଼୍‌ଧାଡ଼୍ ଚେୟାରରୁ ଉଠିଲେ । ରୁକ୍ଷ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ଆଉ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଆପଣମାନେ ନିଜନିଜ କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତୁ । ଆଜି ଏଇ ପ୍ରଥମ ଦିନରେ ମତେ ଏକ ଅପ୍ରୀତିକର ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଦୁଇ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ହାଜିରା ବହି ଧରି କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଗଲେ । କେବଳ ସେଇ ବାବୁ ଜଣକ ଡକ୍ଟର ମାନସ—ଗଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ—କ୍ଲାସ Over ହେବାକୁ ତ ଆଉ ପାଂଚ ମିନିଟ୍ ବାକି । ଏତେବେଳେ କ୍ଲାସକୁ ଯାଇଁ ଗୋଟାଏ farce କରିବି କ'ଣ ? Next class କୁ ଯିବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । କିରାଣିଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ -- କାଗଜ କଲମ ଆଣନ୍ତୁ । ନିଅନ୍ତୁ ଡିକ୍ଟେସନ୍ । ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଟାଇପ୍ କରି ଇଏ ଇସୁ କରି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ସେ ଲଣ୍ଠନ ଓ ଛତା ସେଇଠି ଥାଏ । ସେ ବେଡ଼ିଂ, ବାକ୍ସ, ବ୍ୟାଗ୍ ସବୁ ସେଇଠି ଥୁଆ ହୋଇଥାଏ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଦୁଇଟି କୈଫିୟତ ମାଗିଲେ—ଗୋଟିଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଗୃହରେ ଥିବା ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ତିନ ଦିନର ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ତୁରନ୍ତ ପଠାଇବା ପାଇଁ ଓ ଶୀଘ୍ର ଆସି ସ୍କୁଲ ଗୃହ ବୁଝାଇ ଦେବା ପାଇଁ । ଅନ୍ୟଟି ଡକ୍ଟର ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଦେଶ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ କାହିଁକି କ୍ଲାସକୁ ଗଲେ ନାହିଁ, ତା'ର ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ । ଉଭୟଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ ତିନି ଦିନ ଭିତରେ ଉତ୍ତର ନ ପାଇଲେ ସେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଅଫ୍ ସ୍କୁଲଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ ।

ମାନସ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ—ମୋଟେ ଦି'ମିନିଟ୍ ଅଛି କ୍ଲାସ Over ହେବାକୁ, ଅଥଚ ତାଙ୍କର ମୁହଁ ଉପରେ ତାଙ୍କୁ Explanation ! ଲୋକଟା ତା'ହେଲେ ବଦମାସଙ୍କ ହାଡ଼ । ଅଚ୍ଛା, ଦେଖିବା । ଭଣ୍ଡାରର ପିଣ୍ଡି କେତେ ଦି'ଦିନେ ଦେଖିବା ।

ସେ କ୍ଲାସକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ବି ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ—ଅନୁମତି ନେବା ତ ଦୂରର କଥା, ଜୋତା ମସ୍ ମସ୍ କରି ବାହାରକୁ ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ସ୍କୁଟରରେ ଷ୍ଟାର୍ଟ ଦେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବି ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ବିବ୍ରତ ହେବାର ତ ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ । ଟେକାଟିଏ ପକେଇଲେ ପୋଖରୀରେ ଲହଡ଼ି ଉଠିବ, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା କ'ଣ ଅଛି ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କିରାଣିବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ—ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥାନ ବହି ଦାଖଲ କରିବାକୁ । କିରାଣିବାବୁ ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହେଉଥିଲେ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ—କ'ଣ ଏମିତି ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ରହିଛନ୍ତି ? ଶୀଘ୍ର ଆଣନ୍ତୁ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାମ ଛାଡ଼ନ୍ତୁ ।

ହାଜିରା ବହି ଆସିଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଖେଳେଇ ଖେଳେଇ ଦେଖିଲେ ତିନି ଜଣଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ନାହିଁ ।

ଏମାନେ କ'ଣ ଛୁଟିରେ ?

ଆଜ୍ଞା ହଁ ।

ସେମାନଙ୍କର ଦରଖାସ୍ତ ଆଣନ୍ତୁ ।

ଆଜ୍ଞା ଗୋଟିଏ ଦରଖାସ୍ତ ଅଛି—ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର । ଅନ୍ୟମାନେ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ହଠାତ୍ କ'ଣ ଅସୁବିଧା ହୋଇଯାଇଛି, କାଲି ଦେବେ ।

ଏମିତି କ'ଣ ଚଳେ କି ?—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କିରାଣିବାବୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ ।

କିରାଣି ତ କିଛୁ କହିଲେ ନାହିଁ, ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ—ଯିଏ ମାନସ ରଂଜନଙ୍କ ସିଙ୍ଗେ ରେଡ଼ିଓ ଶୁଣୁଥିଲେ— ମାନସଙ୍କ ଭଲ ଉଚିତ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ଆଜ୍ଞା କ'ଣ କରନ୍ତେ ? ଉପେଣ୍ଡି ହେଲ, ଜର ହେଲ, ବାଟରେ ଆକ୍‌ସିଡ଼େଣ୍ଟ୍ ହେଲ, କ'ଣ ଆକ୍‌ସିଡ଼େଣ୍ଟରୁ ଘୁମୁରି ଘୁମୁରି ଆସି ଦରଖାସ୍ତ ଦଅନ୍ତେ ?

— ନା, ନଜେ ଆସିବା ଦରକାର ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଦରଖାସ୍ତ ତ କଷ୍ଟେ କାରଟା ଭିତରେ ଆସି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବ । ତା' ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ କ୍ଳାସ ଆଲୋଟ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ହେବ କେମିତି ? ସ୍କୁଲରେ ଡିସିପ୍ଳିନ୍ ରହିବ କେମିତି ? ମୋଟେ ଦରଖାସ୍ତ ନ ଦେଇ ତ ଲୋକେ ଦିନଦିନ ଘରେ ରହିଯିବେ ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପରି, ସ୍କୁଲ ଚାଲିବ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପୁଣି ଦୁଇଟି କୈଫିୟତ ମାଗିଲେ ସେଇ ଶିକ୍ଷକ ଦୁହିଁଙ୍କର ।

କାମସାରି ଠିକ୍ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଜଣେ ଲୋକ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଠେକା, ଦେହରେ ଏକ ମୋଟା ହଳଦିଆ ଚଦର, ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ବାଡ଼ି— ଆସି ହାତ ଯୋଡ଼ି, ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ—ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ—ଆପଣଙ୍କର ଜଣେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ । ସକାଳେ ଭୟଙ୍କର ଜର ହେଲା— ୧୦୩ ଡିଗ୍ରୀ । କୌଣସି ମତେ ଆସି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏ ବେଳ ଟିକିଏ ଭଲ ଲାଗିବାରୁ କଷ୍ଟେମଷ୍ଟେ ଆସୁଛି । ମୋର ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରିବେ, ବସ୍ତ୍ରାଣ୍ଡକୁ ମୋର ଯିବା ଉଚିତ ଥିଲା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଚାହିଁଲେ । ହାତ ମାରି ଦେଖିଲେ—ତଥାପି ଦେହରେ ଜର । ତାତି ଖଇ ଫୁଟୁଛି । କହିଲେ—ଆପଣ ଆସିଲେ କାହିଁକି ? ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଘରୁ ଆସନ୍ତି ?

ଆପଣ ହଜାର ମାଇଲ ଦୂରରୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଏଠି ପୂରା ବିଦେଶୀ । ଆପଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୋଳି ନ ଗଲେ ମୁଁ ରହିପାରିବ ?

କିରାଣି ନଶାକର ବାବୁ କହିଲେ—ସାର୍, ଏ ବାବୁଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ ? ସ୍କୁଲଟି ଗୋଟିଏ ଶରୀର ହେଲେ ଏ ତନ୍ମୟ ବାବୁ ତା'ର ଆତ୍ମା । ନାଁଟି ଯେମିତି ତିନ୍ମୟ, ଏ କାମରେ ସେମିତି ତନ୍ମୟ—ବଢ଼ୋର ।

ତନ୍ମୟ ବାବୁ କହିଲେ—ଆପଣ ବି ଗୋଟିଏ ପାଗଳ, ଆଗ ସାର୍‌ଙ୍କ କଥା ନ ବୁଝି ଆମ କଥା ଗାଇ ବସିଲେ । ଦଅନ୍ତୁ ଚାବି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସ ଚାବି ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି । ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ କୃଷ୍ଣ ଭାଇକି (କୃଷ୍ଣ ପିଅନ, କିନ୍ତୁ ସେ ତାକୁ ଭାଇ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି) ଧରି ସେ ଘର ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ସଫା କରେ, ପାଣି ରଖେ, କୃଷ୍ଣ ଭାଇ, କେଶବ ଭାଇ ତ ଆଜି ସାର୍‌ଙ୍କ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସରେ ଶୋଇବେ । ତା' ଛଡ଼ା

ଆପଣ ବ ଆଜ ସାର୍‌ଙ୍କ ରୁମ୍‌ରେ ଶୋଇବେ । ମୋ ଦେହ ଭଲ ହୋଇଗଲେ କାଲିଠାରୁ ମୁଁ ରହିବ । ଆଉ ସାର୍ ! — (ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି) ଆପଣ ଆଜ ଆମ ଘରେ ଖାଇବେ । ଆପଣ ଆମର ସମ୍ମାନନୀୟ ଅତିଥି, ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଖାଇବେ, ଆପଣ ମନା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ କ'ଣ ଆପଣଙ୍କର ପୁଅ ନୁହେଁ ?

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟେ କିଛି କହିବା ଆଗରୁ ସେ ଚାବି ନେଇ ଚାଲିଗଲେ । ଯିବା ଆଗରୁ କହିଲେ—ମୁଁ ଘର ଧୋଇଧାଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସିବି । ଆପଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବି । ଆମ ଘର ଏଇ ଗାଁ ମଝିରେ ।

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଚାହିଁଥିଲେ—ଏ ଭଳି ଲୋକ ବି ଏ ସ୍କୁଲରେ ଅଛନ୍ତି !

॥ ଚାରି ॥

ଏତେ କଥା ହୋଇ ଗଲାଣି । ମାଇନର୍ ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର, ସେକେଣ୍ଡ ମାଷ୍ଟର, ଥାର୍ଡ ମାଷ୍ଟର ଆସି ଦେଖା କଲେଣି । ଇଉ.ପି ସ୍କୁଲର ହେଡ୍ ପଣ୍ଡିତ, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନେ ବି ଆସି ଦେଖାକଲେଣି । କୃଷ୍ଣର ବି ଦେଖା ମିଳିଲାଣି । କିନ୍ତୁ କେଶବ କାହିଁ ?

କୃଷ୍ଣ, କେଶବ ସ୍କୁଲର ଦି'ଜଣ ପିଅନ । କୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ ଆଉ କେଶବ ସେଠୀ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେଇତ ଧୋବା କେହି କହିବ ନାହିଁ—ଏକା ମା'ପେଟର ସେମିତି ଦି'ଭାଇ ।

କୃଷ୍ଣ ଭାରି ଚରକା । ସ୍କୁଲରେ ଘର ଓଳେଇ, ଘଣ୍ଟା ବାଡ଼େଇ ମାରେ ଡୁଆଁ ଘରକୁ । ଘରେ ବଳଦ ପେଇ, ଘର ଠାକୁରାଣୀଆଙ୍କ କଥା ବୁଝି, କଳା ନଡ଼ା ଗୁହାଳରେ ରଖି ପୁଣି ଆସି ସ୍କୁଲରେ । ଟିକିଏ କା'ର ବୋଲହାକ ଶୁଣି, ସାର୍-ମାନଙ୍କ ଚା, ଜଳଖିଆ ପାଣି ଦେଇ ପୁଣି ଡୁଆଁ ଘରକୁ । ଘରେ ମୁଗ ଉପୁଡ଼ା, ମୁଗ ବାଡ଼ିଆ, ନଡ଼ାଗଦା ଦିଆ ସବୁ କରି ପୁଣି ଦଉଡ଼ ସ୍କୁଲକୁ । ସ୍କୁଲରେ ଗୋଡ଼େ, ଘରେ ଗୋଡ଼େ; ଘରେ ଗୋଡ଼େ, ସ୍କୁଲରେ ଗୋଡ଼େ । ତଥାପି ସେ ସବୁ ସମ୍ଭାଳି ନିଏ । ସାର୍‌ମାନଙ୍କ ମନ ମିଜାଜ ଖୁସି କରି ରଖିଥାଏ ମିଠା କଥାରେ । କିଏ ଦି'ପଦ ଗାଳିଦେଲେ ସେ ମୋଟେ ଦେହକୁ ନିଏ ନା, ରାଗ କରେ ନା । ଠାକୁରେ ଦାନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଯୋଉ ପତରରେ ଖାଉଛୁ ସେଇ ପତରରେ ହଗିବ ?—ଏଇ ତା' ମତ । ସବୁଓ ବାର ଅଣା କାମ କରେ ସେ ଘରର, ଚାରି ଅଣା ସ୍କୁଲର, ତଥାପି

କହିଛି ଜନ୍ମି ସେ ସ୍କୁଲରେ ମାଟି କାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥାଏ । ରାତ ଦିନ ପହରେ କୃଷ୍ଣ, ଖରା ମେଘ ବରଷାରେ କୃଷ୍ଣ । ସ୍କୁଲ୍ ପାଇଁ ବେଳେବେଳେ ସେ ଜୀବନ ଦେଇ ଦିଏ ସ୍କୁଲର ଦାନା ଖାଉଛି ବୋଲି ।

ଆଉ କେଶବ ? ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ 'ଚନେଟି ମାଛ' କାହାଣୀର ଭୂଷୁଣ୍ଡି ମାଛ—କେଶବ । ବେଖାତରିରେ ସରିଛି । ହଉ, ଦେଖାଯିବ । ରହ ମ କିଏ ଆସୁଛି ଆସୁ । ସିଏ ମୋ ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ଆସିବ, ନା ମୁଁ ତା' ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ଯିବ ? ଏ ସ୍କୁଲ ଗଢ଼ିଛି ମୁଁ । କେତେ ଇଟା ବୋହି, ମାଟି ବୋହି, ନଡ଼ା ବୋହି ଏ ସ୍କୁଲ କରିଥିଲି କିଏ ? ଆଜି ସମସ୍ତେ ଇନ୍ଦ୍ର ହୋଇଗଲେ । କୋଉ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଆସିବ ଆସୁ, କୋଉ ଇନସପେକ୍ଟର ଆସିବ ଆସୁ, ମତେ କିଏ ଏଠୁଁ ହଲେଇ ଦବ, ଦେଖିବି ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ନୂଆ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଆସିଛନ୍ତି ଓ ଟ୍ରଙ୍କ୍, ବିଛଣା ମୁଣ୍ଡେଇ କରି ଆଣୁଛନ୍ତି ବୋଲି କୃଷ୍ଣ ଶୁଣିଲା, ସେ ନଙ୍ଗଳା ମୁକୁଳା ହେବ ଅଧ ବାଟ ଯାଏ ଦଉଡ଼ିଲା. ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ ପ୍ରଣାମ କରି ଜିନିଷ ମୁଣ୍ଡେଇବାକୁ ବହୁତ ନେହୁରା ହୋଇ କହିଲା, ଅବଶ୍ୟ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଦୌ ଦେଲେ ନାହିଁ ।

କେଶବ ବି ବାହାରି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ତା' ସ୍ତ୍ରୀ ଭାତ, ଡାଲି, ଶୁଖୁଆ ପତରପେଡ଼ା ନେଇ ଆସିଲା କେଶବ ହେଉଡ଼ି ମାରି କହିଲା—ହଉ ଦେ, କୃଷ୍ଣ ତ ଗଲାଣି । ମୁଁ ଖାଇସାରି ଯିବି, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଏଇଠି ରହିବେ ତ । ତାଙ୍କର ତ କେତେ କାମ ପଡ଼ିବ ମୋ ଉପରେ । ଏବଠୁଁ ଉତାଳି କାହିଁକି ···ସ୍କୁଲର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟୋର ଘରେ ସିଏ ରହେ । ସେଇ ଘର କବାଟ ଆଉଜେଇ ଦେଇ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ବସି ତା' 'ଲଂଚ୍' ଖାଇଲା । ଆଉ ଖାଇ ସାରି ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ଷାଠିଏଟା ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ ତା' ଗୁରୁ କହିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ କେବେ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସପ ଖଣ୍ଡିଏ ପକେଇ ଦେଇ, ମାଣ୍ଡି ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ସେ ଅନନ୍ତ ଶଯ୍ୟନରେ ଶୋଇଲା । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସି ପାଦ ମଂଗୁଳିଲେ । ଶୋଉ ଶୋଉ ସେ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇଗଲା । ଭାତ ନିଶା ଛାଡ଼ୁଛି କୋଉଠି ?

ଗୁରୁଟା ବେଳକୁ ଯେତେବେଳେ ଟଂ ଟଂ ଛୁଟି ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା ଓ କୃଷ୍ଣ ଆସି ତା'କୁ ଜୋର୍‌ରେ ହଲେଇ ଦେଇ କହିଲା—ଆବେ ଶୋଇଛୁ କ'ଣ, ନୂଆ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆସି କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଇ ସାଇଲାଣି । ଶଳା ଉଠ, ଯାଇଁ ଲମ୍ବ ହୋଇ ତା' ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ଯା, ନଇଲେ ଚାକିରି ଗଲା—କେଶବ ଆଖି ମଳି ମଳି ଉଠିଲା । ବେଖାତରରେ କହିଲା—ଯାଆ ମ, ଚାକିରି ଯିବ ? ଶଳା ହରିଜନ ପିଲାଟି ? ଏ ହରିଜନ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏକୁ କହି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରର ଚାକିରି ଖାଇ ଦେବି ନାହିଁ ? ଏକାଦିନେ ବଦଳି କରି ଦେବ ନାହିଁ ପୁଣି ସେଇ ଅଗନାଅଗନା ବଣକୁ ।

କହିଲା ସିନା, କିନ୍ତୁ ଚଟ୍‌ପଟ୍ ଉଠି ମୁହଁ ହାତ କେଜାଣ କରି ଧୋଇଲା। ଗାମୁଛାକୁ କୁଞ୍ଚ କରି ବେକରେ ପକାଇଲା। କାନମୁଣ୍ଡା ପାଖରେ ଡୋଫା ଡଉଁଟ ଫୁଲ ଭଳି ଦି'ମେଣ୍ଡା ଚୂନ ମାରିଲା। ଗୁରୁ! ଗୁରୁ! ହୋଇ ତିନିଥର ଗୁରୁଙ୍କୁ ସୁମରଣା କଲା, ନାକପୁଡ଼ାରେ ନିଃଶ୍ୱାସ କୋଉ ବାଟେ ଯାଉଛି—ବାଁରେ ନା ଡାହାଣରେ—ତା'କୁ ଭଲ କରି ବାରି ବାରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇଁ ମଲା ମୂଷା ଭଳିଆ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହେଲା ଏବଂ ଅଣ୍ଟା, ପାଖରୁ ପିଠ ଓ ମୁଣ୍ଡକୁ ଭୂମି ସହିତ ସିଧା ସମାନ୍ତରାଳ କରି, ଅତି ଗଦ୍‌ଗଦ୍ ହୋଇ ଗୋଟାଏ ହଜାରି ଟଙ୍କିଆ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲା। ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚାହିଁଲେ—ଏ କିଏ ?

କିରାଣି କହିଲେ—ଆମ ପିଅନ—କେଶବ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—କିହୋ, ଏତେବେଳେ ଯାଏ କୁଆଡ଼େ ଥିଲ ? ଦେହ ଭଲ ନାହିଁ ?

ବାସ୍, ଏଇ 'ଦେହ ଭଲ ନାହିଁ' ପଦକ କେଶବ ଉତ୍ତରର ବାକସ ଖୋଲିଦେଲା।

—ଆଜ୍ଞା, ମଶଗଲ ଆଜ୍ଞା। ଦି'ପୁଅ ତିନି ଝିଅ। ଗୋଟିଏ ଝିଅକୁ ପୁଣି ଘରଜୋଇଁଆ କରିଛି। ତା'ର ପାଞ୍ଚ ପିଲା। ପୁଣି ଗୋଟିଏ କ'ଣ ହବ। ମୋ ଜୀବନ କେଲେଇ କାଟେଇ, କୁଚ୍‌କୁଚ୍ କରି ଖାଇଗଲେ। ଆଠ ଦିନ ହେଲା ଜର। ପାଲି ଜର ଆଜ୍ଞା। ଅଧା କପାଳି ଧକ୍‌ଧକ୍ ବିନ୍ଧୁଛି। ଜାଲପାତାଲେ ଠାବ ନାହିଁ। ହଜୁର ଆସିଲେଣି, ମୁଁ ଶୁଣିଲିଣି। ମୁଁ ଶଳା କ'ଣ ଆସି ପାରୁଛି ? କାନମୁଣ୍ଡ ଝାଇଁ ଝାଇଁ ହେଇଯାଉଛି। ଉଠି ଠିଆ ହେଲା ବେଳକୁ ବେକ ମୋଡ଼ି କିଏ କଚୁଡ଼ି ଦଉଚ ଚଳେ। ଖାଲି ହଜୁରଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ଟିକିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ମାରିବାକୁ ଆସିଲି। ହରିଜନଟା ଆଜ୍ଞା, ଗରିବଟା ଆଜ୍ଞା। ଟିକିଏ ଦୟା କରିବେ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କଟମଟ ହେଇ ଚାହିଁଲେ। ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଏଠି ସିନା ନୂଆ, କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁନିଆରେ କ'ଣ ନୂଆ ? ବାଳ ପାଚି ଆସିଲାଣି। ଆଉ ଲୋକ ଚହ୍ନିବାକୁ କ'ଣ ବାକି ଅଛି ? ପୁଣି ଏ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ ?

ସେ ବେଶ୍ ବୁଝିପାରିଲେ। ହସିହସି କହିଲେ—ହଉ ହଉ, ଦୟା କରିବା। ତମେ ବି ଟିକିଏ ଦୟା କରିଥିବ ଆମ ଉପରେ। ତମେ ପୂତନା ରାକ୍ଷସୀ ହେଲେ ଆମେ କୃଷ୍ଣ ହେଇ ତମକୁ ଶୋଷିବା ହିଁ ଶୋଷିବା। ବୁଝି ହୁସିଆର ଥିବ।

କେଶବ ବଲବଲ ହେଇ ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲା।

କୃଷ୍ଣ କିନ୍ତୁ ଏ ଫାର୍ସ ଦେଖିବାକୁ ସେଠି ନ ଥିଲା। ସେ କେତେବେଳୁ ଯାଇଁ ତନ୍ମୟ ସାର୍‌ଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସେ ଘର ସଫା କଲାଣି। ସାର୍‌ଙ୍କ ବେଡ଼ିଂ, ଟ୍ରଙ୍କ୍, ବ୍ୟାଗ୍ ସବୁ ନେଇ ସେ ଘରେ ରଖିଲାଣି।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ । କେତେ ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ବି ଆସି ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ଘେରି ଠିଆ ହେଇଛନ୍ତି କ୍ୱାର୍ଟର୍ସକୁ ପାଛୋଟି ନେବା ପାଇଁ; କିନ୍ତୁ ସେ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସକୁ ଗଲେ ନାହିଁ । କରୁଣିବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—ସ୍କୁଲର ସାଇକେଲ ଅଛି ? ନଇଲେ ଗୋଟିଏ ସାଇକେଲ ମତେ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦେଇପାରିବେ ? ସେକ୍ରେଟେରୀଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବି ।

କରୁଣିବାବୁ ନୀରବ ରହିଲେ ।

—କ'ଣ, ସାଇକେଲ ନାହିଁ ?

—ନା, ସେକ୍ରେଟେରୀ ନାହାଁନ୍ତି ।

—କ'ଣ କଟକ ଯାଇଛନ୍ତି ? ନା, ବନ୍ଧୁ ବାସ ?

—ନା, ଏ ସ୍କୁଲରେ କେହି ସେକ୍ରେଟେରୀ ନାହାଁନ୍ତି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସ୍ତବ୍ଧ ହେଇ ରହିଲେ—କିନ୍ତୁ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ?

—ତା' ବି ନାହିଁ ।

—କ'ଣ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସସ୍‌ପେଣ୍ଡ୍ କରିଛନ୍ତି ?

—ନା, ମୋଟେ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଇ ଯାଇ ନାହିଁ—କରୁଣିବାବୁ କହିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିପାରିଲେ । ହଠାତ୍ ପାଟିରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା—ତାହେଲେ ଗୋଟାଏ ବିରାଟ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଚାଲିଛି ଏ ସ୍କୁଲ ପଛରେ ? ଏ ସ୍କୁଲ କରିଥିଲା କିଏ ?

ସବୁ ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଚୁପ୍ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । କେଶବ କଂଭୁ ଆଉ ଚୁପ୍ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଅନର୍ଗଳ ଭାବରେ ଗାଇଗଲା ଗୋଟାଏ କାହାଣୀ—

ଏ ଇସ୍କୁଲ କରିଥିଲେ ବୀରବାବୁ—ଆମ ବାବା, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ବାବା ଡାକୁ । ଆଉ କରିଥିଲି ମୁଁ, ବରକୁଆ, ନରିଆ, ଦଶନିଆ, ଏ ଗାଁର ଅଧେ—ଓହ୍, ସମସ୍ତେ ତ । ଗାଁ ଗାଁରେ ଭିକମାଗି, ରାସ୍ତାରେ ମଟର ଅଟକେଇ, ସାଇକେଲ ଅଟକେଇ, ପଇସା ମାଗି, ଗାଳିଖାଇ, ଅପମାନ ଖାଇ, ସାଇକେଲ ଟାୟାର ଜାଳି ଅନ୍ଧାର ରାତିରେ ନଈ ପାରି ହୋଇ, ଗଛର ବିଲରେ ସାପ ମାରି—ଓହ୍, ଯୋଉ ବର୍ଷା, ବିଜୁଳି, ଘଡ଼ଘଡ଼ି, ଯୋଉ ବତ୍ୟାର—ସାପ ମୁଣ୍ଡ କଟିଯିବ—ହଁ, ଆମେ ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡ଼େଇ ଦେଇ-ଥିଲୁ—ଏଇ ଇସକୁଲ ପେଇଁ । ବାବା ଖାଡ଼ାଖାଡ଼ା ଦ'ଦିନ ଉପାସ ରହିଥିଲେ—ଅନଶନ କରି ପଡ଼ିଥିଲେ ଗାଁ ଦାଣ୍ଡରେ—ଶେଷରେ ମୁର୍‌ଦାର୍ ହେଲେ ଲୋ ବାପା ମୁର୍‌ଦାର୍ ହେଲେ—ଘରଗୁହଣି ପେଇଁ ମୁର୍‌ଦାର୍ ହେଇ ନଡ଼ା ମାଗିଲେ, ଆଜ ଆମେ

କେହି ନୋହୁଁ ? ବାବା କେହି ନୁହଁନ୍ତି ? ଅନୁ ବାବା କେହି ନୁହଁନ୍ତି ? ଆମକୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ବାବାଙ୍କୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ମିନକଂ କମିଟି ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ । ଏଇ ମାଷ୍ଟର, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହେଲେ ସର୍ବେସର୍ବା ! ସରକାରରୁ ତ ଦରମା ପାଇଲେ । ଆଉ କଏ ପଚାରେ ? ମଦଘଡ଼ା, କାମ ସରିଲେ ଗଡ଼ଗଡ଼ା ! ବାବା ! ଆପଣ ଆସିଛନ୍ତି, ଆପଣ ଏ କଥା ବୁଝନ୍ତୁ, ବୁଝନ୍ତୁ ବାବା ! ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ଆପଣ ବୁଝନ୍ତୁ—କେଶବ କାନ୍ଦକାନ୍ଦ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଆଗାଧୁ ବାଉକଙ୍କର ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିଲେ । ବେଶ୍ ବୁଝିପାରିଲେ—ନଡ଼ିଆର କୋଉଁ ଶିରୁଏ ଶିରୁଏ ପାଣି ଯାଉଛି । କହିଲେ—ହଉ ହଉ, ତମେ ଉଠ, ଉଠ କେଶବ । ବୀରବାବୁଙ୍କୁ ପୁଣି ଆଣିବା, ଅନୁବାବୁଙ୍କୁ ଆଣିବା, ଇସ୍କୁଲ ଯିଏ କଲା ସିଏ ନ ରହିଲେ ଏଠି କେହି ରହିବେ ନାହିଁ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ—ସାର୍ ଯିବା ? ଆପଣ ଆଗ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସକୁ ଆସି ଧୋଇଧାଇ ହୋଇ ଲୁଗା ପାଲଟନ୍ତୁ । ମୁଁ ଚା' କରଛୁ, ଜଳଖିଆ ମଗେଇଛୁ । ଟିକଏ ପାଟିରେ ଦିଅନ୍ତୁ । ଟିକଏ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ । ତା'ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆମ ଘରକୁ ଯିବା । ଆମ ଘର ଡାକେ-ବାଟ ବି ହେବ ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁଲେ । କହିଲେ—Are you a *God-send* ? ତମେ କ'ଣ ଗୋଟିଏ ଦେବଦୂତ ? ଏ ଅଥଳ ଦରିଆରେ ମତେ ଡଙ୍ଗା ଧରି ପାରି କରିବାକୁ ଆସିଛ ?

ତନ୍ମୟବାବୁ କହିଲେ—ନା, ମୁଁ ଖୁବ୍ ବେଶି ହେଲେ ଗୋଟିଏ ଓଟ । ମରୁଭୂଇଁରେ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଣି ଟୋପିଏ ଯୋଗେଇ ଦେଇପାରେ ।

ସମସ୍ତେ ହସିଲେ ।

ସାର୍ କହିଲେ—ଠିକ ଅଛି । ମୁଁ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସକୁ ଯାଇଁ ଧୋଇଧାଇ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ଘରକୁ ନିଶ୍ଚେ ଯିବି । ଆପଣ ଆଗ ଘରକୁ ଗଲେ । ଦେହରେ ଜର, ଏଠି ଆସି ବେଠିଆ କାମ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ କହିଲେ—ନାଇଁ ସାର୍, ଜର ଆଉ ମୋଟେ ନାହିଁ, ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି । ନିଜ କାମ କଲେ ଜର ଆଏ, ବେଠିଆ କାମ କଲେ କ'ଣ ଜର ରହେ ? କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ସୁଭାଷ ବୋଷ ୧୦୪ ଡିଗ୍ରୀ ଟେମ୍ପରେଚରରେ ହରିପୁରା କଂଗ୍ରେସରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲେଟି ?

ସାର ତାଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ତନ୍ମୟବାବୁ ବି ଚାହିଁଲେ । ଦୁହେଁ ତନ୍ମୟ ।

କ୍ୱାର୍ଟର୍ସରେ—ଟିକଏ ଜଳଯୋଗ ପରେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବସିଛନ୍ତି । ପାଖରେ ତନ୍ମୟବାବୁ, କର୍ଣ୍ଣିବାବୁ, ଦୁଇ ପିଅନ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ ଅତି ନମ୍ର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ସାର୍ କ୍ଷମା କରିବେ, ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି ?

କୁହନ୍ତୁ ।

ସାର୍, ଆମେ ଟିକଏ ବେଶି ତରବରିଆ ହେଇଗଲେ କି ? ଯିଏ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇଛି, ତାକୁ ହଠାତ୍ ଉଠେଇଦେଲେ ସେ କ'ଣ ଆପଣଙ୍କ କଥା ମାନିବ ? ବରଂ ଓଲଟି ଗୁମୁଡ଼ାଟାଏ ପକେଇବ ।

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ହସିଲେ—

ନା, ଗୁମୁଡ଼ାଟାଏ ପକେଇଲେ ତା' ହାତ କାଟିଦେବାର ବାଟ ମତେ ଜଣା । ଆପଣ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ; ଯଦି ପାରିବେ, ଆପଣ ଖାଲି ମୋ ପଛରେ ଟିକଏ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ କହିଲେ—ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ଥିବା ଯାଏ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପଛରେ ନିଶ୍ଚେ ଅଛି, ଏମାନେ ବି ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଜୀବନ ଦେଇ-ଦେବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦେଖିଲେ ଅଥଳ ଜଳରେ ଟିକଏ ଟିକଏ ଗୋଡ଼ ମଝାଳରେ ଲାଗୁଛି ।

॥ ପାଞ୍ଚ ॥

ପର ଦିନ ସକାଳ । ଅଗାଧୁ ବାବୁ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ବି ଉଠି ନାହାନ୍ତି । ଶେଯ ଉପରେ ବସି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି, କବାଟରେ ବାଜିଲା—ଠଂ ଠଂ, ଠଂ ଠଂ ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ଉଠି କବାଟ ଖୋଲିଦେଲେ । ଆଗରେ ତନ୍ମୟବାବୁ—ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଟିଫିନ୍ କ୍ୟାରିଅର୍ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ ଏକା ନିଃଶ୍ୱାସରେ କହିଗଲେ—ନା ସାର୍, ମୋ ବୋଉ, ମୁଁ ଓ ମୋ ନାନୀ ସ୍ଥିର କଲୁ ଆପଣଙ୍କ ଫିଲିପିଲି ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆପଣ ଆମର ଘରେ ହିଁ ଖାଇବେ—ଗୁଣ୍ଡି, ଜଳଖିଆ, ଭାତ—ସବୁ । କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଆମ ଘର ଯାଏ ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ସବୁ ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳକୁ ଆସିବ ।

ଆଗାଧୁବାବୁ ହସିଲେ, କହିଲେ—କାଲି ସ୍ୱପ୍ନରେ ଜଣା ହେଉଥିଲା ନା ବସିବସି ଏଇ ବେଠିଆ କାମର ଗୋଟାଏ ଲିଷ୍ଟ କରୁଥିଲେ ?

ତନ୍ମୟ କହିଲେ—ସାର୍, ବେଠିଆ ତ ଭଲ । ବେଠିଆ ନ ହେଲେ କ'ଣ କିଛି କରି ହୁଏ ? ଖାଲି ଖୁଦ୍ର ଗୋଟେଇ ଗୋଟେଇ ନିଜ ପେଟକୁ ଭରତି କରୁକରୁ ଜୀବନ ଯାଏ । ପେଟ ପୂରେ ନାହିଁ, ଜୀବନ ସରିଯାଏ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପୁଣି ହସିଲେ । କହିଲେ—ବାଃ, ଭଲ ଦର୍ଶନ ତ । ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ବାଡ଼ିରେ ଜାଗା ଅଛି ?

ତନ୍ମୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଇ ପଚାରିଲେ—କାହିଁକି ସାର୍ ?

ମୁଁ ପୁଣି ଲଙ୍କାମରିଚ ଗଛ ହେଇ, ଖଡ଼ାଗଛ ହେଇ ଶୁଝିବି ତ ।

ତନ୍ମୟ ହସିଲେ—ନା ସାର୍, ଏଇ ସାମାନ୍ୟ···

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ । କହିଲେ—ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ରଖିବେ ତନ୍ମୟ ବାବୁ —

Don't expect others to bear your troubles, they have their own.

ତମ ବୋଝ ଆଉ କିଏ ବୋହିବ ବୋଲି ଆଶା କରନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ବି ବୋଝ ଅଛି । —ନିଜ ପୁଅ ଉପରେ, ଝିଅ ଉପରେ, ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ବି ଗଲଗ୍ରହ ହୁଅ ନାହିଁ । ନିଜ ବୋଝ ନିଜେ ବୁହ ।

ତନ୍ମୟ କହିଲେ—ଠିକ୍ ଅଛି ସାର୍, ଆପଣ ଗଲଗ୍ରହ ବୋଲି ଯଦି ଭାବୁଛନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ଋଣ ଶୁଝିଦେବେ । ମୋ ପୁଅ କୁନ୍‌ମୁନ୍ ଆସି ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଇଂଲିଶ ଶିଖିବ । ସେଇଥିରେ ଶୁଝିଯିବ ନି ?

ଦୁହେଁ ହସିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ଆପଣ ବସନ୍ତୁ ତନ୍ମୟବାବୁ, ମୁଁ ଚଟ୍‌ପଟ୍ କାମ ସାରି ଆସୁଛି ଗୋଟିଏ ଜାଗାକୁ ଯିବା ।

ଅଧ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ସେ ସମସ୍ତ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି, ସ୍ନାନ ସାରି, ପ୍ରାର୍ଥନା ସାରି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ଆସି ଦେଖିଲେ ତନ୍ମୟବାବୁ ଟେବଲ ଉପରେ ସଜେଇ ରଖିଛନ୍ତି ପୁରି, ଆଣ୍ଡୁର, ଚକୁଳିପିଠା, ଆଉ କିଛି କଡ଼ଆଗୁଡ଼ଲ ଖିରସା ।

କି ହେ, ମୁଁ ଏକା ଖାଇବି କହେ ? ମୁଁ ପାଣ କହେ, ବାହ୍ମଣ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ବସିବେ ନାହିଁ ?

ତନ୍ମୟବାବୁ ହସିହସି କହିଲେ—ସାର୍, ଏତକ ତ ଆଣିଛୁ । ସେଥିରେ ମୁଁ ଭାଗୀ ହେବି ?

—କହେ, କାଲି କହିଲେ ନା ମୋ ସୁଖଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହେବେ । ଖାଲି ମୁଁ ମାଡ଼ ଖାଇଲାବେଳେ ଭାଗୀ ହେବେ, ପିଠା ଖାଇଲାବେଳେ ଭାଗୀ ହେବେ ନାହିଁ କହେ ?

ଦୁହେଁ ହସିହସି ଖାଇଲେ । ସିଧା ବାହାରିଲେ ସେକ୍ରେଟେରି ବୀରବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ।

ସେକ୍ରେଟେରି ଘରେ ଥିଲେ । ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା କାଳ ବେଶ୍ ପ୍ରାଣ ଖୋଲି ଆଲୋଚନା ହେଲା । ଅଗାଧୁବାବୁ ଦେଖିଲେ—ଅତି ଅମାୟିକ ଲୋକ, ଖୋଲଖୋଲା ଲୋକଟା, ଲୋକଟାର ଭିତର ବାହାର ସବୁ ସମାନ । ସ୍କୁଲ ପାଇଁ, ଦେଶ ପାଇଁ, ଗରିବଙ୍କ ପାଇଁ ଲୋକଟାର ସତରେ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦୁଛି । ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ସେ ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଯାହା କେଶବ କହୁଥିଲା, ତନ୍ମୟବାବୁ କହୁଥିଲେ, ତା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଏଡ଼େ ନିରୀହ, ଶାନ୍ତ, ସରଳ ଲୋକ କ'ଣ ଏ ଯୁଗରେ ଅଛନ୍ତି ?

କିନ୍ତୁ ଅଗାଧୁବାବୁ ଭାବିଲେ—ଏଇ 'ନିରୀହ, ଶାନ୍ତ, ସରଳ' ଗୁଣଟି ତାଙ୍କୁ ଖାଇଲା । ସେଇଟି ତାଙ୍କର ବଡ଼ ଦୋଷ । ଏ ଯୁଗରେ 'ଭଲ ଲୋକ'ର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, 'ଭଲ୍ଲୁକ'ର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଭଲ ଲୋକ ହେଲେ ହିଁ ତ ମରିବ, ତା' ବୋଲି ଜଣେ ଖଚଡ଼ା ହବ, ପାଷାଣ୍ଡ ହବ, ତା' ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଯୋଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ—'ତରକ ଥିବୁ'—କ'ଣ ଭୁଲିଯିବ ? ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ—Tactful କ'ଣ ଭୁଲିଯିବ ? Simple ହେବା ଭଲ ; କିନ୍ତୁ Simpleton ହେଲେ ?? ସେକ୍ରେଟେରି ବୀର ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ସେତକ ନ ଥିଲା । ସେ ଭୋଳା ହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଉ ଥିଲେ । ଆଉ କୁଣ୍ଢାଉ କୁଣ୍ଢାଉ ଗୋଟିଏ ଭାଲୁକୁ କୁଣ୍ଢେଇ ପକେଇଲେ, ଆଉ ଭାଲୁ ତାଙ୍କୁ ଚୁଟିଦେଲା । ଦୋଷ ଭାଲୁର ??

ବୀର ବାବୁ ଅତି ସ୍ନେହରେ ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ, ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ସେଦିନ ତାଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ । ଅଗାଧୁବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ସାର୍, ସ୍କୁଲ ଅଛି । ଦଶଟା ଭିତରେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବି । ଆଉ ଦିନେ ଆପଣଙ୍କ ଘରେ ଆସି ଖାଇବୁ । ଆପଣ ସ୍କୁଲର ଜନକ । ଆପଣଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆମେ ନିଜେ ଆସି ମାଗି କରି ଖାଇବୁ ।

ସେମାନେ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

॥ ଛଅ ॥

ଦଶଟା ବାଜିବା ଆଗରୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଆସି ସ୍କୁଲରେ । କେତେ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ବି ଆସିଗଲେଣି । କିନ୍ତୁ ମାଷ୍ଟର କାହାନ୍ତି ? ହାଇ ସ୍କୁଲ, ମାଇନର ସ୍କୁଲ, ଇଉ. ପି ସ୍କୁଲ୍ ତିନୋଟି ଅଲଗା ଅଲଗା ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଅଲଗା ଅଲଗା କମ୍ପାଉଣ୍ଡରେ । କିନ୍ତୁ ତିନୋଟି ଏତେ ପାଖାପାଖି ଯେ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ୍ ଭଳି ଜଣାପଡ଼େ । ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ପରିବାର—ଗୋଟିଏ ଆତ୍ମା । ପୁଣି ଜଣେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ନାମରେ ନାମକରଣ କରାଯାଇଛି । ସତରେ ଏ ଏକ ମନ୍ଦିର । କିନ୍ତୁ ଦିଅଁ କାହାନ୍ତି ? ଦିଅଁଙ୍କୁ ଗଢ଼ିବାକୁ ବିନ୍ଧାଣି କାହାନ୍ତି ?

ଠିକ୍ ସାଢ଼େ ଦଶଟାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା । ହାଇ ସ୍କୁଲର ଅଧା ଶିକ୍ଷକ ଆସି ନାହାନ୍ତି । ମାଇନର ସ୍କୁଲର କେହି ଆସି ନାହାନ୍ତି । ଇଉ.ପି ସ୍କୁଲର କେବଳ ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ ଆସିଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନେ ସହରରୁ ଆସନ୍ତି । ତେଣୁ ଘଣ୍ଟାକ ପରେ ଆସିବେ—ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ କହିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କିଛି ନ କହି ପ୍ରାର୍ଥନା ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ଏବଂ ନିଜେ ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ପିଲାଙ୍କ ସହିତ ବସିଲେ । ଆଜି କିଏ ବସିଲା କି ନାହିଁ ସେ ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ । 'ଆହେ ଦୟାମୟ ବିଶ୍ୱବିହାରୀ' ଠଉଁ 'ମୋର ଧନଜନ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ହେ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋଲା ହେଲା । 'ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖୀନଃ, ସର୍ବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟା'—ପିଲାମାନେ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ ବୋଲିଲେ । ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି, ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହୋଇ, ଦରବିଗଳିତ ନେତ୍ରରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ବସିଥିଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷ ହେଲାଣି, ତଥାପି ଯେମିତି ତାଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ ଆସି ନାହିଁ । ପିଲାମାନେ ଉଠିବା ବେଳକୁ ସେ ଆଖି ଖୋଲିଲେ । ଆଉ ଟିକିଏ ବସିବାକୁ ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇ ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ—ପିଲେ ! ବାପୁଙ୍କ ନାଁ ଶୁଣିଛ ? ବାପୁଜୀ—ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ ଜାତିର ଜନକ । ସେ କ'ଣ କହିଛନ୍ତି ଜାଣ ?

ମାନବ ସେବା ହିଁ ମାଧବ ସେବା । ଗରିବ ଲୋକ ପାଖରେ ରୁଟି ହିଁ ଈଶ୍ୱର । ତେଣୁ ରୁଟି ଖଣ୍ଡିଏ, ଭାତ ମୁଠିଏ ଯଦି ଆମେ ଗରିବ ମୁହଁରେ ଦେଇ ପାରିବା; ସେଇ ହେବ ଆମ ଜୀବନର ବଡ଼ ଧର୍ମ—ବଡ଼ କାମ । ତୁମେ ପଣ କର, ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପରି ତୁମେ ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ ସେବକଟିଏ ହେବ । ତୁମ ଭିତରେ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ଖିରସ୍ତାନ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗାଳି କିଛି ଭେଦ ରଖିବ ନାହିଁ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାପ-ମା', ଭାଇଭଉଣୀ ବୋଲି ଭାବିବ । ଆଜି ଏତିକି ।

ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷ ହେଲା ।

ନୂତନ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବା ପାଇଁ ସବୁ ସ୍କୁଲ ତରଫରୁ ଗୋଟାଏ ବରାଟ ଆୟୋଜନ ଚାଲିଥାଏ । କୃଷ୍ଣ ପିଅନ ସ୍କୁଲ କମ୍ପାଉଣ୍ଡ୍‌ରେ ଥିବା ଚଂପା ଗଛରେ ଚଢ଼ି ବେତାଏ ହବ ଛନ୍‌ଛନିଆ, ହଳଦିଗଣ୍ଡିଆ ଚଂପା ଫୁଲ ତୋଳିଆଏ । ପିଲାମାନେ ବି ବହୁତ ଟଗର, ଡଗ୍ରାଟ, ମଲ୍ଲୀ, କନିଅର, ଗୋଡ଼ବାଣ, କଇଁଫୁଲ ଆଣିଥାନ୍ତି । ଫୁଲ ଗୁନ୍ଥା ହବ, ଚନ୍ଦନ ଘୋରା ହବ, ଧୂପଦୀପ ଯୋଗାଡ଼ କରାଯିବ, ଶଙ୍ଖ ଆସିବ; ଟେବଲ କ୍ଲଥ, ଫୁଲଦାନି ଆସିବ, କଇଁ ଫୁଲର ହାର ଟଙ୍ଗା ହବ ଘଚଯାରା । ପିଲାମାନେ ଆନନ୍ଦରେ କୁରୁଳି ଉଠୁଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ସରିବା ମାତ୍ରେ ସେମାନେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ଉଠି ହଲକୁ ଦଉଡ଼ିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହିଲେ—ନା, ସବୁ ଟିକଏ ଡେରିରେ କରିବା । ଅନ୍ତତଃ ଘଣ୍ଟାଏ ପରେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଢିଲା କରି ନିଜ ନିଜ ବେକରେ ଫୁଲମାଳ ଦେଲେ ଲୋକମାନେ ତ ହସିବେ, ଭଗବାନ ବି ହସିବେ । ଆଗ କାମ, ପରେ କଥା । ଏବେ ଆପଣମାନେ କ୍ଲାସକୁ ଯାଆନ୍ତୁ । ମୁଁ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର କ୍ଲାସଟି ନେବି ।

ତାହା ହିଁ ହେଲା । ସବୁ ପିଲା ଦଉଡ଼ାଦଉଡ଼ି ହୋଇ ନିଜନିଜ କ୍ଲାସକୁ ଗଲେ । ମାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ବି ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ହାଜିରା ବହି ଧରି ବାହାରିଲେ । ଫୁଲଗୁନ୍ଥା ରହିଲା ଅଧା ।

କିନ୍ତୁ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଶି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କ'ଣ ଦେଖିଲେ ?? ପୁଣି ଛାଆଇ କିନା ବାଳିଲା ମୁଣ୍ଡ !! ସାର୍ ପଡ଼ି ଯାଉଁଯାଉଁ ଟେବଲକୁ ଧରି ରହିଗଲେ । ଟେବଲରେ ଏ କ'ଣ ଥୁଆ ହୋଇଛି ?? କିଏ ଥୋଇଛି ??

ପିଲାଏ ସ୍ତବ୍ଧ । ସାର୍ ବି ସ୍ତବ୍ଧ ।

ଟେବଲ ଉପରେ ସଜା ହୋଇ ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା ଗୋଟିଏ ଖୁର, ଦୁଇଟି କଇଁଚ, ଗୋଟିଏ ନହୁରୁଣୀ, ଖଣ୍ଡେ ଭଙ୍ଗା ଦର୍ପଣ, ଗୋଟିଏ ରସଗିନାରେ ଟିକିଏ ପାଣି !!

ରକ୍ତ ଯେମିତି ଚହଲି ଗଲା ମୁହଁକୁ, ମୁହଁ ଲାଲ ପଡ଼ିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଦଣ୍ଡେ—ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ମାତ୍ର । ତା'ପରେ ସେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଲେ । କ୍ରୋଧକୁ ହଠାତ୍ ଧରି ପକେଇଲେ ସେ ଠା'ଇ ଠା'ଇ ଚାପୁଡ଼ା କଷି ଦେବି ପୋଲିସ ଅଫିସର ଗାଲେ ଗାଲେ—ଏଥିରେ ଆଉ ନୂଆ କଥା କ'ଣ ଅଛି ? ସାର୍ ଟାଲି ଖାଉଥିଲେ ସେ କ'ଣ କରିବେ ? ସେ ଗାନ୍ଧୀ ହେବେ ନା ମିଲିଟାରି କମାଣ୍ଡର ହୋଇ ଯାଙ୍ଗେ ଯାଙ୍ଗେ ଚଲେଇ ଦେବେ ଗୁଳି ?? ତଥାପି ସେ ସ୍ଥିର ହେଲେ ବ୍ରହ୍ମତାଳୁରେ ଜଳୁଥିବା ହୁ ହୁ ନିଆଁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଧାସ ବି ଆଣିଲା ନାହିଁ ।

ବରଂ ସେ ହସି ହସି ପାଣିଡକ ନେଇ ବାରଣ୍ଡାରେ ଢାଳି ଦେଲେ । ପକେଟରୁ ରୁମାଲ କାଢ଼ି ସବୁ କାଗଜ ସେଥିରେ ବାନ୍ଧିଲେ ଠିକ୍ ଭଣ୍ଡାର ମୁଠିଟି ଭଳି । ଆଉ ତାକୁ ପକେଟରେ ପୂରେଇ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

କେତେ ଜଣ ପୁଅ ପିଲା, ଝିଅ ପିଲା ଯେ ସ୍ୟାରଙ୍କୁ ଦେଖି ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ହସି ନାହାଁନ୍ତି, ତା ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ କ୍ଲାସକୁ ପଶିବା ଆଗରୁ ଏ ସବୁ ଥୁଆ ହୋଇଥିଲା । ଆଉ ସେମାନେ ଯାଇଁ ସାର୍‌ମାନଙ୍କୁ ଏ କଥା କହିବା ପୂର୍ବରୁ ହେଡ଼ ସାର୍ କ୍ଲାସକୁ ପଶି ଆସିଲେ, ତେଣୁ କ'ଣ କେମିତି ହେଲା, କିଏ କଲା ଏ କାମ ବୁଝିବା ଆଗରୁ ସେମାନେ କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ହୋଇଗଲେ । ଆଉ ହସିବେ କ'ଣ ବରଂ ଗୋଟାଏ ଆତଙ୍କର ଛାୟା ଖେଳିଗଲା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପିଟି ପକେଇବେ ବୋଲି ।

ସାର୍ ତ ପିଟିଲେ ନାହିଁ, କାହାକୁ କିଛି ପଚାରିଲେ ବି ନାହିଁ । ବରଂ କିଛି ନ ହେଲା ଭଳି ନିର୍ବିକାର ଢଙ୍ଗରେ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା କାଳ ଗ୍ରାମାର ପଢ଼େଇ, ଟ୍ରାନସ୍‌ଲେସନ୍ କରେଇ, ଟେନ୍‌ସ୍ ବୁଝେଇ ସେ ଗଳଦ୍‌ଘର୍ମ ହେଇଗଲେ । ଟିଣ ଘର, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଗରମ, ଶେଷରେ ଏତେ ଝାଳ ବୋହିଲା ଯେ ସେ ବାଧ ହୋଇ ପଞ୍ଜାବିଟି ଖୋଲି ଟେବଲ ଉପରେ ରଖିଲେ । ଗଞ୍ଜି ବି ଖୋଲିଦେଲେ । ଖାଲି ଉତ୍ତରୀୟଟି ଢାଙ୍କିଲେ ଦେହରେ । ପିଲେ ପରସ୍ପରକୁ ଚୁହାଁଚୁହିଁ ହେଇ ମୁରୁକିହସା ଦେଲେ । ସାର୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । କହିଲେ— ନାଇଁ, ଆମର ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ବିଲାତ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶ ବୋଲି ସେମାନେ ସୁଟ, ଟାଇ, ମୋଜା, ଜୋତା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଆମେ ଖାଲି ସଫା ଚଦରଟିଏ ଦେହରେ ଢାଙ୍କିଲେ ହେଲା । ଫୁଙ୍ଗୁଳା ଦେହ ଦେଖେଇବା ଅଭଦ୍ରତା । କିନ୍ତୁ ଗୁଡ଼ାଏ କୋଟ୍ ପେଣ୍ଟ୍ ମଡ଼େଇବା କ'ଣ ସଭ୍ୟତାର ଚିହ୍ନ ନା ସଂସ୍କୃତିର ଚିହ୍ନ ? ମୁନି-ଋଷି-ମାନେ କ'ଣ କୋଟ୍ ପେଣ୍ଟ୍ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ?

ସେ ଆହୁରି କ'ଣ କହି ଆସୁଥିଲେ—ଏହି ସମୟରେ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପିରିଅଡ଼ ସେ ଏକକାଳୀନ ନେଇ ସାରିଲେଣି—ଗୋଟିଏ ତାଙ୍କ ନିଜର, ଅନ୍ୟଟି ଅନୁପସ୍ଥିତ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର । ଆଉ ନେବାକୁ ବଳ ପାଇଲା ନାହିଁ । ସେ ହସହସ ମୁହଁରେ କ୍ଲାସ ଛାଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେହରେ ସେଇ ଚଦର । କାନ୍ଧରେ ପଞ୍ଜାବି ଓ ଗଞ୍ଜି ।

ବାହାରେ ଏ ବିଚିତ୍ର ବେଶ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଏମିତି ଚୁଡ଼ଙ୍ଗା ବି ଏ ଯୁଗରେ ଥାଇପାରନ୍ତି ଭାବି ମନେମନେ ହସିଲେ । କେତେ ବି ମୁହଁ ଚୁହାଁଚୁହିଁ ହେଇ ଠଗ୍‌ଠର୍ ହେଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କିନ୍ତୁ ନିର୍ବିକାର । ସ୍ଥିର ଚାଲିରେ ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚିଲେ ଷ୍ଟାଫ୍ ରୁମରେ ।

ଷ୍ଟାଫ୍ ରୁମରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଦେଖିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ତିନି ଜଣ ନୂତନ ଆଗନ୍ତୁକ । ଜଣେ ଅବଶ୍ୟ ଡକ୍ଟର ମାନସ ରଞ୍ଜନ, ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ବୋଧେ ସେଇ ଶିକ୍ଷକ, ଯାହାଙ୍କୁ କାଲି କୈଫିୟତ ମଗାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କ୍ଲାସକୁ ଗଲାବେଳେ ଏମାନେ ନ ଥିଲେ, ଏବେ ଆସିଛନ୍ତି । ସାର୍‌ଙ୍କର କେମିତି ଟିକିଏ ସନ୍ଦେହ ହେଲା—ଏଇମାନେ ରକ୍ଷିନାହାଁନ୍ତି ତ ଆଉ ? ତୀବ୍ର ଆଖିରେ ଥରେ ମାନସକୁ ଚାହିଁଲେ । ମାନସ ଆଖି ବୁଲେଇ ନେଲେ । ସାର୍‌ଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଟିକିଏ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ସେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବି ଉଠି ନମସ୍କାର କଲେ ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନିଜ ରୁମ୍‌କୁ ଗଲେ । କେଶବକୁ ଡାକି ପାଣି ଗ୍ଲାସେ ପିଇଲେ, ଆଉ କ'ଣ ଚୁପିଚୁପି ତା' କାନରେ କହିଲେ, ଭଣ୍ଡାର ମୁଠିଟି ପକେଟରୁ କାଢି ତା' ହାତକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଲେ ।

ସାର୍ ଜାଣିଜାଣି ନିଜ ରୁମ୍‌ରେ ଏକୁଟିଆ ରହିଲେ । କାରଣ ସେ ଭାବିଥିଲେ ଝଡ଼ଟା ବୋଧେ ଏକାବେଳକେ ଆସି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଅକାଡ଼ ହେଇ ପଡ଼ିବ—ତିନି ଜଣ ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବେ ଏବଂ ନାନା ତୀବ୍ର ବାଣରେ ତାଙ୍କୁ ଜର୍ଜରିତ କରିଦେବେ । ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ସେ ବି ପ୍ରସ୍ତୁତି ଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ ପିଅନଟିଏ ବି ପାଖରେ ରଖି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? ସେମାନେ ଆସିଲେ ନାହିଁ ତ ? ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ବିତିଗଲା । ସେମାନେ କାହାନ୍ତି ? ବୋଧେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା ।-ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ବୋଧେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବେଶରେ ମହାଦର୍ପରେ ଆସି ଗୋଇଠା ମାରିବେ ସ୍ତମ୍ଭରେ । ହଉ ଆସନ୍ତୁ । ନୃସିଂହ କିନ୍ତୁ ସ୍ତମ୍ଭ ଭିତରେ ସ୍ଥିର ଅଛନ୍ତି ।

॥ ସାତ ॥

ଟଂ ଟଂ ହୋଇ କାହ୍ନ ଘଣ୍ଟାରେ ଛନଟା ବାଜିଲା । ତାହାରେ ବି ପିରିୟଡ଼ ଶେଷ ହେବା ଘଣ୍ଟା ବଆଜେଲା । ପିଲାମାନେ ହୋ' ହୋ' ହୋଇ, ଧୋ' ଧୋ' ହୋଇ ଦଉଡ଼ିଲେ ହଲ୍‌କୁ । ଘଡ଼ିଏ କାଳ କାନ ଅତଡ଼ା ପଡ଼ିଗଲା ।

କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ତ କେହି ଆସିଲେ ନାହିଁ ? ସାର୍ କ'ଣ ମନାକଲେ ମନ ଯିବେ ? ଅନେକ କ୍ଷଣ ପରେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ଗୃହଜଣ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ, ମାଇନର ସ୍କୁଲ୍, ଇଉ ପି. ସ୍କୁଲର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ହାଇସ୍କୁଲର ମାଙ୍କ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ—ଯିଏ ବସ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍‌କୁ ଯାଇଥିଲେ—ଆସିଲେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ନେବାକୁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିପାରିଲେ ହସ ଏ ଖାଲି ଗୋଟାଏ ବାଧ୍ୟରକ୍ଷା —ଆନ୍ତରିକତା ଏଥିରେ ମୋଟେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ନା, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭୁଲ୍ ବୁଝିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭିତରେ ଯେତେ ଫଟାଫଟି, ଦଳାଦଳି ଥିଲେ ବି ପିଲାଙ୍କର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରତି ସବୁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ସହଜାତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଥାଏ । ଆଉ ମାଇନର ସ୍କୁଲ୍, ହାଇସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ—ବିଶେଷତଃ ମଫସଲ ସ୍କୁଲର ପିଲାମାନେ—ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋମଳ, ଭାବପ୍ରବଣ ଓ ସ୍ନେହସିକ୍ତ ।

'ଗୁରୁଙ୍କୁ ନ ମଣିବ ନର,
ଗୁରୁଟି ସାକ୍ଷାତ ଈଶ୍ବର ।'

—ଏହି ଜ୍ଞାନରେ ସେମାନେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦେଖିଥାନ୍ତି । ଆଉ ବହୁ ଶିକ୍ଷକ ବି ସେଇ ପିଲାଙ୍କ ଭଳି ସରଳ, କୋମଳ ହୋଇ ରହିଯାନ୍ତି ଜୀବନସାରା, ଅବଶ୍ୟ କେତେକଙ୍କୁ ବାଦ ଦେଲେ । ତେଣୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବାରେ ଟିକିଏ ବି କ'ଣ ଆନ୍ତରିକତାରେ ଊଣା ଥିଲା ?

ସାର୍ ହଲ୍‌କୁ ପଶିଲାମାତ୍ରେ ଘନଘନ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ହେଲା । ପିଲାମାନେ ଦଉଡ଼ି ଆସି ତାଙ୍କ ସ୍ନେହ ଶରଧାରି ଫୁଲମାଳଗୁଡ଼ିକ ଲମ୍ବାଇଦେଲେ ଗଳାରେ । ଚମ୍ପା-ଫୁଲ, ମଲ୍ଲୀଫୁଲ, ଡଗରଫୁଲ, ଗୋଡ଼ିବାଣ ଫୁଲରେ ଯେମିତି ପୋତି ପକେଇଲେ । ମଥାରେ ଚନ୍ଦନ, ଅଗୁରୁ, ଅତର, ଧୂପ, ଦୀପରେ ବନ୍ଦାପନା । ଯେମିତି ଦେଅଁଙ୍କୁ ପୂଜା କରେ ପୂଜାରୀ, ପ୍ରାଚୀନ ଗୁରୁକୁଳ ଆଶ୍ରମରେ ଯେମିତି

ଶିଷ୍ୟମାନେ ପୂଜା କରଥିଲେ ଭରଦ୍ୱାଜଙ୍କୁ, ଅଗସ୍ତିଙ୍କୁ, କାଶ୍ୟପଙ୍କୁ, କଣ୍ୱଙ୍କୁ । ସାର ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ, ଚକିତ ହେଲେ, ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେଲେ— ଏତେ ଭକ୍ତି, ଏତେ ପ୍ରୀତି, ଏତେ ଆନ୍ତରିକତା ! ତା' ଭିତରେ ପୁଣି ସାପର ସୁ' ସୁ' ଥାଇପାରେ ? ଲୁଚି ଲୁଚି ରହିପାରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ?? ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ କି କରିବେ ନାହିଁ ? ଆଖି ଆଗରେ ବସିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ମାନସ ରଂଜନ !!

ଛାତ୍ରୀମାନେ, ଛାତ୍ରମାନେ ଅତି କୋମଳ, ମଧୁର କଣ୍ଠରେ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସଙ୍ଗୀତ । ପୁଣି ଘନଘନ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି, ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ବେଦପାଠ; ତନ୍ମଧ୍ୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲିଖିତ ଏକ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ମାନପତ୍ର ପାଠ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାରିକ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଆସନରୁ ଉଠି ଅତି ଗଦ୍‌ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ— ଏ ଆପଣମାନେ କ'ଣ କରୁଛନ୍ତି ?

'ମୁନିଙ୍କ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସିନା
ମୁଁ ନିକ ଭାଜନ ?'

ଆପଣ ଘୁଷୁରିକି ପାଚିଲା କଦଳୀ ଦେଉଛନ୍ତି । ମୁଁ କ'ଣ ସ୍ୟା'ର ଯୋଗ୍ୟ ?! ମନେ ରଖନ୍ତୁ ଆମର ସବୁ ପୂଜା, ସବୁ ଚିଂତା, ସବୁ ସାଧନା କେବଳ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହେବ—ସେ ଭାରତଭୂମି । ସେଠି ଜାତି ନାହିଁ, ଧର୍ମ ନାହିଁ, ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ, ଦେବତା ନାହିଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାହିଁ, ଧନୀ ନାହିଁ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ନାହିଁ, ପୁରୁଷ ନାହିଁ, ସ୍ତ୍ରୀ ନାହିଁ—କେବଳ ଭାରତ—ଭାରତ । ଭାରତର ପୂଜା କରିବା ହିଁ ଆମର ଧର୍ମ, ଭାରତକୁ ଉଚ୍ଚ କରିବା ହିଁ ଆମର ଧର୍ମ, ଭାରତ ପାଇଁ ଜୀବନ ଦେବା ହିଁ ଆମର ଧର୍ମ ।

ଆପଣମାନେ ମତେ ଫୁଲମାଳ ଦେଲେ । ଅଗୁରୁ, ଚନ୍ଦନ ଦେଲେ । ତା ଆଗରୁ ମତେ ଆଉ ଜଣେ ଗୋଟିଏ ମାଳ ଦେଇଛନ୍ତି—ଜାଣନ୍ତି ? ହେଇ ଦେଖନ୍ତୁ—

ସେ ଗୋଟିଏ ମୋଟ ସୂତାରେ ବନ୍ଧା ହାର ନିଜେ ନିଜ ଗଳାରେ ଲମ୍ବାଇଲେ । ସେ ହାରରେ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଖୁର, ଦୁଇଟି କଇଁଚ, ଗୋଟିଏ ନହୁରୁଣୀ ଖଣ୍ଡେ ଭଙ୍ଗା ଅଇନା ଓ ଗୋଟିଏ ରସଗିନା ।

—ଆପଣ ହସୁଛନ୍ତି ? ହସୁ ନାହାଁନ୍ତି ? ତ'ାହେଲେ ଆପଣ କି ମଣିଷ ? ଆପଣ ତ ଏକଦମ୍ ବେରସିକ ଲୋକ । ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ବାରିକ ନା ? ଭଣ୍ଡାରି ନା ? ତେଣୁ ମତେ ତ ଏଇ ଉପଯୁକ୍ତ ଉପହାର !! ଚଂପାଫୁଲ ଶିବଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ଆଉ ମୋ ଭଳି ଶବ ବେକରେ ଏଇ ଯଥେଷ୍ଟ । ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ, ପରମ ପ୍ରୀତ । ଆ'

କେଶବ, ମୁଁ ତୋତେ ଟିକିଏ ଷ୍ଟିଅର କରିଦିଏ । ଆଁ, ଆରେ ଆଁମ । ଡର ମାଡ଼ୁଛି କି ? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ବୋଲି ? ଆରେ ମୁଁ ତ ପ୍ରଥମେ ଭଣ୍ଡାରି, ତା'ପରେ ସିନା ହେଡ଼-ମାଷ୍ଟର । ଆଉ ତୁ ? ତୁ ହରିଜନ ବୋଲି ଲାଜ ମାଡ଼ୁଛି ? ଏମିତି ହରିଜନ କହି, ଭଣ୍ଡାରି କହି, ବାଉରି କହି, ତେଲି କହି, କୋହ୍ଲି ସାନ୍ତାଳ କହି, ଆଦିବାସୀ ଭୂୟାଁ କହି, ଜଙ୍ଗଲି ଜାନ୍ତୁଆର କହି ଏ ଜାତି କେମିତି ଛନ୍ନଛତ୍ର ମରିଯାଉଛି, ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଛି, ଭାରତ କେମିତି ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ହୋଇଯାଉଛି—କିଏ ବୁଝୁଛି ? କିଏ ବୁଝୁଛି ? ଏଠି ଖାଲି ହାଲିଆ ବିପନ୍ନ ରହିବେ, ସେଗୁଡ଼ା ଚାଲିବେ ନାହିଁ ? ରହିବେ ନାହିଁ ? ରହିବେ ନାହିଁ ?

ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ଏକାବେଳକେ ଉଠି ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ—ସାର୍, ଆପଣ ଚୁପ ରହନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛୁ, ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛୁ, ଆପଣ ଚୁପ୍ ରହନ୍ତୁ । ଆମେ ଏହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବୁ, ଆମେ ତା ମୁଣ୍ଡ ଛେଚି ଦେବୁ ।

ନିଆଁରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ଯେମିତି ନିଆଁ ଥଣ୍ଡା ହୋଇଯାଏ, ହେଡ଼-ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଉତ୍ତେଜନା ସେମିତି ଅପ୍ଳବନା କମିଗଲା । ସେ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଗଲେ । ଚୁପ୍ ରହିଗଲେ ।

କେଶବ ଉଠି ଗାଉଁ ଗାଉଁ ହୋଇ କ'ଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, ତାଙ୍କୁ ହାତ ଦେଖେଇ ବନ୍ଦ କଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ—ପ୍ରତିଶୋଧର ପ୍ରଶ୍ନ କାହିଁ ? ହିଂସାର ପ୍ରଶ୍ନ କାହିଁ ? ଅହିଂସାରେ, ପ୍ରେମରେ, ବୁଝାସୁଝାରେ ଯଦି ଆମେ କାହାକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନ ପାରିଲେ, ତା'ହେଲେ ତ ଆମ ମଣିଷପଣିଆ ଧିକ୍ । ମଣିଷ ହୋଇ ଆମେ କୁକୁର ଭଳି କାମୁଡ଼ିବା ?? ଆଉ ସେ ବା ଭୁଲ କ'ଣ କରିଛି ? ରସଗୋଲାକୁ ରସଗୋଲା କହିବା ଅନ୍ୟାୟ ? ଭଣ୍ଡାରିକି ଭଣ୍ଡାରି କହିବା ଅନ୍ୟାୟ ? ତେବେ ହଁ, ସେ ଯଦି ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ତା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାରି କହିଥାଏ ଓ ଖୁରି, ନହୁରୁଣୀ ଉପହାର ଦେଇଥାଏ, ତେବେ ସେ ଖୁରି, ନହୁରୁଣୀ ଦିନେ ଯେ ତା ବେକ ପାଖକୁ ଫେରି ଆସିବ, ଏ କଥା ମନେଥାଏ ଯେମିତି । ଏଥିରେ ବି ପ୍ରତିଶୋଧର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ଜଗତର ନୀତି—ଏକ ନୈତିକ ଈଶ୍ୱର ନିୟମ—

'ଢେଙ୍କାଟିଏ ପକେଇଥିଲେ ପଥରଟିଏ ଅଣ୍ଟା ।'

ବହୁ ସରାଗରେ ସଭା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବହୁ ବିରାଗରେ ଭାଙ୍ଗିଲା ।

ତଥାପି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନଙ୍କ ସହିତ ବସି, ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ବସି ହସି ହସି ଟିକିଏ ଜଳଖିଆ ଖାଇଲେ ।

।। ଆଠ ।।

ପ୍ରକୃତ ନାଟକ ତା'ହେଲେ କାଲି ନୁହେଁ, ଆଜି ??

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କେଶବ ଠାରୁ ଟିକିନିଖି ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ, ବିବ୍ରତ ହେବାର ତ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା ; କିନ୍ତୁ ବିବ୍ରତ ହେଇ ଲାଭ କ'ଣ ? ବିବ୍ରତ ହେଲେ ତ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ହୁଏ ନାହିଁ। ଆଉ ସମସ୍ୟାକୁ ଡର ତା ଆଗରେ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁଦେବା ବା ତା' ଆଗରୁ ପଳେଇଯିବା ତ ଭୀରୁତା, ସେଥିରେ ପୌରୁଷ କାହିଁ ?

ତେଣୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପଣ କଲେ—ମରିବେ ପଛେ, ଡରିବେ ନାହିଁ।

କାହାକୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ବାବୁଙ୍କୁ ବି ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ କି ସାହସ ମୋଟେ ହରେଇଲେ ନାହିଁ । ବରଂ ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞଙ୍କ ଭଳି ସବୁ ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ସହିନେଲେ—ଉପରେ ଧର୍ମକୁ, ଭିତରେ ବିବେକକୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ।

ସାଢେ ଦଶ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷ ହୋଇଛି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତାଙ୍କର ଚିରାଚରିତ ପନ୍ଥାରେ ଟିକିଟିଆ ଭାଷଣଟିଏ ଦେଉଛନ୍ତି—ପିଲେ ! କାଲି ବାପୁଜୀଙ୍କ କଥା କହୁଥିଲି । ତା ୫-୪-୧୯୩୦— ଦାଣ୍ଡି ଲୁଣମରା ଅଭିଯାନ । ସେଦିନ ପୃଥିବୀ-ବାସୀଙ୍କ ସମର୍ଥନ ପାଇଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ କହିଥିଲେ—

"I want world sympathy in the battle of right against might."

ଗାନ୍ଧୀ ହାଡ଼ ଖଣ୍ଡିଖଣ୍ଡ, ଆଗରେ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ, ସସାଗରା ଧରାର ଅଧିକାଂଶ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ।

ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦି'ଟା ଭାଇ, ସଙ୍ଗରେ ପଞ୍ଚାଏ ଭାଲୁ, ମାଙ୍କଡ଼ । ଆଉ ଆଗରେ ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ, ଲକ୍ଷେ ରାକ୍ଷସ, ରାକ୍ଷସୁଣୀ ।

ମୋଟେ ପାଞ୍ଚଟା ଭାଇ—ରାଜ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ, କାଙ୍ଗାଳ, ଆଉ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସାରା ଭାରତର ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ବୀର—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଦୁଃଶାସନ, ଭୀଷ୍ମ, ଦ୍ରୋଣ, କର୍ଣ୍ଣ, ଶଲ୍ୟ, ଜୟଦ୍ରଥ, କୋଟିକୋଟି ଅକ୍ଷୌହିଣୀ ସୈନ୍ୟ ।

ଜିତିଲା କିଏ ? ଜୟ ହେଲା କାହାର ?

ଧର୍ମର ଜୟ

ଅଧର୍ମର ପରାଜୟ—

ଯୁଗେ ଯୁଗେ, କାଳେ କାଳେ, ଦେଶେ ଦେଶେ ।

ତାଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଅଛୁ, ପାଞ୍ଚଟା ମଟର ସାଇକେଲ ଆଉ ସ୍କୁଟର ଧମ୍‌ଧମ୍ ହୋଇ ପଶି ଆସିଲା ସ୍କୁଲ ହତା ଭିତରକୁ । ଆଉ ତା ଉପରୁ ଫକ୍ ଫକ୍ ହୋଇ ଡେଇଁଲେ ସାତ ଜଣ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଯୁବକ—ଯେଉଁଥିରୁ ଗୁଡ଼ିଏ ଜଣ ବୋଧେ ଶିକ୍ଷକ, ବାକି ଛଅ ଜଣ ? ଆପଣ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଡ଼ାଟିଆ ଗୁଣ୍ଡା କହିପାରନ୍ତି ।

ମୁଣ୍ଡରେ ନାଲି ରୁମାଲ, ମଥାରେ ସିନ୍ଦୂରକଲି, ହାତରେ ଘୁରୁକ୍, ଭିତରେ ଛୁରି ଥିବ କିମ୍ବା ?

ପିଲାମାନେ, ଶିକ୍ଷକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚହ୍ନିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଏ ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଦେଖି, ତାଙ୍କ କଳକଳା ହସ ଦେଖି ଏମାନେ ଭୟରେ ଥରି ଉଠିଲେ । କେତେ ପିଲା ତ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ ଭେଁ ଭେଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯେମିତି ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସିଥିଲେ, ସେମିତି ବସି ରହିଲେ । ଟିକିଏ ବି ହଲ୍‌ଚଲ୍ ହେଲେ ନାହିଁ । ନା ଦେହ ହଲିଲା, ନା ମନ ହଲିଲା । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବି ସେମିତି ସ୍ଥିର ଭାବରେ ବସିବାକୁ କହି ସେ ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ କାହିଁକି ଆସିଛନ୍ତି ମୁଁ ଜାଣେନା । କିନ୍ତୁ ଯୋଉ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆସିଥାନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ଆଗ ଟିକିଏ ବସି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା । କେବଳ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ହିଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ, ମନ ନିର୍ମଳ ହୁଏ, ଚଉ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣିଙ୍କ ପାଖକୁ ଚାଲିଯାଏ ।

ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଗୁଣ୍ଡା ଚିତ୍କାର କରି କହିଲା—ରଖ୍ ରଖ୍ ତୋ ବାହାଦୁରୀ । ଶଳା ଭଣ୍ଡାର ଆମକୁ ବେଦ ପଢ଼ଉଛୁ ! ଆମେ ସବୁ ମୂର୍ଖ, ଆଉ ଏଇ ଭଣ୍ଡାର ଶଳା ପଣ୍ଡିତ !

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସ୍ଥିର କିନ୍ତୁ ଦୃଢ଼ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ଶଳା ଭଣ୍ଡାର କହି ନିଜ ସୌଜନ୍ୟରେ ଆଞ୍ଚ ଆଣନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଶଳା ଆଗାଧୁ କୁହନ୍ତୁ, ମୁଁ ମାନିବି, ମୁଁ ଜଣେ ହୁଏତ କିଛି ଭୁଲ୍ କରିଥିବ, କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ଗାଳି ଦେଇ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଦକ୍ତତା ବଢ଼ାଇବା କାହିଁକି ? ଗୋଟିଏ ଗାରେ ଗୋଟିଏ ଘର ତଳେ ତ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅଛେ । ଭଣ୍ଡାର କ'ଣ୍ ଏତେ ନୀଚ ? ଭଣ୍ଡାର ଆପଣଙ୍କର କ'ଣ କ୍ଷତି କରିଛି ଯେ ?

ଗୁଣ୍ଡା ଜଣକ ଟିକିଏ ଚୁପ୍ ହେଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ବିନୀତ ହୋଇ କହିଲେ—ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାହା ଅଭିଯୋଗ ଅଛି, ମୁଁ ସବୁ ଶୁଣିବି । କିନ୍ତୁ ଆପଣମାନେ ପ୍ରଥମେ ଧୀର ସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତୁ ।

ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ସାର୍ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତୁ । କେହି ଜଣେ ବି ଏଠି ରହନ୍ତୁ ନାହିଁ ।......

ସିଅନମାନଙ୍କୁ ଗୁହି କହିଲେ—ଆଉ କୃଷ୍ଣ ! କେଶବ ! ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ସାତଟା ଚେୟାର ଆଣି ଏଠାରେ ପକାଅ । ଆଜ୍ଞାମାନେ ବସନ୍ତୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଦେଶ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ପାଳନ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପୂରାପୂରି କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ । ତନ୍ମୟବାବୁ ତ ମୁହେଁ ମୁହେଁ କହିଦେଲେ—ନା, ଆମେ ସିବୁ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏକୁଟିଆ ଛାଡ଼ି-କେବେ ସିବୁ ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ନା, ଆପଣମାନେ ଯାଆନ୍ତୁ । ମୁଁ ଆଦୌ ଏକୁଟିଆ ନାହିଁ । ମୋ ପାଖେ ପାଖେ ଈଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରୁ ଆପଣମାନେ କ'ଣ ମତେ ବେଶୀ ରକ୍ଷା କରିବେ ?·····ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କୁ ସାର୍ ନମ୍ର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ବସନ୍ତୁ । ଆପଣମାନଙ୍କର ଯାହା କହିବାର ଅଛି, ସବୁକଥା ମୁଁ ଶୁଣିବି । କୃଷ୍ଣ ! ଗୁ' ଆଣ ।

ସେମାନେ ବସିବାକୁ ଅଭମତ ହେଉଥିଲେ, କାରଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେତେବେଳଯାଏ ବି ସେ ବାରଣ୍ଡାରେ ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି, ପ୍ରାର୍ଥନା ଭଙ୍ଗୀରେ ବସିଛନ୍ତି । କେଶବ ଆଣି ଚଉକି ଦେଲଣି, କିନ୍ତୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କୌଣସିମତେ ଉଠିବେ ନାହିଁ ।

—ନା, ଆପଣମାନେ ମୋର ଅତିଥି, ପୂଜ୍ୟ । ଆପଣମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ବସିବେ । ବିଦୂର ଘରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ! ଏ ମୋର କି ଭାଗ୍ୟ !—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ, କହିଲେ ।

ତଥାପି ସେମାନେ ଅମଙ୍ଗ ହେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ—ସେ ଗୁଣ୍ଡା କି ଶିକ୍ଷକ ସାର୍ ହଠାତ୍ ଚହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ—ସେ ଧଡ଼୍‌କିନି ଚେୟାରଟା ଟାଣିଆଣି ବସିଲେ । ତା'ପରେ ଅନ୍ୟମାନେ ଜଣ ଜଣ ହୋଇ ବସିଲେ । ଏବେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚହ୍ନି ପାରିଲେ ସେ କିଏ ।

ସେଇ ଭଦ୍ରଲୋକ ଜଣକ ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—ମୁଁ ପଚାରୁଛି, ଏଠି ୪ ଫାର୍ମ ଖୋଲିଛି କାହିଁକି ? ଆପଣ କିଏ ? ଆପଣଙ୍କୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କିଏ କଲା ? ଗୁହିନ ନେଇ କିଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହୁଏ ? ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୁହି ଦେଇଛି ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିଲେ । କହିଲେ—ଓ, ଆପଣ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ? ଅଫିସିଂ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ? ନମସ୍କାର । ବସନ୍ତୁ । ଆପଣଙ୍କ ସବୁ ଅଭିଯୋଗର ଉତ୍ତର ମୁଁ ଦେବି । କିନ୍ତୁ ଆପଣ ନିଜେ ନ ଆସି ଏ ଭଦ୍ରଲୋକମାନଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେଲେ କାହିଁକି ? ହଉ, ଭଲ ହେଲା, ସମସ୍ତେ ଆସିଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସ୍କୁଲ କଥା ବୁଝନ୍ତୁ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଭାଇଙ୍କ ସ୍କୁଲ । ସେମାନେ ହୁଏତ କେତେ ଖାଲ ଦେଇ, ଲହୁ ଦେଇ ଏ ସ୍କୁଲ ଗଢ଼ିଥିବେ । ସେମ୍ଭାନେ ବୁଝିବେ ନାହିଁ ? କିନ୍ତୁ ସାର୍ ! (ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି) ଆପଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ମୁଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ଗୋଟିଏ କଥାରେ ଆପଣ

ଅନ୍ତତଃ ମୋ ସହିତ ଏକମତ ହେବେ—ଆମେ ଆମ ସବଡ଼ିନେଟ୍‌ଙ୍କ ଆଗରେ ଆମ କଥା ଆଲୋଚନା କରିବା ? ତା' ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେଷ୍ଟିଜ୍ ରହିବ ? ନା ମୋ ପ୍ରେଷ୍ଟିଜ୍ ରହିବ ? ନା, ତା' ଆଗରୁ ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କରିବି—ଆଦେଶ ଦେବି—ଏଇ ଶିକ୍ଷକ ତିନିଜଣ—ମାନସ ରଂଜନ, ଆଉ ଦୁଇଜଣ ନୂଆ ଶିକ୍ଷକ । ଯିଏ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ସ୍କୁଲ ଆସୁଛନ୍ତି, ଅଥଚ ବେଖାତିରରେ ମୋତେ ନମସ୍କାର ବି କରୁ ନାହାଁନ୍ତି, ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ବି ଦେଉନାହାନ୍ତି—ସେମାନେ ଅତି ଶୀଘ୍ର କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଯାଆନ୍ତୁ ।

ଗୁଣ୍ଡା ଦୁ' ଜଣ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଚିତ୍କାର କଲେ—ନା, ନା, ସେମାନେ ଯିବେ ନାହିଁ, ଯିବେ ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ତାଙ୍କ ଚିତ୍କାରକୁ ଦବେଇ ଆହୁରି ଜୋର୍‌ରେ ଚିତ୍କାର କଲେ—ନା, ନା, ସେମାନେ ଯିବେ, ଯିବେ; ଅଲବତ୍ ଯିବେ । ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ବିଲମ୍ବ କଲେ ମୁଁ ଆଜି ଏଇଠି ତାଙ୍କୁ ସସ୍‌ପେଣ୍ଡ୍ କରିବି, ଡିସ୍‌ମିସ୍ କରିବି, I will finish them all, ସେମାନେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ—A Headmaster is the best friend, but the worst enemy. ମୋ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା କଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ମଇଲା କାଢ଼ିବି, ମୋ ସହିତ ଶତ୍ରୁତା କଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜାଳି ଦେବି । ଆଉ ମୋ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ମାନେ ମୋ ଘରକୁ କାଠ ବୋହିବା, ଜାଳ ବୋହିବା ନୁହେଁ । ଖାଲି ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା—Duty—Duty, Duty is greater than God. Duty is the somum-bonum of our life. Duty ନ କଲେ ମୁଁ ନିଜେ ଜଳିଯିବି ପଛେ, ଅନ୍ୟକୁ ଜାଳି ଦେବି, ଜାଳି ଦେବି ମନେଥାଏ ଯେମିତି ।

ଏ ପ୍ରକମ୍ପିତ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କୁ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଯେମିତି ଟିକିଏ ଡରିଗଲେ । ଲୋକଟା ହଠାତ୍ ଏତେ ରାଗି ଯାଇପାରେ କେହି କଳ୍ପନା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗୁଣ୍ଡାମାନେ ହୁଏତ ଦବିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦବିଲା ନାହିଁ ଜଣେ—ସେଇ ଦୁର୍ବିନୀତ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ଉଦ୍ଧତ ମାନସ । ଠିକାଦାରେଷ୍ଟ୍ ଡିଗ୍ରୀ ତାକୁ କ'ଣ ଦେଇଥିଲା କେଜାଣି, କିନ୍ତୁ ପୁରାପୁରି ପୋଛି ନେଇଥିଲା ତା' ଭିତରୁ ମଣିଷପଣିଆ । ଅତି ବେଖାତିରରେ, ଆପଡ଼ ମାରିଲା ଭଳିଆ ସେ କହିଲା—ନା, ନା, ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ । I care a fig for you, I care a topence for your duty. ମୁଁ ଯିବି ନାହିଁ । ମୋର କିଏ କ'ଣ କରିବ ମୁଁ ଦେଖିବି । କେତେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଗଲେଣି, ଆଉ ଏଇ ଭଣ୍ଡାରିକି···

ଭଣ୍ଡାରି ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠିଲେ । ସମସ୍ତେ ଭାବୁଥିଲେ ସେ ପାଚି ନିଆଁ ହୋଇଯିବେ । ହୁଏତ ଧାଇଁ ଆସି ଠା'ଇକିନା ଚଟକଣା ପକେଇବେ । କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ଥିର । ସେମିତି ହସିହସି କହିଲେ—

ବାପା ମାନସ, ଭଣ୍ଡାରି ତମର କ'ଣ କ୍ଷତି କରିଛନ୍ତି ମୁଁ ଜାଣେନା । କିନ୍ତୁ ତମେ ଭଣ୍ଡାରିକି ଏତେ ଘୃଣା କରୁଛ କାହିଁକି ? ଭଣ୍ଡାରି କ'ଣ ମଣିଷ ନୁହେଁ ? ଭଣ୍ଡାରି କ'ଣ ଏ ଦେଶର ନାଗରିକ ନୁହେଁ ? ଭଣ୍ଡାରିର କ'ଣ କିଛି ସାମ୍ବିଧାନିକ ଅଧିକାର ନାହିଁ ଏ ଦେଶରେ ? ବିହାରର ଜଣେ ଭଣ୍ଡାରି ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲି । ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ବହୁ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀରେ ଭଣ୍ଡାରି ଅଛନ୍ତି, ତମର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପଣ୍ଡିତ କହିଲେ—ନରାଣାଂ ନାପିତଂ ଧୂର୍ତ୍ତଃ । ଅଥଚ ତମର ଏତେ ଘୃଣା ? ଏଠି ଖାଲି ତମର କାରଣ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଖଣ୍ଡେଇତ ରହିବେ, ଭଣ୍ଡାରି ରହିବେ ନାହିଁ ? ଧୋବା ରହିବେ ନାହିଁ ? ତନ୍ତୀ ରହିବେ ନାହିଁ ? ଚମାର, ଗିଅଳ, କଣ୍ଡରା ରହିବେ ନାହିଁ ? ଖାଲି ରହିବ ତମେ ? ତମେ ? ତମେ ? ଏତେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ତମେ ଏତେ ଉପର ମୂର୍ଖ ! ଅନ୍ଧ !!

ରାଗରେ ସତରେ ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲା ମାନସ, ଉଠି ପଡ଼ି କୋଡା ଧମ୍ ଧମ୍ ବାଡ଼େଇ କହିଲା—ବନ୍ଦ କର, ବନ୍ଦ କର । ଆଉ ପଦେ କହିବ ତ, ମୁଁ ଏଇଠି ତମର ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦେବ—ତମ ମୁଣ୍ଡକୁ ଛତର ଛତର କରିଦେବ ।

ହସି ହସି ଭଣ୍ଡାରି କହିଲେ—ମୋର କିନ୍ତୁ କ'ଣ ଇଚ୍ଛା ହଉଛି ଜାଣ ? ତମ ମୁଣ୍ଡ ଟିକିଏ ଆଉଁସି ଦେବାକୁ । ତମେ ଆଉ ଟିକିଏ ସାନ ହୋଇଥିଲେ ତମ ମଥାରେ ଗୋଟିଏ ଚୁମ୍ବନ ଦେବାକୁ—ବାପର ଚୁମ୍ବନ, ବାପର ବାତ୍ସଲ୍ୟ ତମେ କ'ଣ ବୁଝିବ ? ଛୁଃ—

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ । ବଜ୍ର କଠୋର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ । କହିଲେ--ଶୁଣ ମାନସ, ଡରିବା ଜନ୍ତୁ ମୁଁ ନୁହେଁ । ତମେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛେଚି ଦେଇପାର, କିନ୍ତୁ ନୁଆଁଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ରାମଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଥିଲା ଲବ, କୁଶଙ୍କ ପ୍ରତି । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କ ବାଣରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ । ଯେମିତି ହୋଇଥିଲି ମୁଁ କାଲି । ନଚେତ୍ ମୁଁ କାଲି ହିଁ ତମକୁ ପୋଲିସ ଡାକି ଆରେଷ୍ଟ କରେଇ ପାରିଥାନ୍ତି । କାରଣ ତମେ ଯୋଉ ଭଣ୍ଡାରି ମୁଠି ଆଣି କାଲି ମତେ ଉପହାର ଦେଇଥିଲ······

ମାନସ ପୁଣି ଚିତ୍କାର କଲା—(ଯଦିଓ ସେ ଚିତ୍କାର ଭୟ-ଜଡ଼ିତ ଚିତ୍କାର) —ନା, ମୁଁ ଦେଇନାହିଁ ।

—ନା, ତମେ ଦେଇଛ । ଯୋଉ ଭଣ୍ଡାରି ଠାରୁ ତମେ ମୁଠି ଆଣିଥିଲ, ସେ ନିଜେ ଆସି ମତେ କହିଛି । ଆରେ ଭଣ୍ଡାରି ଭଣ୍ଡାରିର ନ ହୋଇ କ'ଣ କରଣର ହେବ ? ତମେ ଆଣିଛ, ତମେ ତା'କୁ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଇଛ, କାହା ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଇଛ, ଆଉ କେମିତି ଏଇ ଶିକ୍ଷକଦ୍ୱୟଙ୍କ ସହିତ ଲୁଚି ଲୁଚି ଆସି ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥୋଇଛ, ମୁଁ ସବୁ ପ୍ରମାଣ ଟିକିନିଖି ରଖିଛି । କାଲି ହିଁ ତମ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ମୁଁ ପୋଲିସରେ ଆରେଷ୍ଟ କରେଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଖାଲି ବିବେକକୁ ବାଧିଲା । ବାପ ହୋଇ

ପୁଅ ବରୁଡରେ ଯିବ ? ତମେ ଭାଗବତର ପୁଅ ନା ? ଭାଗବତ ଏବେ ଆମେରିକାରେ ନା ? ବଡ଼ ପୁଅ ପାଖରେ ?

ମାନସ କଟମଟ ହୋଇ ଚାହିଁଲା—ଆପଣ ମୋ ବାପା ନାଁ ଧରୁଛନ୍ତି ?

ସାର୍ ହସିଲେ । କହିଲେ—ଭୁଲ ହୋଇଗଲା ! ତମକୁ ଦେଖି ତମ ବାପାଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଆପଣ ମୋ ବାପାଙ୍କୁ ଚହ୍ନନ୍ତି ?

—ନା, ମୋଟେ ନୁହେଁ, ଆଦୌ ନୁହେଁ ! ମୁଁ ବାଲେଶ୍ୱରଆ—ନିପଟ ମଫସଲ ଭୋଗରାଇର, ଆଉ ତମ ବାପା ଏ ଅଞ୍ଚଳର, ମୁଁ ଚହ୍ନିବି କେମିତି ? ପୁଣି ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ, ନୀଚକୁଳର ଭଣ୍ଡାରୀଟିଏ । ଆଉ ତମ ବାପା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ, କୁଳୀନ କରଣ । ସ୍ୱର୍ଗ ପାତାଳ ତଫାତ, କାହିଁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ, କାହିଁ ଜଗୁଆ ଭଣ୍ଡାରି !!

ତା'ହେଲେ ମୋ ବାପା କଥା ଉଠାଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

—କାରଣ ତମ ବାପା ଜଣେ ଖାଣ୍ଟି ଲୋକ, ଖାସ୍ ଲୋକ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ତାଙ୍କର ପୁଅ ହୋଇ ତମେ ଏତେ ଅମାନିଆ ହେଉଛ ? ତମେ ମାନସ ଜଣେ ଉଦୀୟମାନ ତରୁଣ—ଦେଶର ତମେ ଗର୍ବ ଆଉ ଗୌରବ, ଇଂରେଜୀରେ ପିଏଚ୍.ଡ଼ି କରିଛ । କାଲି ସକାଳେ I.A.S ପାଇବ, I.P.S ପାଇବ, ଫରେନ ସର୍ଭିସରେ ଯିବ । ତମ ଭିତରେ ଏତେ ଅନୁଦାରତା ! ମଣିଷ ପାଇଁ ମଣିଷର ଏତେ ଘୃଣା ? ଗୋପ-ବନ୍ଧୁର ପୁଅ ବୋଲି, ଗାନ୍ଧୀର ପୁଅ ବୋଲି, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୁଅ ବୋଲି ତମେ ଦେଶ ବିଦେଶରେ କହିପାରିବ ? ଲଜ୍ଜାରେ ତମ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ?

……ତଥାପି ମୁଁ ତମକୁ କ୍ଷମା ଦେଇଛି, ଦେଉଛି, ଦେବି ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ମୋ ସମ୍ମାନ ରଖି, ମୋ କଥା ରଖି ତମେ ତିନି ଜଣ କ୍ଲାସକୁ ଯାଅ । କ୍ଲାସକୁ ନ ଗଲେ ମୁଁ କିନ୍ତୁ ପ୍ରଳୟ କରିଦେବି, ସବୁଆଡ଼େ ନିଆଁ ଜାଳିଦେବି, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପୋଲିସ ଡକେଇ ତମ ତିନିଜଣଙ୍କୁ ଜେଲ୍‌କୁ ପଠେଇ ଦେବି । ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରୀ, ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ କେହି ମୋ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ନୈତିକତା ମାନେ ନିଆଁ । ନିଆଁରେ ପଶିବ, କୋଉ ଲୋକର ସାହସ ଅଛି ମୁଁ ଦେଖେ । ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି । ଆଦେଶ ଦେଉଛି—କ୍ଲାସକୁ ଯାଅ, କ୍ଲାସକୁ ଯାଅ । Merge yourself in duty and see God face to face.

ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ଶିକ୍ଷକ ପଦେ ଉଚ୍ଚବାଚ ନ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ମାନସ ରଞ୍ଜନ ? ଆଖି ଲୁହରେ ନୁହେଁ କି ସଙ୍ଗୀନ୍ ମୁନରେ ନୁହେଁ । ସେ ଯିବେ ନାହିଁ ।

କାରଣ ସେ ପିଏଚ୍. ଡ଼ି,

କାରଣ ସେ କୁଳୀନ ଘରର ସନ୍ତାନ,
କାରଣ ସେ ଭୂଇଁଫଟା—ଏଇ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ,
ସେ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ ହାଣି ଦେଇପାରିବେ,
ଏ ଦମ୍ଭ ତାଙ୍କର ଅଛି !

ପୁଣି ଥରେ ଅଗାଧୁ କାରକ ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ—ଯାଅ ବାପା, ଯାଅ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କଥା ନ ରଖିଲେ ବି ମୁଁ ତମର ବାପ ତୁଲ୍ୟ । ଏ ବୁଢ଼ା ବାପର କଥା ରଖ । ତମେ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇନା, କ୍ଲାସକୁ ବି ଯାଉନା, ମତେ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଶୋଧୁଛ । ମତେ ସବୁ ସମକ୍ଷରେ ଖୁର, ନହୁଲୁଣୀ ଉପହାର ଦେଉଛ । ମୋ ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦବାକୁ କହୁଛ । ତଥାପି ମୁଁ ସବୁ ପାସୋରି ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି—ଯାଅ, ଯାଅ, କ୍ଲାସକୁ ଯାଅ । କ୍ଲାସକୁ ନ ଗଲେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ କଲେ ଭଗବାନ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ଯେ ।

ମାନସରଂଜନ ଖିଙ୍କାରି ହେଇ କହିଲେ—ଆଉ, ଏ କୁମ୍ଭୀରକାନ୍ଦଣୀ ଅନ୍ୟ କୋଉଠି ଦେଖେଇବ, ମୁଁ ବେଶ୍ ବୁଝିଲିଣି—You are a wolf in the sheep's clothing ! ମେଣ୍ଢା ଚମ ତଳେ ତମେ ଗୋଟାଏ ହେଣ୍ଟାବାଘ । ଘାସ ତଳେ ତଳେ ତମେ ଗୋଟାଏ ସାପ । ଏମିତି କଅଁଳିଆ କଥା କହି ଆମ ନାକ କଣ ତଳେ ଚୋପାଡ଼ିବ ? ନା, 'ସ୍ୱୀ' ହେଇପାରିବ ନାହିଁ । ଏ ଆମ ସ୍କୁଲ । ଆମ ଭିଟାମାଟିରେ ଠିଆ ହେଇ ଆମେ ଏଠି କ୍ଲାସକୁ ଯିବୁ କି ନ ଯିବୁ, ପଢ଼େଇବୁ କି ନ ପଢ଼େଇବୁ, ତମକୁ ଏଠି ରଖିବୁ କି ପୁଣି କୋରାପୁଟ ଜଙ୍ଗଲକୁ ପଠେଇବୁ, ସେ କଥା ଆମେ ସ୍ଥିର କରିବୁ । ତମେ କିଏ ? ତମେ କିଏ ? ଦ' ମିନିଟ୍ କ୍ଲାସକୁ ନ ଗଲେ ତମେ explanation ମାଗିବ ? ତମ ବୋପା ଅଜା ଚଉଦ ପୁରୁଷର ଏ ସ୍କୁଲ ??

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଫଟ୍‌ଫଟ୍ ଉଠିପଡ଼ି ଦି'ହାତରେ ଠା'ଇ ଠା'ଇ ଚଟକଣା କଷି ଦେବାକୁ ମାନସ ମୁହଁ ଉପରକୁ ଉହୁଁକି ପଡ଼ିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ନା—ନା—ନା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କ'ଣ କଲେ କେହି କଳ୍ପନା ବି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ବିଶ୍ୱାସ ବି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ କଲେ ।

ସେଇ ରାଗରେ, ସେଇ କ୍ରୋଧରେ ଅନ୍ଧ ହେଇ ସେ ଯେତିକି ଜୋରରେ ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ, ସେତିକି ଜୋରରେ ଆଣି ଠା'ଇ ଠା'ଇ, ଠା'ଇ ଠା'ଇ ଚଟକଣା କଷି ଦେଇଗଲେ ନିଜ ଗାଲରେ—ବଦ୍‌ମାସ୍, ପାଜି, ସଇତାନ୍, ତୁ ପିଲାକୁ ଏମିତି ମଣିଷ କରୁଛୁ ? ଏମିତି ? ଏଇ ମଣିଷ ହବ ଦେଶର ନାଗରିକ ? ସ୍କୁ'ର ଭିତରୁ ବାହାରିବେ ଜହରଲାଲ, ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ସୁଭାଷବୋଷ ? ଭଗବତ !

ଭାଗବତ ! ସାଲେପୁରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର କ'ଣ କହିଥିଲ ଭୁଲିଗଲୁ ? କହିଥିଲ— ଗାନ୍ଧୀ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ବୋପା । ବୋପାର ନାଁ ଭୁଲିବ ନାହିଁ । ବୋପାର ନାଁ ରଖିବ, ରଖିବ, ରଖିବ । ତୁ ଏମିତି ରଖିଲୁ ବୋପା ନାଁ ? ତୋ ପୁଅକୁ ଏଇଆ ଶିଖେଇଲୁ ? ଏଇଆ ଶିଖେଇଲୁ ? ଭାଗବତ !

କହୁଥାନ୍ତି, କାନ୍ଦୁଥାନ୍ତି, ପୁଣି ଠୋ' ଠୋ' ମାଡ ହେଉଥାଆନ୍ତି, ଭେଁ ଭେଁ ଡକା ପାରୁଥାଆନ୍ତି—ଖାଲି କୁଣ୍ଢେଇ ଧରିଥା'ନ୍ତି ତାଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ଆଉ କେଶବ ଢ଼' ପଟେ ।

ପ୍ରଳାପ—ପ୍ରଳାପ ଖାଲି । ସେ କଥାର ଅର୍ଥ କେହି ବୁଝିଲେ ନାହିଁ । ବୁଝିବା ଅବସ୍ଥାରେ କେହି ନ ଥିଲେ । ମାନସଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ଭୟଙ୍କର ବଡ଼ଲୋକ ରୋଗ ଧରିଥିଲା, ପାଠୁଆ ରୋଗ ଧରିଥିଲା, ସେ ଧରିଲୁ ସବୁ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲା ଯୌବନରେ ମଦମତ୍ତ ହୋଇ ପିଏଚ୍.ଡିରେ ମଦମତ୍ତ ହୋଇ । ତେଣୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭାଗବତ, ଭାଗବତ ଯେତେ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ବି ତା' କାନରେ ପଶୁ ନ ଥିଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ସ୍କୁଲର ସବୁଯାକ ପିଲା, ସବୁଯାକ ମାଷ୍ଟର ମାଷ୍ଟ୍ରାଣୀ, ଗାଁର କେତେ ଲୋକ ଆସି ଜମା ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ରକ୍ତ ଗରମ ହେଉଥିଲେ ରାଗରେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚତୁର ଲୋକ । ଅବସ୍ଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । ଉଷା ଫ୍ୟାନ୍ ଘୁରିଲା ଭଳି ହାତ ଯୋଡ଼ି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଘୁରିଘୁରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲେ ଶାନ୍ତ ହେବାକୁ, ସ୍ଥିର ହେବାକୁ । ନାରାୟଣ-ମାନସ-ଗୁଣ୍ଡା କମ୍ପାନି ଆଉ ବେଶି ସମୟ ସେଠି ରହିବା ଉଚିତ ମନେ କଲେ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କୁ ଡର ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ବେଶୀ ସେଠି ରହିବେ, ସେତେ ବେଶି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଜିତି ଯାଉଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହାରି ଯାଉଛନ୍ତି !! ତେଣୁ ଯେମିତି ଧମ୍‌ଧମ୍ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ, ସେମିତି ଧମ୍‌ଧମ୍ ହୋଇ ମଟର ସାଇକେଲରେ ଚାଲିଗଲେ । କହିଲେ—ଆଚ୍ଛା, ଆଉ ଥରେ ।

।। ନଅ ।।

ସିଏ ସିଆଡ଼େ ଗଲେ, ଇଏ ଗଲା ଇଆଡ଼େ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେତେ କହିଲେ ସେ କିଛି ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ହନୁମାନ ଡେଇଁଲା ଭଳି ଗାଁ ଭିତରେ ଯାଇଁ ପଟେ ଡେଇଁ-ଗଲା—

—ଆରେ ଦେଖହୋ, ଦେଖହୋ, ଆମ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ମାରି ପକେଇଲେ, ଆମ ନୂଆ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଛେଚି ଦେଇଗଲେ । ଆରେ ବକେଲା, ନଙ୍କୁଲା, ଦର୍ଶନିଆ, ଆରେ ଦୋଳିଆ, ପଣିଆ, ଆରେ ଗଉଡ଼ ଭାଇ, ଭୂଜଭାଇ, ଦଣ୍ଡମନ୍ତ୍ରିଆ, ହେ ମଳିଆଭାଇ, ହେ ମାହାନ୍ତି ଘର ବାପା, ଆରେ ଆସ, ଆରେ ଦଉଡ଼ି ଆସ, ଦଉଡ଼ି ଆସ, ସେ ସାହି ଟୋକା ଆସି ଆମ ନୂଆ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଅଦା ଭଳି ଛେଚି ଦେଇଗଲେ । ମୁହଁ ଫୁଲି ଗଲାଗଣ୍ଡି । ନାକ ଦଣ୍ଡାରୁ ରକ୍ତ ବୋହି ପଡ଼ୁଛି । ଆରେ ସିଏ ମାରିଲେ ନାଇଁତ ଆଉ ମାରିଲା କିଏ ? ସିଏ ସେମିତି କଥା କହିଲାଠଉଁ ସିନା ଇଏ ମାରିହେଲେ । ସ୍ୱା'ଙ୍କୁ କ'ଣ ଭୂତ ଲାଗିଥିଲା, ଭୁଚ୍ଛାଟାକୁ ମାରିହେଲେ ?

...ଇଏ ରଙ୍ଗା କେଉଟ ପୁଅ ବାଳିଆ, ଇଏ ପାଣସାହି ଗଉଡ଼, ଏ ଦଣ୍ଡଭୂତିଆ ବାମ୍ଭୁଣ ସଦା ପଣ୍ଡା—ଇଏ ଗୁଣ୍ଡା ସାଜିଛନ୍ତି ଗୁଣ୍ଡା । ମୁଣ୍ଡରେ ସୁନ୍ଦର କଲି, ଏ ମାଇକିନିଆ ଝୁଅ ଭଳିଆ ମୁଣ୍ଡରେ ନାଲି ଫିତା—ପେଟେ ମଦ ପିଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ପାଟି ଭଣଭଣ ଗନ୍ଧଉଛି । ଓହ୍, ସ୍ୱା'ଙ୍କ ମନରେ ଏତେ କଥା । ଆମ ଇସ୍‌କୁଲ୍‌ଟା ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ । ଇଏ ନାରଣ ମାଷ୍ଟ୍ର, ଇଏ ମାନୁ ମାଷ୍ଟ୍ର, କି ବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱାଙ୍କର, କି ଅଲକ୍ଷଣା ବୁଦ୍ଧି । ଘର ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ପରକୁ ଆଣି ଘରେ ପୂରଉଛନ୍ତି ! ଆରେ ଆସ, ଆସ, ଆମେ ସବୁଦିନେ ଏମିତି ଅକାଠୁଆ ବୋଡ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ? ଆରେ ସିଏ ଆମ ଇସ୍‌କୁଲ ରଖିଲା, ଆସ ତା' ପଛରେ ମେଘନାଦ ପାଚିରି ହୋଇ ଠିଆ ହବା । ଆମ ଇସ୍‌କୁଲ ରହିଲେ ଆମେ ରହିବା । ନଇଲେ ଆମେ ଯୋଉ ମୂର୍ଖକୁ ସେଇ ମୂର୍ଖ ।

କେଶବ ପିଅନ ଗାଁ ଭିତରକୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇଁ, ଏ ଘର ସେ ଘର, ଏ ସାହି ସେ ସାହି ଖେଦି ପକେଇଲା ଚିତ୍କାର କରି, ଗାଁ ଫଟେଇ, ଅବଲମ୍ବ କରି, ଗାଳି କରି କାନ୍ଦିକାନ୍ଦି ଲୋକଙ୍କୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିଦେଲା । ଘରପୋଡ଼ି ଗଲେ ଲୋକେ ଯେମିତି ଜମା ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି, ଲୋକେ ସେମିତି ଆଠ ପଟାଳି ହୋଇ ଆସି ଜମା ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଇସ୍‌କୁଲ୍‌ରେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଯୋଉ କଥାକୁ ଡରୁଥିଲେ, ଠିକ୍ ସେଇକଥା ହୋଇଗଲା । ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଭୟଙ୍କର ଉତ୍ତେଜନା, ଭୟଙ୍କର ଚିତ୍କାର, ପାଟିଗୁଣ୍ଡି, ଆଗରୁ

ପୁରୁଣା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ସେକ୍ରେଟେରି ଗିର ବାବୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦଳ ଥିଲା । ନୂଆ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନାରାୟଣ ବାବୁ, ମାନସ ରଂଜନ ମିଶି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳ କରି ସେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ସେ ସେକ୍ରେଟେରିଙ୍କୁ ତଡ଼ିଲେ । ଏବେ ଅଗାଧୁବାବୁ ଆସିବାରୁ ଏଇ ଗୁରି ପାଂଚ ଦିନ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ବହୁ ଲୋକେ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ବି ଟାଣି ହୋଇ ଆସିଲେଣି । ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅଧେ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କର ହେଲେ ବି ଅଧେ ମାଷ୍ଟର ଆଉ ସବୁପିଲା ଏବେ ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କର । କଥାଁ ଦକ୍କଦକ ହୋଇ ଜଳୁଥିଲା । ଆଜିର ଏଇ ଘଟଣା ଆଉ ହନୁମାନ ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିଲା ଭଳି କେଶବ ମିଶ୍ରନର ଏଇ ଅଭିନୟ, ଚକ୍ରାର ସେ କଥାଁକୁ ହୁରୁହୁରୁ ଜାଳିଦେଲା । ଏବେ ଅଗାଧୁ ବାବୁ କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ କରିବେ ? କେଶବ ମିଶ୍ରନ ଭାରି ଭଲଲୋକ, ଭାବପ୍ରବଣ ଲୋକ । କିନ୍ତୁ ଭାବପ୍ରବଣତାର କ'ଣ ଏ ଦୁନିଆରେ ସ୍ଥାନ ଅଛି ? ଆଉ ଭଲ ଲୋକ ହିଁ ତ ଏଠି ମରେ । ଆଉରଙ୍ଗଜେବ୍ ରାଜା ହୁଏ, ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ କ୍ରୁଶରେ ଚଢ଼ନ୍ତି !!

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଆସନରୁ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ । ଲୁହ ଛଳଛଳ ଆଖିରେ କହିଲେ—ନା' ମତେ କେହି ମାରିନାହିଁ, ମୋ ଦେହରେ କେହି ଚିପ ବି ଦେଇନାହିଁ । ମୁଁ ମାନସ ପାଇଁ ଖାଲି ନିଜେ ନିଜକୁ ମାରି ହେଇଛି । କାରଣ ମାନସ ପାଇଁ ମୋର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ବଳତା ଅଛି । ଥାଉ ସେ କଥା । ଏବେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଆଉ ମୋର ବି ସେଇ ଏକ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଆମ ସ୍କୁଲ କେମିତି ବଂଚିବ, ଆମ ସ୍କୁଲର କେମିତି ମଙ୍ଗଳ ହେବ, ଆମ ସ୍କୁଲର ଯେମିତି କେହି' ଅନିଷ୍ଟ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଅର୍ଜୁନ ଆଖିରେ ସେଇ ଚଢ଼େଇର ଖାଲି ଆଖି ଦୁଇଟି ଦେଖାଦେଲା ଭଳି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଖାଲି ଏଇ ସ୍କୁଲଟି ଦେଖାଯାଉ । ସ୍କୁଲକୁ ବଂଚେଇବା ପାଇଁ, ସ୍କୁଲକୁ ଆଗେଇ ନେବା ପାଇଁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଶପଥ ନେବା । କୁହନ୍ତୁ, ଆପଣମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତ ?

ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଚକ୍ରାର କଲେ—ହଁ ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ମୁଁ କୋରାପୁଟିଆ ଜଙ୍ଗଲର ଭଣ୍ଡ । ମୋର ଭାଷା ଜଦ୍, ଭାଷା ଟାଣ୍, ଭାଷା ଆନ୍ । ମୁଁ ଯାହା ଧରିଥିବି ସେଇଆ । ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଛେଚିଛେଚି ପଥରରେ ମିଶେଇ ଦେବା ଯାଏ ମୁଁ ଗୁଲିଥିବି, ଗୁଲିଥିବି, ଗୁଲିଥିବି । ଫେରିବା ମୋ ଜାତକରେ ନାହିଁ, କରିବ ନଇଲେ ମରିବ । ଦ୍ୱିତୀୟ ପନ୍ଥା ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତେ ପୁଣି ଚକ୍ରାର କଲେ—ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆପଣଙ୍କ ପଛରେ ଠିଆ ହେବୁ ଶେଷ ଯାଏ ।

କିନ୍ତୁ... —ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଟିକିଏ ରହିଗଲେ ? —କିନ୍ତୁ କାଲି ଗାଈର ଭିନେ ଗୋଠ । ଏ ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି ସାଙ୍ଗରେ ମୁଁ ନାହିଁ । ମୋର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା—ବୁଦ୍ଧିରେ, ହୃଦୟରେ ସବୁକଥା ସମାଧାନ କରିହେବ । ପଶୁର ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ବୋଲି

ସେ କାମୁଡ଼ି ଦିଏ । ଆମେ ମଣିଷ, ଆମେ କାମୁଡ଼ିବା ନାହିଁ । ଆମେ ବାଡ଼ି ଖୋଜିବା କାମୁଡ଼ା କୁକୁରକୁ ଭଲ କରିବା ପାଇଁ ।

ଲୋକଙ୍କର ଉତ୍ସାହ, ଉତ୍ତେଜନା ହଠାତ୍ ଶହେରୁ ନବେ ଖସିଗଲା । ଲୋକେ କହି ଉଠିଲେ—ତା'ହେଲେ ଏ ମାଇଚିଆ ଲୋକର ସ୍ଥାନ ଏଠି ନାହିଁ । ଲୁହ ଆଖିରେ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା, ସବୁ ହୁଏ ନାଲି ଆଖିରେ, ରକ୍ତ ଆଖିରେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ନାଲି ଆଖି ମୋର ଅଛି । ମୋ ଆଖିରେ ରକ୍ତ ବି ବହୁତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଠେଙ୍ଗାରେ ବାଡ଼େଇ, ଛୁରୀରେ ପିଟି କା' ମୁଣ୍ଡରୁ ନାଲି ରକ୍ତ ବୁହାଇ ଦେବା ଲୋକ ମୁଁ ନୁହେଁ । ଏବେ ମୋ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କହୁଥିଲି—ମୋ ଆଖିରେ କେବଳ ଜଣେ ପୂଜ୍ୟ—ସେ ଭାରତମାତା । ମୋ ଆଖିରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଆଲୁଅ—ସେ ଗାନ୍ଧୀବୁଢ଼ା । ସବୁ ବିପଦରେ, ସବୁ ଅନ୍ଧାରରେ, ସବୁ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ମୁଁ ଖାଲି ଗୋଟିଏ କଥା ଭାବେ—ଗାନ୍ଧୀ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିଲେ କ'ଣ କରିଥାନ୍ତେ ? ଗାନ୍ଧୀ ନୂଆଖାଲିରେ କ'ଣ କଲେ ? ବିହାରରେ କ'ଣ କଲେ ? କଲିକତାରେ କ'ଣ କଲେ ? ପଂଜାବରେ କ'ଣ କଲେ ?

...ଆଗ୍ରହୀ ଦିଶହର ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଯୋଡ଼ି ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିକ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ, ତା'କୁ ଧରିଧରି ସେ ଖାଲି ବାଟ ଚାଲିଲେ ସିନା, କାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେଇ ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିକ ଉଠେଇଲେ ? ଖାଲି ଲୁହ, ଆଖି ଲୁହ, ଛାତି ଲୁହ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା, ସର୍ବ ସମର୍ପଣ—ଯା' ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କରିଥିଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ? ସେଥିରେ ସେ କ'ଣ କିଛି ସମାଧାନ କରି ନାହାଁନ୍ତି ? ତାଙ୍କ ଠାରୁ ବେଶୀ ସମାଧାନ କରୁଛନ୍ତି ଇରାନ୍, ଇରାକ୍ ଲୋକେ ? ଗୁର୍ଖା ଲୋକେ ? ପଂଜାବ ଲୋକେ ? ସିଂହଳ ଲୋକେ ?

ଲୋକେ ସ୍ଥିର ହୋଇଯାଇଥିଲେ । କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପୁଣି କହିଲେ—

ଅନ୍ୟକୁ ମାରିବା ଅପେକ୍ଷା ନିଜେ ମଲେ ସମସ୍ୟା ବୋଧେ ବେଶୀ ସମାଧାନ ହୁଏ । ଖାଲି ଦେଖିବା କଥା—ଆମେ ମାଇକିନିଆଙ୍କ ଭଳିଆ ଶାଢ଼ି, ଚୁଡ଼ି, ପିନ୍ଧି ନ ମରୁ, ଅଖାବସ୍ତାରେ ପଶି ନ ମରୁ—ମରୁ ଛାତି ଦେଖେଇ, ମୁଣ୍ଡ ଦେଖେଇ, ବେକ ଦେଖେଇ—ମରୁ ସେଇ କେତ୍‌ପୁଟିଆ ଆଦିବାସୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ନାୟକ ଭଳି । ସେ ଭାରତକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ମରିଥିଲା, ଆମେ ଭାରତକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବା ପାଇଁ, ସବୁଜ କରିବା ପାଇଁ, ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ମରିବା । କ୍ଷତି କ'ଣ ? କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ ମନେ ରଖିବା—ବାପର ନାଁ ରଖି ମରିବା । ମୋ ବୋପା ଗାନ୍ଧୀ ଯା' କରିଥିଲା, ମୁଁ ସେଇଆ କରି ମରିବି । ମୁଣ୍ଡ ନଇଁବ ନାହିଁ, ନଇଁବ ନାହିଁ, ନଇଁବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ କୁହ—

ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଜୟ
ଭାରତ ମାତା କ ଜୟ ।
ଗଗନ ପବନ ଉଚ୍ଛୁଳ ଉଠିଲା—
ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଜୟ
ଭାରତମାତା କ ଜୟ ।
ଭାରତମାତା କ ଜୟ
ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମା କ ଜୟ ।
ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କର ତ ସେଇ ଥିଲା ସ୍ୱପ୍ନ ।

॥ ଦଶ ॥

ସମୟ ଦେବା ମାନେ ସୁଯୋଗ ଦେବା । ସାପକୁ ଅଧାମରା କରି ଛାଡ଼ି ଦେବା ମାନେ ତା'କୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବା । ଆଉ ପବନ ପିଇ ଥରେ ବଞ୍ଚିଗଲେ ସେ ଏମିତି ଦଂଶନ କରିବ ଯେ ଆଉ ତା'କୁ ସମ୍ଭାଳିବା ଅସମ୍ଭବ ।—ଏ ସରଳ ସତ୍ୟଟି ଅଗାଧୁବାବୁ ବୁଝିଥିଲେ । ତେଣୁ 'ଆଗୁ ହୋଇବ ସାବଧାନ' ।

ତେଣୁ ରାତି ପାହିଲା ମାତ୍ରେ ସେ କରଣିବାବୁଙ୍କୁ ବସାକୁ ଡକାଇ ଦୁଇଟି ଡକ୍ୟୁମେନ ଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ପୁନରାୟ କୈଫିୟତ—

କ) ଲିଖିତ ଓ ମୌଖିକ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ଆଜିଯାଏ ସ୍କୁଲର ଦାୟିତ୍ୱ ବୁଝାଇ ଦେଉ ନାହାଁନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଖ) ଗଲା ସାତ ଦିନ ହେଲା ସେ ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଗ) ସେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଚିଠି ପାଇବାର ତିନି ଦିନ ଏହା ଭିତରେ ବିତିଗଲାଣି । ଏ ଯାଏ ସେ ଚିଠିର ସନ୍ତୋଷଜନକ କୈଫିୟତି ସେ ଦେଇ ନାହାଁନ୍ତି କାହିଁକି ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ତାଙ୍କୁ ଆହୁରି ତିନି ଦିନ ବି ସମୟ ଦେଲେ ଏବଂ ହାତ ଯୋଡ଼ି (With folded hands) ଅନୁନୟ କରି ଲେଖିଲେ ସ୍କୁଲର ଶୃଙ୍ଖଳା

ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ହିତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶୀଘ୍ର ଏହି ତିନି ଦିନ ଭିତରେ ଆସି ଏହାର ସମାଧାନ କରିବାକୁ । ନଚେତ୍ ଲିଖିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଅସୁବିଧା ଜଣାଇବାକୁ ।

ଉତ୍ତର ପାଇବାରେ ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ହେଲେ ସେ ଉଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜଣାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ ।

ତଳକୁ ମାନସ ରଂଜନଙ୍କୁ ବି ଅନୁରୂପ ଚିଠି—

କ) ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ତାଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଇ, ଉପଦେଶ ଦେଇ, ଅନୁରୋଧ କରି, ହାତ ଯୋଡ଼ି ବାରମ୍ବାର କ୍ଲାସକୁ ଯିବାକୁ କହିଲେ ବି ସେ ଦୁଇ ଦୁଇ ଥର ତାଙ୍କ କଥାକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି କ୍ଲାସକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଖ) ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ସେ ସ୍କୁଲରୁ ତିନି ଦିନ ହେଲା ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଗ) ଜଣେ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ ହୋଇ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୁଖ୍ୟ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ସବୁ ସୌଜନ୍ୟର ସୀମା ଲଙ୍ଘି ବହୁଜନ ସମକ୍ଷରେ 'ଭଣ୍ଡାର' କହି ଶୋଧିଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଏବଂ ଏକ ଭଣ୍ଡାରି ମୂଠି ଆଣି ତାଙ୍କୁ କ୍ଲାସରେ ଉପହାର ଦେଇଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ପୁଣି ଲେଖିଲେ—

ଏ ଚରମ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ଓ ଇଚ୍ଛାକୃତ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ପାଇଁ ତମ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାହିଁକି ଉଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ଲେଖା ନ ଯିବ ଓ ଦୃଢ଼ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରା ନ ଯିବ ଓ ଶିକ୍ଷକ ଭଳି ଏ ମର୍ଯ୍ୟାଦାପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦବୀରୁ ତମକୁ କାହିଁକି ଅନ୍ତର କରି ନ ଯିବ, ସେ ବିଷୟରେ ତମର ସନ୍ତୋଷଜନକ କୈଫିୟତ ଏହି ଚିଠି ପାଇବାର ତିନି ଦିନ ଭିତରେ ଆଣି ଦାଖଲ କର । ନଚେତ୍ ଅବସ୍ଥା ଅତି ଗୁରୁତର ଓ ସାଂଘାତିକ ହେବ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ହେବ ତମେ—ମୁଁ ନୁହେଁ ।

ଆଉ ଶେଷରେ—

ଏବେ ବି ସମୟ ଅଛି । ତମେ ଆସ, ମୁଁ ସବୁ ଭୁଲି ବାପ ଭଳି ତମକୁ କୋଳରେ ପୂରେଇ ନେବି । ତମେ ମୋର ପୁଅ ଛଡ଼ା ଆଉ କ'ଣ କି ?

ଏ ଚିଠି ଦୁଇଟିକୁ ଆଜି ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରି ପଠାଇ ଦେବାକୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ବାରମ୍ବାର କରଣିବାବୁଙ୍କୁ ତାଗିଦା କରି କହିଲେ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ ସେତେବେଳକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲେ । କୈଫିୟତ ଦୁଇଟି-ଯାକ ଠିକଣାଙ୍କ ଶୁଣିଥିଲେ । ସେ ତୁଣ୍ଡ ଖୋଲିଲେ—ସାର୍, ଯଦି କ୍ଷମା କରିବେ, ପଦେ କହିବି ?

କୁହନ୍ତୁ ।

ଏ ଛୁଟି ଯିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଥରେ ଯାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝେଇ କରି କହିବି ନା ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ କହିଲେ—ଯାଆନ୍ତୁ । ଛୁଟି ଆଜି, କାଲି ଇସ୍କୁଲ ହେବ । ଆଉ ଖାଲି ଆପଣ କାହିଁକି, ଆପଣ ଯଦି କହିବେ, ଚାଲନ୍ତୁ ମୁଁ ଯିବି । ତାଙ୍କର ଘରେ ବସି ମୁଁ ବି ବୁଝେଇ କହିବି, ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଏତେ କଳି ତକରାଳ କ'ଣ ଭଲ ଲାଗୁଛି ?

କରଣିବାବୁ କହିଲେ—ନା, ସାର୍, ଆପଣ ଗଲେ ଭଲ ହବନି । ତା'ଛଡ଼ା ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ କାହିଁକି ?

ସାର୍ କହିଲେ—ସେଇଠି ସେମାନେ ଭୁଲ୍ କରୁଛନ୍ତି । ଏ ସ୍କୁଲଟି ଗୋଟିଏ ପରିବାର । ଏଠି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଉଚିତ, ସ୍ନେହ କରିବା ଉଚିତ, ନିବିଡ଼ ମମତା ଡୋରରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବା ଉଚିତ । ଆପଣଙ୍କ ଘରେ କ'ଣ ତରକାରି, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଖାଇବେ । ଆପଣଙ୍କ ଝିଅ ବାହାଘରେ ଯାଇଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଗୁମୁଡ଼ିଆ ବାନ୍ଧିବେ । କାରଣ ସେଇଠି ଆତ୍ମାର ବନ୍ଧନ—ପ୍ରାଣରେ ସ୍ପନ୍ଦନ ।

...ଛାଡ଼ନ୍ତୁ । ଶୁଣନ୍ତୁ ତନ୍ମୟବାବୁ, ଏବେ ଆପଣ ଗୋଟିଏ କାମ କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ଓ ଏ ସ୍କୁଲର ସବୁ ଶିକ୍ଷକ, କରଣିବାବୁ, ପିଅନ ଯାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାନ୍ତୁ । କୁହନ୍ତୁ—ଘର କଲେ ଜଣେ ମୁଖିଆ ଥାଏ । ଆଉ ମୁଖିଆ କଥା ମାନି ଚଳିଲେ ଘରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହେ, ଶାନ୍ତି ରହେ । ଆଉ କଥା ନ ମାନିଲେ ଭେଦିଆ ଆସି ଘରେ ପଶନ୍ତି, ଘର ଭାଙ୍ଗନ୍ତି । ମୁଁ କିଛି ଚାହେଁ ନାହିଁ—କେବଳ ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି, ପିଲା-ମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି । ଆଉ ସେଥିପାଇଁ ଗଭୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଷ୍ଠା—ଶୃଙ୍ଖଳା ଜ୍ଞାନ । ଆମେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନ କଲେ ମାଷ୍ଟର ହେଇ ଆମେ ପିଲାଙ୍କୁ କ'ଣ ଶିଖେଇବା ? ଆମେ ଗୁରୁଜନଙ୍କ କଥା ନ ମାନିଲେ ଆମ କଥା କିଏ ମାନିବ ? ସମାଜରେ, ଘରେ, ସ୍କୁଲରେ କୋଉଠି ଆଉ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିବ ? ଆପଣ ଯାଇଁ କୁହନ୍ତୁ—ସେମାନେ ଆସନ୍ତୁ । ଜଣେ ମୋ ପୁଅ, ଜଣେ ମୋ ଭାଇ । ମୁଁ ନିଷ୍ଠୁର ହେବି ? ବରଂ ମୋ ଆଚରଣରେ ଯଦି କୋଉଠି ଭୁଲ ରହିଯାଇଛି, ମୁଁ ଅନୁତାପ କରିବି, ଅନଶନ କରିବି । ସେମାନେ ଆସନ୍ତୁ । ଆସନ୍ତୁ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ କରଣିବାବୁ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ଚାଲିଗଲେ ।

॥ ଏଗାର ॥

ସେହିଦିନ ଘଣ୍ଟାଏ ପରେ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ, ପିଅନ, କରଣି ସିଧା ଗଲେ ସେ ସୀର୍‌ମାନଙ୍କ ଘରକୁ । ମାନସବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ମାନସବାବୁ ଥିଲେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରେ ଏବଂ ଦୁହେଁ ବାରଣ୍ଡାରେ ବସି କ'ଣ ସବୁ ଖାଇ, କ'ଣ ସବୁ ପିଇ ହସିହସି ଗଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଦେଖି ସେମାନେ ସ୍ତମ୍ଭିଭୂତ ହୋଇଗଲେ । ସେମାନେ କେବେ କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲେ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚି ଯିବେ ତାଙ୍କ ଘରେ ।

କିନ୍ତୁ ସେ ବହିଲା ଭାବ ଦଣ୍ଡେ—କ୍ଷଣେ ମାତ୍ର । ତା'ପରେ ହଠାତ୍ ଏକ ବିଜୟୀ ଦର୍ପରେ ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ, ଏକ ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରି ମାନସରଂଜନ କହିଲେ— ଦେଖିଲେ ଦେଖିଲେ ନାରଣବାବୁ, ଶଳା ଭଣ୍ଡାରର. ପିତ୍ତ କେତେ ? ଏକାଥରେ ଆସିଛି ଗୋଡ଼ ଧରିବାକୁ !!

ଭଣ୍ଡାରି ନା ଶୁଣି ଧୋବା ଆଉ ରହି ପାରିବ ? ହାତ ଯୋଡ଼ି, ନଇଁକି ହୋଇ, ସେମିତି ପିଣ୍ଡାତଳେ ଠିଆ ହୋଇ କେଶବ ପିଅନ କହିଲା—ଭଣ୍ଡାରି ଭଣ୍ଡାରି କେତେ କହୁଛ ବାପା ! (କେଶବ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାପା ବୋଲି ଡାକେ । ସବୁ ମାଷ୍ଟର-ଯାକ ତା'ର ବାପା, ଖାଲି କୃଷ୍ଣ ତା' ଭାଇ) ଭଣ୍ଡାରି ହେଲା ବୋଲି କ'ଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାତି ହୋଇଗଲା ? ଆମେ ଧୋବା, ଭଣ୍ଡାରି ଆପଣଙ୍କ ସେବାକାରୀ—ସେବକ । ଆଉ ମୋର ବାପା (ପୁରୁଣା ସେକ୍ରେଟେରି) କହୁଥିଲେ ଅଙ୍ଗ୍ରେଜୀ—'ସରଭେଣ୍ଟ୍' ମାନେ କୁଆଡ଼େ ସେବା—ଚାକର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଆପଣମାନେ ତ ସମସ୍ତେ ସେବାକାରୀ— ସେବକ, ଆଉ ଖାଲି ଆମେ କାହିଁକି ଶ୍ରେଷ୍ଠଲୋକ ହେବୁ ? ମୂଲ ନ ନେଉଛ କଏ ? ସେବା ନ କରୁଛି କଏ ?

କାନ୍ଦୁଣୁ ମାନ୍ଦୁଣୁ ହୋଇ କେଶବ ସିନା କଥାଟା କହିଦେଲା—ଆଉ ବଡ଼ ସିଆଣାରେ କହିଦେଲା—ହେଲେ କଥାଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମରମକୁ ଭାରି ବାଧିଲା । ତାର ଗଳଗଲା ଭଳି ଲାଗିଲା କଲିଜାରେ । ଶୁଣିକି କୃଷ୍ଣ ବୁଝିପାରିଲା । ଗୋଳେଇ ଘୋଳେଇ ଦେବାକୁ ଏଡ଼େ ପାଟି କରି କହିଲା—ବାବୁ ଗୁଡ଼ମ, ସିଏ ମାଖୁନା କଥାରୁ କ'ଣ ମିଳୁଛି ? ଶଳା ଧୋବା, ଶଳା—

ଧୋବାଘରେ ନାହିଁ ବାରବରତ ନା
ମଅଲା କାଚିଲେ ଖାଇବେ ଭାତ ।

ତାଙ୍କ କଥା ଧରିବ ? ଶଳା ମଠ କରିଛି ମଠ—ପଂଝାଏ କୁମ୍ଭିପାଟୁଆ ବାବାଜିଙ୍କ ଧରି ମଠ କରିଛି ଇସ୍କୁଲରେ, ତାଙ୍କର ପାଖରେ ଆଜି ଟିକିଏ ଗଂଜେଇ ପକେଇ ଦେଇଛି ।

କେଶବ ପୁଣି କ'ଣ କହି ଆସୁଥିଲା, କୃଷ୍ଣ ଆଖି ମାରିଲା । କେଶବ ଚୁପ୍ ହେଲା । ମଇଳା ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିକ ବେକରେ ଗୁଡ଼େଇ, ଆଖି ବୁଜି, ଚୁପ୍‌କିନା ଠିଆ ହେଲା ।

କିରଣି ଦିଶାକର ବାବୁ ଆକ୍ଟିଂ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ—ସାର୍, ଆପଣ ଏ ଅଂଚଳରେ ରାଜା—ଧନରେ, ମାନରେ, ବିଦ୍ୟାରେ, ବୁଦ୍ଧିରେ କିଏ ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସରିହେବ ? ଆପଣ ପୁଣି ଛତିଶ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଣ । ମାନସବାବୁ ପୁଣି ଏକ କୁଳୀନ ବଂଶୋଦ୍‌ଭବ କରଣ—ବୁଦ୍ଧିର ଗନ୍ତାଘର, ପାଠର ସମୁଦ୍ର । ଯୁଗେଯୁଗେ, କାଳେକାଳେ କରଣ ହିଁ ସମାଜକୁ ଚଳାଏ, ଦେଶକୁ ଶାସନ କରେ । ଆପଣମାନେ ପୁଣି ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକ—ଭୂଇଁର ରଜା । ସ୍କୁଲକୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ଆପଣଙ୍କ ବାପ ଭାଇ । ସିଏ ଗୋଟାଏ ଉଡ଼ା ଚଢ଼େଇ । ଆଜି ଉଡ଼ି ଆସିଛି, ପୁଣି କାଲି ଉଡ଼ିଯିବ, ତା'କଥାରେ ଅଭିମାନ କରି, ଜିଦ୍ କରି, ରାଗ କରି ଆପଣମାନେ ଯିବେ କାହିଁ, ସ୍କୁଲ ରହିବ ? ସ୍କୁଲ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ତା'ର ଯିବ ନା ଆପଣଙ୍କର ଯିବ ? ସିଏ ତ ଚାକିରିଆ, ଆପଣ ତ ମାଲିକ । ମାଲିକ ଚାକିରିଆ କଥାରେ ଅଭିମାନ କରିବ ?

ନାରାୟଣବାବୁ କିଛି କହିବା ଆଗରୁ ମାନସ କହିଲେ ଠିକ୍ ଅଛି । ସିଏ ଯେତେବେଳେ ଏତେ ଲୋକ ପଠେଇ ଆମ ଗୋଡ଼ହାତ ଧରୁଛି, ଆମେ ନ ଯିବା କାହିଁକି ?

ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ—ନା, ସିଏ ଲୋକ ପଠେଇ ନାହାନ୍ତି କି ଆମେ କା' ଗୋଡ଼ ହାତ ଧରିବାକୁ ଆସି ନାହୁଁ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଆସିଛୁ । ଗୋଟାଏ ମିଳାମିଶା ହେଇଗଲେ ଭଲ । ଆମେ ତ ଶିକ୍ଷକ । ଆମେ ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ନା ଏମିତି ଦ'ଟା ଷଣ୍ଢ ଭଳି ସବୁବେଳେ ଆଡ଼ି ପକେଇ ରହିବା ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ?

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—ଆପଣ ଠିକ୍ କହୁଛନ୍ତି ତନ୍ମୟବାବୁ । ଆମେ ଶିକ୍ଷକ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷକ ହେଇ ଆମେ ମନଇଚ୍ଛା କାରବାର କେମିତି କରିବା ? ଇଏ ମୋ ଘର, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଲେ ସିନା ଆପଣ ଏ ଘରର ମାଲିକ ହେବେ, ମନକୁ ମନ ଆପଣ ମାଲିକ ? ମୁଁ ତା'କୁ ଚାର୍ଜ ଦେଇଛି ? ଗଡ୍‌ରେଜ୍ ଆଲମାରି ଚାବି ଦେଇଛି ? ଲେଖାପଢ଼ିରେ କିଛି ଅଛି ? ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌କୁ ତା' ଦସ୍ତଖତ attest କରି ମୁଁ ପଠେଇଛି ? ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଲେଖିଛି ? ଖାଲି ମନକୁମନ ସିଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଆଉ

ଆପଣମାନେ ଭୁଲ୍ଲା ଗୋଟାଏ ମେଣ୍ଢାପଲ । ନିଜର ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି, ବିଗ୍ଭର କିଛି ନାହିଁ । ଯିଏ ଆସିଲା, ତା' ଗୋଡ଼ ଗ୍ଭଟିଲେ ।

ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦଳ ଥିଲା । ସେମାନେ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁଲେ । ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦଳ ନ ଥିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ନାରାୟଣଙ୍କ ବିରୋଧୀ, ସେମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲେ, ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଟୋକା ମାଷ୍ଟର ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପଣ୍ଡାସ୍ତ କହିଲେ—ଆମେ କେବେ କାହାର ଗୋଡ଼ ଗ୍ଭଟି ନାହୁଁ—ଆପଣଙ୍କର ନୁହେଁ କି ତାଙ୍କର ନୁହେଁ । ଅମେ ଖାଲି ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଚେୟାରକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଇଆସିଛୁ । କାରଣ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ସ୍କୁଲର ମୁଣ୍ଡ । ତାଙ୍କୁ ଅସମ୍ମାନ କରିବା ମାନେ ସ୍କୁଲକୁ ଗୋଇଠା ମାରିବା । ତା' ଆମେ କେବେ କରି-ନାହୁଁ କି କରିବୁ ନାହିଁ ।

ମାନସରଂଜନ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ support କରିବା କ'ଣ ଆପଣଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ?

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ଠିକ୍ ସେମିତି ଉତ୍ତେଜିତ ଗଳାରେ ଜବାବ ଦେଲେ—କ୍ଷମା କରିବେ, ଆମେ ଶିକ୍ଷକ, ପାଠ ପଢ଼େଇବା ହିଁ ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆମେ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ ନୋହୁଁ—କାହାକୁ support କରିବୁ କି କାହାକୁ oppose କରିବୁ । କାହାକୁ ଚଢ଼େଇବୁ କି କାହାକୁ ଗଡ଼େଇବୁ । ସେ ରାଜନୀତି କାରବାର ସ୍କୁଲରେ କାହିଁକି ?

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଦୃଢ଼ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ତା' ହେଲେ ତମେ ମୋତେ support କରିବ ନାହିଁ ?

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ କହିଲେ— ଆମେ ଧର୍ମକୁ support କରିବୁ—ଆପଣଙ୍କୁ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କୁ ନୁହେଁ, କାହାକୁ ନୁହଁ ।

ମାନସରଂଜନ ରାଗିଯାଇଁ କହିଲେ—ଆଚ୍ଛା ଏଡ଼େ ସାହସ ! ଏଡ଼େ ବହପ ! ତମର ପୁଣି ପିଲ୍ ହେଲାଣି ସାର୍‌ଙ୍କ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଜବାବ ଦେବାକୁ । ଠିକ୍ ଅଛି, ମୁଁ ଦେଖିନେବି, ଦେଖିନେବି । ମୋ ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇର ଶଳା ଅଣ୍ଡର ସେକ୍ରେଟେରୀ ଅଛି ଏଜୁକେଶନ୍‌ରେ । ମୁଁ ତା'କୁ କହି ତମକୁ ସବୁ ଗୋଟା ଗୋଟା ଟ୍ରାନ୍‌ସଫର୍ କରିବି ବଣେଇକି, କାଂସବାହାଲକୁ, ବୈପାରିଗୁଡ଼ାକୁ ।

ଅଧେ ମାଷ୍ଟର ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠିଲେ । କହିଲେ—ଆମକୁ ସିନା ବଦଳି କରିବ, ତା' ଆଗରୁ ତମେ ଢେଙ୍କା ପାଂଜରୁ ଯାଇଥିବ, ମନେ ରଖିଥା । ବୁଢ଼ା କଣ୍ଟୁର ପକେଇ ବସିଛୁ । ଯିବ ତ ବେକେ ବେକେ ଗ୍ଭଟେ ।

ଅଧେ ମାଷ୍ଟର ଉଠି ଫଟ୍ ଫଟ୍ ହୋଇ ଗ୍ଭଲିଗଲେ । କୃଷ୍ଣ, କେଶବ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଦଉଡ଼ ଦଉଡ଼ ଯେତେ ବୁଝେଇଲେ, ସାଇକେଲ ଧଇଲେ, କେହି ଶୁଣିଲେ

ନାହିଁ । ଏଣେ ବସିଥିବା ଅଧାରୁ ଆଉ ଦୁଇ, ତିନି ଜଣ ବି ଉଠି ଠିଆ ହଉଥିଲେ ଯିବାକୁ, ମାନସ ଯାଇଁ ତାଙ୍କ ହାତ ଧରି ଅଟକେଇଲା ।

ଉନ୍ମସ୍ତ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଦେଖିଲେ ବୁଢ଼ା ଗ୍ରେଟ ମାରିବ କି ନାହିଁ କେଜାଣି, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେମିତି ଗୋଟାଏ କୁରାଢ଼ିରେ ଗୋଟାଏ ରଜା ଗଛ ମୂଳରେ ଚ୍ରେଟେ ପାହାର ଦେଲେ । ଗଛ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଭୂଇଁରେ ଟଳି ପଡ଼ିଲା । ପତ୍ରଗୁଡ଼ା ଗୁହୁଁ ଗୁହୁଁ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିଲେ । ସେ କାହିଁକି ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ ? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କାହିଁକି ଏଥିରେ ରାଜି ହେଲେ ? ଆଉ ସେ କାହିଁକି ଏଠିକି ଆସିଲେ ଏ ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ନେଇ ? ମାଷ୍ଟର ଦଳ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଦ୍ୱିଭାଗ ହେଇଗଲା—ଗୋଟାଏ ପୂର୍ବକୁ, ଗୋଟା ପଶ୍ଚିମକୁ । ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ବି ଅଗାଧୁବାବୁ କେବେ ଏମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ଏ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ କବଳରୁ ।

ସେ କ'ଣ କଲେ ?

ସେ କ'ଣ ନ କଲେ ?

ସେ ଦଆସିଲି ମାରି ନିଜ ହାତରେ ନିଆଁ ଲଗେଇ ଦେଲେ ସ୍କୁଲରେ !!

ସେ ନିଜେ ଗଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କିଛି କହିବାକୁ ଆଉ ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଲେଉଟିଲା ନାହିଁ ।

ନିଶାକର ବାବୁ ପୁଣି ଥରେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ—ସାର୍, ଆପଣ ଜମିଦାର ଘରର ପିଲା । ଆପଣଙ୍କ ବାପା ଜମିଦାର ଥିଲେ । ସେ ଜମି ଦେଇ, ଟଙ୍କା ନେଇ, ପରିଶ୍ରମ ଦେଇ ଏ ସ୍କୁଲ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଯଶ, ତାଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ଆପଣ ରଖିବେ ନାହିଁ ? ନିଜ ହାତରେ ଭାଙ୍ଗିଦେବେ ? ଆପଣ ତ ନିଜେ କହନ୍ତି—

'ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯା'ର ଥାଇ,
ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ ।'

ଯଦି ସେ ଗୁର୍ଯ ନ ମାଗିଲେ, ଆପଣ ନିଜେ ଯାଇ ଗୁର୍ଯ ନେଇ ଦେଲେ, ଗୋଟାଏ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇଦେଲେ, ଆପଣଙ୍କ ବଡ଼ ପଣ କ'ଣ ହାନି ହେଇଯିବ ? ସେ ତ ସରକାରରୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ସେ କ'ଣ ଫେରିଯିବେ ? ଆମକୁ ତ ତାଙ୍କୁ ମାନିବାକୁ ହିଁ ହେବ ।

ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ନାଲି ମାଙ୍କଡ଼ ନନ୍ଦ (ତାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ନାଁ ବାଇଧର ନନ୍ଦ, କିନ୍ତୁ ସେ ରାଗିଗଲେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ପାଚି ମାଙ୍କଡ଼ ମୁହଁ ଭଳି ହେଇଯାଏ ବୋଲି ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କୁ ନାଲି ମାଙ୍କଡ଼ ନନ୍ଦ ଡାକନ୍ତି) । ସେ ଖିଙ୍କାରି ହେଇ କହିଲେ—ହୋ ନିଶାକର ବାବୁ ! ତମେ ଜେଲ୍ ନା ସେଇଥି ପାଇଁ ଏକଥା କହୁଛ ? ସେ ଫେରିବେ ନାହିଁ ? ଆଉ କ'ଣ ଆମ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହେଇ ସେ ଭଣ୍ଡାରିକି

ହାତ ଯୋଡ଼ିବେ ? ଆମେ ଡାହାଣ ହାତ ଟେକି ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାର । ଆମେ ମୁଣ୍ଡ ଇଁବୁ ଭଣ୍ଡାର ପାଖରେ ?

କେଶବ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେ ସ୍କୁଲରେ ପିଅନ ସିନା, ହେଲେ ଏଇ ଗାଁର ତ ଲୋକ । କହିଲା—ହଇ ହୋ କାକୁଡ଼ିଆ ନନା ! (ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଗାଁର ଅଧେ କାକୁଡ଼ିଆ ନନା ଡାକନ୍ତି । କାରଣ ସିଏ ସ୍କୁଲରେ ସିନା ଘଣ୍ଟାଏ ପଢ଼ାନ୍ତି, ନଇଲେ ତ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ କାକୁଡ଼ି ବିଲରେ, କଲରା ବିଲରେ, ବାଇଗଣ ବିଲରେ, କାକୁଡ଼ି ତାଙ୍କର ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟ । କେଶବ କହିଲା—ହଇହୋ ନନା ! କାକୁଡ଼ି ଡାହ୍ଣି ଡାହ୍ଣି ତ ତମ ଦିନ ଗଲା, ତମେ କେମିତି ଚହ୍ନିଲ କିଏ ଭଣ୍ଡାରି, କିଏ ତେଲି, କିଏ ଧୋବା ? ତମେ ଆଗ ନକେ କହିପାରିବ ତମେ ବାହ୍ମଣ ? ଆମ ଗୁରୁ କହିଛନ୍ତି—ଯିଏ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚହ୍ନେ ସିଏ ବାହ୍ମଣ । ତମେ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚହ୍ନିଛ ? ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚହ୍ନିଥିଲେ ତମେ ନିଶାକର ବାପାଙ୍କୁ ତେଲି କହିଆନ୍ତ ? ସେ ତମ ବାପା ଠଉଁ ବଡ଼, ନାଇଁ ନାଇଁ ବାପା ଠଉଁ ବଡ଼ । ତାଙ୍କୁ ତମେ ଏମିତିଆ କଥା କହିବ ? ଏଇଥିରେ କହିବ—

ଆମେ ବାହ୍ମଣ ବାଇଗଣ
ଝିଅକୁ ଦେଖିଲେ ଡ'ଣ ଡ'ଣ ।

ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା । ବାହ୍ମଣଙ୍କ ଦିହରେ ଚିଆଁ ଲାଗିଗଲା । ଯେତେ ମାଷ୍ଟର ବସିଥିଲେ ସମସ୍ତେ ବାହ୍ମଣ ନଇଲେ କରଣ । ଏଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଜାତିକୁ ସାମାନ୍ୟ ଧୋବା ଏ କଥା କହିବ, କିଏ ସହିବ ? ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ । ହାତ ଉଠେଇ ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ ମାରିବାକୁ । କେଶବ କହିଲା—ହୁସିଆର୍, ହୁସିଆର୍, ପଇତା ମାରା ହବ । ତମେ ମାରିଲେ ମୁଁ କ'ଣ ଛାଡ଼ିବି ? ଏ ହରିଜନ ଯୁଗଟି ।

ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ଝିଙ୍କାରି ହୋଇ ତଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ—ଶଳା ଧୋବା ! କ'ଣ କହିଲୁ ? କ'ଣ କହିଲୁ ? ଶଳାର ଏଡ଼େ ଦିମାକ୍ । ଗୋଟାଏ ଜାବଡ଼ାରେ ତୋ ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦେବି, ଜାଣିଛୁ ନା ?

କେଶବ ମୋଟେ ନ ଡରି କହିଲା—ଜାଣିଛୁ ବାବୁ ଜାଣିଛୁ । ସେଦିନ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦଉଥିଲ, ଆଜି ମୋ ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦଉଛ, କାଲି ଆଉ କା' ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦବ । ଏଇ ଖପୁରି ଉଡ଼େଇ ଦବା କଥାଟି ଖାଲି ଜାଣିଛ, ଯୋଡ଼ି ଦବା କଥାଟି ଜାଣିନା । ସେଇଟି ଶିଖ । ନିଆଁ ଲଗେଇ ଦିଅ ନାହିଁ, ନିଆଁ ଲିଭେଇ ଦିଅ । ତା'ହେଲେ ସିନା ପୁଅ । ନଇଲେ ଇଏ କି ପାଠ ? ଘୋଡ଼ା ପଛରେ ଗୋଟାଏ ବାଳ ଥିଲେ ଘୋଡ଼ାକୁ ସିନା କାମି, ଆମକୁ କ'ଣ ?

ମାନସ ଟିକିଏ ଅଟକିଗଲେ । କେଶବ ପୁଣି କହିଲା—ଆସ ନିଶାକର ବାପା, ଆସ ତନମ୍ ବାପା (ଅର୍ଥାତ୍ ତନ୍ମୟ ବାପା), ଆ' କୃଷ୍ଣଭାଇ ! ବାଃ କ'ଣ ବୁଝିବ

ଗର୍ଭ ବେଦନା ? ସେଙ୍କ ବାପା ସିନା ଜମି ଦେଇଥିଲେ । ଆର ବାପା ସିନା ଇସ୍‌କୁଲ୍ କରିଥିଲେ । ଖାଡ଼ା ଖାଡ଼ା ଉପାସ ରହିଥିଲେ । ଇଏ ବୁଝିବେ ? ଇଏ ତ ସେ ମାଇକିନିଆ ଭଳିଆ କହିବେ—ପୁଅକୁ ଦି'ଫାଳ କରିଦିଅ । ତା'ର ଫାଳେ, ମୋର ଫାଳେ । ଇଏ ବୁଝିବେ ? ଇଏ କ'ଣ ଛିମ୍ପ ଉସୁମେଇବେ ଉସୁମାନ୍ତୁ । ବାକି କେଶବା ଧୋବା ବଞ୍ଚିଥିଲା ଯାଏ ଇସ୍‌କୁଲ୍ ଭାଙ୍ଗିବ ନାହିଁ । କେଶବା ମରିବ, ତେବେ ଯାଇଁ ଇସ୍‌କୁଲ ଭାଙ୍ଗିବ । ଆଉ କେଶବା ମଲା ଆଗରୁ ଦି'ଟାଙ୍କୁ ମାରିବ, ତେବେ ଯାଇଁ ମରିବ । ଆସ, ଆସ ମ । ଆରେ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଦୁଆରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଭିକ ମିଳିବ ?!

॥ ବାର ॥

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ଥଙ୍ଗ୍ ହେଇ ବସି ପଡ଼ିଲେ ।

ସେ କ'ଣ କଲେ, ଆଉ ଏ କ'ଣ ହେଲା ? ଫାଟ ଝିଙ୍କିଏ ଆଁ କରିଥିଲା । ତା'କୁ ବୁଜିବାକୁ ଯାଇଁ ପୁଣି ବେଶୀ ମେଲା କରିଦେଲେ !!

ତନ୍ମୟ ବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ସାର୍, ମୁଇଁ ଅପରାଧୀ । ମୁଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି, ଆପଣ ହଁ କଲେ । ଅଥଚ ଏବେ ଆମର ଅଧେ ଶିକ୍ଷକ ସିଆଡ଼େ । ସେମାନେ ଆଉ ଆସିବେ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଏତେ ଦୁର୍ବଳ ନୁହନ୍ତି । ସେ ରାୟଗଡ଼ା, ଜୟପୁର, ମାଲ୍‌କାନ୍‌ଗିରିରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହେଇ ଆସିଛନ୍ତି, ଯୋଉଠି ତେଲୁଗୁ ଖାଲି ଭେଲା ଭେଲା । ଶହେଟା ସ୍କୁଲରୁ ଅଶୀଟା ସ୍କୁଲରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ହେଡ଼ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍ ତେଲୁଗୁ, ଆଉ ତେଲୁଗୁ ଶିକ୍ଷକ, ତେଲୁଗୁ ଅଭିଭାବକ ତ ଅଧାରୁ ବେଶୀ । ଓଡ଼ିଶା ପେଟ ଭିତରେ ଗୁଣୁପୁର, ପାରଳାଖେମିଣ୍ଡି । ଅଥଚ ଗୁଣୁପୁରରେ, ପାରଳାରେ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ଓଡ଼ିଆ କହିବାକୁ ଡରନ୍ତି । ସେଭଳି ସ୍ଥାନରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ହେଇ ଆସିଛନ୍ତି ଅଗାଧୁ ବାବୁ । ବେଶ୍ ଦଣ୍ଡାମାର୍କା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ସେ ଡରିବେ ? ସେ ଏ ସ୍କୁଲକୁ ଫୁଙ୍କୁରେ ଉଡ଼େଇ ଦେବେ ।

ତନ୍ମୟବାବୁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସେ କହିଲେ—ଆସିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ଆପଣ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । କେଳା ଯେତେବେଳେ ପଦ୍ମତୋଳା ବୋଲିବ, କୋଉ ସାପ ଆଉ ନ ଆସି ରହି ପାରିବ ?

ନିଶାକରବାବୁ କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ସାର୍, ସାପ ଯଦି ଆସି କେଲା ପେଡ଼ିରେ ନ ପଶି କେଲା ହାତରେ ଦଂଶନ କଲା ?

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠିଲେ । କହିଲେ—ପଦ୍ମକେଶରପୁର ଗାର କେଲା ମୁଁ । ମୋ ହାତରେ ଦଂଶନ କରିବାର ସାପ ଏ ଯାଏ ଜନ୍ମି ନାହାଁନ୍ତି ପୃଥିବୀରେ । ଆଉ ମୋ ହାତରେ ଯୋଉ ଗଦ ଅଛି, ଜାଣନ୍ତି ସେ କି ଗଦ ? ଧର୍ମ, ଧର୍ମ । ଖାଲି ଧର୍ମ ଆଉ ସାଧୁତା ପଥରେ ଗଲେ ଆଉ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ଏ ରାଜ୍ୟର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ବଣି ହୋଇଯିବେ, ଆଉ ଏ ସାମାନ୍ୟ କୁଣି ପୁଉଳିକା ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ବଣି ହେବନି ? ହସେଇଲେ, ହସେଇଲେ ଆପଣ ନିଶାକରବାବୁ, ଏ ନିଶାରେ ଆପଣ ମତେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖେଇଦେଲେ; କିନ୍ତୁ କୋଉ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ ମତେ ଜଳକା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ ଆରାମରେ, ଆନନ୍ଦରେ ଶୋଇବେ । ଯାଅ କୃଷ୍ଣ, କେଶବ, ସାରମାନେ ଯାଉଁ ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇପିଇ ଶୁଅନ୍ତୁ । କାଲିକ ଅଗାଧୁ ବାଳକ ଗୋଟାଏ ନୂଆ ମଣିଷ ହୋଇ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବ । କେଶବକୁ ମରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଯଦି କେବେ କେହି ମରେ, ମରିବି ମୁଁ ।

॥ ତେର ॥

ଖଣ୍ଡିଏ ଖଦି, ଦେହରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚଦର, ପାଦରେ ହଳେ ଚପଲ—ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସ୍କୁଲକୁ ନ ଯାଇଁ ବାହାରିଲେ ପ୍ରତି ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଘରକୁ । ସାଙ୍ଗରେ ଏକା କୃଷ୍ଣ । କେଶବକୁ ନେଲେ ନାହିଁ । ଡବଡ଼ବାଟ । ଗୁଡ଼ାଏ ଏଣୁ ତେଣୁ ଗପିବ ।

ଗାଁରେ ପ୍ରତି ଘରକୁ ଗଲେ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାକଲେ, କହିଲେ—ଏ ସ୍କୁଲ ଆପଣଙ୍କର । ମୁଁ ସ୍କୁଲର ସେବକ, ଆପଣଙ୍କର ସେବକ । ସ୍କୁଲକୁ ବଞ୍ଚେଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଆପଣମାନେ ଖାଲି ଆପଣଙ୍କ ସ୍କୁଲ ପଛରେ ଠିକେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଘଣ୍ଟେ, ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ଗାଁ ବୁଲିଲେ । ଯୋଉଠି ନଅଟା ଘଣ୍ଟା ହେଲା, ସେଇଠୁ ଫେରିଲେ ସ୍କୁଲକୁ, ସ୍କୁଲରେ ଦଶଟାରୁ ଚାରିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ରହିବେ —ତାହାରେ ଯେତେ କାମ ଥାଉ ପଛକେ । ପୁଣି ତା' ପରଦିନ ସାତଟାରୁ ଯାତ୍ରା । ପୁଣି ଅଭିଭାବକଙ୍କ ଦୁଆରେ ଯାଇଁ ହାଜର । ବକ୍ତୃତାକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଁ ପ୍ରତି ଲୋକ ସହିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଲେ ସଦିଚ୍ଛା ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ—ଏ ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କର ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ତାହା ହିଁ କଲେ । ସେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଜନପ୍ରିୟ ହେଇଉଠିଲେ । ଲୋକେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଖାଲି କଥା କୁହା ଲୋକ ନ ଥିଲେ ଅଗାଧୁ ବାବୁ । କାମ ବି ସେ କଲେ । ଠିକ୍ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରୁ ଫେରିବାର ପର ଦିନ । ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଦେଖିଲେ—ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ରଞ୍ଜନ ତ ଆସିଲେ ନାହିଁ, ଆଉ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ—କାଲି ରାତିରେ ଯିଏ ସେଠି ରହିଗଲେ—ସେମାନେ ବି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେବାକୁ ବି ଖାତିର କଲେ ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସ୍ଥିର ହେଇ ଦଣ୍ଡେ ବସିଲେ, ତା'ପରେ ଭାବିଲେ—ଖାଲି ଭାବପ୍ରବଣ ହେଇ ଲୋକଙ୍କୁ କହିଲେ କି କାନ୍ଦିଲେ ତ କିଛି ହେବ ନାହିଁ, କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ହେବ, ଦୃଢ଼ ହେବାକୁ ହେବ, ତେଣୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ପରେ ପରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କିରାଣି ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପାଖକୁ କାଲିର ସେ ଦୁଇଟି ଚିଠି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରି ପଠାଇ ଦେବାକୁ ଓ ସେ ପୋଷ୍ଟାଲ ରସିଦ୍ ଆଣି ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାକୁ ।

ଅନ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପାଖକୁ ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଏବଂ ଖୁବ୍ କଡ଼ା ଚିଠି ଲେଖିଲେ—

ଶ୍ରୀମାନ୍
ବାଇଧର ନନ୍ଦ
ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷକ ।

ଆପଣ ଭଣ୍ଡାରିଙ୍କ ନମସ୍କାର ହେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଉଥିଲେ ପରା, ଏ ଭଣ୍ଡାରି ପ୍ରଥମେ ଆପଣଙ୍କୁ—ନମସ୍କାର ନୁହେଁ—ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି । ଦୟା କରି ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଆପଣ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ—ଜଣେ ସଂସ୍କୃତିବନ୍ତ ପୁରୁଷ । ସେଦିନ ବେଦ ପଢୁଥିଲେ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ କ'ଣ କହିବ ? ମୋ ପିଅନ କେଶବ ସେଠୀ ଆପଣଙ୍କୁ ଠିକ୍ କହିଥିଲା—ଆପଣ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚିହ୍ନି ନାହାଁନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମକୁ ଚିହ୍ନିଥିଲେ ଆପଣ ଜାଣି-ଥାଆନ୍ତେ—ନମସ୍କାର କିଏ କାହାକୁ କରେ । ଗୋଟିଏ ଭଗବାନ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭଗବାନଙ୍କୁ କରନ୍ତି ନାହିଁ ? ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପରା ଅଛି—'ସର୍ବ ଭୂତେ ବାସୁଦେବ ।' ତା'ର

ଅର୍ଥ ? ଏବେ ରଥଯାତ୍ରା ଗଲା । ରଥଯାତ୍ରାରେ ଆପଣଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ବୋଲା ହେଲା—'ରଥେ ତୁ ବାମନଂ ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ପୁନର୍ଜନ୍ମ ନ ବିଦ୍ୟତେ' । ଏ ରଥ କଏ ? ଏ ବାମନ କଏ ? ଏ କ'ଣ ଖାଲି ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥରେ ଖର୍ବ ବାମନ ଜଗନ୍ନାଥ ? ନା, ରଥ ଅଥବା ଦେହରେ ବାମନ ଅଥବା ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଯିଏ ଦେଖିପାରେ, ତା'ର ଏ କେବଳ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ହୁଏ ନାହିଁ । ମଣିଷ ଭିତରେ ଏଇ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଚହ୍ନିବାକୁ ଆପଣଙ୍କୁ କେତେ ଜନ୍ମ ଲାଗିବ ?

ଶୁଣିଲି—ବେଦ ଗ୍ରୁଡ଼ି ଆପଣଙ୍କର ମାଟି ପ୍ରତି, ଧନ ପ୍ରତି, କାକୁଡ଼ି କଖାରୁ ପ୍ରତି ବେଶି ଆସକ୍ତି । ସ୍କୁଲରେ ର ଠ ଢ଼' ଧାଡ଼ି ପଢ଼େଇ ଦେଇ ସବୁବେଳେ ପଢ଼ି-ଆନ୍ତି କାକୁଡ଼ି କଖାରୁରେ, ଧାନ ବିଲରେ । ସ୍ତ୍ରୀ' ସତ କି ? ବହୁ ଅଭିଭାବକ ଲିଖିତ ଭାବେ ଏଇ ଅଭିଯୋଗ ମୋ ପାଖରେ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ ବେଶି ବାଟ ଯିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ସ୍କୁଲରେ ଆପଣଙ୍କୁ ପାଠ ପଚାରିଲେ ଆପଣ କେମିତି ପାଚି ଲାଲ ହେଇଯାନ୍ତି, ତା' ପିଲାମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଯୋଉ ନାଁରେ ଡାକନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଜଣାଯାଏ । ଆଉ ସ୍କୁଲ ବାହାରେ, ଗାଁ ସାରା ଆପଣଙ୍କୁ ଯୋଉ ନାଁରେ ଡାକନ୍ତି, ତା' ତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । କାକୁଡ଼ି ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କର କି ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ମମତା, ଏ ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ଆପଣଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡନ କରିବାକୁ ହେବ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ । ତା' ନ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏ ଗାଁରୁ, ଏ ମାଟିରୁ ତୁରନ୍ତ ବଦଳି କରି ଦିଆଯିବ ଖଣ୍ଡିଆଳକୁ, ନଇଲେ ରାଇରଙ୍ଗପୁରକୁ, ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବେ ।

ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ସରଭିସ୍ ବୁକ୍ ମୋ ହାତରେ, ଆପଣଙ୍କ ଚରିତ୍ର ପଞ୍ଜିକା ଲେଖିବା ଭାର ମୋ ଉପରେ, ଆପଣଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ସିଧା ଗୋଟିଏ କଳା ଗୋଲ ବୁଲେଇ ଦେବାର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟ ମୋ ହାତରେ ।

ଏ ସମସ୍ତ ଆପଣ ଧୀର ଚିତ୍ତରେ, ସ୍ଥିର ମନରେ, ହୃଦ-କମଳ ଦୋରନ୍ଧ୍ରିରେ ଚିନ୍ତା କରି ଦୁଇ ଦିନ ଭିତରେ ଯଦି ଆସି ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗ ନ ଦିଅନ୍ତି ଓ କାହିଁକି ଏ ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ରହିଛନ୍ତି, ତା'ର କୈଫିୟତ ନ ଦିଅନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ସିନା କଏ ନାଲି ମାଙ୍କଡ଼ କହୁଛି, ମୁଁ ନାଲି ରାବଣ ହେଇଯିବି, ମନେ ରଖିଥିବେ ।

ପୁଣି ଥରେ ମୋ ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ ।

ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ

ଅଗାଧୁ ବାରିକ

ଅଗାଧୁ ଭଣ୍ଡାରି

ଖୁର ମୁଠିର ଅଧିକାରୀ ଅଗାଧୁ

ଆଉ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ—

ଶ୍ରୀମାନ୍
ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା
ଅଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ ।

ଆଜି ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ଆପଣ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଟିଉସନ ବେଶି ମିଳିଲା କି ? ଶୁଣିଲି—ଟିଉସନଟା କୁଆଡ଼େ ଆପଣଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ, ସ୍କୁଲଟା ଗୌଣ । ସକାଳେ, ସ୍କୁଲ ବେଳେ ଆପଣ ତ ସାଇକେଲ ଧରି ଧରି ବିଭିନ୍ନ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଟିଉସନ ପଢ଼ାନ୍ତି । ତା' ଛଡ଼ା ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବି ଟିଉସନ ବହୁତ । ଏବେ—ଆଜି—ଆପଣଙ୍କ ଘରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍କୁଲର ସତର ଜଣ ପିଲା ଟିଉସନ ପଢ଼ନ୍ତି—ଏହା ସତ ନୁହେଁ ? ଏହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋକ ଚିତ୍ର (ଫଟୋ) ମୋ ପାଖରେ ଅଛି । କ୍ୟାସେଟ୍‌ରେ ଆପଣଙ୍କର ଚମତ୍କାର ପଠନ ଭଙ୍ଗୀ ଓ ସ୍ୱର ମଧ୍ୟ ରେକର୍ଡ଼ କରାଯାଇଛି । ସରକାରୀ ଶିକ୍ଷକ କୌଣସି ପ୍ରାଇଭେଟ ଟିଉସନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ—ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ସମୟରୁ ଏକ ଆଇନ୍ ଅଛି । ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ? ମୁଁ ଆଲୋକ ଚିତ୍ର ଓ କ୍ୟାସେଟ୍ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛି । ଆପଣ ସେଇଠି ଜବାବ ଦେବେ—ଏ ଆଇନ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି କି ନାହିଁ ।

ଆଉ ସେଇଠି ମଧ୍ୟ କହିବେ ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ଏତେ ବଡ଼ ଧୂରନ୍ଧର ଅଙ୍କ ଶିକ୍ଷକ ଏ ସ୍କୁଲରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଗଲା ଚାରି ବର୍ଷ ଭିତରେ ଏ ସ୍କୁଲରୁ ଏତେ ପିଲା କେବଳ ଅଙ୍କରେ ଫେଲ୍ ହୋଇଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ମୂଳ Result sheet (ପରୀକ୍ଷା ଫଳ) ମୁଁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବି । ଆପଣଙ୍କୁ ସେଥିପାଇଁ କଷ୍ଟ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ ଖାଲି କୈଫିୟତ ଦେବାକୁ ହେବ—ଅନ୍ୟ ସ୍କୁଲରେ ଆପଣଙ୍କ ଟିଉସନ ପିଲା ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ପାସ୍ କରିଥିବା ବେଳେ ଏ ସ୍କୁଲରେ ଏତେ ପିଲା ଫେଲ୍ ହୋଇଗଲେ କେମିତି ? ଏ ପିଲାଗୁଡ଼ା ଏତେ ଗଧ !

ଗଲା ବର୍ଷ ଟେଷ୍ଟ୍ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀ ପିଲାଙ୍କର କୋଚିଂ କ୍ଲାସ କରିବା ପାଇଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଯେତେବେଳେ ଲିଖିତ ନୋଟିସ ଦେଲେ, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହୋଇଥିଲେ ବି ଆପଣ ଏକା ସେଥିରେ ଅସମ୍ମତ ହେଲେ ଓ ଆପଣ ଏଭଳି କୂଟନୀତି ଘୂରେଇଲେ ଯେ କୋଚିଂ କ୍ଲାସ୍ ଆଦୌ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଫଳରେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ପିଲା ଫେଲ୍ ହେଲେ । ବହୁ ଶିକ୍ଷକ ଏହାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କୁ ଏହାର କୈଫିୟତ ଦେବାକୁ ହେବ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ, ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ଆଗରେ । ମୁଁ ଶୀଘ୍ର ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଏହା ଜଣାଉଛି, ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ବୈଠକ ଡାକୁଛି ।

ଆପଣ ଜଣେ ସ୍ଥାୟୀ, ଦାୟିତ୍ୱବାନ୍, ଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକ । ଶୁଣିଲି ଆପଣ କୁଆଡ଼େ ଏଇ ସ୍କୁଲର ପୁରାତନ ଛାତ୍ର । ତେଣୁ ସ୍କୁଲ ଆପଣଙ୍କର ମା'—alma-mater । ମା' ପ୍ରତି ଆପଣ ଯଥେଷ୍ଟ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି । ଆଉ ଅଧିକ ଅନ୍ୟାୟ ନ କର -ମା'ର ଶାଗ ଦଖାଲ ଗୁଡ଼ ସାବତ ମା'ର ଝିରଝିରସାରେ ନ ଭୁଲ—ଆପଣ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ଆସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତୁ । ନଚେତ୍ ପରିଣତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର ହେବ—ଖାଲି ବଦଳି ନୁହେଁ, ଆପଣଙ୍କୁ ସସ୍‌ପେଣ୍ଡ କରିବାକୁ ଓ ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୋର୍ଟର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହେବି ।

—ଅଗାଧୁ ବାରିକ

ତୃତୀୟ ଚିଠି— ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ।

ଶ୍ରୀ ବିଭୁପ୍ରସନ୍ନ କାନନ୍‌ଗୋ

ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷକ ।

ପଞ୍ଚାମୁଣ୍ଡେଇ ବଜାରରେ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରେସ୍ ଭଲ ଚାଲିଛି, ଷ୍ଟେସନାରୀ ଦୋକାନ ବି ଭଲ ଚାଲିଛି, ମୁଁ ଜାଣେ । ଇଂରେଜୀରେ, ଓଡ଼ିଆରେ ଆପଣ ଡବଲ ଏମ୍. ଏ., ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଲୋକ । ତେଣୁ ଇଂରେଜୀରେ, ଓଡ଼ିଆରେ ଆପଣ ବହୁତ ନୋଟ ବହି ଲେଖି କଟକ ପବ୍ଲିଶର୍ସଙ୍କ ଠାରୁ ଆପଣ ବହୁ ମୋଟା ଟଙ୍କା ପାଉଛନ୍ତି, ମୁଁ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ତା ବୋଲି କ'ଣ ଆପଣଙ୍କ ମୂଳ ପୀଠ, ଯାହାର ଲୁଣ ଆପଣ ଖାଉଚନ୍ତି, ତା'କୁ ଗୋଇଠା ମାରି ପୂରାପୂରି ଅଲଗା ହୋଇଯିବେ ? ଆଜି ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ହେବାର କାରଣ କ'ଣ ? କ'ଣ ବହି ଲେଖା ନା ବହି ଛପା ନା ଝିଅମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ନୋ, ସେଣ୍ଟ, ପାଉଡ଼ର, ଗୋଡ଼ର ଅଳତା, ପାଦର ଜୋତା ଆଣିବା ପାଇଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଦଉଡ଼ା ? ତେବେ ଯାହା ପାଇଁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହନ୍ତୁ ପଛେ ସାମାନ୍ୟ ଦରଖାସ୍ତଟିଏ ଦେବେ ନାହିଁ ?

ଏଇ ସ୍କୁଲରେ ରହି ପଢେଇ ଭାବେ ଆପଣ ଆଇ. ଏ ପାଶ୍ କଲେ, ବି. ଏ ପାଶ୍ କଲେ, ଏମ୍. ଏ ପାଶ୍ କଲେ, ଡବଲ ଏମ୍. ଏ ହେଲେ । ଏଇ ସ୍କୁଲର ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରତି କେତେ ଦାନ ଭାବୁଛନ୍ତି ତ ? ତା' ବଦଳରେ ଆପଣଙ୍କର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ ଅଛି ? ଆନ୍ତରିକତା ଅଛି ? ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଛି ? ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଷ୍ଟେସନରୀ ଦୋକାନ ବଡ଼ ହେଲା, ପ୍ରେସ୍ ବଡ଼ ହେଲା, ସ୍କୁଲ ବଡ଼ ହେଲା ନାହିଁ ? ସ୍କୁଲ ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଗୋଡ଼ଘଷା ପଥର ? ଗୋଡ଼ ଘଷିବେ, ଚାଲିଯିବେ ?

ପ୍ରେସ୍ ପାଇଁ, ଷ୍ଟେସନରୀ ଦୋକାନ ପାଇଁ ଆପଣ ଦୈନିକ କେତେ ସମୟ ଦେଉଛନ୍ତି, ସ୍କୁଲ ପାଇଁ କେତେ ସମୟ ଦେଉଛନ୍ତି, ମତେ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଜଣାନ୍ତୁ । ଏ ଅବଶ୍ୟ ଆପଣଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କଥା । ମୁଁ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାନ୍ତି ନାହିଁ; କିଂତୁ ପୂରାଉଛି ଏଇଥିପାଇଁ ଯେ ଏକ ଜରୁରୀ Confidential ଚିଠି ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଛି ଇନ୍‌କମ୍

ଟ୍ୟାକସ ଅଫିସରୁ । ଆପଣ ପ୍ରତିବର୍ଷ ପବ୍ଲିଶର୍ସମାନଙ୍କ ଠାରୁ କେତେ ଟଙ୍କା ରୟାଲ୍‌ଟି ପାଆନ୍ତି, ପ୍ରେସରୁ କେତେ ଲାଭ ପାଆନ୍ତି, ଷ୍ଟେସନରୀ ଦୋକାନରୁ କେତେ ଲାଭ ପାଆନ୍ତି ଓ ବାର୍ଷିକ ଦରମା ସ୍କୁଲରୁ କେତେ ପାଆନ୍ତି—ସ୍ୱା'ର ଠିକ୍‌ଠିକ୍ ହିସାବ ଇନ୍‌କମ୍ ଟ୍ୟାକସ୍ ଅଫିସକୁ ନିୟମିତ ଦେଉଛନ୍ତି ତ ? ଦେଇ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଇନ୍‌କମ୍ ଟ୍ୟାକସ୍ clear କରୁଛନ୍ତି ତ ? ସେ କାଗଜପତ୍ର ସବୁ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି ତ ?

ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ଆପଣ ଆସି ସେ କାଗଜପତ୍ର ମତେ ଦେଖେଇଲେ ମୁଁ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ଏ ଚିଠିର ଉତ୍ତର ଦେବି । ଆପଣ ଡେରିକଲେ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଇନ୍‌କମ୍ ଟ୍ୟାକ୍‌ସକୁ ଲେଖିବି—ଏ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଷୟ । ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ କିଛି କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ଆପଣ ଦୟାକରି ଭିଜିଲାନସ୍‌କୁ ଏ କେଶ୍ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଦୁଇଦିନରୁ ତିନିଦିନ ହେଲେ ମୁଁ ଏହା ଲେଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବି । ପରିଣତି ପାଇଁ ମତେ ଦାୟୀ କରିବେ ନାହିଁ ।

—ଅଗାଧୁ ବାରିକ
ସତର ବର୍ଷର ଅଭିଜ୍ଞ
ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର

ଚତୁର୍ଥ ଚିଠି—

ଶ୍ରୀ ସୁଧାକର ଗ୍ରହାଚାର୍ଯ୍ୟ
ପି. ଇ. ଟି ଶିକ୍ଷକ ।

ସାରାଦିନ ବସିବେ, ସାଢ଼େ ତିନିଟା ବେଳେ ପିଲାଙ୍କୁ ଆଣି ଟିକିଏ ଡ୍ରିଲ୍ କରେଇବେ, ଖେଳେଇବେ—ଆପଣ ଭାବୁଛନ୍ତି କ'ଣ ଏଇଟା ଏତେ ବଡ଼କାମ ଯେ ଆପଣଙ୍କୁ ବାଦ ଦେଇ ଏ ସ୍କୁଲ ଚାଲିବ ନାହିଁ ? ମୁଁ ତ ଭାବୁଛି—ଏଇଟା ଗୋଟାଏ ପୁରାପୁରି ବେଦରକାରୀ ପୋଷ୍ଟ । ମୁଁ ଭାବୁଛି—ଏଥିପାଇଁ ଡି. ପି ଆଇଙ୍କୁ ଓ ଏଜୁକେଶନ ସେକ୍ରେଟେରୀଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଚିଠି ଲେଖିବି, ପୁରାପୁରି ଏ ପୋଷ୍ଟ ଉଠେଇ ଦେବାକୁ । ହାଇସ୍କୁଲର ଯେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଛ'ମାସ କି ବର୍ଷେ ଟ୍ରେନିଂ ପଠେଇ ଏ ବିଷୟରେ ପୂରା ତାଲିମ କରି ଆଣି ସ୍କୁଲରେ ରଖିଲେ ଓ ସାମାନ୍ୟ କିଛି ଅଧିକ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେଲେ ସେ ଅକ୍ଳେଶରେ ଏ କାମ ଚଳେଇ ନେବେ । ସେଥିପାଇଁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୋଷ୍ଟର କିଛି ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? କଲେଜରେ NCC ଗ୍ରୁପ୍‌ରେ, NSS ଗ୍ରୁପ୍‌ରେ ଯୋଉ ଲେକଚରରମାନେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ସବ୍‌ଜେକ୍ଟରେ ଆଗ ଲେକଚରର, ପରେ ଯାଇ ଏ ଗ୍ରୁପ୍‌ରେ ଅଛନ୍ତି । ଖାଲି ଏଇଥିପାଇଁ କ'ଣ ଅଲଗା ପୋଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ?

ଯାହାହେଉ, ଅନ୍ୟ ସ୍କୁଲରେ ଯା' ହେଉ ନ ହେଉ, ମୋ ସ୍କୁଲରେ, ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଛି, ଏ ପି. ଇ ଟି. ପୋଷ୍ଟର ଆବଶ୍ୟକତା ଆଦୌ ନାହିଁ । ପୁଣି ଯୋଉ ପି. ଇ. ଟି. ଏତେ ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ଯେ ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ସେ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ବରଖାସ୍ତ କରା'ନ ଯିବ କାହିଁକି ?

ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରହ ମନ୍ଦ ନ ପଡ଼ିଥିଲେ ଆପଣ ଏପରି କରନ୍ତେ କି ?

ତା' ଛଡ଼ା, ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ଅତି ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ଆସିଛି । ଆପଣ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର କେତେ ଜଣ ଝିଅ ପିଲାଙ୍କୁ ଗୃହିଁ ବରାବର ହସନ୍ତି ଓ ଜଣେ ଝିଅ ପାଖକୁ ଆପଣ ଏକ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରେମପତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି । ଲେଖିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଅଳସୁଆ ଲୋକର ମୁଣ୍ଡ ଭୂତଖାନା । ଦିନ ସାରା ବେକାର ହୋଇ ବସିବସି ସ୍କୁଲରେ ନାନା ରାଜନୀତି କରିବା, ମୋ' ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ କୁତ୍ସା ରଚନା କରିବା ଓ ଝିଅ ପିଲାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇବା ଆପଣଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାମ ହୋଇପଡ଼ିଛି । ଆପଣଙ୍କର ଚିଠି ମୋ ହାତକୁ ଆସିଛି । ଆପଣ ଯୋଉଦିନ ତା' ଘରକୁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ଲୋକେ ଆପଣଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ତା'ର ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରମାଣ ମୁଁ ସଂଗ୍ରହ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଉ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ ଦୁଇଦିନ ସମୟ ଦେଲି । ତୃତୀୟ ଦିନ ଆସି ଆପଣ କାମରେ ଯୋଗ ନ ଦେଲେ ମୁଁ ସମସ୍ତ ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରମାଣ ଓ ମୂଳ ଚିଠି ନେଇ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବି, ମନେ ରଖିଥିବେ ।

ପାଣିରେ ବାସ କରି କମ୍ଭୀର ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ନାହିଁ । ଭିତର କନକାର ଅଣ୍ଡିଆ କମ୍ଭୀର ଠାରୁ ଆହୁରି ଭୟଙ୍କର ଅଗାଧୁ ବାରିକ —ମନେଥାଏ ଯେମିତି ।

—ଅଗାଧୁ

ଆପଣଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ

ନଇଲେ ଚରମ ଶତ୍ରୁ ।

ଶେଷ ଚିଠି—

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଜୀବନ ପରିଜା

ହିନ୍ଦୀ ଶିକ୍ଷକ ।

ଏ ସ୍କୁଲଟା କ'ଣ ଗୋଟାଏ ବିଦ୍ୟା ମନ୍ଦିର ନା ଗୋଟାଏ ରାଜନୀତି ଖେଳିବାର ଆଡ୍‌ଡ଼ା ? ଶୁଣିଲି ଆପଣ କୁଆଡ଼େ କୋଉ ଦଳର ଜଣେ ବଡ଼ ଯୁବକର୍ମୀ । ଏ ଅଂଚଳ ହୁଲ୍‌ସ୍ଥୁଲ୍ ପଡ଼ୁଛି ଆପଣଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ । ସବୁ କଳାବଜାରି, କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ଦୋକାନୀ, କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର ଆପଣଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅଧେ ଦିନ କଟକ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଦଉଡ଼ନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କର ତାରିଖ-ବିହୀନ ଗୋଟିଏ ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ସବୁଦିନେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଡ୍ରୟରରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସେଥିରେ ତାରିଖ ଦେଇ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ମଂଜୁର କରନ୍ତି ଓ ଉପସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି

ଉପରସ୍ଥ କର୍ମଗୃହଙ୍କ ଆଗରେ । ସେହିଭଳି ତାରିଖ-ବିହୀନ ଦରଖାସ୍ତ ଦୁଇଟି ମୁଁ ପାଇଛି ଓ ସାଇତି ରଖିଛି । ଦରକାର ବେଳେ ମୁଁ ବି ଉପସ୍ଥାପନ କରିବି ଉପରସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କ ଆଗରେ—କିନ୍ତୁ ମଂଜୁର ନ କରି ଓ ତାରିଖ ନ ଦେଇ ।

ଆଚ୍ଛା କୁହନ୍ତୁ ତ ଜୀବନବାବୁ, ଏଇ କ'ଣ ଆମ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନର ପବିତ୍ରତା ? ଆଦର୍ଶ ? ଆପଣ ମାସରେ ମୋଟେ ପନ୍ଦର ଦିନ ସ୍କୁଲକୁ ଆସନ୍ତି, ପୂରା ମାସର ଦରମା ନିଅନ୍ତି ? ସେ ପଇସା ହଜମ ହୁଏ ? ସେଇ ପଇସାରେ ପାଠ ପଢ଼ି ଆପଣଙ୍କର ପୁଅ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ହବ, ଅଧ୍ୟାପକ ହବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛନ୍ତି ? ଖାଲି ପରିଜା ସାଙ୍ଗିଆ ଧରିଲେ ହବ ନାହିଁ, ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜାଙ୍କ ଭଳି, ଲଲାଟେନ୍ଦୁ ପରିଜାଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ସାଧନା କରିବାକୁ ହେବ, ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେବ । ସେମାନେ ବଡ଼ ହେଉଛନ୍ତି ତପସ୍ୟାରେ—ଧପ୍‌ପାବାଜିରେ ନୁହେଁ ।

ଛାଡ଼ନ୍ତୁ, ଏ ବିଷୟରେ ମୋର କିଛି କହିବାର ନାହିଁ, ମୋର ଖାଲି କହିବାର କଥା—ଆପଣ ଦୁଇଦିନ ହେଲା ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ହିନ୍ଦୀ ପଢ଼ଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଓ ଭାରତ ସରକାରରୁ ସିଧାସଳଖ ଦରମା ପାଉଚନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣ କ'ଣ ଭାବୁଛନ୍ତି ଆପଣ ସିଧାସଳଖ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଲୋକ, ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଆମର କିଛି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନାହିଁ ? ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କର ବି ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରତି ଡର ଅଛି, ଆପଣଙ୍କର ନାହିଁ ?? ନ ଥିଲେ ମୁଁ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ବି ଏଥିପାଇଁ ଆକର୍ଷଣ କରିଦେବି, ମନେ ରଖିଥିବେ ।

ଆପଣଙ୍କୁ ଏହି ଚରମ ପତ୍ର ଦେଉଛି—ଆପଣ ଯଦି ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ସ୍କୁଲରେ ଆସି ଯୋଗ ନ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଅନୁପସ୍ଥିତିର ସନ୍ତୋଷଜନକ କୈଫିୟତ ନ ଦିଅନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ଆପଣ ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର, ଶିକ୍ଷା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଯାହାର ଡାହାଣ ହାତ ହୁଅନ୍ତୁ ପଛେ, ମୁଁ ଏନ୍. ଟି. ରମାରାଓଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଯମ ହେଇ ଆପଣଙ୍କର ସକଳ ଭବମୂର୍ତ୍ତି ମୁହୂର୍ତ୍ତିକେ ସଂହାର କରିଦେବି—ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ, ଧ୍ରୁବ ବାଣୀ ।

ନାପିତ କିନ୍ତୁ ଧୂର୍ତ୍ତ
ଅଗାଧୁ ।

ସମସ୍ତ ଚିଠି ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ ପଢ଼େଇଲେ । ତନ୍ମୟ ବାବୁ ହସି ହସି ଗଡ଼ି ଗଲେ । କହିଲେ—ଆପଣଙ୍କର ଏ ଧମକକୁ ସେମାନେ ଡରିବେ ?

—ନିଶ୍ଚୟ ଡରିବେ । ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ ନା ।

କିରାଣି ବାବୁଙ୍କୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ— ଆଜି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ଚିଠି ଗୁଡ଼ିକ କପି କରି, ମୋ ଦସ୍ତଖତ ନେଇ, ଡାକ ବହିରେ ପିଅନ ହାତରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠେଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ସେମାନେ ନ ନେଲେ 'ନେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ'—ଏତିକି ପିଅନ ଡାକ ବହିରେ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତୁ ଓ ମୋତେ ଆଣି ଡାକ ବହି ଦିଅନ୍ତୁ । ଯାଆନ୍ତୁ, ଏ କାମ ଶୀଘ୍ର ସାରନ୍ତୁ ।

॥ ଚଉଦ ॥

ପଦ୍ମକେଶରପୁର ଜେଲାର ପଦ୍ମତୋଳା ବ୍ୟର୍ଥ ହେବାର ନୁହେଁ । ଯେ ଏତେ ଜୋରରେ ନାଉତୁମ୍ବା ବଜେଇଲା ଓ ଏତେ ମୁଲାଏମ୍ କଣ୍ଠରେ ପଦ୍ମତୋଳା ବୋଲିଲା ଯେ କୋଉ ସାପ ଆଉ ପାହାଡ଼ରେ, ଗଛରେ, ଝରଣାରେ, ଗାତ ଭିତରେ ରହିପାରିବ ? ଏକ, ଦୁଇ, ତିନି, ଚାରି ଦିନ ଭିତରେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଆସି ସବୁ ସାପ ପେଡ଼ିରେ ପଶିଲେ ।

ଥରେ ଗୋଟିଏ ଗୋପାଳକୁ ଗୋଟିଏ ଅଜଗର ସାପ ଗିଳିଲା । ଜଙ୍ଘ, ଅଣ୍ଟା, ଛାତି ଡେଇଁ ବେକ ପାଖକୁ ଆସିଗଲା । ହଠାତ୍ ନଜର ପଡ଼ିଗଲା କୃଷ୍ଣଙ୍କର । ସେ ବଂଶୀ ଟେକିଲେ । ବଂଶୀ ଫୁଙ୍କିଲେ । ଆଉ ସେ ମୋହନ ମୁରଲୀର ମିଠା, କଅଁଳିଆ ସ୍ୱର ଶୁଣି ସାପ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତଳକୁ ଖସିଲା । ସାପ ପୁରା ଅଲଗା ହୋଇ-ଗଲା । ଲୋକ ପୁରା ମୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ଭଣ୍ଡାର ହେଲେ ବି କୋରାପୁଟିଆ ଜେଲାର କମ୍ କରାମତି ! ବଶ କରି ଦେଲା ନା । ଯଦିବା ସେ ବଶ, ଭିତରୁ କି ବାହାରୁ, କିଛି ଜଣା ପଡ଼ୁ ନ ଥାଏ । ହେଲେ ସ୍କୁଲ ପ୍ରାୟ ମୁକ୍ତ । ଡମ୍ଫ, ଚିତି, ନାଉଡଙ୍କ, ଗୋଖର ସମସ୍ତେ ଆସିଗଲେ । ଆସିଲା ନାହିଁ ଖାଲି ସେଇ ଅହିରାଜ ବୁଢ଼ା ଆଉ ବୁଢ଼ା ଅଜଗର । ଅହିରାଜ ଓ ଅଜଗର କହିଲେ—ଆମେ ସିବୁ ଜେଲାର ମୁରବିର ଉପରେ ପେଟେଇ ପେଟେଇ, ତା' ଆଗରୁ ନୁହେଁ ।

ଜେଲା ଠୋ ଠୋ ହସିଲା—ହଉ, ଦେଖାଯାଉ, କିଏ କା' ମୁରବିର ଦେଖୁଛୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଚିଠି ପାଇ ସ୍କୁଲକୁ ପ୍ରଥମେ କିଏ ଆସିଲା ଜାଣନ୍ତି ? ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ବାଇଧର ନନ୍ଦ ଓରଫ୍ ନାଲି ମାଙ୍କଡ଼ ନନ୍ଦ ଓରଫ୍ କାକୁଡ଼ିଆ ନନା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସତରେ ତାଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ।

ପଣ୍ଡିତେ କହିଲେ—ସାର୍, ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଲଜ୍ଜାରେ ଛିଣ୍ଡି ପଡ଼ୁଛି । ଆପଣ ମୋତେ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏ ଦଣ୍ଡରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ । ମୁଁ କନିଷ୍ଠ । ପ୍ରଣାମ ମୁଁ କରିବା କଥା ।

କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେ ଭଣ୍ଡାର ?

—ସାର୍, ମୋର ଆଖି ଖୋଲିଛି । ମୁଁ ମଣିଷ ଚିହ୍ନିପାରିଛି । ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରିଛି । ବିଲେଇ ଛୁଆର ଆଖି ଅଳ୍ପ ଦିନେ ଫିଟିଯାଏ, ମଣିଷର ଆଖି ବହୁତ ଦିନେ ଫିଟେ । ମୋର ମୂଢ଼ତା ପାଇଁ କ୍ଷମା ମାଗୁଛି । ଆପଣ ମୋର ଗୁରୁ, ଗୁରୁଙ୍କ ଗୁରୁ ।

ସାର୍ ହସିଲେ ।

ପରଦିନ ଆସିଲେ ବିଭୁ ପ୍ରସନ୍ନ କାନନ୍‌ଗୋ—ଇଂରେଜୀ ଶିକ୍ଷକ । ପ୍ରେସ୍ ଟ୍ରିସନଗିରି, ନୋଟ ବହି ଲେଖା—ଏଡ଼େ ବ୍ୟସ୍ତିଆ ଲୋକ । ସେ ଏତେ କାମ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ କେମିତି ? ପୁଣି ଏତେ ସକାଳୁ ? ସାର୍ ଠିକ୍ ଗାଁ ବୁଲି ବାହାରିଲା ବେଳକୁ କାନନ୍‌ଗୋ ଆସି ହାଜର । ସାତଟା ବାଜେ କି ନ ବାଜେ । ସାର୍ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ଆହୁରି ବେଶି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଅଣ୍ଟା ନୁଆଁ ନମସ୍କାର ଭଙ୍ଗୀରୁ । କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ସୀମା ଚରମରେ ପହଞ୍ଚିଲା—ବିରକ୍ତିରେ, ଘୃଣାରେ ତାଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶରୀର ଥରି ଉଠିଲା—ଯେତେବେଳେ ବିଭୁ ପ୍ରସନ୍ନ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଅଢ଼େଇ କିଲିଆ ଡାଜା ରୋହି ଆଣି ବ୍ୟାଗ୍‌ରୁ ବାହାର କରି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଥୋଇ ଦେଲେ !!

ସାପ କାମୁଡ଼ି ଦେଲେ ମଣିଷ ଯେମିତି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠେ, ସେମିତି ସାର୍ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ, ଗର୍ଜନ କରି ଉଠିଲେ—ଉଠା, ଉଠା, ଉଠା ବଦ୍‌ମାସ ! ଏ ମାଛକୁ ଉଠା । ନଇଲେ ତମକୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଏଇଠି ବାନ୍ଧି ପକେଇବି, ପୋଲିସ ଡାକି ଆରେଷ୍ଟ କରେଇ ଦେବି । ମତେ ଲାଞ୍ଚ ଦିବ ? ଘୁଷ୍ ଦିବ ? ଗୁହ ଦିବ ଖାଇବାକୁ ? ଲାଞ୍ଚ ନବାକୁ ମୁଁ ଗୁହ ଖାଇବା ଭଲ ମନେ କରେ । ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ ତମେ କାମ ହାସଲ କରିବ ? କାହାକୁ ଲାଞ୍ଚ ଦିବ ? ମତେ ? ଇନ୍‌କମ୍ ଟ୍ୟାକ୍‌ସକୁ ? ଭିଜିଲାନ୍‌ସକୁ ? ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ? ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ ତମେ ଭଗବାନଙ୍କୁ କିଣି ପାରିବ ? ତପ୍ତ ବୈତରଣୀ ପାରି ହୋଇପାରିବ ? ନରକର ନିଆଁକୁ ପାରି ହୋଇପାରିବ ? ଲାଞ୍ଚ ନେଇ, ଚୋରି କରି, ଧପ୍‌ପାବାଜି କରି ତମେ ତମ ପୁଅକୁ ବୁଦ୍ଧଦେବ କରି ଦେଇ ପାରିବ ? ଅନ୍ଧ ହୁଅ ନାହିଁ, ଆଖି ଖୋଲି ଚାହଁ, ଚାହଁ । ଏ ମାଛ ଉଠା । ଶୀଘ୍ର ଉଠା । ନଇଲେ ମୁଁ ଏଇଠି ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଚିତ୍କାର କରି ତମକୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧିବି ।'

ମାଛକୁ ଟେକି, ବ୍ୟାଗରେ ରଖି, ସ୍କୁଟରରେ ଥୋଇବାକୁ ବିଭୁ ପ୍ରସନ୍ନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସ୍କୁଟର ଚାଲିଗଲା । ଦିନ ଏଗାରଟା ବେଳେ ପୁଣି ଆସିଲା । ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ, ଚୋରଙ୍କ ଭଳି ଆସି ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଦେବୀ ପ୍ରସନ୍ନ ।

ସେହି ଦିନ ଆସିଲେ ରହୀ ଗୁର୍ଣ୍ଣି । ରହୀ ଗୁର୍ଣ୍ଣିଙ୍କର କିଛି କହିବାର ନ ଥିଲା । ଖାଲି କାକୁସ୍ଥ ହୋଇ କର ଯୋଡ଼ି ସେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ ଏବଂ କାସକୁ ଗଲେ ।

ଅଙ୍କ ମାଷ୍ଟର ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା ଆସିଲେ । ସେ ଭାବୁଥିଲେ ସେ ଏଠି ସମସ୍ତଙ୍କର ପଣ୍ଡା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଯେ ଜଣେ ପଣ୍ଡା ଅଛନ୍ତି, ସେ ଆଜି ପ୍ରଥମ କରି ଜାଣିଲେ । ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ ! ରାଗରେ ଅମ୍ ଅମ୍ । ସବୁ ଟିଉସନ ଯଦି ବନ୍ଦ ହୋଇ-ଯାଏ, ସେ କ'ଣ କରିବେ ? କେମିତି ସେ ଅଧାଘର ପୂରା କରିବେ ? ଅଠର ଶହ ସ୍କୋୟାର୍ ଫୁଟର ଘର । ଖାଲି ଛାତ ସିନା ପଡ଼ିଛି । ଆହୁରି ତ ମାତ୍ରେ ଟଙ୍କା ଲାଗିବ ଘର ଫିଟ୍ କରିବାକୁ । ସେ କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ କହିବେ ? ସେ ଖାଲି ରାଗରେ ରକ୍ତ ଗୁଡ଼ିଲା ଗ୍ରେବଡ଼ୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଉପରେ ସ୍ଥିର । ସାର୍‌ଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ । ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲେ । ରାମ କି ବଷ୍ଟୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ସିଧା କ୍ଲାସକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଆସିଲେ ଜୀବନ ପରିଜା—ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ନେତା, ମହାସଂଘର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଟେଲିଫୋନ୍‌ର ରିସିଭର—ଯାହା ଭିତର ଦେଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ସବୁ କଥା ଯାଏ ଓ ଆସେ, ସେ ଦରଖାସ୍ତ ଗୋଟିଏ ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ସିଆଡ଼ୁ ଚିତ୍କାର କରି କରି ଆସିଲେ—

ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ଶାସକ ଗୋଷ୍ଠୀର ମୁଁ ଜଣେ ଯୁବ ନେତା, ଆଉ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଯୁବ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମୁଁ ସଭାପତି, ଆପଣ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏତେ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି ? ଠିକ୍ ଅଛି, ମୁଁ କଏନ୍ କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦିନେ ଏକ ଭୟଙ୍କର ବିସ୍ଫୋରଣ ହେବ । ସେଥିରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି କେବଳ ମୁଁ, ଆଉ କେହି ନୁହେଁ । ଆପଣ ଯଦି ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗଲେ, ଏଣିକି ତା'ର ପରିଣତି ଆପଣ ଭୋଗିବେ । ସାବଧାନ ହେବେ, ସାବଧାନ ।

ସେ କହିଲେ, କିନ୍ତୁ କ୍ଲାସକୁ ଗଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସି ଦେଲେ । ଅନ୍ୟ ଦିନ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଟେବୁଲ ବାଡ଼େଇ, ଚିତ୍କାର କରି ଏକ ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ କରି ଦେଇଥାନ୍ତେ; କିନ୍ତୁ ଆଜି ଚୁପ୍ ରହିଲେ । ଘାଉଲା ବାଘ ପାଖରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ଭଲ । ଚିତ୍କାର କରି କିଛି ଗ୍ୟାସ ବାହାରି ଯାଉ । ତାପରେ ସେ ଆପେ ସ୍ଥିର ହୋଇଯିବ ।

କିନ୍ତୁ ତନ୍ମୟବାବୁ ଡରିଗଲେ । ଗୁନିଆରେ ଥରି ଉଠିଲେ । କହିଲେ—ସାର୍, ଭୁଲ୍ ହୋଇଗଲା । ଜୀବନ ବାବୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲେଖିବା ଅନ୍ତତଃ ଉଚିତ ହେଲା ନାହିଁ । ମହା ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକ । ଏ ସିଧା ଯାଇଁ ସବୁ କଥା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଆଗରେ କହିଦେବ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—କହୁ, କ'ଣ ହୋଇଯିବ ସେଇଠୁ ? ମନ୍ତ୍ରୀ ଆମ ବେକ କାଟି ଦେବେ ? ଅନ୍ୟାୟକୁ ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି କହିଲେ ଭୁଲ୍ ? ଆସନ୍ତୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ମୁଁ face କରିବି । ଆପଣ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପଶାସ୍ତୃତ କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ସାର୍, ସେ ଯେତେ ଖ୍ରାଗିଲେଣି ହୁଏ ତ ଏଇ ଦିନେ ଦି' ଦିନ ଭିତରେ କ'ଣ ନାହିଁ କ'ଣ କରିବସିବେ ।

ସାର୍ କହିଲେ—ନା, ଗରଜିଲା ମେଘ ବରଷେ ନାହିଁ; ଭୁକିଲା କୁକୁର କାମୁଡ଼େ ନାହିଁ । ଖାଲି ଭୁକିବା ସାର । ଆଉ ତା ବି ସ୍ୱାଭାବିକ । ଧପ୍ପାବାଜି ଧରା ପଡ଼ିଗଲେ ନ ଭୁକି ସେ ଆଉ କ'ଣ କରିବ ? ହେଲେ ଜୀବନଟା ବୋକା—ନମ୍ବର୍ ବୋକା । ରାଗଟା ତ ମୁହଁରେ ଉତୁରି ପଡ଼ୁଛି । ପାଟିରୁ ବାହାରି ପଡ଼ୁଛି ଭକ୍ ଭକ୍ ହୋଇ । କିନ୍ତୁ କାନନ୍‌ଗୋଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତୁ—ମହା ଚତୁର । ଇନ୍‌କମ୍ ଟ୍ୟାକସ୍ ଧରିଲାଣି । କାଲି ହୁଏତ ଭିଜିଲାନ୍ସ ଧରିବ । ବିପଦର ମହା ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ସିଏ । ତଥାପି ତା' ମୁହଁ ହସ ହସ, ଭିତରର କିଛି ଭାବ ମୁହଁରେ ନାହିଁ । ହାତରେ ଅଡ଼େଇ କିଲଆ ମାଛ । ମତେ ଧର, ଇନ୍‌କମ୍ ଟ୍ୟାକ୍‌ସକୁ ଧର, ଭିଜିଲାନ୍‌ସ୍‌କୁ ଧର ସେ କେମିତି କେମିତି ପୁଣି ସେଇ ବାଟରେ ଆଗେଇବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ବୁଦ୍ଧିଆ କିଏ ? —ଜୀବନ ନା ବନ୍ଧୁ ?

ଏମାନେ ସମସ୍ତେ କିନ୍ତୁ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଲୋକ—ଗୁପ୍ତଚର—ଗୃହଶତ୍ରୁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ କଲେ ନାହିଁ । ବରଂ ଖୁସି ହେଲେ । ଯାହାହେଉ, ଆସିଲେ ତ । କେଇଟା ବଡ଼ ମାଛ କେଉଟ ଜାଲରୁ ଝପ୍‌କିନା ଡେଇଁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ପୁଣି ଆସି ଜାଲରେ ପଡ଼ିଲେ, ସେତେବେଳେ କେଉଟ ଖୁସି ହେବ ସିନା ପୁଣି କୋଉଦିନ ଜାଲ କାଟି ଦେବ ବୋଲି ଆଜିଠଉଁ ଚିନ୍ତା କରିବ ?

ତନ୍ମୟ ବାବୁ କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ମୋଟେ ଏକମତ ହେଲେ ନାହିଁ, କହିଲେ—ନା, ଜାଣି ଜାଣି ଆମେ ଶତ୍ରୁକୁ ଘରେ ପୂରେଇଲେ । ଏମାନେ କେତେବେଳେ କୋଉ କାଣ୍ଡ ଭିଆଇବେ, କିଏ କହିବ ?

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁ କହିଲେ—ହଁ ସାର୍, ବାଘ ମୁହଁରୁ ଆହାର ଛଡ଼େଇ ଆଣିଲେ ସିଏ ଛାଡ଼ିବ ? ସିଏ ତ ସିଧା ଆପଣଙ୍କ ଉପରକୁ କୁଦି ପଡ଼ିବ । ଜୀବନ, ବନ୍ଧୁ ପ୍ରସନ୍ନ—ଏମାନେ ତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜନ୍ତୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଠୋ ଠୋ ହସିଲେ । କହିଲେ—ତୁମ୍ଭେମାନେ ପିଲା ଲୋକ, କିଛି ବୁଝି ପାରୁନା । ସେମାନେ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ବୋଲି ଦୁଃଖ କରୁଥିଲ, ପୁଣି ଫେରି ଆସିଲେ ବୋଲି ଦୁଃଖ କରୁଛ ? କେତେବେଳେ କ'ଣ ବଦ୍‌ମାସି କରିବେ, ତା'ର ମୁକାବିଲା କରିବା । ଆଜି ଠଉଁ ଡର କାହିଁକି ? ମୋଟେ ନଈ ନ ଦେଖୁଣୁ ନଙ୍ଗଳା ! ଏତେ ବଡ଼ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଭୁଟୋ ମୁଜିବୁର ରହମନ୍‌ଙ୍କୁ ତଣ୍ଟି ଚିପି ମାରି ଦେଇପାରିଲା ? ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଗୁଳି କରି ମାରିଦେଲା ?

ଏମାନେ କ'ଣ ଭୁଟ୍ଟୋ ଠଉଁ, ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଠଉଁ ବେଶୀ ବଦ୍‌ମାସ ? ବେଶୀ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ? ଯାଅ, ଖୁସି ହୁଅ, ଆରେ ପିଲାଟା ପାଶ୍ କଲା । ବାପ ମା' ଆନନ୍ଦିତ ହେବେ ନାହିଁ ? ଆର୍ତ୍ତ ଊଦ୍ଧବନରେ କାହିଁକି ପାଶ୍ କଲା କହି ଦୁଃଖ କରିବେ ? କାନ୍ଦିବେ ? ତା' ହେଲେ ଆଉ ଆନନ୍ଦ କେବେ ଆସିବ ?

ତନ୍ମୟବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ ସାର୍, ସେ କଥା ଅଲଗା, ଏ କଥା ଅଲଗା । ଏମାନେ ସାପ ଠଉଁ ବେଶୀ ଭୟଙ୍କର । ଆପଣ ପୁଣି ତାଙ୍କ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ପାହାର ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମରମ କଥାଟି କହି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସୁବିଧା ପାଇଲା ମାତ୍ରେ ଆପଣଙ୍କ ତଣ୍ଟିରେ ଖୁର ଦେଇଦେବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କର୍‌କର୍ ହୋଇ ହସିଲେ - ଆରେ ଖୁର ପାଇବେ କୋଉଠଁ ? ଖୁର ତ ମୋ ପାଖରେ— ଭଣ୍ଡାରି ପାଖରେ । ସେମାନେ ପାଇବେ କୋଉଠୁ ? କରଣ, ବାମ୍ଭଣଙ୍କ ପାଖରେ ଖୁର ଅଛି ?

ତନ୍ମୟବାବୁ ବି ହସି ଉଠିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଟିକଏ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇ କହିଲେ—ଆପଣ ଖୁବ ଡରୁଆ । ଏତେ ଡରିଲେ ଆପଣ ଭାତ ଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କିଏ ବିଷ ଦେଇଦବ ; ପୋଖରୀରେ ଗାଧୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ସାପ କାମୁଡ଼ି ଦେବ ; ଭଣ୍ଡାରି ପାଖରେ ଖିଅର ହୋଇପାରିବେ ନାହିଁ ବେକ କାଟିଦେବ , ବସ୍‌ରେ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ବସ୍ ଓଲଟି ପଡ଼ିବ ; ଏମିତିକା ପାଣି ଟୋପିଏ ପିଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ପାଣିରେ germ ଥିବ ; ଶୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କାନରେ ତେନ୍ତୁଳିଆ ବିଛା, କଙ୍କଡ଼ା ବିଛା, ତେଲୁଣି ପୋକ, ଜିଆ, ଅସରପା, ଚୁଚୁନ୍ଦ୍ରା ପଶିଯିବେ ।

ତନ୍ମୟବାବୁ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁ—ସମସ୍ତେ ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲେ ।

॥ ପନ୍ଦର ॥

ଠିକ୍ ସାତଟାରୁ ନଅଟା, ସାଢ଼େ ନଅଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିୟମିତ ଭାବେ ଅଗାଧୁବାବୁ ବିଭିନ୍ନ ଗାଁକୁ ଯାଉଥିଲେ । ପ୍ରତି ଦୁଆରେ ପହଞ୍ଚୁଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କୁ ଭେଟି ସ୍କୁଲର ଭଲମନ୍ଦ କହୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପିଲାଙ୍କ ପଢ଼ାପଢ଼ି କଥା ବୁଝୁଥିଲେ । ଏହିପରି ପନ୍ଦର, କୋଡ଼ିଏ ଦିନ ଯିବାପରେ ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ ଖ୍ୟାତି ବଢ଼ିଲା । ଲୋକେ ବୁଝିଲେ—ଲୋକଟା ଟାଣୁଆ, ସଚ୍ଚୋଟ । ଯାଁ'ଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି ହେବ । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ସେମାନେ ବେଶୀ ବେଶୀ ଆଦର କଲେ । ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ଆସିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଆସିଲେ ଗଣ, ଜଣ ନୁହନ୍ତି । ଗଣ କାଉପଲ, ମେଣ୍ଢାପଲ—ଟିକିଏ କଥାରେ ଆଉଜି ଯା'ଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଜଣ ? ଇଣ୍ଟେଲେକ୍‌ଚୁଆଲ୍—ଚତୁର, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍, ଉଚ୍ଚ ବଂଶଜ, ନ୍ୟସ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥବାଦୀ—ସେମାନେ ଆସିବେ ? ସେମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ବି ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଡ଼େଇ ଦେଉଥିଲେ, ଆଉ ଅଗାଧୁ ବାବୁ କ ! ଭଣ୍ଡାର !!

ତଥାପି ଅଗାଧୁବାବୁ ଦୁଃଖ କଲେ ନାହିଁ । ମୋଟେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଏଇଆ ହୁଏ—ହବ—ସେ ଜାଣନ୍ତି । ହଉ, ଶହେରୁ ଅଶୀ ତ ଆସିଲେ—ଯଦିଓ ତାଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଖଡ଼ା ସିଝିବ ନାହିଁ । ଯାଁ'ଙ୍କର ସହସ୍ର ହାଣ୍ଡିକୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଠେଙ୍ଗା । ତଥାପି ଜନବଳ ହାତରେ ଥାଉ । ବୁଦ୍ଧିବଳ, ଧନ ବଳକୁ ପରେ ଦେଖିବା । ତା' ଛଡ଼ା ଗୋଟାଏ ଭୟଙ୍କର ପାଶୁପତ ଅସ୍ତ୍ର ତ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଅଛି—ନୈତିକ ବଳ । ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ହାତରେ ଆଉ କ'ଣ ଥିଲା କି ?

ଅଗାଧୁବାବୁ ଆଗେଇଲେ । ସେ ଯେମିତି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆଗେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ଯୁଦ୍ଧ ଭୂଇଁରେ । ଏ ପାଂଚ ଜଣ ଶିକ୍ଷକ ସ୍କୁଲକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ହିଂସା ନାହିଁ, ବଚସା ନାହିଁ, ସାମାନ୍ୟ ଅପ୍ରୀତିକର ପରିସ୍ଥିତି ନାହିଁ । ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ଧମକରେ ସେମାନେ ଫେରି ଆସିଲେ । ଏ କ'ଣ କମ୍ ଗୌରବ, କମ୍ ବିଜୟ ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କର । ଜୟପୁର ହୋଇଥିଲେ ସେ ଶହେ ଟଙ୍କାର ମିଠେଇ ବାଣ୍ଟିଥାନ୍ତେ ପିଲାମାନଙ୍କ ଭିତରେ, ମାଷ୍ଟରମାନଙ୍କ ଭିତରେ । କିନ୍ତୁ ଏଠି ସେ କିଛି କଲେ ନାହିଁ—ଡରେ କଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ତା'ର ସୁଯୋଗ ନେବ, କହିବ—ଏ ମାଷ୍ଟରଟା ଡିକ୍ଟେଟର—ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନାଲି ଆଖି ଦେଖେଇ ରଖିଛି ।

ତଥାପି ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବିତ, ଆନନ୍ଦିତ, ଉଲ୍ଲସିତ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ବିଜୟ ହୋଇଛି ତ, ଗୋଟିଏ ପାହାଚ ତ ଉଠିଲେ ।

ଅବଶ୍ୟ ଆସି ନାହାଁନ୍ତି ଅଜଗର, ଅହିରାଜ । ସେମାନେ ସହଜେ ଆସିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଏଡ଼େ ମୋଟା ଯେ କୌଣସି ଶର ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଗଳିବ ନାହିଁ । କୌଣସି ନାଗେଶ୍ୱରୀ ତାଙ୍କ କାନରେ ପଶିବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଆସିବେ କି'ଣ, ସେମାନେ ଓଲଟା ଭାବୁଛନ୍ତି, ଟିକିଏ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଯାଆଁଙ୍କୁ ଏ ଚଉକିରୁ ଝୋଟାଳି ଓଟାରି ନେଇ ଜଗୁଡ଼ି ଦେବେ କୋଉ ରସାତଳରେ ।

ଆକ୍ୱାରିୟମ୍ ଦେଖିଛନ୍ତି ? କାଚ ବାକ୍ସ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ଜଳର କୋଠରୀ—ତା' ଭିତରେ ରଙ୍ଗୀନ୍ ରଙ୍ଗୀନ୍ ମାଛ ତ ଥିବେ, ଶୈବାଳ ଥିବ, ଆଉ ଯେତ କ'ଣ କଙ୍କଡ଼ା ଥିବେ, ଆପଣ ତାଙ୍କ ଖେଳ ଦେଖନ୍ତୁ । କ'ଣ ଯାକ ଭୟ ଭରନା । ଗୋଟାଏ ସବୁବେଳେ ଛକିଥିବ—ଆରଟା 'ତା'କୁ ଧରିଲା କି ? ଧରି ପକେଇଲା କି ? ତା' ପଛରେ ଛୁଟି ଆସୁଛି କି ? କିନ୍ତୁ ତା' ଭିତରେ ତା'ର ସବୁବେଳେ ନଜର—କେତେବେଳେ ସୁବିଧା ପାଇଲେ ଯାଇଁ ଆରଟା ଉପରକୁ କୁଦି ପଡ଼ିବ ତା'କୁ ଚକଟି ମକଚି କାମୁଡ଼ି ଧୂଳିଧୂଳା କରିଦେବ । ଆରଟାର ବି ସେଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ—କେମିତି, ଯା' ଉପରକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ି ଯା' ତଣ୍ଟି ଝୁଣ୍ଟି ଝୁଣା କରିଦେବ ।

ଏବେ ଅଗାଧୁବାବୁ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ, ଆଉ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ମାନସରଂଜନ ଆଉ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ । କ' ପକ୍ଷର ସେଇ ଡାକଡରକ— ଛକାପଂଝା । ଅଗାଧୁବାବୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କାବୁ କରି ଦେବାକୁ । ସେମାନେ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଏଇଟାକୁ ଷ୍ଟେନଗନରୁ ଗୁଳି ମାରି ଏକ୍‌ଦମ୍ ଆକାଶରେ ଛନ୍‌ଛତର କରି ଦେବାକୁ । ନାରାୟଣ, ମାନସରଂଜନଙ୍କ ହାତରେ ଧନ ଅଛି, ଜନ ଅଛି, ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର, ଡି. ପି. ଆଇ ଅଫିସର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ ଅଛନ୍ତି, ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି । ଆଉ ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ କଣ ଅଛି ? 'ଭଣ୍ଡାର ମୁଠି, ଟଙ୍କା ଛଅଟି' । ସେଇ ଗୋଟାଏ ଦରମଲା ବୁଢ଼ା—ଗାନ୍ଧୀ—ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ନୈତିକତା । ସେ ତିଷ୍ଠିବେ ଏ ସହସ୍ର ଅକ୍ଷୌହିଣୀ କୌରବ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଆଗରେ ??

ତଥାପି ଅଗାଧୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ । ସବୁ ଚିନ୍ତା ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ ଦେଇ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବାଟ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ସେ ତ କିଛି ଭୁଲ୍ କରିନାହାଁନ୍ତି, ସେ ତ କାହାର ଅନିଷ୍ଟ କରି ନାହାଁନ୍ତି । ସେ ଡରିବେ କାହିଁକି ?

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର ମାନସରଂଜନଙ୍କୁ ପଠା ଯାଇଥିବା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି ସେମାନେ ନେଲେ ନାହିଁ । ତିନିଥର ଯାଇଁ ଡାକବାଲା ଫେରିଲା । ସେମାନେ ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ମନା କରିଦେଲେ ଚିଠି ନେବାକୁ । ଡାକବାଲା ଲଫାପା

ଉପରେ Refused ଲେଖି ସ୍କୁଲରେ ଆଣି ଫେରାଇ ଦେଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସାଇତି ରଖିଲେ ଆଲମାରିରେ । ଏବେ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ— ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ତ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖିବା । ତା'ଛଡ଼ା ଏମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୃଢ଼ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ଖବରକାଗଜରେ ନୋଟିସ୍ ଦେବା । ଅଗାଧୁବାବୁ ସେଇଆ କରିବେ ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଦିନେ ଜନ୍ମସ୍ବବାବୁ ଧଇଁସଇଁ ହୋଇ ଆସି କହିଲେ—ସାର୍, ଶୁଣିଲେଣି, ଆପଣଙ୍କ ବଦଳି ପାଇଁ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଚାଲିଛି । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ତିନି ପୃଷ୍ଠାର ଏକ ବିରାଟ ଅଭିଯୋଗ ପତ୍ର ଲେଖା ହୋଇଛି, ଆଉ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଲୋକ ତାକୁ ଧରି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଦସ୍ତଖତ ସଂଗ୍ରହ କରୁଛି । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶହ ଲୋକ ଦସ୍ତଖତ ଦେଲେଣି । ଆପଣ ଯାହାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲେ, ଅତି ଭଲଲୋକ କହି କୁଣ୍ଢେଇ ପକେଇଥିଲେ, କାନ୍ଧ ପକେଇଥିଲେ—ସେମାନେ ବି ଦସ୍ତଖତ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ କ'ଣ ବୁଝନ୍ତି କି ? ଦରଖାସ୍ତ ତ ଇଂରେଜୀରେ ଲେଖା ହୋଇଛି । ସେମାନେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ନା ବୁଝୁଛନ୍ତି ? ଖାଲି ତ ଓଡ଼ିଆରେ ର, ଠ ଦସ୍ତଖତ, ନଇଲେ ଟିପ । ବେଳେବେଳେ ଜଣେ ପାଂଚ ଜଣଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଉଛି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିଲେ କହିଲେ—ଆଉ କ'ଣ ଅଭିଯୋଗ ମୋ ନାଁରେ ?

ସେ ବି ଆତୁର ବଚନ । ପ୍ରଥମ ଅଭିଯୋଗ—ଲୋକଟା ସ୍କୁଲରେ ବେଶୀ ସମୟ ରହୁ ନାହିଁ । ଖାଲି ଗାଁ ଗାଁ ବୁଲି ଲୋକଙ୍କୁ ମତଉଛି, ଉତଉଛି, ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗାଇ ବୁଲୁଛି ଦିନରାତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ—ଶାସକ ଦଳର ଯୋଉ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀ ଏ ଅଂଚଳରେ ଥିଲା, ତା'କୁ ପୂରାପୂରି ଭାଙ୍ଗି ଦେଲାଣି । ତା' ସଭାପତିଙ୍କି ଆରେଷ୍ଟ କରିବେ କହି ଦିନ ଦି' ପହରେ ବେଇଜତ କରୁଛି । ତୃତୀୟ—ସେ କ୍ଲାସରେ ପିଲାଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ଉ ନାହିଁ । ଖାଲି ଗାନ୍ଧୀ ଗାନ୍ଧୀ କହି ପିଲାଙ୍କୁ ପାଗଳ କଲାଣି, ମାଇଚିଆ କରିଦେଲାଣି, ପିଲାଙ୍କ ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, ତେଜ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ଗଲାଣି ।

ତେଣୁ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଏଠୁଁ ବଦଳି ନ କଲେ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧର ତ ନଷ୍ଟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଯିବେ; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ କଥା—ଆସନ୍ତା ନିର୍ବାଚନରେ ଶାସକ ଦଳର ଶୋଚନୀୟ ପରାଜୟ ଏ ଅଂଚଳରେ ସୁନିଶ୍ଚିତ । କାରଣ ଏ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ବିରୋଧୀ ଦଳର ଏକ ଦଲାଲ । ଶାସକ ଦଳକୁ 'ବଦ୍‌ନାମ୍ କରିବା ହିଁ ଏହାର ଏକମାତ୍ର କାମ । ଆଉ ସେଇଆ ସେ କରି ବୁଲୁଛି ସ୍କୁଲରେ ଜଏନ୍ କରିବା ଦିନୁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଚେୟାର କହିଲେ, ଅସାଧୁ କହିଲେ ସେ ଯେମିତି ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠନ୍ତି, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସେମିତି ଠୋ ଠୋ ହସି ଉଠିଲେ । କହିଲେ— ଏଇ କଥା ତ ?

'ଏଇ କଥାକୁ
ନାଆ ପେଲି ଦେଲି କଲିକତାକୁ' ।

ଛବିଶ ବର୍ଷ ଗୃହକଣ୍ଠ ଭିତରେ ଅଠର ଥର ବଦଳି ହେଇଥିବ । ଆଉ ଥରେ ହେବ । କ୍ଷତି କ'ଣ ? ବଦଳିକି ଡରିଲେ ମଣିଷ dishonest ହେଇଯିବ । ନାନା ଅସାଧୁ ପନ୍ଥାର ଆଶ୍ରୟ ନେବ ବଦଳିକି ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ।

କିନ୍ତୁ ସାର୍, ଆପଣ ଗ୍ଳିଗଲେ···

ସ୍କୁଲର କ୍ଷତି ହେବ ? ମୋଟେ ନୁହେଁ । ଏ ସ୍କୁଲ ପ୍ରତି, ଏ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରତି ମୋର ଏତେ ମମତା ଯେ ଏ ସ୍କୁଲକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ମିଲ ନ କରିବା ଯାଏ ମୁଁ ଯାଉ ନାହିଁ ।

ଆପଣ ଯିବେ କ'ଣ, ସେମାନେ ତ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହି ଆପଣଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତ ତଡ଼ି ଦେବେ । ହଜାର୍ ହଜାର ଟଙ୍କା ପେଲି ଦେବେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହାତକୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ । କହିଲେ—ହୁଁ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭିତରେ ପଶୁତ୍ୱ ଅଛି, ମୁଁ ମାନୁଛି । କିନ୍ତୁ ଦେବତ୍ୱ ବି ଅଛି । ହୁଏତ ବେଳେ ବେଳେ ଲୋକଙ୍କ ଗ୍ପରେ ସେ ଭୁଲ୍ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ କାହିଁକି ? ସେ ଠିକ୍ ବୁଝିବେ କିଏ ପୁତନା ରାକ୍ଷସୀ, ଆଉ କିଏ ଅଇଁଠା ଫଳ ଦିଆ ଶବରୁଣୀ ।

ତନ୍ମୟ ବ୍ୟସ୍ତ, ବିକଳ ହେଇ କହିଲା— ତା'ହେଲେ ଆପଣ ଆଜି ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯାଆନ୍ତୁ । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସବୁକଥା ଟିକି ନିଖି ଖୋଲି କହି ଦିଅନ୍ତୁ । ତା' ନ ହେଲେ ସେମାନେ ଯାଇଁ ସବୁ ବିଷ ଢାଳି ଦେବେ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କାନରେ ।

ସାର୍ ହସି ହସି କହିଲେ—ଢାଳନ୍ତୁ, ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ? ସବୁର ଉପରେ ଗୋଟାଏ moral law—ନୈତିକ ନିୟମ ଅଛି ତ ? ବିନା ଅପରାଧରେ ମୁଁ ଦଣ୍ଡ ପାଇବି କାହିଁକି ? ଆଉ ସେମାନେ ଏତେ ଅପରାଧ କରି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷରେ ମୁକ୍ତ ହେବେ କେମିତି ? ରୁହନ୍ତୁ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତୁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପରେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପଣ କରି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ବିରକ୍ତ ହେଇଗଲା ତନ୍ମୟ । କହିଲା—ସେମିତି ସମର୍ପଣ ସମର୍ପଣ କହି ଶେଷରେ ପ୍ରାୟ ନିଃଶେଷ ହେଇଯିବେ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଭଳି । ଛାଆଇ ଛାଆଇ ଗୁଳି ବାଜିବ ଛାତିରେ, ତା' ପରେ କ'ଣ ଚେତିବେ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିଲେ । ହସି ହସି କୁଣ୍ଢେଇ ପକେଇଲେ ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ । କହିଲେ—ଆପଣଙ୍କର ଏ ଅଥଳ ସ୍ନେହ ପାଇଁ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । କିନ୍ତୁ ମତେ କେହି ମାରୁ ନାହିଁ । ସେ ଭାଗ୍ୟ ମୋର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ନିରର୍ଥକ ମରଣ ଅପେକ୍ଷା ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ମଲେ ତ ସାର୍ଥକ ମରଣ ହେବ । କ୍ଷତି କ'ଣ ? ୧୯୪୩ ମସିହା । ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା । ହଜାର ହଜାର ଲୋକ

ପୋକ ମାଛି ଭଳି ମରଗଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜେଲ୍‌ରୁ ମୁକୁଳି କହିଲେ—They have died useless death. (ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ନିରର୍ଥକ ହେଇଗଲା ।) ଏତିକି ଲୋକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ମରିଥିଲେ ଆମେ ଆହୁରି ଆଗରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଥାନ୍ତେ । ଛାଡ଼ନ୍ତୁ ସେକଥା । ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କଥା କହେ ।

ଚିନ୍ମୟ ଚାହିଁଲେ—କ'ଣ ?

ଆପଣ ଆଗ ଗଲେ । ସକାଳୁ ଟେଲିଗ୍ରାମ ଆସିଲାଣି । ମୁଁ କହି ନାହିଁ । ଆପଣ ସିଧା ଏଇଠୁ ଯାଆନ୍ତୁ ବସ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡକୁ । ସେଇଠୁ ଫାଷ୍ଟ ବସ୍‌ରେ ଯିବେ କଟକ ।

ଚିନ୍ମୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଇ ଚାହିଁଲେ—କଟକ ? କଟକ କାହିଁକି ? ହଠାତ୍ କ'ଣ ଜରୁରୀ କାମ ?

ଆରେ ମୁଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ କହି ନାହିଁ । ହେଇ ନିଅନ୍ତୁ । ଟେଲିଗ୍ରାମ୍ ପଢ଼ନ୍ତୁ । ପିଲାମାନେ ଜୟପୁରରୁ ଆସି ଆଜି ଚାରଟାରେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚିବେ ସେଠାରୁ । ତାଙ୍କୁ ଏଠିକି ଆଣିବେ ଆପଣ ।

ମୁଁ ??

ହଁ, ଆପଣ । କାହିଁକି ? ଅସୁବିଧା କ'ଣ ? ମୋର ତ ଗୋଟେ ପିଲା ନାହିଁ । ଖାଲି ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଦି' ଟା ବଡ଼ ବଡ଼ ଝିଅ—ଏମ୍ ଏ. ପଢ଼ନ୍ତି ।

ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ।

ପୁଅକୁ ତ ପଠଉଛି । ସେ ତା' ମା', ଭଉଣୀଙ୍କି ଆଣିବ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।

କିନ୍ତୁ ଯଦି ବସ୍ ନ ମିଳେ ? ରାତି ବେଶୀ ହେଇଯାଏ ?

ତା' ହେଲେ ବସ୍ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍‌ରେ ରହିଯିବେ, କାଲି ସକାଳେ ଆସିବେ । ଏତିକି ଭରସା କ'ଣ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ନାହିଁ ।

ଚିନ୍ମୟବାବୁ ଡର ଡର ପଚାରିଲେ—କିନ୍ତୁ ସାର୍, ଆପଣଙ୍କ ନିଜ ପୁଅ ?

ସାର୍ ହସିଲେ, କହିଲେ—ମୋର ପୁଅ ଆଉ ଏଠି କାହିଁ ? ଗୋଟିଏ ବୋଲି ତ ପୁଅ । ସେ ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା ଜର୍ମାନ୍‌ରେ ।

॥ ଷୋଳ ॥

ପିଲମାନେ ଆସିବାର ଠିକ୍ ଗ୍ଧର ଦିନ ପରେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଡାକରେ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ପାଇଲେ । ଖୋଲି ପଢ଼ିଲେ । ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି—

Head master ! Are your daughters marriageable.

(ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ! ଆପଣଙ୍କ ଝିଅମାନେ ବିବାହଯୋଗ୍ୟା ?)

ଚିଠି ତ ନିଶ୍ଚୟ ବେନାମି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କାହାର ହାତ ଅକ୍ଷର ବି ନ ଥିଲା—ଟାଇପ୍ ଚିଠି । ତେଣୁ କିଏ ଦେଇଛି, କିଏ ଲେଖିଛି, ଜାଣିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଦଣ୍ଡେ ରହିଗଲେ । କାହାକୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଚିଠିଟି ଖର୍ଙ୍ଗି ଭର୍ଙ୍ଗି ବ୍ୟାଗ୍‌ରେ ରଖିଲେ । ଭାବିଲେ—ଭୁଲ୍ କଲେ କି ? ପିଲମାନଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ଜୟପୁରରୁ ଆଣିବା ବୋଧେ ନିର୍ବୋଧତା ହୋଇଗଲା । ଭାବିଲେ—ପୁଣି ଥରେ ପଠେଇ ଦେବେ କି ? କିନ୍ତୁ ତା' ଖାଲି ନିର୍ବୋଧତା ନୁହେଁ, ନିଜର ଚରମ ଭୀରୁତା ପ୍ରକାଶ କରିବ । ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରୁ କୁକୁର ଭଳି ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଜାକି ପଳେଇ ଯିବା ଛଡ଼ା ତା' ଆଉ କ'ଣ ? ନ ଯଯୌ, ନ ତସ୍ଥୌ । ସେ କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ କରିବେ ?

ସତରେ ଏତେ ବଡ଼ ଦୃଢ଼ ମନା ଲୋକଟା ଟିକିଏ ବିବ୍ରତ ହୋଇଗଲା ।

ତନ୍ମୟବାବୁ ଆସିଲେ ସାର୍‌ଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖି ଡରିଗଲେ ।

—ସାର୍, କ'ଣ କିଛି ଅସୁବିଧା ହେଲା କି ?

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତୁ ।

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆସିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚିଠିଟି ବାହାର କରି ଦୁହିଁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

ସେମାନଙ୍କର ବି ବ୍ରହ୍ମତାଳୁରେ ଯେମିତି କିଏ ନିଆଁ ଲଗେଇଦେଲା । ମଣିଷ ଏଡ଼େ ସଇତାନ୍ ହୋଇପାରେ ?? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପିନା ଦୋଷୀ, ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ···ତାଙ୍କ ଝିଅ ?

ନା—ଚିତ୍କାର ଛାଡ଼ିଲେ ତନ୍ମୟବାବୁ—ନା, ଆଉ ନୁହେଁ । ଧର୍ମକୁ ତିନି ବାର ସାକ୍ଷୀ । ଆମେ ଦଶ ବାର ସାକ୍ଷୀ ଦେଲୁଣି । ଆଉ ଆମେ ବରଦାସ୍ତ କରିବୁ ନାହିଁ । ଶଳାକୁ ଘୋଷାଡ଼ି ଆଣିବୁ ଘରୁ । ଶଳା ଆମକୁ ଇଂରେଜୀ ଦେଖଉଛି । ଆମ ଝିଅବୋହୂଙ୍କୁ ଆଣି ଦାଣ୍ଡରେ······

କେଶବା ସମ୍ଭାଳି ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ, ପଶିଆସିଲା ଘର ଭିତରକୁ—କ'ଣ ହୋଇଛି ? କ'ଣ ହେଲା ବାପା ? ମତେ କୁହ । ମୁଁ ଅବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଯାଇଁ ଗାଁରେ ହୁଲର କରଦେବ । ଆଠ ପଚାଶ ଭଲ ଲୋକ ମାଡ଼ି ଆସିବେ । ହାଡ଼ ମାଉଁସ ଚୂନ୍‌ଚୂନା କରିଦେବେ ଘଡ଼ିକେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦୃପ୍ତ ଭଙ୍ଗୀରେ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ ଓ ଏକ ଭୟଙ୍କର ଗର୍ଜନ କରି କହିଲେ—ଚୁପ୍ କର, ଚୁପ୍ କର । ଘରେ ଜଣେ ମାଲିକ, ସମସ୍ତେ ନୁହନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଯେତେବେଳେ ମାଲିକ ହୁଅନ୍ତି, ଘର ଜଳି ଉଠେ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କିଛି କହିବା ବୋକାମି ହୋଇଛି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଡ଼େ ଗୁନିଆ ଯେ, କୋଉଠି ଗୋଟାଏ ଖସ୍‌କିନା ହେଲେ 'ଇଲୋ ବୋଧାଲୋ ବାଘ' କହି ଗୋଟା ଗୋଟା ହୋଇ ଆସି ତା' ଉପରେ ତା' ଉପରେ ପଡୁଛ । ସତରେ କିନ୍ତୁ ବାଘ ଆସିଲା ବେଳେ ଏ ବଳ, ବହପ, ପାଟି, ଗର୍ଜନ କିଛି ନ ଥିବ । ଥରକିନ ଯାଇଁ ତା' ପାଟିକି ମୁଣ୍ଡ ଦେଖେଇ ଦେବ । ଯାଅ । ସମସ୍ତେ ଯାଅ । ଯା' କରିବାର ମୁଁ କରୁଛି । ବୁଝି ହୁସିଆର । ଏ ଷଡ଼କାନ ମନ୍ତ୍ରଭେଦ । ଏ ଦି' କାନରୁ ଯେମିତି ଗୃହ କାନ ନ ହୁଏ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କଶିଣିବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ପୋଲିସ ଥାନାକୁ ଏବଂ ଏ ଚିଠି ସହିତ ସେ ବେନାମି ଚିଠିକି ଯୋଖି ଥାନାକୁ ପଠେଇ ଦେଲେ ତନ୍ମୟବାବୁ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପଶାୟତଙ୍କ ହାତରେ । ଥାନା ବାବୁଙ୍କୁ ଲେଖିଲେ —ଆଜି କିମ୍ବା ଏଇ ଦି' ଗୃହ ଦିନ ଭିତରେ ସେ ଏକ ଭୟଙ୍କର ବିପଦର ଆଶଙ୍କା କରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କ୍ୱାଟର୍ସରେ । କାରଣ ତା' ଗୃହଘର ଓ ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଝିଅ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ରହୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଦୁଇ ଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ ଅନ୍ତତଃ ସପ୍ତାହକ ପାଇଁ ପଠାଇବାକୁ । ଯାହା ଖର୍ଚ୍ଚ ଲାଗିବ, ତା' ସେ ବହନ କରିବେ ।

ଚିଠି ଗୁପ୍ତରେ ଲେଖାହେଲା, ଗୁପ୍ତରେ ଗଲା । କିନ୍ତୁ କେମିତି କେମିତି କଥା ପ୍ରଘଟ ହୋଇଗଲା ସ୍କୁଲ ସାରା, ଗାଁ ସାରା, ପିଲାମାନଙ୍କ ଭିତରେ, ମାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କ ଭିତରେ । ଆଉ ଗାଁରେ ଦେଖିବ କ'ଣ ? ଥାନାରୁ ସିନା ଦି' ଜଣ କନଷ୍ଟେବଲ ଆସିଲେ, ଗାଁରୁ ଦି' ଶହ ଲୋକ ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ି ଧରି, ଭୁଜାଲି ଫାର୍ସା ଧରି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କ୍ୱାଟର୍ସ ଗୃହ ପାଖେ ଠିଆ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ରେ ରେ କାର ଧ୍ୱନିରେ ଗଗନ ପବନ ପ୍ରକମ୍ପିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । କୁହାଟ ଉପରେ କୁହାଟ ଛାଡ଼ିଲେ ପୂର୍ବତନ ହରିଚପୁର, ମରିଚପୁର, ପଞ୍ଚାମୁଣ୍ଡେଇର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପାଇକ ବଂଶଧରର ଗଜାଗଜା, ଭେଣ୍ଡାଭେଣ୍ଡା ଖଣ୍ଡେଇତ ଟୋକା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦେଖି ତଟସ୍ଥ ହୋଇଗଲେ । ସେପଟୁ ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଏପଟୁ ଏମାନେ ଗାଉଁକିନା ଡେଇଁ ପଡ଼ିବେ ତାଙ୍କ ଉପରକୁ । ରକ୍ତର ସୁଅ

ବୁହାଇଦେବେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଡରିଗଲେ । ତାଙ୍କର ପଞ୍ଚଭୂତ ଆତ୍ମା ଥରି ଉଠିଲା । ସେ କ'ଣ ମହାଭାରତର ରକ୍ତ ନଈ ବୁହାଇଦେବେ ଦୁଇଟି ଝିଅଙ୍କ ପାଇଁ ??

ନା, ସେ ଏଡ଼େ ଅବୋଧ ହେବେ ନାହିଁ । ମରିବା ପାଇଁ ଡରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଅଯଥାରେ ଆକ୍ରୋଶ ରଖି, କ୍ରୋଧରେ ଅନ୍ଧ ହେଇ ଜଳନ୍ତା ନିଆଁକୁ ଫଙ୍କ୍ ଫଙ୍କ୍ ହେଇ ଡେଇଁବା କ'ଣ ଉଚିତ ? ଜଣେ ଅନ୍ଧ ହେଲା ବୋଲି ଇଏ କ'ଣ ଅନ୍ଧ ହେଇ ଶହଶହ ଲୋକଙ୍କୁ ମରେଇ ଦେବେ ହାଣ ମୁହଁକୁ ଯିବାକୁ ? ? ନା, ନା, କେବେ ନୁହେଁ ।

ଭାଙ୍ଗ ବଡ଼ପଣ ଧୂଳିରେ ଲୋଟିଯାଉ ପଛେ—ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡି ଯାଉ ପଛେ, ସେ କାଲି ସକାଳେ କାର୍ କରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଠେଇଦେବେ ଜୟପୁର । ସବୁ କନ୍ଦଳର ଅବସାନ ହେବ, ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଶାନ୍ତ ହେବ । ତେଣିକି ତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଯେତେ ମାଇଚିଆ, ଅଣପୁରୁଷା, ଛେରୁଆ, ଡରୁଆ, କୁକୁଡ଼ା-କଲିଜା ମଣିଷ କହୁ ପଛେ । ଭୀମ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଭଳି ଯୋଦ୍ଧା ତ ପୁଣି କୁରୁସଭା ତଳେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କର ବିବସନ ଦେଖିଲେ !! ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡିଗଲା ନାହିଁ, ସାମାନ୍ୟ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକରେ ଯାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡିଯିବ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତାହା ହିଁ କଲେ । ତା' ପରଦିନ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ କଟକର ଏ ଡ଼ି.ଏମ୍ ପାଣି ସାହେବଙ୍କୁ ଫୋନ୍ କଲେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ଗାଡ଼ି ରିକ୍ୟୁଜିସନ କରି, ପେଟ୍ରୋଲ୍ ପକେଇ, ଦୁଇଜଣ କନ୍‌ଷ୍ଟେବଲ ଓ ତନ୍ମୟବାବୁ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁଙ୍କ ସହ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଜୟପୁର ପଠେଇଦେଲେ ।

ଦୁଇଦିନ ପରେ ଖବର ପାଇଲେ—ତାଙ୍କର ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଲୋକ ଆସି କହିଲା—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଶଙ୍କା ସତ୍ୟ । ସେଦିନ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ଏତେ ଆୟୋଜନ କରି ନଥିଲେ ସେହିଦିନ ରାତିରେ ସେମାନେ ଆସି ଘରେ ନିଆଁ ଲଗେଇ ଦେଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଘର ପୋଡ଼ିବା ଗୋଟାଏ ଆଳ । ନିଆଁ ଦେଖି ଲୋକେ ଛନିଆମାନିଆ ହେଇ, ହାଉଲୁ ମାଉଲୁ କରୁଥିବାବେଳେ ସେମାନେ ହାତର ପେଞ୍ଚ ଦେଖେଇଥାନ୍ତେ— ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଟେକି ନେଇ ଥାଆନ୍ତେ ଶୂନେଶୂନେ । ମଟର ସାଇକେଲ ରେଡ଼ି ଥିଲା । ତା'ପରେ ସେମାନେ ଉଡ଼ିଥାନ୍ତେ ଆକାଶରେ, ଆଉ ଅଗାଧୁବାବୁ ଲମ୍ବହେଇ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧରି ନ ପଡ଼ିବା ଯାଏ ଓ ସ୍କୁଲ୍ କଥା ସମାଧାନ ନ କରିବା ଯାଏ ସେଇ ଦରମଲା ଝିଅଙ୍କୁ ବି ଫେରାଇ ନ ଥାନ୍ତେ । ମାନସରଂଜନଟା ଭୁଲ୍ କଲା । ବାହାଦୂରୀ ଦେଖେଇ ଆଗତରୁ ଚିଠି ଲେଖି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତରକେଇ ଦେଲା ।

ବିଭୁ ଯେ ମଙ୍ଗଳମୟ—ଏଇଆ ଖାଲି ଅଗାଧୁବାବୁ ଭାବୁଥିଲେ—ଭାବୁଥିଲେ ।

।। ସତର ।।

ଝଡ଼ ଥମିଛି । ଆକାଶ ନିର୍ମଳ । ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥିର । କୋଉଠି ଟୁଂ କିନା ଶବ୍ଦ ନାହିଁ । ସ୍କୁଲ ସୁରୁଖୁରୁରେ ଚାଲିଛି ।

କିନ୍ତୁ ସେହି ଦିନର ଘଟଣା ଠାରୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଉ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସରେ ରହୁ ନାହାଁନ୍ତି । ସ୍କୁଲଘରେ ରହିବା ନିରାପଦ ନୁହେଁ—ଗାଁ ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ଆସି କହିଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବି ନିଜେ ସେଇଆ ଅନୁଭବ କଲେ । କରିବାକୁ ଡର ନାହିଁ ଯେ, କିନ୍ତୁ ଅଯଥା କ'ଣ ମରିବେ ?

ପୂର୍ବତନ ସେକ୍ରେଟେରୀ ବୀରବାବୁଙ୍କ ଘରେ ରହିବା ସ୍ଥିର ହେଲା । ବୀରବାବୁ ଆନନ୍ଦରେ ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ ପାଛୋଟି ନେବାକୁ । କିନ୍ତୁ ସେଠି ଦୁଇଟି ଅସୁବିଧା—ପ୍ରଥମତଃ ବୀରବାବୁଙ୍କର ଝିଅବୋହୂଙ୍କ ଘର । ସେଠି ସାର୍ ଏକୁଟିଆ ରହିବା ଉଚିତ ମନେ କଲେ ନାହିଁ । ହୁଏତ କେତେବେଳେ କୋଉ ନଆଁ ଉଠିବ, କିଏ କହିବ ? ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ବୀରବାବୁ ଖୁବ୍ ହେଲେ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀ ଦେଇ ପାରିବେ । ସାର୍‌ଙ୍କର ଅନ୍ତତଃ ତିନିଟା କୋଠରୀ ଦରକାର । ଗୋଟିଏ ନିଜ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବୈଠକଖାନା ପାଇଁ, ଗୋଟିଏ ରୋଷେଇବାସ ପାଇଁ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତନ୍ମୟବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଖାଉଛନ୍ତି । ପୁଣି ସେଇଠି ଖାଇବେ ? ନଇଲେ ସେଠୁ ଆସି ପୁଣି ବୀରବାବୁଙ୍କର ଗଳଗ୍ରହ ହେବେ ? ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଘର ଛାଡ଼ିଲେ ।

ପୂର୍ବତନ ସଭାପତି ଅନନ୍ତୁବାବୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନୂଆ ତିଆରି କୋଠା ଥିଲା । ଅନନ୍ତୁବାବୁ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଚାକିରୀ କରନ୍ତି । ସପତ୍ନୀକ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଜଣେ ଲେକ୍‌ଚରର୍, ଜଣେ ଇଂଜିନିୟର । ସେମାନେ ବି ଦୂରରେ— ଚାକିରୀ ସ୍ଥାନରେ । ତେଣୁ ଘରଟା ପୂରା ଖାଲି ପଡ଼ିଛି । ଅଗାଧୁବାବୁ ଲେଖିଲେ—ଯଦି ଆପଣ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ଅଶୋକ, ଅଜୟ (ତାଙ୍କ ପୁଅ) ଙ୍କ କୋଠାରେ ମୁଁ କିଛି ଦିନ ଚୌକିଦାର ହୁଅନ୍ତି ବିନା ବେତନରେ । ଅନ୍ତତଃ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ସଫା କରି ରଖନ୍ତି ତ ଘରଟିକୁ । ଆପଣ ଯେମିତି ଏତେ ଝାଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଦେହକୁ ମନ୍ଦିର କରି ରଖିଛନ୍ତି ଆଉ ରଖିଛନ୍ତି ବୋଲି ସିନା ଦିଅଁ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି ଆପଣଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ।

ଅନନ୍ତୁବାବୁ ଉତ୍ତର ଦେବେ କ'ଣ ନିଜେ ଆସି ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ ଦୁଆରେ ହାଜର । ସ୍କୁଲକଥା ସବୁ ଶୁଣିଲେ, କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହେଲେ । କହିଲେ—ହଉ, ଈଶ୍ୱର ଅଛନ୍ତି, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ । ସେ ବେଶୀ କଥା କହନ୍ତି ନାହିଁ, ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ବେଶୀ ।

ତେଣୁ ଆଉ କ'ଣ କହନ୍ତେ ? ଅଗାଧୁବାବୁ ଯେମିତି ସେଦିନ ବସ ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍‌ରୁ ଟ୍ରଙ୍କ୍ ବିଛଣା ମୁଣ୍ଡେଇ ଅସିଥିଲେ, ଅନ୍ତୁବାବୁ ସେମିତି ଟେଟ ଉପରୁ ବିଛଣା ଗୁଡ଼େଇ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖିଲେ । ଲଣ୍ଠନ ଧରିଲେ, ବାଲଟି ଧରିଲେ, କହିଲେ—ଆସନ୍ତୁ ।

ଇଏ କ'ଣ ? ଇଏ କ'ଣ ? ଆପଣ ମୋ ବିଛଣା ଧରିବେ ? ମୋ ପାଲଟା ବିଛଣା ?—ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପାଟିକଲେ ।

ଆସନ୍ତୁ ନା, କଏ କା'ର ଧରୁଛି ? କଏ କା'ର କରୁଛି ? ବରଂ ଆପଣ ମତେ ସୁଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି ଆପଣଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ । ଆଉ ବଡ଼ କଥା କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କର ବିଛଣା ମୁଣ୍ଡେଇଲେ ମୋର ଅହଂ ଟିକଏ କମିଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଡବଲ୍ କୃତଜ୍ଞ—ଅନ୍ତୁବାବୁ ହସି ଉଠିଲେ ।

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦେଖିଲେ—ଖାଲି ସାରବାବୁ ନୁହଁନ୍ତି, ଇଏ ବି ଏକ ବଡ଼ ପାଗଳ । ଚିହ୍ନା ନାହିଁ, ଜଣା ନାହିଁ, ଆଗରୁ ଦେଖା ନାହିଁ, ଇଏ ମୋ ବିଛଣା ମୁଣ୍ଡେଇ ଟଂ ଟଂ ଗ୍ଲଲେ ଆଗେ ଆଗେ । ସେଥିରେ ପୁଣି ଦର୍ଶନ ଚର୍ଚ୍ଚା—ଭଗବତ୍ ରସରେ ମଜ୍ଜିତ, ଏମିତି ଲୋକ ଥାଆନ୍ତି ? ଏ ଗାଁରେ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ଅଛନ୍ତି, ଅନନ୍ତ-ରାମ ମହାନ୍ତି ବି ଅଛନ୍ତି ??

ଅନ୍ତୁବାବୁ ଗୋଟିଏ ଦିନ ରହିଲେ । କହିଲେ—ଆଜିଠାରୁ ଆପଣ ଏ ଘରର ମାଲିକ, ଚୌକିଦାର ଓ ଝାଡ଼ୁଦାର ବି । ଖାଲି ଝାଡ଼ୁରେ ପହଁର ପହଁର ଏ ଘର ସଫା କରିବେ ନାହିଁ । ଝାଡ଼ୁରେ ପିଟିପିଟି ଆମ ମନକୁ ନିର୍ମଳ କରିବେ । ଆମ ଭିତରୁ କଳା ଅଳିନ୍ଧୁ ପୋଛିଦେବେ । ଆମ ମନକୁ କରିଦେବେ ଏକ ଶରତ ସକାଳର ଛନ୍‌ଛନିଆ ପଦ୍ମଫୁଲ—ତା'ହେଲେ ଯାଇଁ ଠାକୁର ଆସିବେ, ଠାକୁର ବସିବେ, ଠାକୁର ଆମକୁ ଚୁମା ଦେବେ, ଆମେ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଚୁମାଦେବା । ନା, କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ?

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଦେଖିଲେ ଇଏ ଗ୍ରଂଚ କାଙ୍କେରୁ ସିଧା ଆସିଛନ୍ତି । ଇଏ କ'ଣ ବୁଝିବେ ସ୍କୁଲ କଥା ? ଇଏ କ'ଣ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ହେବେ ? ୟାଙ୍କୁ ତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଦିନ ଦି' ପହରେ ସତର ଥର ସିଙ୍ଗ୍‌ବୁଡ଼ା ଦେଇ ସତର ଥର ଉଠେଇବ ।

ସତରେ, ସାରବାବୁଙ୍କ ଠାରୁ ଆହୁରି ପାଦେ ଆଗେଇ ଯାଇଥିଲେ ଅନ୍ତୁବାବୁ । ଅନ୍ତୁବାବୁଙ୍କ ଭିତରେ ଅହମିକା ବୋଲି କିଛି ନ ଥିଲା, ସ୍ୱାର୍ଥ ବୋଲି କିଛି ନ ଥିଲା । ସେ ସ୍ୱାର୍ଥରୁ ଉଠି, ପରାର୍ଥରେ ବୁଡ଼ି, ପରମାର୍ଥରେ ଲୀନ ହୋଇ ଯାଉ-ଥିଲେ ଦିନୁଦିନ । ସାରବାବୁ ଯେମିତି ସବୁବେଳେ ସମାଜ ସେବାରେ, ମାନବ ସେବାରେ ଭୋଳ, ଅନ୍ତୁବାବୁ ସେମିତି ଏ ସମସ୍ତର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠି ସବୁବେଳେ

ବନ୍ଧୁପ୍ରେମର ବନ୍ଧନ । ସକାଳେ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦୁଇ ଓଳି ଘଣ୍ଟାଏ ଘଣ୍ଟା ପ୍ରାର୍ଥନା— ସ୍ତବସ୍ତୋତ୍ର ପାଠ—କୀର୍ତ୍ତନ । ଧାରଧାର ଲୋତକ ବହିଯାଏ ଆଖିରୁ । ସେ ରାଧା ଭାବରେ, ସଖୀ ଭାବରେ, ବୃନ୍ଦା ଭାବରେ ଭୋଳ । ସେ ଯେମିତି କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହୁଛନ୍ତି—

"ସ୍ୱପ୍ନ ଆଉ ଜାଗରଣ ସୁଷୁପ୍ତିର ପରପାରେ
ଯେଉଁ ଆତ୍ମା ସ୍ଥିର ଅବଚଳ
ସେ ଆତ୍ମାର ପାଏ ମୁଁ ସନ୍ଧାନ,
ନମସ୍କ୍ରିତ ଅନ୍ତରରେ ସେ ତୁରୀୟ ପରପାରେ
ବସିଛି ମୁଁ ଚିରଦ୍ରଷ୍ଟା
ମୃତ୍ୟୁ ମୋର ନାହିଁ ନାହିଁ, ମୁଁ ଯେ ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ନାନ ।"

ଏ ଲୋକଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ କଥା କ'ଣ କହିବେ ? କାହିଁକି କହିବେ ? ଅନନ୍ତ ଆଲୋକମୟ ନିତ୍ୟ-ବୈକୁଣ୍ଠ ଧାମକୁ ଉଡ଼ିଉଡ଼ି ଯାଉଥିବା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଆଉ ପ୍ଲାଂଚେଟ୍‌ରେ ତଳକୁ ଡାକିବା ଉଚିତ ? ଭାରତର ସମସ୍ୟା ଆଉ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବଖାଣି ବସିବା ଉଚିତ ? ସେ ଭାରତ ପାଇଁ ବହୁତ କରିଛନ୍ତି । ଏବେ ସେ ଶାନ୍ତିରେ ରହନ୍ତୁ ।

ଅନ୍ନୁବାବୁଙ୍କ କଥା ତଦ୍ରୂପ । ଅନ୍ନୁବାବୁଙ୍କ ଦାନ ଏ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଅକଳନୀୟ । ହୀରବାବୁ ସିନା ପଇସେ ଅଧଲେ, ଗୁଣ୍ଡଲ ମୁଠିଏ ଭିକ ମାଗିଛନ୍ତି, ଅନ୍ନୁବାବୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣିଛନ୍ତି ସୁଦୂର ହାଇଦ୍ରାବାଦରୁ, ପାଟନାରୁ, କେରଳରୁ । ସ୍କୁଲର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନତମ ଦିବସରେ ଅନ୍ନୁବାବୁ ଥିଲେ ଏକମାତ୍ର ସାହା ଓ ଆହାର ଥଳ । ଏ କାହାଣୀ ନୁହେଁ, ସତ୍ୟ । ଲୋକଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଚ୍ଚୋଟ । ଟିକିଏ ବି ମଳାଧୂଳି ନାହିଁ ଭିତରେ । ପର ଧନ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଶିବ-ନିର୍ମାଲ୍ୟ ଆଉ ଏଇ ସାଧୁତା, ନୈତିକତା ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା ଏକ ତୁଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ତେଣୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ଯାହାଙ୍କୁ ଯାହା ମାଗୁଥିଲେ, ଲୋକେ ଭାବୁଥିଲେ ଅଧଲଟିଏ ତ କେବେ ନିଜ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ସବୁ ଲୋକହିତକର କାମରେ, ତେଣୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ, ଅଜାଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ ତାଙ୍କ ହାତରେ ଧନ ।

ଆଉ ତା'କୁ ଆଣି ଏଇ ହୀରବାବୁ ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ ଧରି ସେ ଗଢ଼ୁଥିଲେ ଏଇ ଛୋଟିଆ ଦେଉଳ—ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ— ପିଲାଙ୍କୁ ମଣିଷ କରି ଦେବତା କରିବା ପାଇଁ । ଏ ଦେଉଳର ଇଟା ଅନ୍ନୁ ବାବୁ, ସିମେଣ୍ଟ ଆଉ ବାଲି ହୀର ବାବୁ, ଆଉ ପାଣି ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କ ଲୁହ, ଝାଳ, ରକ୍ତ । ସବୁ ଝଡ଼, କାକର, ଆଘାତ, ଅପମାନ, ଗୋଇଠା, ନିନ୍ଦା ଖାଇ ତନ୍ମୟ ଲାଗିଥିଲେ ଏଇ ସ୍କୁଲରେ । ସ୍କୁଲର ପ୍ରତିଟି ଇଟାର ଗୁରିପାଖରେ ଥିବ ତନ୍ମୟଙ୍କ ତତଲା ଆଖି ଲୁହ । ଅନ୍ନୁ ବାବୁ,

ଷୀର ବାବୁ ସ୍ୱମ ଲକ୍ଷଣ ହେଲେ ତନ୍ମଧ୍ୟ ଗ୍ରେଡିଆ ମାଙ୍କଡ଼ଟିଏ—ଅଙ୍ଗଦ । ଆଉ ଏଇ ଢନ ଜଣ ଲଗିପତ୍ରି—ପାଟିରୁ ବଳ ବଳ ଫେଣ ବାହାର କର—ଗଢ଼ିଥିଲେ ଏଇ ସ୍କୁଲକୁ, ଯାହାକୁ ଆଜି ଛଡ଼େଇ ନେଇଛନ୍ତି ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଆଉ କେତେ ଜଣ ।

ଷୀରବାବୁ ବୋଧେ ଟିକିଏ ରୁଷି ଯାଇଛନ୍ତି, କାରଣ ତାଙ୍କର ଅହଙ୍କାର ଥିଲା, ଅଭିମାନ ଥିଲା । ଅନ୍ନ ବାବୁ ନିର୍ବିକାର । 'ମିଥିଲାୟାଂ ପ୍ରଦୀପ୍ତାୟାଂ ନ ମେ ଲଭ୍ୟେ, ନ ମେ କ୍ଷତି' । କିଏ ନେଲା ? କାହାର ନେଲା ? ସେ ନେଇ କ'ଣ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବ ? 'ହରି ଗୋଡ଼ାଇଲେ, ହରି ପଳାଇଲେ, ହରି ରକ୍ଷା କଲେ ହରିଙ୍କି ।' ସବୁ ହରିଙ୍କି ଦେଇ ଦେଉନା କାହିଁକି ? ଏ ଷୀରଟା କିଛି ବୁଝୁ ନାହିଁ । ଏ ଷୀରଟା କାନ୍ଦୁଛି କାହିଁକି ?—ଅନ୍ନବାବୁ କହନ୍ତି ।

ପୁଣି ଅନ୍ନ ବାବୁ କହନ୍ତି—ଅହଙ୍କାର—ତୁଚ୍ଛା ଅହଙ୍କାର ଷୀର ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଇଛି । ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଜଣେ ଋଷି କହିଲେ—ଆପଣ ଏ ଜଗତର କେତେ ଉପକାର କରୁଛନ୍ତି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଇ କହିଲେ—ମୁଁ କରୁଛି କି ?

—ଆପଣଙ୍କ କିରଣ ନ ପାଇଲେ ଏ ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟି ମରୁଭୂମି ହେଇଯିବ, ଧ୍ୱଂସ ହେଇଯିବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ କହିଲେ—ହେଇଥିବ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତ ଜାଣେନା । ମୁଁ ଖାଲି ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଯାଉଛି । ସେଥିରେ କା'ର ଉପକାର ହେଉଛି କି ଅପକାର ହେଉଛି, ମତେ କି ଜଣା । କିରଣ ଦେବା ହିଁ ଖାଲି ମୋ କାମ । ବାସ୍ ସେତିକି ।

—ଷୀର ବୁଝୁ ନାହିଁ । ଅହଂ ତା'କୁ ଖାଉଛି । ସେ ଭାବୁଛି ସେଇ ଏକା ସୃଷ୍ଟିକି ମୁଣ୍ଡେଇ ଥିଲା । ଆଉ କେହି ମୁଣ୍ଡେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୂଢ଼ତା ଛଡ଼ା ଏହା'କୁ ଆଉ କ'ଣ କହିବା ?

ଏଇ ଅନ୍ନବାବୁଙ୍କ ମତ । ସେ ବହୁତ ଉଚ୍ଚରେ । କିନ୍ତୁ ଏ ମାଟି ଧରଣୀରେ ତ ସୁରୁଖୁରୁରେ କାମ ହେଇଯାଉ ନାହିଁ । ଏଠି କେତେ ପେଞ୍ଚ, କେତେ ସୈତାନୀ ବୁଦ୍ଧି । ପଇସା ଖାଇବା ପାଇଁ କିଏ କାହାକୁ ହାଣି ଦେଉଛି । କିଏ କାହାକୁ ପେଟ୍ରୋଲ ପକେଇ ଜାଳି ଦେଉଛି । ହଜାର ହଜାର, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଆଜି ମୋଫତରେ ମାରି ଦଉଛନ୍ତି ଲୋକେ । ପଇସା ପାଇଁ ଏ ଦେଶ ଧ୍ୱଂସ ହେଲାଣି । ପଇସା ପାଇଁ ଏ ଦେଶର ନିଷ୍ଠା, ସାଧୁତା, ନୈତିକତା, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ସବୁ ଚୂଲିକି ଗଲାଣି, ସବୁ ନର୍କକୁ ଗଲାଣି । ଆଜି ମଣିଷ ଆଉ ଜାନୁଆର୍ ଭିତରେ କିଛି ତଫାତ୍ ଅଛି କି ?

ଏ କଥା ବୁଝିବେ ଅନ୍ନୁବାବୁ ? ଅନ୍ନୁବାବୁ ତ ବହୁତ ଉଚ୍ଚରେ । ତାଙ୍କୁ କହି ଲାଭ କ'ଣ ?

ତଥାପି ଅଗାଧବାବୁ ପଦେ କଥା ପଚାରିଲେ—ସାର୍, ହରି ତ ନିଶ୍ଚୟ ରକ୍ଷା କରିବେ, ଆମ ନିଜର କ'ଣ କିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନାହିଁ ? ଆମ ନିଜ ଭିତରେ ତ ହରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ହରି କ'ଣ ଖାଲି ସ୍ଥାଣୁ, ଜଡ଼, ଅଥର୍ବ ?

ଅନ୍ନୁ ବାବୁ କହିଲେ—ନା ଅଗାଧୁବାବୁ, ନିଜର ସକଳ ଉଦ୍ୟମ ଗୁଡ଼ି ହରିଙ୍କ ପାଖରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ ନ କଲେ ତାଙ୍କ କରୁଣା ମିଳିବ ନାହିଁ । ଦ୍ରୌପଦୀ ଦୁଇ ହାତ ଟେକି ବସ୍ତ୍ର ମାଗିବାରୁ ସିନା ବସ୍ତ୍ର ଆସିଲା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ହଁ ସାର୍, ତା' ଠିକ୍ ଯେ, ମୋ ଆଜ୍ଞା ଯଦି ମୁଁ କିଛି ଉଦ୍ୟମ ନ କରିବି, ତା' ହେଲେ ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି ? ଏଇ ଧରନ୍ତୁ ଆମ ସ୍କୁଲ କଥା । ମୁଁ ନିଜେ ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲେ ଯେମାନେ ନିଶ୍ଚେ ମୋ ଘର ପୋଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତେ, ମୋ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଟେକି ନେଇଥାନ୍ତେ । ମତେ ହୁଏତ ଜୀବନରେ ମାରି ଦେଇଥାନ୍ତେ, ଆପଣଙ୍କ ସ୍କୁଲର ପାଶ୍ ବହିରେ ଗଚ୍ଛିତ ପଚିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଉଠେଇ ନେଇ ଯାଇଥାନ୍ତେ, ଆଉ ଶେଷରେ ଆପଣ ଏତେ କଷ୍ଟରେ ଗଢ଼ିଥିବା ସ୍କୁଲରେ ତାଲା କନା ବୁଲେଇ ଦେଇଥାନ୍ତେ । ତେଣୁ ମୋ ଉଦ୍ୟମ କିଛି ନୁହେଁ ? ମୁଁ କର୍ତ୍ତା ନୁହେଁ କୌଣସି କର୍ମର ?

ଅନ୍ନୁ ବାବୁ ଏଥର ବାଇବେଲର ବାଣୀ ଆଉଡ଼େଇଲେ—No, no Head master, you are wrong, you are wrong. ବାଇବେଲ ପଢ଼ିଛ ? "Come to me. I am the Saviour. My grace is sufficient for thee"

ଆଉ ଗୀତା ବି କହେ ସେଇଆ—

"ସର୍ବଧର୍ମାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ମାମେକଂ ଶରଣଂ ବ୍ରଜ ।"

"କରି କରାଉଥାଏ ମୁହିଁ
ମୋ ବିନୁ ଆନ ଗତି ନାହିଁ ।"

ତେଣୁ ମୁଁ କହି ଅହଂ ଆଣୁଛ କାହିଁକି ? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ନାହିଁ ସାର୍, ଈଶ୍ୱର ତ ନିଶ୍ଚେ କରନ୍ତି······

ଅନ୍ନୁ ବାବୁ କହିଲେ—ହଁ, There you are, "Not a blade of grass moves without Thy will."

—ହଁ ସାର୍, ତା' ଠିକ୍ ଯେ, ହେଲେ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ ତ ନିଜେ ଆସି କିଛି କରନ୍ତି ନାହିଁ—ସେ ତ ଜଗନ୍ନାଥ—ମାଦଳ । ସେ କ'ଣ କରିବେ ? ସେ କରାନ୍ତି ଆମର ଦ୍ୱାରା, ଆମର ଜରିଆରେ, ଆମରି ଭିତରେ ପଶି । ଆମ ବିବେକର ବାଣୀ ହିଁ ସେଇ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ । ତେଣୁ ଆଗ ଆମକୁ କରିବାକୁ ହେବ, ତା'ପରେ ତାଙ୍କ କରୁଣା ସ୍ୱତଃ ଝରି ଆସିବ ।

ଅନନ୍ତ ବାବୁ ଉଠିଲେ । କହିଲେ—ଅହଂ, ଅହଂ, ଖାଲି ଅହଂରେ ସଢ଼ୁଛି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ସାର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଅ । ସେଇଠି ଦୁହେଁ କୁଣ୍ଢାକୁଣ୍ଢି ହେଇ କୋଳାକୋଳି ହେଇ ଏମିତି ପଙ୍କରେ ଲେଟିଥିବ । ପଙ୍କ ନ ଘୁଞ୍ଚିଲେ କ'ଣ ପଙ୍କଜର ଦର୍ଶନ ପାଇବ ।

ଅନନ୍ତ ବାବୁଙ୍କ ଭଳି ଏତେ ବଡ଼ ଲୋକ ସାଙ୍ଗରେ ବେଶୀ ଯୁକ୍ତି କରିବାକୁ ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର । ସେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ତା' ତ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଠିକ୍, କିନ୍ତୁ ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ କଥା କ'ଣ ଏକ ଦମ୍ ଭୁଲ୍ ?

କେଜାଣି ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଅଧ୍ୟାପକ ମୁଖାର୍ଜି ସାର୍‌ଙ୍କୁ, ଦର୍ଜୀ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ହେବ ।

ଅନନ୍ତ ବାବୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଫେରିଗଲେ । ଅଗାଧୁବାବୁ ସେଇଠି ଆସ୍ଥାନ ଜମେଇଲେ । ଦିନେ ତନ୍ମୟବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—ଆପଣ ମନ କଷ୍ଟ କରିବେ ନାହିଁ, ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି । ଆପଣ ମୋ ପାଇଁ ବହୁତ କଷ୍ଟ କଲେଣି । ଆଉ କଷ୍ଟ ଦେବି ନାହିଁ । ଏଣିକି କେଶବ ମୋ ପାଇଁ ଏକାଠ ରାନ୍ଧିବ, ଆଉ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏକାଠ ଖାଇବା । କ'ଣ କହୁଛ କେଶବ ? ତମେ ଆଉ ମୁଁ—ଧୋବା ଆଉ ଭଣ୍ଡାରି । କେମିତି ଯୋଡ଼ି ?

ହିନ୍ଦି ଚୀନ୍ ଭାଇ ଭାଇ
ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରି ଭାଇ ଭାଇ ।

ସମସ୍ତେ ନୀରବ ହେଲେ ।

॥ ଅଠର ॥

ଅଗାଧିବାବୁ ଏବେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବୁଝିପାରଲେ କାହିଁକି ଏ ସ୍କୁଲରେ ଏତେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା, କାହିଁକି ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏତେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୋଇପଡ଼ିଛନ୍ତି । ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ତ ମାତ୍ର ଆକ୍ଟିଂ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଆଗରୁ ଯିଏ ପ୍ରକୃତ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ଅତି ସରଳିଆ ଲୋକ, ଅତି ଭଲଲୋକ, ତେଣୁ ଅତି ଅପଦାର୍ଥ ଲୋକ, ଆଉ ସେକ୍ରେଟେରୀ, ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ତ ସରଳତାର, ନିଷ୍ପୃହତାର ଅବତାର । ସେମାନେ କର୍ମୀ । ଜୀବନ ଦେବେ; କିନ୍ତୁ ଜୀବନକୁ କେମିତି ଅନ୍ୟ ପାଖରୁ ବଞ୍ଚେଇବେ, ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଉ ଏଇ ସୁଯୋଗ ନେଇ କେତେ ଜଣ ଅତି ସିଆଣା ଲୋକ ତତ୍ପର ହେଲେ । ଉପରେ ଧରାଧରି କରି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ବଦଳି କରିଦେଲେ, ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ, ଇନ୍‌ସ-ପେକ୍ଟର ଅଫିସରେ, ଡି.ପି.ଆଇ ଅଫିସରେ ଟଙ୍କା ଢାଳିଦେଲେ, ଆଉ ଏଣେ ହୋଇଗଲେ ସର୍ବେସର୍ବା । ସମଗ୍ର ସ୍କୁଲକୁ ମାଡ଼ି ବସିଲେ ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ ଭଳି । ଏଥିରୁ ସ୍କୁଲ ମୁକୁଳିବ କେମିତି ?

ତନ୍ମୟ ବାବୁ କହିଲେ—ସାର୍, ଯଦି କ୍ଷମା କରିବେ, ଆମ ସ୍କୁଲ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଆର ବର୍ଷ ଲେଖିଥିଲି, ପଢ଼ିବି ?

ସାର୍ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲେ—ଆପଣ କବିତା ବି ଲେଖନ୍ତି ?

—ନାହିଁ ସାର୍, ଯେମିତି ଟ୍ରେନ୍‌ଫ୍ରେନ୍, ବହିଫହି, ଟେବଲ୍ ଫେବଲ୍ କହନ୍ତି, ସେମିତି ଆପଣ ସ୍ୟାରୁ ଫବିତା କହିପାରନ୍ତି ।

ଆଚ୍ଛା, ଆଚ୍ଛା, ପଢ଼ନ୍ତୁ ।

—ସାର୍, ଗଲା ବର୍ଷ ଅଡ଼ିଟ୍ ଆସିଥିଲା । ସେତିକିବେଳେ ଲେଖିଥିଲି—

ଆମ ଇସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଲାଗିଛି ଅଡ଼ିଟ୍ ପାଲି,
ଆମ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଟା ନିହାତି ବହଲି,
ତା' ସାଙ୍ଗକୁ କିରାଣିଟା କାଲି,
ପିଅନ ପୁଣି କପଟ ଓଲି,
ଆଉ ଆମ ସେକ୍ରେଟେରୀ ପୂରାପୂରି ଖୋଲି,
ଆମ ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ସବୁବେଳେ ବମ୍ ବମ୍ ଭୋଲା,
ଏ ଅଲେଖ ବାବୁଟା ଅଡ଼ିଟରର ପଛ ପେଲି,
ଅରୁଣ ତ ସବ୍‌ସେ ଚୁପ୍ ଭଲି,

ଅଜସ୍ର ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ସେକ୍‌ଚଲା
ସିଅନ କେଶବଟା ପୁଣି ଚେଲା,
ଆଉ ଏ ଯୋଉ ଅଡ଼୍‌ଟର, ଇଏ ଟାଉଟରଙ୍କ ଚେଲା !
ଆମ ଷ୍ଟାଫ୍‌ଙ୍କ ଗୁଣ କ'ଣ କହିବି ଭଲା,
ଆମ ରାଧିକା ଗୁଚ୍ଛା ଫୁଲ
କାମ ପଡ଼ିଲେ ଲୋଭ ଖାଲି
ଡରମର ମଲା,
ଛୁଟି ହଉ ନ ହଉଣୁ ପଣ୍ଡିତ ଘରକୁ ଦଉଡ଼ିଲା,
କଥା କଥାକେ ଆମ କାନ୍ତ କହିବ
କାହିଁକି ଲଗିଛୁ ଏ ଝମେଲା ?
ଗୋପେଇଆ କୁନା ଗେହ୍ଲା
ଗୋପେଇ ଭଲ ହଉ ମନ୍ଦ ହଉ ହସିଦେଲା,
ତଅଣରେ ଯେତେ ଦିଅ ତେଲ ମସଲା,
ଅଡ଼୍‌ଟର ମନକୁ କିଛି ନ ଗଲା,
ପାନ ପଛରେ ସିଗାରେଟ, ତା' ପଛକୁ ପୁଣି ସିଗାରେଟ୍,
ଦିନକୁ ଛ' ଟଙ୍କା ଗୁରେଣା ଧୂଆଁରେ ଉଡ଼େଇଲା,
ରହିରହି କହୁଛି—ଅଡ଼୍‌ଟର ପାଇଁ ପାଁଶହ ଟଙ୍କା
ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉ, କ'ଣ ହେଲା ?
ଯଦି ଅଡ଼ିଟ୍ ଅଫିସରେ ଗୁରେଣା ପାଇଁ
ବଦ୍‌ନାମ୍ ହେଲା ?
ତମେ ଏଥିରେ କୋଉପଟ କରିବ ମୁକାବିଲା ?
ରେଡ଼ିଓରୁ ଗୀତ ବାଜେ—ଭେଲାରେ ଭେଲା
ଯେବେ ଅଡ଼ିଟ୍ ହେଲା
ତୋ'ର ବୁଡ଼ିଲା ଭେଲା,
ଯାହାକୁ ଯେମିତି ସଜରେ ଭଲା
ସିଏ ଯୋଉ ଖଂଜେ ମାରିଲେ ହେଲା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିହସି ଗଡ଼ିଗଲେ । କହିଲେ—ବାଃ, ଏ ତ କବିତା ନୁହେଁ, ଏ ତ ଘିଅମତ ଗୋଟାଏ କବିରାଜି ପାଚନ, ନଇଲେ ହଲୁଆ ପାଷାଣ । ଅଡ଼ିଟ୍‌ରେ ତ ଅନେକ କଥା ଧରାପଡ଼େ, ଅନେକ କଥା ଧରାପଡ଼ିବ, ଆପଣ ଭଲକଥା ମନେ ପକେଇ ଦେଲେ । ଏ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର କେତେ ଦିନ ହେଲା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଛନ୍ତି ?

ତନ୍ମୟବାବୁ ଡରିଗଲେ—କାହିଁକି ସାର୍ ? ପ୍ରାୟ ନଅ ମାସ ହେବ ।

ଏ ନଅ ମାସ ଆକାଉଣ୍ଟ୍ ଅଡ଼ିଟ୍ ହବ ତ ? ଆଗ ମୁଁ ଟିକିଏ ମୋ ଆଖି ପକେଇ ଦିଏ । ଦେଖେ କେତେ ଟଙ୍କା ଆସିଛି, କେତେ ଉଡ଼ିଛି, କେତେ ବୁଡ଼ିଛି, କେତେ ଦିଆ ହେଇଛି, କେତେ ନିଆ ହେଇଛି, କେତେ ପିଆ ହେଇଛି, କେତେ କୋଉଠି ଶୁଆ ହେଇଛି—ମୁଁ ସବୁ ଜାଣି ପାରିବି ଯେ । ମୁଁ ତ ଅଳ୍ପବାବୁ ନୁହେଁ । ମୁଁ ଏଇ ମାଟିର ଜୀବ । ମୋର ଶାଗୁଣାର ଆଖି । କୁକୁରର ଅହଙ୍କାର । ମୁଁ କାହାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନାହିଁ ।

ତନ୍ମୟ ବାବୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ । ସେ କ'ଣ କହିଲେ ? ଆଉ ଫଳ କ'ଣ ହେଲା ? ଆଜି ଖୋଳି ଖୋଳି ମହାଦେବ ବାହାରିଲେ ! ହଉ, ସେଥିରେ ଯଦି ସ୍କୁଲର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ, ତା'ହେଲେ ତ ସବୁ ମଙ୍ଗଳ ।

॥ ଉଣେଇଶ ॥

ତା'ପର ଦିନ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କରଣିବାବୁଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—ଗଲା ନଅ ମାସ ଭିତରେ କେତେ ଟଙ୍କା ସରକାରରୁ ଆସିଛି, କେତେ ଟଙ୍କା କୋଉ ବାବଦରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଇଛି, ଆଉ କେତେ ଟଙ୍କା ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଅଛି, ତା'ର ଗୋଟିଏ ଟିକିନିଖି ହିସାବ ମୋ ଆଗରେ ପେଶ୍ କରନ୍ତୁ । ତା' ଛଡ଼ା ଗଲା ବର୍ଷର ଅଡ଼ିଟ୍ ରିପୋର୍ଟ, ଆମ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍, ପାଶ୍ ବୁକ୍, ଭାଉଚର ଗାର୍ଡ଼ ଫାଇଲ, ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରୋଲ, ଗ୍ରାଣ୍ଟସ୍ ରେଜିଷ୍ଟର, ଆଉ ତା'ଛଡ଼ା ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ଥିବା ନ୍ୟାସନାଲ୍ ସେଭିଙ୍ଗ୍‌ସ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ବା ବ୍ୟାଙ୍କର ଟର୍ମ ଡ଼ିପୋଜିଟ ରସିଦ୍ ଯାହା ଅଛି—ସବୁ ମୋ ଆଗରେ ଦାଖଲ କରନ୍ତୁ । ମାସେ ହେଲା ମୁଁ ଯୋଗ ଦେଲିଣି । ମୋର ଏ ସବୁ ବହୁତ ଆଗରୁ ଦେଖିବା ଉଚିତ୍ ଥିଲା ।

କରଣିବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ସାର୍, ଆପଣ ବାଧ୍ୟବାଧକ ଭାବେ ଚାର୍ଜ ନେଇଥିଲେ, ଏସବୁ ତ ଆପଣଙ୍କ ଆଗରେ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ପେଶ୍ ହେଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଚାର୍ଜ ନେଲେ କୋଉଠି ? ଆପଣଙ୍କୁ ଚାର୍ଜ ଦେଲା କିଏ ? ଏ ସବୁରୁ କିଛି ଜିନା ମୋ ପାଖରେ ଅଛି, କିନ୍ତୁ କ୍ୟାସ୍‌ବୁକ୍, ପାଶ୍‌ବୁକ୍, ଭାଉଚର, ଏନ୍.ଏସ୍.ସି., ଟି.ଡି ଆଉ ଆଉ important records ସବୁ ତ ଗଡ଼୍‌ରେଜ୍ ଆଲ୍‌ମାରିରେ । ଆଉ ଆଲ୍‌ମାରି ଚାବି ତ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ହାତରେ ।

ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଏ ସବୁ କିଛି ନାହିଁ ?

ନାହିଁ ସାର୍, ବିଲ୍‌କୁଲ୍ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଲୁଚେଇବି ?

ଠିକ୍ ଅଛି । ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍‌ସ୍ ରେଜିଷ୍ଟର, ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରୋଲ୍ ଆଣନ୍ତୁ । ଗଲ ବର୍ଷର ଅଡ଼ିଟ୍ ରିପୋର୍ଟ ବି ।

କଣାକରବାବୁ ସବୁ ଆଣି ପହଞ୍ଚେଇଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରେଜିଷ୍ଟର ଦେଖିଲେ । ପ୍ରାୟ ଛ'ମାସ ହେଲା କାହାର ଦସ୍ତଖତ ନାହିଁ ।

—କ'ଣ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନେ ଛ' ମାସ ହେଲା ଦରମା ପାଇ ନାହାଁନ୍ତି ?

ହଁ ସାର୍, ପାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଅଫିସ୍ କପି ବିଲ୍‌ରେ ସେମାନଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ଅଛି, ଏଥିରେ ଚଢ଼ି ନାହିଁ ।

—ଅଡ଼ିଟ୍ ଆସିଲେ ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରୋଲ୍ ଦେଖିବ ନା ବିଲ୍ ଅଫିସ କପି ଦେଖିବ ?

କିରାଣିବାବୁ ଚୁପ୍ ରହିଲେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ—କ୍ୟାସ୍‌ବୁକ୍ ପ୍ରତି ମାସରେ ପୋଷ୍ଟିଂ ହେଉଛି ତ ? କ୍ୟାସ୍‌ବୁକ୍ ସାଙ୍ଗରେ ତ ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରୋଲ୍ ଲାଗନ୍ତା ?

ହଁ ସାର, ଲାଗନ୍ତା ଯେ, କିନ୍ତୁ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ କ'ଣ ପୋଷ୍ଟିଂ ହେଲଣି ।

କେତେ ମାସ ହେଲା ହେଇ ନାହିଁ ?

ପ୍ରାୟ ନଅ ମାସ ହେଲା ।

ନ-ଅ ମା-ସ ହେଲା—?? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସ୍ତବ୍‌ଧ ହୋଇ ରହିଗଲେ—କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ?

ସେ ସାର କହିଲେ—ଥାଉ, ଏକାବେଳକେ କରିବା । ମୁଁ ଭାଉଚର ଯୋଗାଡ଼ କରେ ।

ଭାଉଚର ଯୋ-ଗା-ଡ଼ ?? ଭାଉଚର ଯୋଗାଡ଼ ହେବ କ'ଣ ? ଭାଉଚର କ'ଣ କାମ ହେବା ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କ ହାତକୁ ଆସୁ ନାହିଁ ?

ନାଇଁ ସାର୍, କାମ ଆଉ ହେଲା କୋଉଠି ?

କିନ୍ତୁ କାମ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଆସିଛି ? କେତେ ଟଙ୍କା ? କୋଉ ମାସରେ ? କ୍ୟାସ୍‌ବୁକ୍‌ରେ ନେଇଛନ୍ତି ? ପାଶ୍ ବୁକ୍‌ରେ ଜମା ଦେଇଛନ୍ତି ? ଦେଖି ଦେଖି, ଆପଣଙ୍କ ଗ୍ରାଣ୍ଟସ୍ ରେଜିଷ୍ଟର ଦେଖି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଫଟ୍‌କିନା ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍‌ସ ରେଜିଷ୍ଟର ଟାଣିଆଣି ଖୋଲିଦେଲେ—ଆଠ ମାସ ତଳେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସରୁ ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ମିଳିଛି ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ।

ଏ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ହେଇ ନାହିଁ ?

ନା ।

ଆରମ୍ଭ ହେଇ ନାହିଁ ?

ନା ।

କେଉଁଠି ହେବ ? ସାଇଟ୍ ସିଲେକ୍‌ସନ୍ ହେଇଛି ?

ନା ।

ଏ ଟଙ୍କା ଆସିବା ଯାଏ ଆମ ପାଶ୍ ବହିରେ ଜମା ହେଇଛି ନା ?

ମୁଁ କହିପାରିବ ନାହିଁ ସାର୍ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଣିଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଜମା ଦେଇଥିବେ । ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ—ଜାଣି ନାହିଁ, ଜାଣି ନାହିଁ, ଜାଣି ନାହିଁ । କିଛି ଆପଣ ଜାଣି ନାହାଁନ୍ତି ? ଆପଣ ସରକାରରୁ ଦରମା ପାଉଛନ୍ତି ?। ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଭିଜିଲାନ୍ସରେ ଦେବି, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଆରେଷ୍ଟ କରିବି । ଆପଣ ଜାଣି ନାହାଁନ୍ତି କହି ଖସି ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ । ଟଙ୍କା ଆଣିଲା ବେଳେ ଆପଣ ଥିବେ, ଟଙ୍କା ଗଣିଲା ବେଳେ ଆପଣ ଥିବେ, ଟଙ୍କା ଆପଣ ଆଣି ଆମ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ୍‌ରେ ଜମା ଦେଇଥିବେ । ଆପଣ ଜାଣି ନାହାଁନ୍ତି କେମିତି ?

କଗିଣିବାବୁ ଡରି ଡରି କହିଲେ—ସାର୍, ମୁଁ କେତେବେଳେ ନ ଥିଲି । ସେ ବାଲଟର ମୁହଁ ବି ମୁଁ ଦେଖି ନାହିଁ, ଟଙ୍କା ଗଣିବା ତ ଦୂରର କଥା ।

ତା'ହେଲେ ନାରାୟଣ ବାବୁ ଏକା ଏକା ଟଙ୍କା ଆଣିଲେ ?

ନା ସାର୍, ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ଭାଙ୍ଗିଯିବା ପରେ ସେକ୍ରେଟାରୀ, ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ତ ଚାଲିଗଲେ । ଏବେ ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ରୁ ଟଙ୍କା ଆଣିବା, ରଖିବା ଭାର ନାରାୟଣ ବାବୁ, ମାନସ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଦିଆଗଲା । ସେଇମାନଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ଟଙ୍କା ଆସେ, ଟଙ୍କା ରଖାଯାଏ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଆଉ ମତେ ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌କୁ ନଅନ୍ତି କାହିଁକି ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିପାରିଲେ । ସବୁ କଥା ଜଳ ଜଳ ହେଇ ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ନାଚିଗଲା । ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ହୁଏତ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌କୁ ଆସି ନାହିଁ, ପାଶ୍ ବୁକ୍‌କୁ ଆସି ନାହିଁ । ହୁଏତ ବାଏଁ ବାଏଁ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଗଲା । ଭିତରେ ଯୋ—ଗା—ଡ଼ ଚାଲିଛି । ଗୋଟାଏ କ'ଣ ଗେଦରଗେଞ୍ଜା କରି କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଖେଇ ଦେଲେ ହେଲା । ଇଉଟିଲିଇଜେସନ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଇଦେଲେ ହେଲା । ଆଉ ଘର ତ ଏତେ ଅଛି । ଅନ୍ତୁ ବାବୁଙ୍କ ଦୟାରୁ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଟଙ୍କାରେ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଘର ହେଇଛି । କୋଉ ଗୋଟାଏ ଘରକୁ ଦେଖେଇଦେଲେ କ'ଣ ହବ ନାହିଁ ? କିଏ ଦେଖୁଛି ? କିଛି ମାଲ୍ ନେବେ ତ ? ନଅନ୍ତୁ । କି ମାଲ୍ ନେବେ ?—ଟଙ୍କା, ମଦ, ମା······ ??

ପୁଣି ବୀରନରସିଂହପୁର ଶୀତଳ ଷଷ୍ଠୀର ଗୋଟାଏ ହାବେଲି ଝୁଲି ଯେମିତି ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ ଆଖିରେ ଗୁଁ କନା ପଶିଗଲା । ସେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ —ଉନ୍ମସ୍ତବାବୁ, ଆମେ କୋଉଠି ? ସ୍ୱର୍ଗରେ ନା ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ନା ପାତାଳରେ ??

॥ କୋଡ଼ିଏ ॥

ସବୁ କଥା ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କାନକୁ ଗଲା, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ କାନକୁ ଗଲା । ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ରରେ ଯେମିତି ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା । ଏ ବଦ୍‌ମାସ୍‌କୁ ତୁରନ୍ତ ଏଠୁ ବିଦା ନ କଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ଅଛି ? ଏ ନିଶ୍ଚେ ଆମକୁ ଭିଜିଲାନ୍‌ସରେ ଦେଇ-ଦେବ, ଜେଲ୍ ବି ଦେଇଦେବ । ଏ ତ ଗୋଟିଏ, ଆହୁରି ତ କେତେ ଗଲ୍‌ତି ବାହାରିବ । ହରିଜନ ପିଲାଙ୍କ ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡ୍ ଅଛି, ବଣିଆ ପିଲାଙ୍କ ଷ୍ଟାଇପେଣ୍ଡ୍ ଅଛି, ଲାଇବ୍ରେରୀ ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ ଅଛି, ଫର୍ଣ୍ଣିଚର ଗ୍ରାଣ୍ଟ ଅଛି, କଣ୍ଟିଜେନ୍‌ସିଜ୍ ଅଛି, ପୁଣି ବଡ଼ କଥା—ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷା ବେଳେ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥେ ଆଦାୟ କରା-ଯାଉଥିବା ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଆକାଉଣ୍ଟ୍ ଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ଧରାପଡ଼ିଲେ ଆଉ ଜୀବନ ରହିବ ତ ?

ମାନସ କହିଲା—ଭୁଲ୍ ହେଇଗଲା । ଶଳାଟାକୁ ସେଇ ଦିନ ଶେଷ କରି ଦେବା ଉଚିତ ଥିଲା ।

ମୂଳୁ ମାଇଲେ ହିବ ସରି
ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କମ୍ପା କଳି ?

ଗୋଟାଏ ପାହାରରେ ଶଳା ଛତୁ ହେଇଯାଇଥାନ୍ତା ।

ନାରାୟଣ କହିଲେ; ନା ସେକଥା ଛାଡ଼ । ଜୀବନ ନେଲେ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ, ମନେ ରଖିଥା । ବରଂ ସେ ଫନ୍ଦା ଛାଡ଼ି ତାକୁ କୌଶଳରେ ଏଠୁ ବିଦା କରି ଦେଲେ ରକ୍ଷା । କାଲି ଜୀବନ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯାଉ । ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ନେଇଯାଉ । ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ହଉ, ଅଫିସରଙ୍କୁ ହଉ, କିରାଣିକି ହଉ, ଯାହାକୁ ହେଲେ ଦେଇ ଏ କାମ ଫଇସଲା କରୁ । ଯମର କାଳ ଫାଶ ଯେମିତି ହଠାତ୍ ଆସି ବେକରେ ଲାଗେ, ଆଉ ସେଥିରୁ ଉବୁରିବାକୁ ବେକ ଏପାଖ ସେପାଖ କରି ହୁଏନା, ଅର୍ଡ଼ରଟା ଯେମିତି ସେମିତି ଆସିବ ଶଳାକୁ ହଲ୍‌ଚଲ୍ ହେବାକୁ ବାଟ ନ ଥିବ, ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ଏ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ିବ । ଆଉ ଯଦି ନ ଯାଏ, ଏମ୍ ଏଲ୍. ଏ.କୁ କହି, ଆମେ ତାକୁ ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ନେଇ, ଘୋଷାଡ଼ି ଘୋଷାଡ଼ି ନେଇ ପଟାମୁଣ୍ଡେଇରେ ବସ୍ ଚଢ଼େଇଦବୁ—ଏମ୍. ଏଲ୍ ଏ. ଗୋଟାଏ ଦିନ ଖାଲି ପୋଲିସ୍ କୁ ଆଖି ମାରୁ, ସେମାନେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ରହନ୍ତୁ ଥାନାରେ, ଏ ବିଷୟରେ ମୁଣ୍ଡ ପୂରାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆମେ ଶଳାର ପିତ୍ତ ନିକାଲି ଦେବୁ ଏକା ଦିନେ ।

ସେଇଆ ହେଲା । ତିନି ଶହ ଲୋକ ଦସ୍ତଖତ କରିଥିବା ସେଇ ଦରଖାସ୍ତ ନେଇ, ନଗଦ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ନେଇ ଜୀବନ ପରିଜା ସେଇଦିନ କାର୍‌ରେ

ଗଲା ଭୁବନେଶ୍ୱର । ଯଦି ବା ସ୍କୁଲରେ ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତଟିଏ ଦେଲା ପେଟରେ ଭୀଷଣ କଲକ୍, ସେ ଘରୁ ଉଠି ପାରୁ ନାହିଁ, ଛଟ୍ ଛଟ୍ ହଉଛୁ କଟା କୁକୁଡ଼ା ଭଳିଆ ।

ଏ ଖବର ତ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କାନକୁ ଗଲା । ଡରିବା ତ ତାଙ୍କ ଜାତକରେ ନାହିଁ । ସେ ବଦଲିକୁ ଡରନ୍ତି ନାହିଁ, କି ମରଣକୁ ଡରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ହେଲେ ଦିନେ ତ ନିଶ୍ଚେ ମରିବ । ଡର କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ବୃଥାରେ ମରିଯିବେ ? ଲଢ଼େଇ ନ କରି ? ନା, ସେ ଲଢ଼େଇ କରିବେ । ସେ ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିରୋଧ ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ । 'ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିରୋଧ ନ କରିବା ହିଁ ଅନ୍ୟାୟ' ଗାନ୍ଧୀ କହିଛନ୍ତି । ସେ ଏତେ ବଡ଼ ଗାନ୍ଧୀବାଦୀ ହୋଇ ସେଥିରୁ ହଟିବେ ?

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଖାଲି ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ—ଗୋଟିଏ ବାଧା—ଭୟଙ୍କର ବାଧା—ମାନସ ରଞ୍ଜନ । ମାନସକୁ ସେ ଆଦୌ ଡରନ୍ତି ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ମାନସ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ଏକ ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା—ଅନନ୍ତ ସ୍ନେହର ଉତ୍ସ । ସ୍ନେହ ଆଉ କୋଉଥି ପାଇଁ ନୁହେଁ, ମାନସର କିଛି ଭଲ ଗୁଣ ଅଛି ବୋଲି ନୁହେଁ, ଖାଲି ମାନସ ଭାଗବତର ପୁଅ !—ଭାଗବତର ପୁଅ ! ଭାଗବତ ତାଙ୍କର କେତେ ପ୍ରିୟ—ପ୍ରିୟତମ । ଭାଗବତ ପୁଅର ସେ ଶତ୍ରୁ ହେବେ ? ଭାଗବତ ପୁଅକୁ ସେ ରକ୍ତାକ୍ତ କରିଦେବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ?

ଯାହା କେହି କଳ୍ପନା କରିବେ ନାହିଁ, ଯାହା କେହି ସ୍ୱପ୍ନରେ ବି ଭାବିବେ ନାହିଁ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦିନେ ସେଇଆ କଲେ । କାହାକୁ କିଛି ନ କହି, କାହାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନ ନେଇ ଦିନେ ବଡ଼ି ସକାଳୁ ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ମାନସ ଘରେ—ଡକ୍ଟର ମାନସ ରଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ପଥର ପିଣ୍ଡା ତଳେ, ଦୋମହଲା କୋଠା ତଳେ ଅଗାଧୁ ଭଣ୍ଡାର !!!

ମାନସ ଏକଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ? ମାନସ ଏ କଥା ଚିନ୍ତା କରିପାରିବ ? ମାତ୍ର ଦି'ଦିନ ତଳେ ମାନସ କହୁଥିଲା—ଗୋଟାଏ ପାହାରରେ ଶଳାର ମୁଣ୍ଡ ଛତୁ କରିଦେଇଥାଆନ୍ତି ।

ଆଜି ସେଇ 'ଶଳା' ବଡ଼ ଲୋକର ପିଣ୍ଡା ତଳେ—ଏକା—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକା ! ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜ ଖଣ୍ଡିଏ ବି ନାହିଁ । କହିଲେ—ଆସ—ଆସ ମାନସ, ମାରିବ ପରା ? ମୁଣ୍ଡରେ ହେଲ୍‌ମେଟ୍ ନାହିଁ, ଠେକା ନାହିଁ, ଗାମୁଛା ଖଣ୍ଡିଏ ବି ନାହିଁ । ଚନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡ । ମାର, ମାର ।

ନା, ମାନସ ନାଥୁରାମ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ମାନସ ଭିତରେ ବି ଦେବତା ଅଛନ୍ତି । ଯେତେହେଲେ ଭାଗବତର ପୁଅ ନା । ବାପ ନାହିଁ ପୁଅ ଭିତରେ ??

ମାନସ କହିଲା—ଆସନ୍ତୁ । ···କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତିରେ କହିଲା—ରୁକ୍ଷ ଗଳାରେ—ଆପଣ କାହିଁକି ଆସିଲେ ? ଗୋଇଠା ମାରି ତ ତଡ଼ି ଦେଲେ, ପୁଣି କାହିଁକି ?

ଅଗାଧୁ ମାନସର ହାତ ଧରି, ତା' ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଆଉଁସି କହିଲେ—ମୁଁ ତଡ଼ି ଦେଲି ବାପା ? ମୋ ଭିତରେ ତମ ପାଇଁ କି ଅଥଳ ସମୁଦ୍ର ତମେ କ'ଣ ଜାଣିଛ ? ତମେ ତ ମତେ ଦେଖିଲା ମାତ୍ରେ ଘୃଣା କଲ ।

ମାନସର ହାତ ଧରି ପାହାଚ ଉପରେ ପାହାଚ ଚଢ଼ି ଅଗାଧୁ ସେତେବେଳକୁ ପିଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠିଥିଲେ । ଏତେ ସକାଳୁ କିଏ ଆସିଲା ବୋଲି ମାନସର ମା', ମାନସର ଭଉଣୀ ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ ଘର ଭିତରୁ । ଅଗାଧୁ କହିଲେ—ତମ ମା' ? ହାତ ଯୋଡ଼ି ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କଲେ ଅଗାଧୁ···, ଆଉ ଏ ତମ ଭଉଣୀ ? ଅନୀତା ? ଏମ୍ ଏ. ପଢ଼ୁଛି ନା ?

ସେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ—ଆପଣ ଆମକୁ ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି ?

ଆରେ ଭାଗବତର ସ୍ତ୍ରୀ, ଭାଗବତର ଝିଅ—ମୁଁ ଚିହ୍ନିବି ନାହିଁ । ଭାଗବତର ପୁଅ, ଝିଅ ମୋର କେତେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ, କେତେ ପ୍ରାଣର, ମୁଁ କହିପାରିବି ? ଆଖି ଲୁହରେ ଜୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ କରି ରଖିଥାଏ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ।

ଝିଅଟି କହିଲା—ଆପଣ ତାହେଲେ ମୋ ବାପାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି ? କ'ଣ, ଏକାଠି ପଢ଼ୁଥିଲେ ।

ଆରେ ନା, ନା, କୋଉଠି ସିଏ, କୋଉଠି ମୁଁ ? ମୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଟ ଜାତ, ଶ୍ରେଷ୍ଟ କୁଳ । ତା' ସାଙ୍ଗରେ ସାଙ୍ଗ ହେବ କେମିତି ? ଏମିତି ଚିହ୍ନା ଜଣା, ଏବେ ଭାଗବତ ଆମେରିକାରେ ଅଛି ନା ? ବଡ଼ ପୁଅ ପାଖରେ ?

ମାନସ ରଞ୍ଜନ ଚିତ୍କାର ହେଇ ଉଠିଲେ—ଏ ସବୁ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଆପଣ ତାହେଲେ ଗୁପ୍ତଚର ଭାବରେ ଆସିଛନ୍ତି ? କ'ଣ ମତେ ତ ରସାତଳରେ କଚାଡ଼ି ଦେଲେ, ଆଉ ମୋ ମା', ଭଉଣୀ, ବାପାଙ୍କୁ ବି······

ନାଇଁ ବାପା ନାଇଁ, ମତେ ଭୁଲ୍ ବୁଝ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦ୍ୱାହି ଦେଇ କହୁଛି, କେବେ ତମର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା ବି କରି ନାହିଁ । କାମରେ କରିବା ତ ଦୂରର କଥା । ମୋ ନିଜ ଝିଅର, ନିଜ ପୁଅର ଗଣ୍ଠିରେ କ'ଣ ମୁଁ ଖୁର ଦେଇପାରେ ? ଆଉ ତମେ ଦି'ଜଣ କ'ଣ ମୋ ନିଜ ପୁଅ ନୁହେଁ, ଝିଅ ନୁହେଁ ?

କଥାଟା କେମିତି ଭାରି ଅକଳିଆ ଅକଳିଆ ଲାଗିଲା ମାନସର ମା'ଙ୍କୁ । ଏତେ ସ୍ନେହୀ ଲୋକ, ଏତେ ଆପଣାର ଲୋକ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ, କେବେ ତ ଇଏ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କଥା କହୁ ନ ଥିଲେ । ମାନସ କହୁଥିଲା—ଇଏ ଭଣ୍ଡାରି ବୋଲି । ଆମର ତ କେବେ

କେହି ଭଣ୍ଡାର ବନ୍ଧୁ ନ ଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଇଁଷ ବଂଧୁ ବି ଭଣ୍ଡାର ନାହାନ୍ତି । ଏ ଏମିତି କହୁଛନ୍ତି ? କେମିତି ? ମୋ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ଏତେ କୋଟିନିଧି !

ମାନସ ପୁଣି ଚଢ଼ା ଗଳାରେ କହିଲେ—ଥାଉ, ଥାଉ, ସେ କାନ୍ଦିର କାନ୍ଦଣା ମୁଁ ବହୁତ ଦେଖିଛି । ଆମକୁ ତେଣେ ଫାଶୀରେ ଚଢ଼େଇବାକୁ ବସିଲେଣି, ଏଣେ ବାହାରିଲା ସୋଗ ? ଆଖି ଲୁହ ? ଚମତ୍କାର ଅଭିନେତା ଆପଣ,' କେତେ ଚମତ୍କାର ଅଭିନୟ କରିପାରନ୍ତି !

ଅଗାଧୁବାବୁ ଲୁହ ଛଳଛଳ ଆଖିରେ କହିଲେ - ବାପା, ଅଭିନୟ ଶବ୍ଦକୁ ମୁଁ ଘୃଣା କରେ । ମୁଁ ଯାହା, ସେଇଆ ଦେଖେଇବାକୁ ଚାହେଁ । ଟିକିଏ ବି ପୁଟ ଦିଏ ନାହିଁ ମୁଁ କୋଉଠି, କାରଣ ଅଭିନୟ ମାନେ ହିଁ ଠକିବା । ଆଉ ମୁଁ ଜାଣେ, ମୁଁ କେତେ ଲୋକଙ୍କୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଠକିଦେବି । ସବୁଲୋକଙ୍କୁ କେତେଦିନ ପାଇଁ ଠକିଦେବି; କିନ୍ତୁ ସବୁଲୋକଙ୍କୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଠକିଦେଇ ପାରିବି ? ଆଉ ଠକି ଦେଇପାରିବି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ? ବିଶ୍ୱପିତାଙ୍କୁ ? ତେଣୁ ଠକିବା ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ ବାପା । ମୋର ତ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ସେଇ ପୁଅ ରାଣ ପକେଇ କହୁଛି—ମୋ ପୁଅ ଆଉ ତମ ଭିତରେ ମୁଁ ଜମ୍ମା ତଫାତ୍ତ ଦେଖେ ନାହିଁ ।

...ଆସ, ତମକୁ କେବେ ମୁଁ ଫାଶୀ ଖୁଣ୍ଟରେ ଚଢ଼େଇବି ନାହିଁ । ମୁଁ ନିଜେ ଫାଶୀ ଖୁଣ୍ଟରେ ଚଢ଼ିବି ପଛେ, ତମକୁ ମୁକ୍ତ କରିବି, ନିର୍ମଳ କରିବି, ସୁନ୍ଦର କରିବି, ପବିତ୍ର କରିବି । ଆସ, ଆସ ବାପା, ମୋ କୋଳକୁ ଆସ । ତମେ ନିର୍ବାହ, ନିଷ୍ପାପ ଦେବଶିଶୁ । ଦାନବ ସାଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ତମେ ମଳିନ ହୋଇଯାଇଛ, ପଙ୍କିଲ ହୋଇ-ଯାଇଛ । ଆସ, ମୁଁ ତମକୁ ପୁଣି ଧୋଇଧାଇ, ମାଜିମୁଜି ଚକ୍‌ଚକ୍ ସୁନା କରିଦେବି—ପବିତ୍ର ପୂଜାଫୁଲ କରିଦେବି । ଆସ, ଆସ ।

ମାନସ କହିଲେ—ବାଶ୍, ବାଶ୍, ମୁଁ ବୁଝିଲି, ବୁଝିଗଲି । ଆପଣ ଆମ ଦଳକୁ ଫଟେଇବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରର କୂଟନୀତି—Divide and Rule policy—ଖେଳୁଛନ୍ତି । ଜଣକୁ ଧରି, ତାକୁ ଲୋଭ ଦେଖେଇ, ତା ଠଉଁ କଥା ନେଇ ଆଉ ଦଶଟାର ତଣ୍ଟି କାଟିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି—ଏଇତ ? ଏଇତ ? ଯାଆନ୍ତୁ—ଯାଆନ୍ତୁ—get out from here. ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ଭଣ୍ଡ, ଶଠ, ଜୁଆଚ୍ଚୋର ମୁଁ ଦୁନିଆରେ କେଉଁଠି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଅଗାଧୁ କହିଲେ—ବେଶ୍, ହୋଇଗଲା, ମିଳିଗଲା; ମୋ ପୁଅ ରାଣ ପକେଇ କହିଥିଲି, ତା' ଫଳ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମିଳିଗଲା । ଦେଖିଲି ବାବୁ ତମେ ମତେ ଭୁଲ୍ ବୁଝିଛ । ଆଉ ଆଜି ତମ ଘରକୁ ଆସିଛି । ମତେ ଶୋଧୁଛ, କହୁଛ—get out. ମୁଁ ଯାଉଛି ବାପା, ଆଉ ଆସିବି ନାହିଁ । ଆଉ ଛୁଇଁବି ନାହିଁ ତମ ଦୁଆର ବନ୍ଧ । ଆ' ମା' ଅନ, ତତେ ଥରେ ଦେଖିଦିଏ । ତୁ ତ ମୋର କେତେ ଜନ୍ମର ତପସ୍ୟା—

କେତେ ପୁଣ୍ୟର ଫଳ । ନେ ମା', ତୋ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମିଠା ପ୍ୟାକେଟ୍ ଆଣିଥିଲି । ନେବୁ ନାହିଁ ? ବାମ ହାତକୁ ଝିଅ ନବ ନାଇଁ ଏଇ ଅମୃତ କଣିକା ?

ଅନିତା ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଚାଲି ଆସୁଥିଲା ମିଠା ନେବାକୁ । ମାନସ ଜୋର କରି ତା'କୁ ଠେଲି ଦେଇ ମିଠା ପ୍ୟାକେଟ୍ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ବାଣ୍ଡକୁ— get out, get out you bloody fool, rascal, scoundrel, you must be giving poison to us.

ଅଗାଧୁ ବାରିକଙ୍କ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟି ଧାର ଗଡ଼ିଆସିଲି ।

॥ ଏକୋଇଶ ॥

ଭୟଙ୍କର ସଙ୍କଟ ପଡ଼ିଲା ।
କରିବେ କି କରିବେ ନାହିଁ ।
ମାରିବେ କି ମାରିବେ ନାହିଁ !
To be or not to be !

ତାଡ଼କା ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ । ତାଡ଼କା ରାକ୍ଷସୀ । ତାଡ଼କା ଭୟରେ ଋଷିକୁଳ ଥରହର । ମେଦିନୀ କମ୍ପୁଛି ।

କିନ୍ତୁ ତାଡ଼କା ନାରୀ । ଆଉ ନାରୀ ଯୁଗେଯୁଗେ, କାଳେକାଳେ ଅବଧ୍ୟା !

ରାମଚନ୍ଦ୍ର କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ କରିବେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ପରଂ ବ୍ରହ୍ମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର !

ଏଣେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କହିଲେ—ମାର ରାମ ମାର । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତ ହେଲେ ଆଉ ତମେ ତାଡ଼କାକୁ ମାରି ପାରିବ ନାହିଁ । ତାଡ଼କା ଭୟଙ୍କର ହୋଇଉଠିବ । ତାଡ଼କା ତମକୁ ଗିଳିଦେବ । ମାର, ମାର, ମାର ।

ରାମଚନ୍ଦ୍ର କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ କରିବେ ! ତାଡ଼କା ଯେ ନାରୀ !!

କ'ଣ କରିବେ ଅଗାଧୁ ବାରିକ ? ସତର ବର୍ଷର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଦଣ୍ଡାମାର୍କା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ କ'ଣ କରିବେ ?

ମାନସ ପ୍ରତି ମମତା ତୁଟିଯାଇ ନାହିଁ । ମାନସ ଗୋଇଠା ମାରି ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ବି ମାନସ ଯେମିତି ତାଙ୍କ ରକ୍ତର ସନ୍ତାନ । ମାନସ ଭଗବତର ପୁଅ, ତାଙ୍କ

ପୁଅ ନୁହେଁ ? ମାନସର ସେ କ୍ଷତି କରିବେ ? ଆଉ ଏଣେ ସ୍କୁଲ ? ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଏ ଯାଏ ଚାର୍ଜ ଦେଲେ ନାହିଁ । କାଗଜପତ୍ରରେ ସେ ଏବେ ବି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ସେ ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଆଟେଷ୍ଟ୍ ନ କଲେ ଇଏ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ବା ଅଫିସରେ ବିଲ୍ ଦାଖଲ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଚେକ୍ ଭଙ୍ଗେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଚେକ୍ ଭଙ୍ଗେଇବା କ୍ଷମତା କେବଳ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ହାତରେ, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ହାତରେ, ସ୍ତ୍ରୀ'ଙ୍କ ଦସ୍ତଖତରେ ଦରମା ବିଲ୍ ଗ୍ରହଣ ବି କରିବେ ନାହିଁ କେହି । ଫଳରେ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନେ ମାସମାସ ଧରି ଦରମା ପାଇବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ କରିବେ ? ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବେ ନା ଷ୍ଟାଫ୍ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁବେ ? ପୁଅରେ ଦାୟ ନା ବାରଣ ବଢ଼େଇରେ ଦାୟ ??

ତଥାପି ମାନସ ଭଗବତର ପୁଅ !
ତାଙ୍କ ପୁଅ !
ଆଉ ତା' ଭଉଣୀ ଅନିତା
ତାଙ୍କ ଆଖିର ଆଲୋକ
ଛାତିର ଚନ୍ଦନ ।
ସେ କ'ଣ କରିବେ ?

ଏଣେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଇଯାଉଛି । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଚିତ୍କାର କରୁଛନ୍ତି—ମାର, ମାର । ଏଣେ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନେ ଦରମା ପାଉନାହାଁନ୍ତି । ଚିତ୍କାର କରୁଛନ୍ତି—କର, କର, କର ।

ତେଣେ ଜୀବନ ପରିଜା ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ । ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ବାଣ୍ଟୁଛି—ସ୍ତ୍ରୀ'ଙ୍କୁ ବଦଳି କର, କର ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କାନରେ ହାତ ଦେଲେ, ଆଖି ବୁଜି ଦେଲେ । ପୁଣି ଆଖି ଖୋଲିଲେ ।

ଧର୍ମକୁ ଚାହିଁଲେ, ବିବେକକୁ ଚାହିଁଲେ ।
ବିବେକକୁ ଚାହିଁଲେ, ଧର୍ମକୁ ଚାହିଁଲେ ।
ଶରସନ୍ଧାନ କଲେ ।
ଗୋଟିଏ ନୋଟିସ୍ ଖବର କାଗଜକୁ—

ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିଠି ରାଜ୍ୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ । ନୋଟିସରେ ଲେଖିଲେ—

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର
ଆକ୍ଟିଂ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଅମୁକ ସ୍କୁଲ ।

ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବେ ସରକାରୀ ଆଦେଶ ପାଇଗଲା । ଦେଢ଼ ମାସ ହେଲା ମୁଁ ଆସି ଏ ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଓ ଆପଣଙ୍କୁ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ଓ

ମୌଖିକ ଭାବେ ବହୁ ଅନୁରୋଧ, ଅନୁନୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଆସି ସ୍କୁଲର ଚାର୍ଯ ଦେଉନାହାଁନ୍ତି କି ଦେଢ଼ ମାସ ହେଲା ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଦରଖାସ୍ତ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଉନାହାଁନ୍ତି । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଆପଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନାହାନ୍ତି । ଚିଠି ଫେରି ଆସୁଛି । ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଷ୍ଟାଫ୍ ଯାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଅତି ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ଭାବେ ତାଙ୍କ ବିକଳ ନିବେଦନ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଖବରକାଗଜ ଜରିଆରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଏହି ନୋଟିସ୍ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି । ଏ ନୋଟିସ୍ ଖବର କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ପନ୍ଦର ଦିନ ଭିତରେ ଆପଣ ଦୟାକରି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସ୍କୁଲ ଆସି—

କ) ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଚାର୍ଯ ମତେ ବୁଝାନ୍ତୁ ।

ଖ) ସ୍କୁଲର ପାସ୍ ବୁକ୍, କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍, ଭାଉଚର, ଚେକ୍ ବହି, ନ୍ୟାସନାଲ୍ ସେଭିଙ୍ଗ୍ସ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ, ଫିକ୍ସଡ଼୍ ଡିପୋଜିଟ୍ ଆଦି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଡକୁମେଣ୍ଟ ଓ ଗଡ଼ରେଜ୍ ଆଲମାରି, ଗଡ଼ରେଜ୍ ଚାବି ଆଦି ମୋ ହାତରେ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତୁ ।

ଗ) ମୋ ଦସ୍ତଖତ ଆଟେଷ୍ଟ କରି ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌କୁ ଓ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସ୍‌କୁ ପଠାନ୍ତୁ । ନଚେତ୍ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନଙ୍କର ମାସିକ ବେତନ ବିଲ୍ ପଠାଯାଇ ପାରୁନାହିଁ ଓ ସେମାନେ କେହି ଦରମା ପାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

ଘ) ପ୍ରାୟ ଆଠ ମାସ ତଳେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରର ଅଫିସରୁ ନୂତନ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ ଆସିଥିଲା । ସେ ଟଙ୍କା ଆପଣ କେବେ ଉଠେଇଛନ୍ତି । କେବେ ତାହା ପାଶ୍ ବହିରେ ଜମା ହେଇଛି ଓ କିପରି ସେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟିତ ହେଇଛି, ତା'ର ଠିକନିଖି ବିବରଣୀ ଜଣାନ୍ତୁ । ତା ନ ହେଲେ ତା'ର ଇଉଟିଲିଇଜେସନ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦିଆହେଇପାରୁ ନାହିଁ । ଉପରୁ ଘନଘନ ଚିଠି ଆସୁଛି ।

ଙ) ଗତ ବର୍ଷର ଅଡ଼ିଟ୍ ରିପୋର୍ଟ ଆପଣଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି ବୋଲି ଅଫିସ୍‌ରୁ ଜଣା ପଡୁଛି । ସେ ମୂଳ ଅଡିଟ୍ ରିପୋର୍ଟ ଓ ତା' Compliance ରିପୋର୍ଟ ଅତି ଶୀଘ୍ର ଦାଖଲ କରନ୍ତୁ ।

ଏ ସମସ୍ତ ଯଦି ଆପଣ ପନ୍ଦର ଦିନ ଭିତରେ ଦାଖଲ ନ କରନ୍ତି ଓ ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଚାର୍ଯ ବୁଝାଇ ନ ଦିଅନ୍ତି, ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହେଇ ଏ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର, ଡି.ପି.ଆଇ, ଏଜୁକେସନ ସେକ୍ରେଟେରି ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ମହୋଦୟଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବି ଓ ତେଣିକି ପରିଣାମ ପାଇଁ ଆପଣ ଦାୟୀ ହେବେ, ମୁଁ ନୁହେଁ ।

ଅଗାଧୁ ବାରିକ
ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ—

ଉତ୍କଳର ମାନସ ରଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକ,
ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ,
ଅମୁକ ସ୍କୁଲ ।

ଘନ ଘନ ଚିଠି ସତ୍ତ୍ୱେ, ମୌଖିକ ଅନୁରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ, ହାତ ଯୋଡ଼ି, ଲୁହ ଆଖିରେ ନିବେଦନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆପଣ ସ୍କୁଲକୁ ଆସୁନାହାଁନ୍ତି । ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି ଗଲା ଦେଢ଼ ମାସ ହେଲା, ସାମାନ୍ୟ ଦରଖାସ୍ତଟିଏ ବି ନ ଦେଇ । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଆପଣ ଗ୍ରହଣ କରୁନାହାଁନ୍ତି, ଚିଠି ଫେରି ଆସୁଛି ।

ପୁରାତନ ପରିଚାଳନା ସମିତି ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓ ନୂତନ ପରିଚାଳନା ସମିତି ଗଠନ କରାଯାଇ ନ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଓ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ସ୍କୁଲର ଗଚ୍ଛିତ ଥିବା ଅର୍ଥର ଦେଣ ନେଣ କାରବାର ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ।

ସ୍କୁଲରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରୁ ଅଧିକ କାଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବା ଅଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ, କାହା ଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଦିଆହୋଇଛି ମୁଁ ଜାଣେନା । ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବି । କିନ୍ତୁ ଏବେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ଆପଣ ଉଭୟ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିବା ଯୋଗୁ ଓ ସହଯୋଗ କରୁ ନ ଥିବା ଯୋଗୁ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ବା ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରୁ ଟଙ୍କା ବାହାର କରାଯାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ସ୍କୁଲର ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ବି ତୁଲି ଯାଇ ପାରୁ ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଖବରକାଗଜ ଜରିଆରେ ଏ ନୋଟିସ୍ ଦିଆଯାଉଅଛି କି ଏ ନୋଟିସ ପ୍ରକାଶନର ପନ୍ଦର ଦିନ ଭିତରେ ଆପଣ ନିଶ୍ଚିତ୍‌ଭାବେ ଆସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତୁ । ତା' ନ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ ଦୃଢ଼ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବି ।

ଅଗାଧୁ ଦାରିକ
ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ।

ଅବଶ୍ୟ ଏ ନୋଟିସ୍ ଦୁଇଟି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସିଧାସଳଖ ଖବର କାଗଜକୁ ନ ଦେଇ, କଟକ ଯାଇଁ, ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅନୁମୋଦନ ନେଇ, ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ସହ ପଠେଇଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଏ ଭୟଙ୍କର ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖି ଡରିଗଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ଆଗରୁ ଅଗାଧୁ ବାବୁ ତିନି ଖଣ୍ଡ ଅଫିସିଆଲ୍ ଚିଠି ଓ ଖଣ୍ଡେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚିଠି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଫିସରେ ଏପରି ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେଇଯାଇଛି ଯେ

କୌଣସିଟି ଚଠି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଇନ୍‌ସ-ପେକ୍ଟର ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ପୁଛିଲେ—ଏ ଅଫିସରେ କର୍ଣ୍ଣଧାର ତାହେଲେ କିଏ ? ମୁଁ ନା ଅନ୍ୟ କେହି ?

କିନ୍ତୁ—ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପଚାରିଲେ—ଆପଣ ସ୍କୁଲ ଭିତରେ ଆସି ମତେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଦେଖା କଲେ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଦେଢ ମାସ ବସିଗଲେ ?

ଅଗାଧୁବାବୁ କହିଲେ—ନା ସାର୍‌, ମୁଁ ଦୁଇ ଥର ଆସିଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ-ବଶତଃ ଆପଣ ସେତେବେଳେ ଟୁର୍‌ରେ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରିଛି ।

—ଠିକ୍ ଅଛି । ଆପଣ ଏ ନୋଟିସ ଦିଅନ୍ତୁ । ଖବର କାଗଜରେ ନୋଟିସ ବାହାରିଯାଉ । ଆଠ ଦିନ ଭିତରେ ମୁଁ ଯାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ ପହଞ୍ଚିବି ନିଶ୍ଚେ ।

× × ×

ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କର ଆଗରୁ ପରିଚୟ ଥିଲା । ନବରଙ୍ଗ-ପୁରରେ ସେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଥିଲାବେଳେ ଥରେ ନବରଙ୍ଗପୁର ହାଇସ୍କୁଲର ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲା । ସେଇ ଉପଲକ୍ଷେ ନାଗରିକମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଏକ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଗଲା । ଆଉ ସେଥିରେ ବରେଣ୍ୟ ଅତିଥି ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନର ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା, ନିର୍ମଳ ଚରିତ୍ର, ସାଧୁତା ଓ ସର୍ବୋପରି ନୈତିକତାରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।

ସାଧାରଣ ସଭାରେ ନାଗରିକମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ତାଙ୍କୁ ଏକ ମାନପତ୍ର ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଉପହାର ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ତରଫରୁ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେଇଥିଲେ । ତା ଏହି ଧିବ ସମକ୍ଷରେ ତାଙ୍କର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରି ଲେଖିଥିଲେ—"ଏ ଭଳି ଗାନ୍ଧୀବାଦୀ, ନିଷ୍ଠାପର, ସଚ୍ଚୋଟ, ଦକ୍ଷ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଆମ ଦେଶର ଗର୍ବ ଓ ଗୌରବ । ଧୁରନ୍ଧର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଚନ୍ଦ୍ରମୋହନ ମହାରଣା, ନୃସିଂହ ଚରଣ କାନନ୍‌ଗୋ, ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ମିଶ୍ର, ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ନିମାଇଁ ଚରଣ ଚ୍ୟାଉ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଦେବୀ ମାଧବ ଦାସ, ତନକଡ଼ି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ଚିନ୍ତାମଣି ସ୍ୱାଇଁ ପ୍ରମୁଖଙ୍କର ଏ ହେଉଛନ୍ତି ଯଥାର୍ଥ ଦାୟାଦ ।

ନେପୋଲିୟନ କହିଥିଲେ—ମତେ ଉଜନେ ମା' ଦିଅ, ମୁଁ ତମକୁ ଗୋଟିଏ ସୁଦୃଢ଼ ଜାତି ଦେବି । ମୁଁ ସେମିତି କହୁଛି—ମତେ ଏଭଳି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଦୁଇ ଡଜନ ଦିଅ, ମୁଁ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ମୁହଁ ବଦଳେଇ ଦେବି । ସବୁ ଯୁବକ ଏଠି ଠିଆ ହୋଇ ବାହାରିବେ । କେହି ପୋଲା ହେବେ ନାହିଁ—କେହି ମେରୁଦଣ୍ଡ ବିହୀନ ପ୍ରାଣୀ ହୋଇ

ଖାଲି ହଲ ହଲ ହେବେ ନାହିଁ ରାସ୍ତା କଡ଼ରେ । ମୁଁ ଏ ଭଳି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଆଗରେ ଅଛି, ପଛରେ ଅଛି, ଦୁଇ କଡ଼ରେ ଅଛି, ଏ ଭଳି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ପୁରସ୍କାର ପାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସୁପାରିଶ୍ କରିବି ।

ପୁଣି ଏଇ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସେ ଏ ସ୍କୁଲକୁ ବଦଳି ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ସ୍କୁଲକୁ ସଜାଡ଼ିବା ପାଇଁ ।

ସେଇ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସବୁ ଠିକଣାକି ବିବରଣୀ ନେଇ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଲଫାଫା ଉପରେ ଲେଖିଲେ 'ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ', 'ଏକାନ୍ତ ଗୋପନୀୟ' । ଆଉ ବାମ ପଟରେ ତ ତାଙ୍କର ଠିକଣା ଥିଲା । ସ୍ଥାନୀୟ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ନ କରି ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ ପଠେଇଲେ ଯାଇଁ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ବଡ଼ ଡାକଘରେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରିବାକୁ ।

।। ବାଇଶି ।।

ବଦଳି ଅର୍ଡ଼ରରେ ହାକିମଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ହୋଇଗଲା । ଅଫିସର ନମ୍ବର ଓ ତାରିଖ ପଡ଼ିଲା । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି ନେଇ ପିଅନ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଡାକଘରକୁ ଆସିଲା । ଆଉ ଡର କ'ଣ ? ଆଉ ସନ୍ଦେହ କ'ଣ ? ଦି' ଦିନେ ପହଞ୍ଚିବ ଚିଠି । ତାପରେ ଗୁର୍ଣ୍ଣ ଦେବାକୁ ବାଧ । ଗାଁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ବାଧ । ତାପରେ ତ ବିଜୟ, ଚରମ ବିଜୟ, ବିଜୟର ଯୋଡ଼ନାଗରା ବାଜିବ ସ୍କୁଲରେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଏତେ ଉଦ୍ୟମ, ଏତେ ଲେଖାପଢ଼ା ସବୁ ଫମ୍ପରଫାଟି ଗଲା ?

ଧର୍ମ, ଧର୍ମ, ଧର୍ମ, କୋଉଠି ଗଲା ଧର୍ମ ?

ଜୀବନ ପରିଡ଼ା ହେଣ୍ଡି ମାରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଗାଁରେ । ସିଆଡ଼ୁ ହାଣ୍ଡିଏ ରସାବଳି ଧରି ଆସିଥିଲେ ବଳଦେବ ଜୀଉଙ୍କର । ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଗୋଡ଼ ତଳେ ଥୋଇ ଦେଇ ହସି ହସି ଗଡ଼ିଗଲେ । କହିଲେ—ଜୀବନ ପରିଡ଼ା କୋଉଁ

କାମରେ ହାତ ଦଏ, ଜୀବନ ଗଲେ ବି ସେ ସେ କାମ କରେ, କରେ, କରେ । ତା ଚତୁରତା ପାଖରେ, ବୁଦ୍ଧି ପାଖରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଠିଆ ହେଇପାରେନା । ଅଫିସର ଠଉଁ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଠଉଁ, ଏମ୍ ଏଲ୍. ଏ ଠଉଁ, କର୍ମୀ ଠଉଁ ସମସ୍ତେ ତା ହାତରେ ବନ୍ଧା । ଆଉ ଅନେଇଲେ, ଗୃହ ଗୃହରେ କୋଉ କୋଲପ ନ ଫିଟେ ? ପକା ହଜାରେ, ଆଣ୍ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଗୋପନୀୟରୁ ଗୋପନୀୟତମ ଚିଠି । କିଛି ସନ୍ଦେହ ଅଛି ? କଷ୍ଟ ଅଛି ? କରିବାରେ କିଛି ବାଧା ଅଛି ? ଆଉ କେହି ଟିକିଏ ଗୁଁ ପୁଁ ହେଲେ ସାଫ୍—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସାଫ୍—ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ଟିଟିଲାଗଡ଼, ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ବଡ଼ ବିଲ୍ ନଇଲେ ମାଲ୍‌କାନ୍‌ଗିରି । ଆରେ ଶାସନ କ'ଣ ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ହାତରେ ? ଶାସନ ଆମ ହାତରେ—ଶାସନ ଦଳର ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀ ହାତରେ— ଆରେ ଆଇ. ଏ. ଏସ୍ ଅଫିସରଗୁଡ଼ା ଆମ ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ନ୍ତି । ଆଉ ଏ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡି ପି. ଆଇ., ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର୍ ?? ଅସରପା ଗୋଟାଏ ଚଢ଼େଇ ଡି ପି. ଆଇ, ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଗୋଟା ଅଫିସର !!

ଆସୁଛି—ଅର୍ଡ଼ର ଏଇ ଦି' ଦିନ ଭିତରେ ଆସି ପହଞ୍ଚୁଛି । ମୁଁ ନିଜେ ଡାକଘରେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରିଦେବି ବୋଲି କହିଲି । ନିଜେ ହାତେ ହାତେ ନେଇ ଆସିଛନ୍ତି ବି । ଡି. ଡି ପି. ଆଇ ବିକଳ ହେଇ କହିଲେ—ଜୀବନବାବୁ ! ଆମର ତ ପୁଣି ଗୃହକର୍ମ ଅଛି । ଆପଣ ପିନା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନାଲି ଆଖି ଦେଖେଇଦେବେ । ଆମେ ତ କୁଜି ଅସରପା, ଆମ ଉପରକୁ ସମସ୍ତେ ଟାଣ । ଆମର ତ ସମସ୍ତେ ଘ— । ଆପଣ ବାଧ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ବାଧ କଲେ ମୁଁ କଷ୍ଟେ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଇଦେବି । କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ? ଏଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପିଅନ ନେଇଯାଉଛି ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରିବାକୁ । ଆପଣ ବରଂ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ହେ ଜୀବନ, ତୁ ସେ ବାହାପିଆ ତମ ପଛେ ଦେଖେଇବୁ । ଆଗ କହ ବୁଢ଼ାର ସତରେ ବଦଳି ହେଇଛି ? କୋଉଠିକି ବଦଳି ହେଲି ? —ମାନସ ପଚାରିଲା ।

ଆରେ ମୁଁ ନିଜେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହାତଧରି ବଦଳି ଅର୍ଡ଼ର କରେଇଛି । ତା ପି. ଏ.କୁ ସ୍କୁଟରରେ ବସେଇ ସେ ଫାଇଲ୍ ଧରି ଡି ପି. ଆଇ ଅଫିସକୁ ଆସିଛି । ନିଜେ ଟାଇପ୍ କରେଇଛି, ଦସ୍ତଖତ କରେଇଛି, ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରେଇଛି । ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ବଦଳି ହେଇ ନାହିଁ ?

ହେ ମୂର୍ଖ ! ପରଜା ! ଆଗ କହ ବଦଳି ହେଲା କୋଉଠିକି ?—ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ପଚାରିଲେ ।

ବଦଳି ? Right about turn and double march. ଯୋଉଠୁ ଆସିଥିଲା ସେଇଠିକି । ଅରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଛେଳିଙ୍କୁ ରେଲ୍‌ୱେ ୱାଗନ୍‌କୁ

ତଳକୁ unload କରାଗଲା । ତଳକୁ ଆସିଲାମାନେ କେତେଟା ଛେଲା ଗ୍ରୁଜଆରେ ପରଶ୍ରା କରିପକେଇଲେ । ଷ୍ଟେସନ ମାଷ୍ଟର ଲେଖିଲେ—Received the goods in a leaking condition. ବୁଢ଼ା ସେମିତ ନେଇ leaking conditionରେ ପରଶ୍ରା କରି କରି ଫେରିବ କୋରାପୁଟର ପାପଡ଼ ହାଣ୍ଡିକି । ହାଣ୍ଡି ଧୋଉଥିବ, କଳା ପିଉଥିବ, ମୋହ ଯାଉଥିବ । ଆଉ ସେଠି ସେ ପଞ୍ଝାଏ ଧାଙ୍ଗିଡ଼ିଙ୍କି ଧରି ନାଚୁଥିବ—ନାଚୁଥିବ ।

ନାରାୟଣ, ମାନସ, ବଭୂପ୍ରସନ୍ନ ସମସ୍ତେ ହସି ଉଠିଲେ ।

ଆଉ ଦଳେ ଭଦ୍ରଲୋକ—ମିଶ୍ର, ପଟ୍ଟନାୟକ, ସାମନ୍ତରାୟ, ରାଉତରାୟ ଆସିଲେ । ଆଉ ଆସିଲେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ—ନରେନ୍ ଦତ୍ତ । ନରେନ୍ ଦତ୍ତ କଏ ?—ସମୁଦ୍ର କୂଳଆ ଅନୁପ୍ରବେଶକାରୀଙ୍କ ନେତା, ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବ ବେଶ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ, ପ୍ରଭାବଶାଳୀ—ଶହ ଶହ ଟଙ୍କା ଚାନ୍ଦା ଭେଟି ଦିଅନ୍ତି ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍କୁଲକୁ, କଲେଜକୁ, ଯାତ୍ରାକୁ, ମେଳାକୁ । ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ଓଡ଼ିଆ କହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ପାଇଁ ସେମିତି ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ କାନ୍ଦେ । ଆସି ହସି ହସି କହିଲେ—ଭଲ ହଇଛି । ସ୍ୱେକେ ବାହାର କର । ତୁମି ନାରନ୍ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ହୟ । ମୁଇଁ ସେକ୍ରେଟେରୀ ହେବ । ନେଇତ ଗୋକୁଲ୍ ସାମନ୍ତରାୟ ହବେ । ମୁଇଁ ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ହେବ । ସ୍କୁଲ ଭଲ ଚାଲବ୍ । ଭଲ ଚାଲବ୍ । ଆମ୍ରା ଏଇ ଖାନ୍‌କାର୍ ଲୋକ । ଓ ଶାଲା କେ ? କେ ?

ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ କଥାକୁ ଭାରି ପସନ୍ଦ କଲେ । ତାଳି ମାରିଲେ ।

ରସାବଳି ସାଙ୍ଗକୁ ଆଉରି କିଛି ଲୁଣିଆ ବରା, ପିଆଜି, ଚପ୍, ଭଜା ହେଉଥିଲା । ମାଛ ଥିଲା, ଶୁଖୁଆ ଥିଲା, ଆଉ କିଛି ଗରମ ଗରମ ନାଲି ନାଲି ପାଣି ଥିଲା—hot drinks ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଚକ୍କାର କରି ଖାଇଲେ, ପିଇଲେ, ଶୋଇଲେ, ମସ୍ତ ହେଲେ, ଧସ୍ତା ଧସ୍ତି ହେଲେ, ତାପରେ ମୁରୁଦାର୍ ଭଳି ଗଡ଼ିପଡ଼ିଲେ ।

ଆହା, ବଳଦେବଜୀଉଙ୍କ ରସାବଳି ଆଜି କୋଉଠି ? ? ଖାଲି ମଦ ସାଙ୍ଗରେ ଚପ୍ ! ଚପ୍ !!

।। ଢେଉଣୀ ।।

ଦିନେ ଗଲା, ଦି' ଦିନ ଗଲା, ଚାରି ଦିନ ଗଲା, ଛ' ଦିନ ଗଲା । କାହିଁ ? ବଦଳି ଅର୍ଡ଼ର ଆସିଲା ନାହିଁ ତ ? ପାଜି ଜୀବନ କଣ ବ୍ଲଫ୍ ମାରିଲା ? ସବୁଗୁଡ଼ା ତାହା ମିଛ ? ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ଗଲା । ଆହୁରି ଦି'ହଜାର ଟଙ୍କା ତା' ଶଳାର ଶଳାଠୁ ଧାରନେଇ ଅଫିସରେ ବାଣ୍ଟିଛି ବୋଲି କହୁଛି ଓ ଏ ଛ'ଦିନ ଭିତରେ ଛ' ଦୁନେ ବାର ଥର ଆସି ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ କହୁଛି ସେ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ; କିନ୍ତୁ ବଦଳି ଅର୍ଡ଼ର କାହିଁ ? କାହିଁ ?

ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି କ'ଣ ଆହୁରି ଡେରି ହୁଏ ? ଛ' ଦିନରୁ ଦଶ ଦିନ ହେଲା, ବାର ଦିନ ହେଲା, ପନ୍ଦର ଦିନ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଚିଠି କାହିଁ ? ବଦଳି ଅର୍ଡ଼ର କାହିଁ ?

ବାଇଆ ବଲୁଆ ଭଳିଆ ଦିନକୁ ଦଶ ଥର ଯାଇଁ ମଟର ସାଇକେଲ୍ ପହଞ୍ଚିଲା ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସରେ—ଚିଠି ଆସିଛି କି ? ଆସିଲା କି ? ଆସିଲା ବୋଧେ ଏଇ ଡାକ ବ୍ୟାଗ୍ ଖୋଲନ୍ତୁ - ନିଶ୍ଚେ ଥିବ । କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? କାହିଁ ? କାହିଁ ?

କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି କରିଛନ୍ତି । ନିଜେ ନ କଲେ ସରକାରୀ ପିଅନ ତାଙ୍କ ଆଗରେ କରିଛି । ସେ ନିଜେ ପୋଷ୍ଟାଲ ରସିଦ୍ ଦେଖିଛନ୍ତି, ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ଭଲଭାବେ ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ଜୀବନ ପରିଜା ମୋଟେ ବୋକା ନୁହନ୍ତି; ବରଂ ମହାଚାଲୁ । ତାଙ୍କୁ କିଏ ଠକି ଦେବ ଏମିତି ପୁଅ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଏ ଭେଳିକି ହେଲା କେମିତି ? ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ଆଉ ଥରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯିବେ କି ? ଯାଇଁ ହୁଲସ୍ଥୁଲ୍ କରିଦେବେ କି ଡି. ପି. ଆଇ. ଅଫିସ ? ସେକ୍ରେଟେରି ଅଫିସ ? ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଫିସ ?

ନା, ଆଉ ଦିନେ ଯାଉ ।
ଆଉ ଦିନେ ଯାଉ ।
ଆଉ ଦିନେ ଯାଉ ।

ହଠାତ୍ ଦିନେ ଚିଠି ଆସିଲା । ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠି । ଆକାଶ ଫଟେଇ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ ଜୀବନ ପରିଜା—ଚିଠି—ଚିଠି ଆଣ୍ ଚିଠି । କିନ୍ତୁ···କିନ୍ତୁ ଏ ଚିଠି କା' ନାଁରେ ? ଚିଠି ଅଗାଧୁ ବାରିକଙ୍କ ନାଁରେ ନୁହେଁ—ଚିଠି ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନାଁରେ !! ଡକ୍ଟର ମାନସ ରଂଜନ ପଟ୍ଟନାୟକ ନାଁରେ !! ଆଉ ଚିଠି ଆସିଛି କେଉଁଠୁ ? ଅବଶ୍ୟ ଡି. ପି. ଆଇ. ଅଫିସରୁ ।

ଅକ୍‌କା ହେଇ ବସିପଡ଼ିଲେ ଜୀବନ ପଣ୍ଡା । ପାପଡ଼ ଫାଣ୍ଟିରେ ଫାଣ୍ଟିଏ କଳା ବୋଧେ ନେସି ହୋଇଗଲା ପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁହଁରେ । କେମିତି ମଟର ସାଇକେଲ୍ ଷ୍ଟାର୍ଟ କରିବେ ବାଟ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

।। ଚବିଶ ।।

ସେମାନଙ୍କୁ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ଚିଠିର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନକଲ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ ବି ଆସିଥିଲା ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଚିଠିରେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଖୋଲି ଦେଖିଲେ—

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ଡି. ପି. ଆଇ.ଙ୍କ ଚିଠି—

ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଲେଖୁଛୁ, ଔଦ୍ଧତ୍ୟର ଗୋଟାଏ ସୀମା ଅଛି । ଆପଣ ସୀମା ଟପି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏକ ଅକ୍ଷମଣୀୟ ଅପରାଧ କରିଛନ୍ତି । ଏ ଚିଠି ପାଇବାର ଦିନକ ଭିତରେ ଆପଣ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇଁ ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଚାର୍ଯ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ ବୁଝେଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ଚାବି ହସ୍ତାନ୍ତର କରନ୍ତୁ ଓ ତା' ସହିତ ସ୍କୁଲର ସମସ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାଗଜପତ୍ର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍, ପାସ ବୁକ୍ ଆଦି ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କ ଜିମା ଦିଅନ୍ତୁ । ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଆଟେଷ୍ଟ କରି ଶୀଘ୍ର ବ୍ୟାଙ୍କକୁ ପଠାନ୍ତୁ ଏବଂ ଆପଣ ଚାର୍ଯ ଦେଲେ ବୋଲି ମତେ ଟେଲିଗ୍ରାମ କରି ଜଣାନ୍ତୁ । ଏଥିରେ ସାମାନ୍ୟତମ ଅବହେଳା କଲେ ତିନି ଦିନ ଭିତରେ ଭିଜିଲାନ୍‌ସ ଯାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଆରେଷ୍ଟ କରି ଆଣିବେ ।

ପୁନଶ୍ଚ—

ଆପଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ । ଅଗାଧୁବାବୁ ବି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ଗୋଟିଏ ବଣରେ ଦୁଇଟି ସିଂହ ରହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ସିଂହାସନରେ ଦୁଇଟି ରାଜା ବସିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅତି ଶୀଘ୍ର ସେଠୁଁ ବଦଳି କରିଦେବା ପାଇଁ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ମୁଁ ଲେଖିଛି । ତେବେ ରାଜା ହିସାବରେ ନୁହେଁ, କଣ୍ଟୁଆଲ ହିସାବରେ କାରଣ ରାଜା ହେବା ପାଇଁ ଆପଣ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଡକ୍ଟର ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ—

ଜଣେ ଦାୟିତ୍ୱବାନ୍, ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ, କୁଳୀନ ବଂଶଜ ସନ୍ତାନ ହେଇ ଆପଣ କେମିତି କ୍ଷୀର, ନଡ଼ିଆକୋରା, କଇଁଚ ଓ ରସଗିଲା ନେଇ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କୁ

କ୍ଲାସ ଭିତରେ ଉପହାର ଦେଇପାରିଲେ, ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି । ଆପଣଙ୍କ ସାହସକୁ, ଆପଣଙ୍କ ଶୌର୍ଯ୍ୟକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ନ ଦେଇ ରହି ପାରୁ ନାହିଁ । ବଂଶନାଶ ବେଳେ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ପୁଅ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତି—ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ କଥା ଅଛି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ କହିବି ନାହିଁ, କାରଣ ଆପଣ ଇଂରେଜୀରେ ଡକ୍ଟରେଟ୍, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ରତ୍ନ । ଖାଲି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ମୋ ମନକୁ ଆସୁଛି, କହିବି, ଆପଣ ଯାହା ଭାବନ୍ତୁ ପଛେ—ଆପଣ ଅସଭ୍ୟ !!

ମୁଁ ସିନା ଘୃଣା କହିଲେ, ଅଗାଧୁବାବୁ କ'ଣ କହିଛନ୍ତି, ଜାଣନ୍ତି ? – ନା, ସେ ମୋ ନିଜ ପୁଅ । ଭଗବତର ପୁଅ ମୋ ପୁଅ ନୁହେଁ ? ପୁଅ ଜଂଘରେ ହଗିଦେଲି ବୋଲି ପୁଅ ଦୋଷ ଧରିବି ? ନା, ଜଂଘକୁ ପୋଛିଦେବି । ପୁଣି ପୁଅକୁ ହସିହସି ନେବି କୋଳକୁ । କୁଣ୍ଢେଇ ଚୋକ ଦେବି, କାରଣ ସେ ପରା ମୋ ପୁଅ !

ମାନସବାବୁ ! ଆପଣ ପାଷଣ୍ଡ, ମୂର୍ଖ, ଦୁର୍ବିନୀତ । ଏଭଳି ଲୋକ ଛାତିରେ ଆପଣ ଭୁଳି ଫୋଡ଼ିଲେ ? ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଭଣ୍ଡାରି ? କାହିଁକି, ଭଣ୍ଡାରି ହେବାଟା କ'ଣ ପାପ ? ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି, ଏ ଚିଠି ପାଇଲାମାତ୍ରେ ଆପଣ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଯାଇଁ ତାଙ୍କ ପାଦ ଛୁଇଁ ପ୍ରଣାମ କରନ୍ତୁ, କ୍ଷମା ମାଗନ୍ତୁ, ଆଖି ଲୁହରେ ଧୋଇ ଦିଅନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପାଦ । ତା' ହେଲେ ସେ ତ କ୍ଷମା ଦେବେ, ମୁଁ ବି କ୍ଷମା କରିବି ।

ଏ ଚିଠି ଖାଲି ମୁଁ ଲେଖୁଛି । କିନ୍ତୁ ଏହା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ।

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପଢ଼ି ମୁଗଧ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ ହେବାର ବେଳ ଏ ନୁହେଁ, ଏ ବଂଚିବାର ବେଳ, ବଂଚେଇବାର ବେଳ । କାରଣ ଯେକୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେମାନେ ଆସି ଚଢ଼ାଉ କରିବେ । ହୁଏତ ଜୀବନରେ ମାରିଦେବେ ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କୁ । ସ୍କୁଲର ଭଯ୍ଙ୍କର କ୍ଷତି କରିବେ ।

ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଥାନାକୁ—ସ୍କୁଲର ଭୟଙ୍କର ବିପଦ । ହୁଏତ ଜୀବନ ହାନିର ଆଶଙ୍କା । ଆପଣ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଚାରି ଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର ସିପାହୀ ଆଠ ଦିନ ପାଇଁ ପଠାନ୍ତୁ—ମୁଁ ଲୁହ ଆଖିରେ ବିନୀତ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ।

ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁଙ୍କ ହାତରେ ଚିଠି ପଠାଇଲେ । ଆଉ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ମୋଟେ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହେବେ ନାହିଁ । ସାହସର ସହିତ ସବୁ କଥାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବେ । ଡରିବେ କେବଳ ଜଣଙ୍କୁ, ଆଉ ସେ ଜଣଙ୍କ ଈଶ୍ୱର । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏ ସୃଷ୍ଟିରେ ଆଉ କାହାରିକି ଡରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । କାରଣ ଈଶ୍ୱର ହିଁ କେବଳ ରକ୍ଷା କରିବେ, ଈଶ୍ୱର ହିଁ କେବଳ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ । ହରି ରଖେ ମାରେ କିଏ ? ହରି ମାରେ ରଖେ କିଏ ? ତେଣୁ କାହାକୁ ଡର ?

ପଣ୍ଡିତ ବାଉଧର ନନ୍ଦ କହିଲେ—ସେମାନେ କ'ଣ ଆମ ଉପରେ ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର କରିବେ ?

—ହଁ, ଯଷ୍ଟି ପ୍ରହାର କରିପାରନ୍ତି, ହାତବୋମା ଫିଙ୍ଗି ପାରନ୍ତି । ଟାଇମ୍ ବମ୍ ବି କୋଉଠି ଖଂଜି ଦେଇପାରନ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଜଣାତରେ ।

ପଣ୍ଡିତେ ଶୁନଆ ହୋଇପଡ଼ିଲେ—ବୋମ୍ବା ? ବୋମ୍ବା ଡର ତ ସହଜେ ଯିବ ନାହିଁ । ଗାୟତ୍ରୀ ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ, ହନୁମାନ ଚାଳିଶା ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ, ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର ନାମ……

କେଶବ କହିଲା—ରଖ ହୋ ବିଷ୍ଣୁ…, କହ୍ନିର ନେଇ ମଝି ନଈରେ କଲାଣି, ଇଏ କହୁଛନ୍ତି ହନୁମାନ ଚାଳିଶା, ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର…ଆରେ ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା କଥା କହ ମ । ଖାଲି ମୂଳବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗା ଦ'ଶହ, ଆଉ ଗଜାଗଜା ଟୋକା ଦ'ଶହ ତା ସାଙ୍ଗକୁ—ବାଣ୍—ଭୁ ଭୁ ନସ୍‌କୁଡ଼ିଆ ମାହାର, ଗୋଗୋଛ ବାଡ଼ିଆ ପାହାର । ଖାଲି ମଗଜ ଖସେଇ ଦବୁ । ଦନ୍ତ ଖସେଇ ଦବୁ । ଆସୁ କୋଉ ଶଳା ଆସିବ, ଆଜି ତାଙ୍କର ଦଶେଙ୍କୁ ଆମର ଦଶେ । ଦଶଟା ଆମର ମରନ୍ତୁ । ଶଳାଙ୍କର ପଚିଶଟା ଏଇଠି ଗଡ଼େଇ ଦବୁ ନାହିଁ । ଶଳା ବୋପା ନା ଆସିବ ନାହିଁ—ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଫଉଦାରୀ କରିବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ମୋଟେ ନ ଚାହିଁ କେଶବ ସିଧାସଳଖ ପିଲାଙ୍କୁ କହିଲା—ବାପାମାନେ, ମା'ମାନେ, ତମେ ସବୁ ଘରକୁ ଯା' । ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ପଳା । ଏଠି ନଢ଼େଇ ହବ ନଢ଼େଇ । ଏଠି କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ରଣ ହବ ଆଜି । ହାଁ, ରକ୍ତର ନଈ ବୋହିବ । ଦୁରଯଧନର ଶବ ଆଜି ଭାସିବ ଏ ରକତ ନଈରେ !

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କାନ୍ଦିବେ କି ହସିବେ କି ବାଡ଼େଇ ହେବେ କି କେଶବାକୁ ଯାଇଁ ଦି' ଚାରିଟା ବଜେଇବେ କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଚିତ୍କାର ଛାଡ଼ିଲେ—ହେ ହେ କେଶବା ! କେଶବା ! ଆବେ ତୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନା ମୁଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ? ତୁ ସ୍କୁଲକୁ ଛୁଟି କରିଦଉଛୁ ? ରକ୍ତନଦୀ ଏଠି ବୋହିବ, ଦୁରଯଧନର ଶବ ଭାସିବ—ଏସବୁ କ'ଣ କହୁଛୁ ? ତୋ ମୁଣ୍ଡ ଠିକ୍ ଅଛି ? ଆମେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧରି ଏ ନଢ଼େଇ ବନ୍ଦ କରିବା ନା ଓଲଟି ନଢ଼େଇ କରିବା ?

କେଶବା ଉତ୍ତର ? କହିଲା—ବାବୁ ରଖ ହେ ତମ କଥା । ଏ ମାଇଚିଆ କଥା ମତେ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଆରେ ଠେଙ୍ଗାକୁ ତ ଠେଙ୍ଗା । ଏ ନାଳୁଆ ପାଳୁଆ କଥା କ'ଣ ? ସେ ବୋମା ପକେଇବେ, ଆମେ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖେଇଦବୁ—ମାର, ମାର । ମୁଣ୍ଡ ତ ଛତରଛାହଲ ହେଇଯିବ । ଆଉ ଆମେ ସାବଧାନ ହବୁ କ'ଣ ସାବଧାନ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ରାଗିଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ—ହଁ, ତୁ ଯା' କହୁଛୁ ଠିକ୍ ଯେ, ହେଲେ ମୁଁ କହୁଛି ସେମାନେ ଯେମିତି ବୋମା ନ ପକେଇବେ, ସେଥିପାଇଁ ସାବଧାନ ହେବା । ଆମେ ଜଗିନେବା ସେମାନେ ଯେମିତି ଏତେ ବାଟ ଆସି ନ ପାରନ୍ତି ।

—ଆଉ ସେମାନେ ଆସିଲେ ଆମେ କହିବୁ—ଆଜ୍ଞା ଆସନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଆସନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ହଁ, ସେଇଆ କହିବା । ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝେଇବା, ସୁଝେଇବା । ସେମାନେ ତ ଆମର ଲୋକ—ଆମ ସାହିପଡ଼ିଶା, ଭାଇବନ୍ଧୁ । ରାତି ପାହିଲେ ମୁହଁ ଚାହାଁଚାହିଁ । ତୁ ହଳ ନେଇ ତାଙ୍କ ବିଲ ବାଟେ ଯାଉଛୁ । ସେ ହଳ ନେଇ ତୋ' ବିଲ ବାଟେ ଆସୁଛନ୍ତି । ଜାଣୁ ଜାଣୁ ବାଡ଼ିଆପିଟା ହୋଇଯିବା ? କେତେ ଲୋକ ଅନ୍ଧ, କଣା, ଖୋଛଟା ହୋଇଯିବେ । କେତେ ଲୋକ ମରିଯିବେ, ଭାବୁଛୁ ?

କେଶବ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ବୁଝୁଥାଏ । କହିଲା—କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ମାରିବାକୁ ଆସିଲେ ଆମେ ହାତରେ ବେଙ୍ଗ ବାନ୍ଧି ବସିବା ?

ନା, ସମସ୍ତେ ମାରିବାକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କ'ଣ ଆମ ଶତ୍ରୁ ? ଯା' ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଛି, ସେଇ ଆସିପାରେ । ଆଉ ସେ କେତେ ଜଣ ? ଆମେ ଚାଲାକ୍ ହୋଇ ସେଇ କେତେ ଜଣକୁ, କି ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଅଧେକୁ ଧରି ଥାନାରେ ଦେଇଦେଲେ ତ କାମ ଛିଣ୍ଡିଲା । ଆମେ କାହିଁକି ସେ ଅଡୁଆରେ ପଶିବା ? ତୁ ମାରିବୁ, ତତେ କ'ଣ ପୋଲିସ ବାନ୍ଧି କରି ନବ ନାହିଁ ? ଆମ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଧେ ବାନ୍ଧି କରି ନବ ନାହିଁ ? ମୋ କଥା ଶୁଣ୍, ବୁଝ୍, ମୁଣ୍ଡ ଠିକ୍ କର । ତୋ ମୁଣ୍ଡ କିଛି ନ ଖେଳେଇ ମୁଁ ଯା' କହୁଛି କର ।

କେଶବ ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି କହିଲା—କ'ଣ କହୁନା ବାପା, ଆମ କଥା ତ ସବୁ ଗନ୍ଧାଏ ।

ଶୁଣ୍, ଆମ ସ୍କୁଲର ଦୁ'ଟା ଫାଟକ ନା ? ଗୋଟା ଫାଟକ ଭିତରୁ ପୁରା ଚାବି ଦେଇ ଦେ' । କେହି ଡାକିଲେ ଖୋଲିବ ନାହିଁ । ଆର ଫାଟକ ବି ଭିତରୁ ବନ୍ଦ କର, କିନ୍ତୁ ସେଠି ତୁ ବସିବୁ ନାହିଁ—ବସିବ ଜଣେ ବନ୍ଧୁକଧାରୀ ପୋଲିସ ଆଉ କୃଷ୍ଣ । ତୋ ଭଳିଆ ଲୋକ ବସିଲେ ନା ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ କଜିଆ ହୋଇଯିବ ? ତୁ ସବୁବେଳେ ମୋ ପାଖେ ପାଖେ ଥିବୁ । ଆଉ କୃଷ୍ଣକୁ କହ, ଆଜି ବା ଏ ଚାରି ଦିନ ଭିତରେ ସ୍କୁଲ ଭିତରକୁ କେବଳ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ ଓ ମାନସ ବାବୁଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବ, ଆଉ କାହାରିକି ନୁହେଁ । ଆଉ ଯିଏ କହାବି ଆସି ବାଧ୍ୟ କରିବ, ତା' ନାଁ, ଗାଁ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ଲେଖି ମୋ ପାଖକୁ ଆଗ ଆଣିବ, ମୋ, ଅନୁମତି ନେବ, ତାପରେ ଛାଡ଼ିବ । ଏଥିରୁ ଟିକିଏ ଅଗଡ଼ଙ୍ଗ ବଗଡ଼ଙ୍ଗ ହେଲେ ତୋ' ଚାକିରି ଆଉ କୃଷ୍ଣ ଚାକିରି ଦୁହିଁଙ୍କର ଶେଷ ।

ଅଫିସ୍‌କୁ ଯାଇଁ ତନ୍ମୟବାବୁଙ୍କୁ ଡାକ ନବୋଲାରେ କହିଲେ—ଆପଣ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁ ଯାଇଁ ଗାଁରେ ଟିକିଏ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସୂଚେଇ ଦିଅନ୍ତୁ—ଏ ଦିନେ ଦି'ଦିନ ଭିତରେ ସ୍କୁଲରେ ଟିକିଏ ଗଣ୍ଡଗୋଲ ହେବାର ଅଛି । ସେମାନେ ଟିକିଏ ଆସି ସ୍କୁଲ ଘର ପାଖେ ଖାଲି ପଇଁତରା ମାରିବେ । ବୁଝି ହୁସିଆର୍, ଖାଲି ହାତରେ ଆସିବେ, ବାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ବି ଆଣିବେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ମନେ ରଖିବେ, ଯଦି ଏଠି କାହାର ଜଣଙ୍କ ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବହେ, ମୁଁ ଜୀବନ ଦେଇଦେବି । ଆମେ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଲୋକ । ଆମେ ଲଢ଼େଇ କରିପାରିବା ନାହିଁ ଅହିଂସା ନୀତିରେ ? ତେବେ କ'ଣ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ କଥା କହିବା ? ଗାନ୍ଧୀନୀତି ପଢ଼େଇବା ପିଲାଙ୍କୁ ??

ବାତାବରଣ ଶାନ୍ତ । କିନ୍ତୁ ଝଡ଼ ଆଗର ଶାନ୍ତ । ଝଡ଼ ଆସୁଛି ।

॥ ପଚିଶ ॥

ଗୋଟାଏ ବାଜିଲା । ଦି'ଟା ବାଜିଲା । ତିନଟା ବାଜିଲା । କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? ସେମାନେ ଆସିଲେ ନାହିଁ ତ ? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ - ନା, ଆଜି ସେମାନେ ଆସିବେ ନାହିଁ, କାଲି ସକାଳୁ ଚଢ଼ିବ ।

ଗାଁ ଲୋକେ କହିଲେ—ଆପଣ ଜମା ଡରନ୍ତୁ ନାହିଁ ସାର୍ । ଆମେ ଏଇଠି ଜନ୍ତାଲ କରି ଆଜି ରାତିରେ ଖାଇବୁ । ସ୍କୁଲ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇବୁ । କିଏ ଆସିବ ଆସୁ । ଆପଣ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହନ୍ତୁ ।

ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଆଉ ରହିବେ କୋଉଠି ? ଆକାଶରେ ଗୁଡ଼ୁଗୁଡ଼ୁ ବିଜୁଳି ମାରି-ଦେଲା । ଘଡ଼୍‌ଘଡ଼୍ ହୋଇ ବଜ୍ର ଛୁଟିଲା ।

ଆସିଗଲେ । ସେମାନେ ଆସିଗଲେ । ଦଶ ବାରଟା ମଟର ସାଇକେଲ ଧୂଳି ଉଡ଼େଇ, ଗାଉଁ ଗାଉଁ ଶବ୍ଦ କରି ମାଡ଼ିଆସିଲେ କୁଆଡ଼ୁ । ଲୋକେ ବି ହୋ'କରି ଉଠିଲେ । ସବୁ ଲୋକ ଆଟପଟାଳି ହୋଇ ଆସି ଜମିଗଲେ ସ୍କୁଲ ଫାଟକ ଆଗରେ । ଏପଟେ ମଟର ସାଇକେଲ୍‌ରୁ ଧଡ଼୍‌ଧାଡ଼୍ ଫକ୍ ଫାକ୍ ଡେଇଁଲେ ପଚିଶଟା ଭଲା ଲୋକ । ଆଉ ସେପଟେ ପ୍ରାୟ ଶହେ ଲୋକ । ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଠେଙ୍ଗା, ବାଡ଼ି, ଭୁଜାଲି । ଆଉ ଏପଟେ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ କ'ଣ ଅଛି ଭଗବାନ ଜାଣନ୍ତି । ଦୁହେଁ

ମୁହାଁମୁହିଁ । ରକ୍ତ ମୁହାଁ । ବାରୁଦରେ ନିଆଁ ଲାଗିବାକୁ ଗୋଟିଏ ସେକେଣ୍ଡ ବି ଲାଗିବ ନାହିଁ ।

ଗେଟ୍ ନ ଖୋଲିବା ପାଇଁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଦଉଡ଼ି ଆସି ଗେଟ୍ ଖୋଲି ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ଲୋକଙ୍କ ମଝିକି । ଲୋକଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି, ଦ' ପାଖକୁ ଚାହିଁ, ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ମାଟିରେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ ଏ ପଟ ଲୋକଙ୍କୁ, ସେ ପଟ ଲୋକଙ୍କୁ ବି । ଉଠି, ବେକରେ ଚଦର ଗୁଡ଼େଇ, ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦି କହିଲେ—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଗୋଡ଼ର ଧୂଳି ଖାଉଛି, ଆପଣଙ୍କ ଗୁହ ଖାଉଛି, ଆପଣ ଚୁପ୍ ରହନ୍ତୁ, ସ୍ଥିର ରହନ୍ତୁ, ଏ ସାମାନ୍ୟ କଥା ପାଇଁ ମୋଟେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏ ସ୍କୁଲ ଆପଣଙ୍କର । ଏ ପିଲାମାନେ ଆପଣଙ୍କର । ଆପଣଙ୍କର ପୁଅ ଝିଅ, ଭାଇଭଉଣୀ, ଭଣଜା ଭାଣିଜୀ ଏଠି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ଏବେ ଏଇଠି ଉପସ୍ଥିତ ଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ମାରିବେ ? ତାଙ୍କ ତଣ୍ଟିରେ ଖୁରି ଦେବେ ? ତାଙ୍କୁ ମାରି ଆପଣ ସୁଖୀ ହୋଇପାରିବେ ?

ଆଉ ଏ ଇସ୍କୁଲ କାହାର ? ଆପଣଙ୍କର । ଆପଣଙ୍କର ବାପା, ଭାଇ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଆପଣ କରିଛନ୍ତି । ଆପଣ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ମାଟି ବୋହିଛନ୍ତି ଏ ଇସ୍କୁଲ ପାଇଁ । କେତେ କଷ୍ଟରେ ଏ ଘର କରିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଦିଆସିଲି କାଠି ମାରି ଏ ଘର ଜାଳିଦେବେ ? ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ କରିଦେବେ ?

ଆପଣ ସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତୁ । । ଏ ଗାନ୍ଧୀ ଦେଶରେ ଏ ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ି କାହିଁକି ? ଗାନ୍ଧୀ ଖାଲି ମୁହଁରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଏତେ ବଡ଼ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଠାରୁ କ୍ଷମତା ଆଣିପାରିଲା, ଦେଶକୁ ମୁକ୍ତ କରିପାରିଲା । ଆଉ ଏ ସାମାନ୍ୟ ସ୍କୁଲ କଥା ଆମେ ତୁଟାଇ ପାରିବା ନାହିଁ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ?

କିବା କଥା ? ନାରାୟଣ ବାବୁ ଚାର୍ଜ ଦେବେ, ମୁଁ ଚାର୍ଜ ନେବି । ଏ ତ ଗୋଟିଏ ମିନିଟର କଥା । ସବୁ ଲେଖାଲେଖି ସରିଛି । ଖାଲି ସେ ଦସ୍ତଖତ କରିବେ ମୁଁ ଦସ୍ତଖତ କରିବି । ସେ ଚାବି ଦେବେ, ମୋ ଦସ୍ତଖତ ଆଟେଷ୍ଟ୍ କରିବେ । ବାସ୍ ସରିଲା । ଏତିକି ବୁଝେଇ ସୁଝେଇ ଦେବାକୁ କେତେ ସମୟ ଲାଗିବ ? ଖୁବ୍ ହେଲେ ଦଶ ମିନିଟ୍ । ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତୁ । ନାରାୟଣବାବୁ ଆସନ୍ତୁ, ମାନସବାବୁ ଆସନ୍ତୁ । ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାମ ଛିଣ୍ଡେଇ ଦେବି ।

ନାରାୟଣବାବୁଙ୍କ ଲୋକ କହିଲେ--ନା, ସେ ଏକା ଯିବେ ନାହିଁ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଯିବୁ ।

ଗାଁ ଲୋକେ କହିଲେ—ଆମେ ବି ସମସ୍ତେ ଯିବୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—କ'ଣ ସେଠି ରାମ ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ ହବ ? ମୁଁ ତ ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ରାଣ ଦେଇ କହୁଛି । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରାଣ ଦେଇ କହୁଛି,

ମୋର ଗୋଟିଏ ବୋଲ ପୁଅ—ତା' ଗଣ ଦେଇ କହୁଛୁ—ମୁଁ କେବେ ତାଙ୍କୁ ଅସୁବିଧାରେ ପକେଇବ ନାହିଁ । ମୁଁ ସବୁ ସମ୍ଭାଳି ନେବି ଜଣେ ବଡ଼ ଭାଇ ଭଳି, ଜଣେ ବାପ ଭଳି । ମତେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ, ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ । ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ଫେରି ଯାଆନ୍ତୁ । ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି ପୁଣି ଥରେ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଅଗାଧିବାବୁ ପୁଣି ଲମ୍ବ ହୋଇ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ । ଲୋକେ ଦ'ପାଖକୁ ଘୁଞ୍ଚିଗଲେ, ଲୋକେ କହିଲେ—ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ ନାରାୟଣବାବୁ, ଯାଆନ୍ତୁ, କାମ ସାରନ୍ତୁ । ଆମେ ଶ୍ରୀ ଠାକୁରଙ୍କ ନାଁରେ ଶପଥ କରି କହୁଛୁ— ଆମେ ପାଦେ ଆଗେଇବୁ ନାହିଁ ।

ଅଗାଧିବାବୁ, ନାରାୟଣ ବାବୁ, ମାନସବାବୁ ଗେଟ୍ ଭିତରକୁ ପଶିଲେ । ଖାଲି ଜଣେ ଲୋକ— ନରେନ୍ ଦତ୍ତ—ସେ ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ—ଆମି ଯାବ । ଆମି ଏଖାନ୍ କାର୍ ଜଣେ ମାତବ୍ବର ଲୋକ । ଆମି କତ ଟାକା ସ୍କୁଲକେ ଦେଇଛ । ଆମି ଯାବ ନା ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ କହିଲେ—ନା, କେହି ଆସିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏଇ ମାଟିର ଲୋକଙ୍କୁ ମନା କରୁଛି ଆସିବାକୁ । ଆପଣ ବିଦେଶୀ । ଆପଣ ଆସିବେ ?

ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ଚିତ୍କାର କଲେ—ହାଁ, ଆମି ବିଦେଶୀ ? ଆମି ଭାରତୀୟ ନୟ ? ଭାରତୀୟ ନୟ ? ଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବଡ଼୍ଡ଼ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ । ଆମି ଏକେ ଦେଖେ ନବ, ଦେଖେ ନବ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ହଉ, ଯାହା ଦେଖିବେ ପରେ ଦେଖିବେ । ଏବେ ଏଇଠି ରହନ୍ତୁ, ବାହାରେ ରହନ୍ତୁ । ସିପାହୀ ଭାଇ, ଗେଟ୍ ବନ୍ଦ କର, ଚାବି ପକା ।

ଗେଟ୍ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଚାର୍ଜ ନେବାକୁ, ଦେବାକୁ, ଦସ୍ତଖତ କରିବାକୁ ଦଶ ମିନଟ ବି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ପାଶ୍ ବୁକ୍, କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍, ଭଉଚର, ଚେକ୍ ବହି, ସେଭିଙ୍ଗ୍ସ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ, ଫିକ୍ସଡ଼୍ ଡ଼ିପୋଜିଟ ସବୁ ଗଡ଼ରେଜ୍ ଆଲମାରୀରେ ଥିଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସବୁ ବୁଝିନେଲେ । ଆଲମାରି ଚାବି ବି ନେଲେ । ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ବି ନାରାୟଣବାବୁ ଆଟେଷ୍ଟ୍ କରିଦେଲେ । ଦଶ ମିନଟ୍ ଭିତରେ ନାରାୟଣବାବୁ ମୁକ୍ତ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିଲେ, କୁଣ୍ଢେଇ ପକେଇଲେ ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ—ଏଇ ସାମାନ୍ୟ କଥା ପାଇଁ ଏତେ କାଣ୍ଡ କଲେ ? ଦେଖନ୍ତୁ । କିଛି ଭୟ କରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କୁ ଯେତେ ଅସୁବିଧା ପଡ଼ିବ, ମୁଁ ଅଛି ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ।

···ମାନସବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ—ଆଉ ମାନସ, ଅଭିମାନ ଛାଡ଼ । କାଲି ଠାଉଁ ଏମିତି ସ୍କୁଲକୁ ଆସ, ଯାହା ଅସୁବିଧା ମତେ ଖୋଲି କରି କହ । ଆରେ ବାପ ପାଖରେ ପୁଅ ସଙ୍କୋଚ କରିବ କାହିଁକି ?

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ମିଠା ମଗେଇଥିଲେ । ଜବରଦସ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଖୋଇଲେ । କହିଲେ—ସବୁ ଏମିତି ମିଠାରେ ମିଠାରେ ଶେଷ ହେଉ, ଆଉ ତିକ୍ତତା ନ ହେଉ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପନ୍ଦର ମିନିଟ୍ ପରେ ସେମାନେ ଆସିଲେ ବାହାରକୁ । ନାରାୟଣ ବାବୁ, ମାନସ ବାବୁ ହସ ହସ । ସମସ୍ତେ କହିଲେ—ଆରେ, ଲୋକଟା ଭିତରେ କ'ଣ କମିଆ ଅଛୁ ?

ଅଗାଧୁବାବୁ କହିଲେ—ଆସ, ସମସ୍ତେ ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ି ପକେଇ ପରସ୍ପରକୁ କୋଳ କର । ଆରେ ଆମେ କେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିବା ? କାଲି ସକାଳେ ଆମେ ମରିବା । ଏଇଠି ପୋଡ଼ାହବା । ଏଇ ମଶାଣିରେ । କାହିଁକି ଗର୍ବ ? କାହିଁକି ମୁହଁ ଫୁଲି ଫୁଲି ? ମଲାବେଳେ ଆମେ କ'ଣ ନେଇଯିବା ଯେ ?

ମଟର ସାଇକେଲରେ ଆସିଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଅଗାଧୁ ଗଲେ । ବହେ ବହେ କୁଣ୍ଢେଇଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ । ଆଖି ଲୁହ ତାଙ୍କ ଜାମାରେ ପୋଛିଲେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଆଉଁସି, ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଆଉଁସି କହିଲେ—ବାପାମାନେ ! ଏ ତାକତ୍, ଏ ବଳ ରଖ ଦୁଃଖୀଟିକି, ନିଆଶ୍ରିଟିକି ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ । କାହାର ରକ୍ତ ନିଅ ନାହିଁ । ନିଜ ରକ୍ତ ଦେଇ ତା'କୁ ବଂଚାଅ, ବଂଚାଅ । ଗ୍ରେଟିଆ ଜଟାୟୁ ଚଢ଼େଇ ରକ୍ତ ଦେଲା, ତମେ ରକ୍ତ ଦେଇପାରିବ ନାହିଁ ? ପାରିବ ବାପା । ପଣ କର—ମୁଁ ମରିବି ହେଲେ କାହାର ଅନିଷ୍ଟ କରିବି ନାହିଁ, ଇଷ୍ଟ କରି ମରିବି । କାହାର ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୁହାଇବି ନାହିଁ, ନିଜ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ଦେବି । ସେଇ ତ ବାପୁଙ୍କ ବାଣୀ । କୁହ ଅରେ—

ଭାରତ ମାତା କି ଜୟ,
ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମା କି ଜୟ ।

ସମସ୍ତେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଚିତ୍କାର କଲେ—
ଭାରତମାତା କି ଜୟ,
ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମା କି ଜୟ ।

॥ ଛବିଶ ॥

ସବୁ ମେଣ୍ଟି ମାଣ୍ଟି ହୋଇଗଲା । ତା' ପର ଦିନଠୁଁ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଓ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ନିୟମିତ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲେ । କ୍ଲାସକୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଗଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ବେଶ୍ ଆଜ୍ଞାବହ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲେ; ଯଦିଓ ଭିତରେ ଭିତରେ ଯେ ମଲମଲି ନ ଥିଲା, ଏପରି ନୁହେଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ନିକାଂଚନରେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲେ—ସାର୍, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦୁଇଟି କଥା ପାଇଁ ନିବେଦନ କରିବି । ଆପଣ ମତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ମୋର ଆଶା ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟେ୍ର କହିଲେ—କ'ଣ କୁହନ୍ତୁ ।

ପ୍ରଥମ—ଆପଣ ମୋ ବଦଳି ନ ହେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ମୁଁ ପିଲାଛୁଆ ଲୋକ, ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ । ଏଇଠି ରହିଆସିଲିଣି ଗଲା ପନ୍ଦର ବରଷ ଧରି । ଏତେ ଦିନ ପରେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଯିବି ? ଆପଣ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଲୋକ । ଆପଣ ଚାହିଁଲେ ଏ ବଦଳି ରଦ୍ଦ ହୋଇପାରିବ । ମୁଁ ଏଇଠି ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇ ରହିଯିବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟେ୍ର ହସିଲେ, କହିଲେ—ହଉ, ବଦଳି ଅର୍ଡର ଆଗ ଆସୁ । ନଈ ନ ଦେଖୁଣୁ ଆପଣ ଲଙ୍ଗଳା ହେଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

—କିନ୍ତୁ ସାର୍, ଆପଣ ନିଶ୍ଚେ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରିବେ । ଆପଣ ଚାହିଁଲେ ମୋର କେହି କିଛି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଜଣେ ଏଡ଼େ ବଡ଼ strong ଲୋକ ।

ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ ମୁହଁରେ ପୁଣି ହସ ଫୁଟିଲା । କହିଲେ—ନାହିଁ, strong, weakର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ । ବଦଳି କରିବା ନ କରିବା କ'ଣ ମୋ ହାତରେ ଅଛି ? ମୁଁ କେବଳ ସୁପାରିଶ୍ କରିବି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଛି, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ ଭାବେ ସମର୍ଥନ କରିବି । ତେଣିକି ଡି ପି. ଆଇ ଙ୍କ ଇଚ୍ଛା, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ।

—ସାର୍, ଆପଣ ଖାଲି ସେତିକି କରନ୍ତୁ । ଡି. ପି ଆଇ.ଙ୍କ ଅଫିସ୍‌ରେ ଧରାଧରି କରି ମୁଁ ରହିଯିବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟେ୍ର ଖାଲି ଚାହିଁଲେ । କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ—ଏ ଲୋକ ପାଖରେ ଖାଲି ଡି. ପି. ଆଇ. ଅଫିସ ବଡ଼, ଈଶ୍ୱର ବଡ଼ ନୁହଁନ୍ତି ।

ନାରାୟଣବାବୁ ବିନୀତସ୍ୱ ନିବେଦନ କଲେ—ସାର୍, ଆପଣ କ୍ୟାସ ବୁକ୍ ଦେଖିଥିବେ । କେତେ ଦିନ ହେଲା ପୋଷ୍ଟିଂ ହେଇ ନାହିଁ । ଆମର କିଛି ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ ଆସିଥିଲା । ତା' ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେଖେଇ ଏକାବେଳକେ ପୋଷ୍ଟିଂ କରିବ ବୋଲି ମୁଁ ରଖିଥିଲି । ଆପଣ ମତେ ଦୁଇ ମାସ ସମୟ ଦେବେ । ମୁଁ ସେ ଆକାଉଣ୍ଟ୍ ସଜାଡ଼ି ଦେବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କୁଟୀଳ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁଲେ । ଟିକିଏ ରୁକ୍ଷ ହେଇ କହିଲେ—ନାରାୟଣବାବୁ, ସେ ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍‌ଟା ସରକାରୀ ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ ନା ? ଆପଣ ସେ ଟଙ୍କା ପାଇଲା ଦିନ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ରେ ତ ନେଇନାହାଁନ୍ତି, ପାଶ୍ ବୁକ୍‌ରେ ଜମା ଦେଇଛନ୍ତି ନା ? ନଗଦ ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆପଣ ଚେକ୍‌ରେ ଭଙ୍ଗେଇଛନ୍ତି ଆଠ ମାସ ତଳେ । ଅଥଚ ସେ ଟଙ୍କା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲ୍ ତହବିଲରେ ଆସି ନାହିଁ !! ଏହା'ଠାରୁ ଚରମ ଦାୟିତ୍ୱହୀନତା ଆଉ କ'ଣ ଥାଇପାରେ ?? ଏ ତ ସ୍ପଷ୍ଟମତ fraud ହେଇଗଲା—embezzlement !! ଭିଜିଲାନ୍‌ସ ଦେଖିଲାମାତ୍ରେ ଗାପୁଜନା ମାଡ଼ି ବସିବ । ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କ ହାତରେ ହାତକଡ଼ି ଦବ । ଆପଣ ତା'ର କି ଉତ୍ତର ଦେବେ ?

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର କାକୁସ୍ଥ ହେଇ କହିଲେ—ସେଇଥିପାଇଁ ତ ଆପଣଙ୍କୁ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛି—ଆପଣ ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ । ଆପଣ ବାଟ ବତାନ୍ତୁ କେମିତି ମୁଁ ଏଥିରୁ ବଞ୍ଚିବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର କହିଲେ—କା'ଲି ସକାଳେ ଆପଣ ନଗଦ ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଣି ସ୍କୁଲ ପାଶ୍ ବହିରେ ଜମା ଦେଲେ ବି ଆପଣ ବଞ୍ଚିପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଅଡ଼ିଟ୍ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବ—ଏ ଟଙ୍କା ଆଜଯାଏ ଥିଲା କୁଆଡ଼େ ? ପାଶ୍‌ବହିରେ ରହିଥିଲେ ଆଠ ମାସ ଭିତରେ ଏ ଟଙ୍କାର ସୁଧ ହେଇଥାନ୍ତା କେତେ ? ସରକାରୀ ଟଙ୍କା ଆଣି ପାଶ୍ ବହିରେ ଜମା ନ ଦେଇ ଆଠ ମାସ ହେଲା ଘରେ ରଖିବାର ରହସ୍ୟ କ'ଣ ?

ନାରାୟଣବାବୁ କହିଲେ—ନା, ଘର ଛାଆଣ ପାଇଁ ମୁଁ ଜିନିଷପତ୍ର ଯୋଗାଡ଼ କରୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଡ଼ଭାନସ୍ ଦେଇଛି । ମୁଁ ଭାଉଚର ଦେବି—ପ୍ରିଣ୍ଟେଡ୍ ପ୍ୟାଡ୍‌ରେ ଷ୍ଟାମ୍ପମରା ଭାଉଚର ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଠୋ ଠୋ ହସିଲେ । କହିଲେ—ଭାଉଚର ! ଭାଉଚର !! ଜଣେ ଚାହିଁଲେ ଯେମିତି ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କାର ଭାଉଚର ଏଇଠି ବସି ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ! ଏଇ ଭାଉଚରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବ ଅଡ଼ିଟ୍ ? ଗ୍ରହଣ କରିବ ଭିଜିଲାନ୍‌ସ ? ଆପଣଙ୍କର ନୂଆ ଘର କାହିଁ ? କୋଉ ସାଇଟ୍ ? ଘର କେତେ ଦୂର ଉଠିଛି ଦେଖେଇପାରିବେ ?

ନାରାୟଣବାବୁ ଛେପ ଢୋକି ଢୋକି କହିଲେ—ସାର୍, ଆମର ତ ଅନେକ ଘର ଅଛି···

ଓ, ସେଇ ଘର ଦେଖେଇବେ ? ଯା'ର ପ୍ଲାନ୍ ଓ ଏଷ୍ଟିମେଟ୍ ବହୁ ଆଗରୁ ପଠା ହେଇସାରିଛି । ଇଉଟିଲାଇଜେସନ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପଠା ହେଇସାରିଛି । ଯାହାକୁ ବି ଡ଼ି.ଓ., ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଆସି ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ସନ୍ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଗଲା ବର୍ଷ ଅଡ଼ିଟ୍‌ରେ ପୂର୍ବ ବର୍ଷ ଅଡ଼ିଟ୍‌ରେ ଯା' କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ପୁଣି ସେଇ ଘରକୁ ଦେଖେଇବେ ଏ ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଁ ?? ଆପଣଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଠିକ୍ ଅଛି ତ ? ଚିନ୍ତା କରି କଥା କହୁଛନ୍ତି ନା ପାଗଳଙ୍କ ଭଳି ?

—ତାହେଲେ ସାର୍ କ'ଣ କରିବା ? ମୁଁ ଭୟଙ୍କର ବିପଦରେ ପଡ଼ିଯିବି । ଆପଣ ମତେ ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ, ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ ।

ସାର୍ କହିଲେ—ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ, ଆପଣ ନଗଦ ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା କାଲି ଯୋଗାଡ଼ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ଘର ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତିଆର କରିଦିଅନ୍ତୁ । ତା' ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପନ୍ଥା ନାହିଁ, ନାହିଁ, ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଏତେ ଟଙ୍କା ମୁଁ ହଠାତ୍ ପାଇବି କୋଉଠୁ ? ଆପଣ ମତେ କିଛି ଟଙ୍କା ସାମୟିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅନ୍ତୁ ସ୍କୁଲ୍ ପାଣ୍ଠିରୁ । ଆପଣ ଚାହିଁଲା ମାତ୍ରେ ମୁଁ ସୁଝିଦେବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନିଜର ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ରାଗିଉଠିଲେ—ଆପଣ ମତେ ଚୋର ଶିଖଉଛନ୍ତି । ଚୋର ? ସମସ୍ତେ ଚୋର ହେଲେ ବୋଲି ମୁଁ ବି ଚୋର ହେବି ? ଆଉ ଆପଣ କାଲି ସକାଳେ ଭିଜିଲାନସ୍‌କୁ ଲେଖିବେ ମୋ ନାଁରେ—ବିନା କାରଣରେ ମୁଁ ଟଙ୍କା ଉଇଥ୍‌ଡ୍ର କରିଛି ସ୍କୁଲ ପାଣ୍ଠିରୁ । ନାରାୟଣ ବାବୁ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ନା ସାର୍, କ୍ଷମା କରିବେ, ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବେ ତା' ନୁହେଁ । ଆପଣଙ୍କ ବାହୁଚ୍ଛାୟା ତଳେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ମୁଁ ପାରିହେବାକୁ ଚାହୁଁଛି । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବୁଡ଼େଇ ଦେବି ? ମୋ ଛାତି ଫାଟିଯିବ ନାହିଁ ? ମତେ କ୍ୟାନ୍‌ସର, କୁଷ୍ଠ ହେଇଯିବ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଅଥଚ ଦରିଆରେ ବୁଡ଼ିଯାଉଛି । ମତେ ଟିକିଏ ବଞ୍ଚାନ୍ତୁ । ବାଟ ଦେଖାନ୍ତୁ ।

ଅଗାଧୁବାବୁ କହିଲେ – କି ବାଟ ମୁଁ ଦେଖେଇବି ? ମତେ ଖାଲି ଗୋଟିଏ ବାଟ ଜଣା—ସେ ସିଧା ବାଟ । ଏ ବୁଲାବଙ୍କା ବାଟ ମୁଁ ନିଜେ ତ ଜାଣେନା ଆପଣଙ୍କୁ ବତେଇବି କ'ଣ ?

—ତାହେଲେ ସାର୍, ଆପଣ କିଛି ନ କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ମୋଟେ ଏ କାଦୁଅରେ ନ ପଶନ୍ତୁ । ମୁଁ ସବୁ କରିବି । ଆପଣ ଖାଲି ଚୁପ୍ ରହନ୍ତୁ ।

କିନ୍ତୁ କ'ଣ କରିବେ ଶୁଣେ ।

ସେ ଟଙ୍କା ମୋ ସମୟରେ ଆସିଛି । ଗଲା ଆଠ ମାସର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ପୋଷ୍ଟିଂ କରିବା ଭାର ମୋ ଉପରେ । ମୋ ଦସ୍ତଖତରେ ହେବ । ମୋତେ ଖାଲି ସେତକ କରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତୁ ।

ତା' ତ ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ କରିବେ । ଆପଣଙ୍କ କାମ ମୁଁ କରିବି କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଆପଣଙ୍କ ଲାଭ ? ଟଙ୍କା ଆସିଛି ବୋଲି ଦେଖେଇବେ କେମିତି ? ଟଙ୍କା ପାଶ ବହିରେ ଜମା ଦେଇଛି ବୋଲି ଦେଖେଇବେ କେମିତି ? ପୁଣି ଏତେ ଟଙ୍କା କୋଉ କାମରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ, ତା'ତ ଦେଖେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମୁଁ ତା'ର ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେବି ସାର୍ । ଟଙ୍କା ଯୋଉଦିନ ଆସିଛି ସେ ଦିନ କ୍ୟାସ୍ ବହିରେ ନେଇନେବି । ବାକି ପାଶ୍ ବହିରେ ଜମା ଦେଇ ନାହିଁ କାରଣ ସେହିଦିନୁ ମାସେ, ଦି' ମାସ ଭିତରେ ଜିନିଷପତ୍ର କିଣି ଘର କାମ ପୂରା କରି ଦେଇଛି ବୋଲି ଦେଖେଇଦେବି ।

କିନ୍ତୁ ଘର କାହିଁ ?? ଗ୍ରାମ ନାସ୍ତି କୁତଃ ସୀମା !

ସାର୍, ଆମ ସ୍କୁଲ ହତା ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଭଙ୍ଗା ଘର ଅଛି । ଆପଣଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିଥିବ । ଅବଶ୍ୟ ସେଇଟା ଆମ ସ୍କୁଲ ଜାଗା ନୁହେଁ, ଅପର୍ତ୍ତିଆ ପାଣ ଜାଗା । ଅପର୍ତ୍ତିଆ ପାଣର ଗୁହାଳ ଘର । ସେଇଟାକୁ ଦେଖେଇ ଦେବା । ଏତେ ଭିତରକୁ କିଏପଶୁଛି ? ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର କ'ଣ ଆସି ପଗ୍ଭରୁଛନ୍ତି ସେଇଟା କା' ଜାଗା ନା ତହସିଲ୍‌ଦାର ଆସି ମାପ୍‌ଚୁପ୍ କରୁଛି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଖି ଖୋସି ହୋଇଗଲା । ଭାଳୁବ୍ ହେଇ କହିଲେ— କିନ୍ତୁ ସେ ଘରର ଜୀବନ ଅଛି ? ଗୁଳ ଆସି ମାଟିରେ ଲାଗିଲାଣି, ତା'କୁ ଦେଖେଇବେ ?

ନାରାୟଣବାବୁ ଟିକିଏ ହସି କହିଲେ—ନାହିଁ ସାର୍, ମୁଁ ତା'କୁ ବାଗେଇ ଦେବି ନାହିଁ ? ଗୁଳ ଉଡ଼େଇ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବି । କାଠ ତ ଇଟାରେ ଅଛି । ଆଉ ଦି'ଗ୍ଭରି ଦୁଆ ଉଠେଇ ଦେବି । ଆଉ ଗ୍ଭରି ପାଞ୍ଚ ଶଗଡ଼ ଭଙ୍ଗା ଇଟା ଆଣି ଘର ଗ୍ଭରିପାଖେ ଜମେଇ ଦେବି । ବାସ୍—ସେତିକରେ କାମ ଫତେ । ସରକାରକୁ ରିପୋର୍ଟ କରିଦେବି—ଗଲା ମେ ୨୧ ତାରିଖ ଦିନ ଯୋଉ ଭୟାନକ ଝଡ଼ ହେଲା, ସେଇଥିରେ ଘର ପୂରା ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲା । ଘର ଛାତ ଯାକେ ଉଠିଥିଲା । ସେଣ୍ଟରିଂ ବନ୍ଧା ସରିଥିଲା । ଛାତ ପଡ଼ିବା ଆଗ ଦିନର ଏ ଘଟଣା ।

ଏ କଥାକୁ ଲୋକ ସମର୍ଥନ କରିବେ ? ସାକ୍ଷୀ ଦେବେ ?

ହଁ ସାର୍, ବହୁତ ଲୋକ ସାକ୍ଷୀ ଦେବେ ।

ଆଚ୍ଛା, ଅପର୍ତ୍ତିଆ ଏଥିରେ ରାଜି ହେବ ?

ଦ'ଶହ ଟଙ୍କା ତା' ହାତରେ ଧରେଇ ଦେଲେ ହେଲା । ଚୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ଚପିଲେ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୁହ । ସେ ମୋ କଥାରୁ ବାହାରିଯିବ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ, କିନ୍ତୁ ଘର ଭାଙ୍ଗିଛି ବୋଲି ରିପୋର୍ଟ କରିବେ ଯେ, କେବେ ? ଆଜି ?

ନାଇଁ ସାର୍, ମୁଁ ପିଛିଲା ତାରିଖରେ କରିଦେବି । ତା' ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ-ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଇଉଟିଲାଇଜେସନ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ବି ଦେଇଦେବି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ବି. ଡ଼ି. ଓ ଅଫିସରେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସରେ ଏତେ ପିଛିଲା ତାରିଖର ଚିଠି ନେବେ ? ସେମାନେ ତାଙ୍କ ରସିଦ୍ ରେଜିଷ୍ଟରରେ ଦେଖେଇବେ କେମିତି ?

ନାରାୟଣ ବାବୁ ଠୋ ଠୋ ହସିଲେ । କହିଲେ—ଆପଣ ସରଳିଆ ଲୋକ ସାର୍, ସେକଥା ବୁଝିପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଚିଠି ନେବେ ଓ ମତେ ରସିଦ୍ ବି ଦେବେ । ତାଙ୍କ ରସିଦ୍ ରେଜିଷ୍ଟରରେ ସେଇ ପିଛିଲା ତାରିଖରେ ପାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଦେଖେଇ ଦେବେ । ତା'ପରେ ସେ ଚିଠିକି ଏପରି ଜାଗାରେ ରଖିଦେବେ ଯେ ସେ ଚିଠି ସ୍ୱୟଂ କମଳାପତି ବିଷ୍ଣୁ ବି ପାଇବେ ନାହିଁ, ଅନ୍ୟ କଥା କିଏ ପଚାରେ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଆଉ ଶୁଣିବାକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଘୃଣାରେ ତାଙ୍କର ଆପାଦମସ୍ତକ ଥରି ଉଠୁଥିଲା । ଏତେ ଜଘନ୍ୟ ହୋଇପାରେ ମଣିଷ ! ଏ ଭାରତ ଆଜି କୁଆଡ଼େ ଗଲାଣି ? ଏ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ? ଯୋଗ୍ୟ ? ଆମେ ଚିରକାଳ ଗୋଲାମ ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ଆମ ପିଠିରେ ଝାଲି ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରର ଚାବୁକ୍ ଦରକାର ଚାବୁକ୍ !

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ନାରାୟଣ ବାବୁ ! ଆପଣ ଖୁବ୍ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଲୋକ, ଚତୁର ଲୋକ, ମୁଁ ମାନୁଛି । ଆପଣ ଏମିତି କରି, ଅଫିସରେ ପ୍ରଚୁର କଳାପୋଡେଇ ଦେଇ ସରକାରଙ୍କୁ ଠକିଦେବେ, ତା' ବି ମାନୁଛି । କିନ୍ତୁ ଠକି ଦେଇପାରିବେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ? ଠକି ପାରିବେ ନର୍କକୁ ? ଠକି ପାରିବେ ତପ୍ତ ବୈତରଣୀକୁ ? ଏ କଥା କହିଲାବେଳେ ଆପଣଙ୍କ ବିବେକ ସହସ୍ରଫଣା ବାସୁକୀ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କୁ ଦଂଶନ କରୁନାହିଁ ??

ନାରାୟଣବାବୁ ଚରମ ଅପମାନିତ ହେଲେ ବି କ୍ରୋଧକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଲେ । କହିଲେ—ନା ସାର୍, ଆପଣ ରାଗନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି । ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ଠିକ୍ । କିନ୍ତୁ ଏ ଜୀବନମରଣ ସମସ୍ୟା । ମୁଁ ଥରେ ଏଥିରୁ ପାରିହେଲେ ଆଉ କେବେ ଏମିତି କରିବି ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ—ବେଶ୍, ଆପଣ ଯାହା କରିବେ କରନ୍ତୁ । ଆପଣ ମରିବେ କି ତରିବେ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତୁ । ମତେ ଆଉ ସେଥିରେ ପୂରାନ୍ତୁ ନାହିଁ ।

ନାରାୟଣ ବାବୁ କାକୁସ୍ଥ ହେଇ କହିଲେ—ନାହିଁ ସାର, ଆପଣଙ୍କୁ ତ ମୋଟେ ପୁରାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ମୋ ସମୟର ମାମଲା, ମୁଁ ବୁଝି ଦାଅନ୍ତି, ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଭୁଲ୍ ହେଇଯାଇଛି ।

କ'ଣ ଭୁଲ୍ ?

ସେଦିନ ଚାର୍ଜ ଦେଲାବେଳେ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ତ ପୋଷ୍ଟିଂ ହେଇ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେଇ ଆଠ ମାସ ତଳର ଜାନୁୟାରି ଆକାଉଣ୍ଟ ତଳେ ଆମେ Handed over, Taken over କରି ସେଇ ତାରିଖରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଇଛେ । ଥରେ ଆପଣଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ସେଠି ରହିଗଲା ପରେ ମୁଁ ଆଉ ପର ମାସର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ପୋଷ୍ଟିଂ କରିବି କେମିତି ? ସେଇଠି ତ ପ୍ରମାଣ ହେଇଗଲା ଯେ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ଅପ୍-ଟୁ-ଡେଟ୍ ନ ଥିଲା । ତା' ପରେ ଯାହା କରା ହେବ, ସବୁ ତ manipulation.

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିଲେ—ତା' ହେଲେ ଆପଣ ମତେ କ'ଣ କରିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ?

ନାରାୟଣ ବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ଆପଣ ଦୟାକରି ସେଇ ପୃଷ୍ଠାଟି ଚିରି ଦିଅନ୍ତୁ । ମୁଁ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ଅପ୍-ଟୁ-ଡେଟ୍ କରିଦିଏ । ତା' ପରେ ଆପଣ ଏଇ-ମାସର ଆକାଉଣ୍ଟ୍ ତଳେ ଦସ୍ତଖତ କରିବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭୟାନକ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହେଇ କହିଲେ—ଅଗାଧୁ ବାରିକ ଜୀବନରେ କେବେ ଚୋରି କରି ନାହିଁ କି କରିବ ନାହିଁ । ଆଉ ଏ ଅନ୍ୟାୟ କାମ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ହେଲେ ବି କେବେ ମୁଁ କରିବି ନାହିଁ । ଆପଣ ନିଜେ ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି, ଆଉ ମତେ ବି ବୁଡ଼େଇ ଦେବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି ? ତା' ହେଇପାରିବ ନାହିଁ, ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଏଥର ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ବି ରୁକ୍ଷ ହେଲେ । କହିଲେ—ଠିକ୍ ଅଛି, ଆପଣ ଯଦି ମତେ ରକ୍ଷା ନ କରିବେ—ମତେ ବୁଡ଼େଇ ଦେବେ—ତା' ହେଲେ ମୁଁ ବି ଆପଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ । ଆପଣ ଏକା ସାଧୁ ହେବେ, ଆଉ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଚୋର—ୟା' କେମିତି ହେବ ? ଆପଣଙ୍କୁ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଣ୍ଡ ନଇଁବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବେଶୀ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲେ ଆମେ ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ କରିଦବୁ—ମୁଣ୍ଡ ଛଡ଼ୁ କରିଦବୁ—ମନେ ରଖିବେ ।

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଚପଲ ଫଟ୍‌ଫଟ୍ କରି ସ୍କୁଲରୁ ବାହାରି ଚାଲିଗଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭକୁଆ ହେଇ ଚାହିଁ ରହିଥିଲେ ।

॥ ସତେଇଶ ॥

ଠିକ୍ ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଆସିଲେ । ଅଗାଧୁବାବୁ ଗେଟ୍ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଯାଇଁ ପାଛୋଟି ଆଣିଲେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ । ସବୁ ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, କରଣି, ଚପରାସୀ ଆସି ଘେରିଗଲେ । ସମସ୍ତେ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲେ, ହସି ହସି କଥା କହିଲେ । ଆଉ ପାଦେ ଆଗେଇଛନ୍ତି, ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନେ ଧାଇଁ ଧାଇଁ ଆସିଲେ । ସମସ୍ତେ ଆସି ପାଦ ଛୁଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କର । ଇନ୍‌ସ-ପେକ୍ଟର ମୁଗ୍ଧ, ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଗଲେ । ଗୋଟିଏ ନୈତିକ ବାତାବରଣ ନ ଥିଲେ ଓ ନିଜେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମଣିଷ ଏତେ ନିର୍ଭୀକ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେଲା—ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଖାଲି ନିଜେ ଠେକ୍ ଠୋକ୍ ସାଦାସିଧା ନୁହଁନ୍ତି, ଏ ସାଦାସିଧାର ପ୍ରଭାବ ପକେଇଛନ୍ତି ବି ଅନ୍ୟ ଉପରେ ।

ଟିକିଏ ଯାଇଁ ଯାଇଁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ରହିଗଲେ, ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ—ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପଣ୍ଡିତ କିଏ ?

ପଣ୍ଡିତ ଟିକିଏ ଶଙ୍କି ଯାଇଁ ପୁଣି ଥରେ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—ରୁହନ୍ତୁ, ରୁହନ୍ତୁ । ମା କୁରୁ, ମା କୁରୁ, ନମସ୍କାରଂ ମା କୁରୁ । ମୋ ନାଁ କ'ଣ ଜାଣନ୍ତି ? ମନ୍ଦିର ଭୋଇ—ବାଉରି । ମତେ ନମସ୍କାର କରିବେ ?

ସମସ୍ତେ ଫେଁ ଫେଁ ହସି ଉଠିଲେ ।

ଆଉ ପାଦେ ଆଗକୁ ଯାଇଁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପୁଣି ପଚାରିଲେ—ଆଉ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ କିଏ ?

ମାନସ ବାବୁ ପୁଣି ଥରେ ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—ଓ, ଆପଣ ? ପଟେ ଶାଣୁଆ ଖୁର ଆଣିପାରିବେ ? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତେ । ସେ ମତେ ଟିକିଏ କ୍ଷିଅର କରିଦିଅନ୍ତେ ।

ପୁଣି ସମସ୍ତେ ହସିଲେ । ମାନସ ବାବୁ କିନ୍ତୁ ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ । ତୀକ୍ଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ—ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ଚାଲି ଚାଲି ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସ୍କୁଲ ଆଡ଼କୁ ଗଲେ । ଠିକ୍ ବାରଣ୍ଡାକୁ ଉଠିଲା ବେଳକୁ ଦେଖିଲେ—ବାମ ଡାହାଣ ଦୁ' ପାଖ ଖୁଣ୍ଟରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖା ଅଛି—Be honest, Be honest, ଆଉ ସାମନା କାନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି—Love

ଶ୍ରୀ. ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଛଳ କୋପ କରି ଗୃହିଁଲେ—ଆପଣଙ୍କର ଏଇଟା ସ୍କୁଲ୍ ନା ଆଶ୍ରମ ?

ଦେଖନ୍ତୁ ସାର୍, ଆପଣ ଯାହା କହିବେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ବାରଣ୍ଡା ଉପରକୁ ଉଠି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ରୁମ୍ ଆଡ଼କୁ ଗଲେ । ରୁମ୍ ଆଗରେ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଫଟୋଟି ମାଙ୍କଡ଼ ଭଳି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଫଟୋଟି ପଣ—କାନ୍ଥରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖା—

Duty, Sincerity and Honesty.

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ସେଇଠି ଠିଆ ହେଲେ । କହିଲେ—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ସ୍କୁଲ୍ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ସନ୍ କରିସାରିଲି, ଯାଉଛି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହସିଲେ—ନା ସାର୍, ଏ ଯୁଗ ଗିଲ୍‌ଟି ଯୁଗ, ଏ ଭେଜାଲ ଯୁଗ । ଗିଲ୍‌ଟିକି ସୁନା ବୋଲି ଭାବିଲେ ଆପଣ ଠକି ଯିବେ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଆପଣଙ୍କୁ କିଏ ଠକିଛି ?

ନା, କେହି ଠକି ନାହିଁ, କାରଣ ମୋ ଦେହରେ ଖାଦ ଚଉକସ । ନଗ୍ରେଲା ସୁନା ହେଇ ଆମ ପୂର୍ବ ସଭାପତି, ପୂର୍ବ ସମ୍ପାଦକ ପୂରା ଠକି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏବେ ଘରେ ବସି ଝାଂଜ ମୃଦଙ୍ଗ ଧରି କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଛନ୍ତି ।

—ତା' ହେଲେ ଆପଣ ଖାଣ୍ଟି ସୁନା ନୁହଁନ୍ତି ?

ଖାଣ୍ଟି ସୁନାରେ ଗହଣା ଗଢ଼ା ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା । ମୋ ଦେହରେ ସେତିକି ଖାଦ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ଆଜି ଗହଣା ହେଇ ଆପଣଙ୍କ ଦେହରେ ଶୋଭା ପାଉଛି ।

ଦୁହେଁ ହସି ଉଠିଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଯାଇଁ ଚେୟାରରେ ବସିଲେ । କହିଲେ—ଆସନ୍ତୁ ଅଗାଧୁ ବାବୁ, ଆପଣ ଗୋଟିଏ ଭାରି ଖତରନାକ ଲୋକ, ମଣିଷକୁ ବସେଇ ଉଠେଇ ଦେବେ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ?? ଶଙ୍କିତ କଣ୍ଠରେ ଅଗାଧୁ ବାବୁ ପଚାରିଲେ ।

—ନୁହଁନ୍ତି ? ଆଠ ଦିନ ପରେ ମୋର ଏଠିକି ଆସିବା କଥା । ସେହି ଅନୁସାରେ ମୋ ଟୁର୍ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ଟାଇପ୍ ହେଇସାରିଥିଲା । ଅଥଚ ସିଆଡ଼ୁ ଘନଘନ ଟେଲିଫୋନ୍ । ରାଜ୍ୟର ଖୋଦ୍ କର୍ତ୍ତା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ—ଆପଣ ଅତି ଶୀଘ୍ର ସେ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଆନ୍ତୁ । ସେ ଲୋକଟା ଦକ୍ଷ ଲୋକ । ପୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଲ ଲୋକ । ତା'ର ଯେମିତି ସାମାନ୍ୟ ଟିକେ ଅସୁବିଧା ନ ହୁଏ, ଆପଣ ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ଆପଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ସାର୍, ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କରୁଣା ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ଗୋଟାଏ କଥା ମତେ ଏକ୍‌ଦମ୍ ବେଖାପି ଲାଗେ । ଭଲ ଲୋକ ଗୁଡ଼ା ଦକ୍ଷ ହେବେ କେମିତି ? ସେଗୁଡ଼ାତ ineffectual angels.

ନାଇ ସାର୍, ଟିକିଏ ସ୍ତ୍ରିକ୍ଟ୍ ହେଲେ, ଟିକିଏ ଡରକା ହେଲେ ସବୁ ହୋଇପାରିବ । ଆମେ ସିନା କାହାରି କ୍ଷତି କରିବୁ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଆମର ଯିଏ କ୍ଷତି କଲା ବା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବାଧା ଦେଲା, ଆମେ ତା'ର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବୁ ନାହିଁ ? ତା'ଛଡ଼ା, ଫଁ ଛାଡ଼ିଲେ ସାପକୁ କେହି ମାରିବେ ? ତା' ଉପରେ ସମସ୍ତେ ମାଡ଼ି ଚକଟି ଗ୍ଳଲିଯିବେ ନାହିଁ ?

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଯଦି ଫଁ କରିବେ, ତା' ହେଲେ ଆପଣ ତ ସାପ । ହିଂସ୍ର ।

ନା ସାର୍, ଫଁ ମାନେ କାମୁଡ଼ା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ବେଳେବେଳେ କାମୁଡ଼ା ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ବି କାମୁଡ଼ିବେ । ନଇଲେ ନିଜେ ବଂଚିବେ କେମିତି ? ଅନ୍ୟକୁ ବଂଚେଇବେ କେମିତି ? ଏଇ ଓଡ଼ିଶାରେ—ଥରେ ମାଙ୍କଡ଼ମାନେ ଭୟଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ କଲେ । ସବୁ ଫସଲ ଖାଇ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠିଗଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଲେଖିଲେ—ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୁଳି କରିଦିଅ ।

—ଏଥିରେ ହିଂସା ତ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏ ହିଂସା ବୃହତ୍ତର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପାଇଁ—ମାନବ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ । ହାତୀଟା ପାଗଲ ହେଲେ, ବାଘ ବାରମ୍ବାର ଆସି ଗାଈ ଗୋରୁ, ମଣିଷ ଖାଇଗଲେ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାରିବା ତ ଉଚିତ । ଏଠି ହିଂସା ଅହିଂସାର ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ, ମଙ୍ଗଳ ଅମଙ୍ଗଳର ପ୍ରଶ୍ନ । କୋଉଥିରେ ବେଶୀ ମଙ୍ଗଳ, କୋଉଥିରେ ବେଶୀ ଅମଙ୍ଗଳ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପ୍ରଶଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗ୍ଳହିଁଲେ—Right Agadhu Baboo, right.

କୃଷ୍ଣ ଗଛରେ ଚଢ଼ି ପଇଡ଼ ଆଣିଥିଲା । ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର, ତାଙ୍କ ଷ୍ଟେନୋ, ଅଗାଧୁ ବାବୁ ପଇଡ଼ ପାଣି ପିଇଲେ ।

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ ସାର୍, ଟିକିଏ କ୍ଲାସ ବୁଲି ଆସିବେ ?

ଗ୍ଳଲନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ବୁଝି ପାରୁଛି ପିଲାଙ୍କ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ଼ କ'ଣ ହୋଇଥିବ । ପୁଣି 'ଯତ୍ର ଯୋଗେଶ୍ୱର କୃଷ୍ଣ, ଯତ୍ର ପାର୍ଥ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର' ।

ଆପଣ ଯୋଉଠି ଅଛନ୍ତି, ସେଠି ପଢାପଢ଼ି ନିଶ୍ଚୟ ଭଲ ହେଉଥିବ । ଆପଣଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ଓଡ଼ିଶାରେ ଫାଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା । ସେ କୃତିତ୍ୱ ମତେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ କହିଛନ୍ତି ।

ସାର୍, ଥରେ ବୋହି ଭଲ ରାନ୍ଧିଲା ବୋଲି ସବୁ ଥର ଭଲ ରାନ୍ଧିବ, ତା'ର କ'ଣ ମାନେ ଅଛି ?

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—ଆପଣ ସାଇକେଲ୍ ଶିଖିଛନ୍ତି ? ମନେ କରନ୍ତୁ ଆପଣ କୌଣସି କାରଣରୁ ଦୁ' ବର୍ଷ ଜେଲ୍‌ରେ ରହିଲେ । ସେଠୁଁ ଆସିଲା ପରେ ସାଇକେଲ ଚଢ଼ା ଭୁଲି ଯାଇଥିବେ ?

ଦୁହେଁ ଠୋ ଠୋ ହସିଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କ୍ଲାସ ଭିତରେ ଖାଲି ପଶିଗଲେ । କୋଉଠି କିଛି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ । ମାନସ ବାବୁଙ୍କ କ୍ଲାସରେ କ'ଣ କିଛିଏ ପଚାରିବେ ପଚାରିବେ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ତା' ବି ପଚାରିଲେ ନାହିଁ । ନୀରବରେ ବାହାରିଗଲେ । ହେଡ୍‌-ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲେ—ପୂର୍ବର ଆକ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କୁ କାହିଁ କି ଦେଖୁ ନାହୁଁ । ସେ ଚାର୍ଜ ଦେଇସାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଆପଣ ଫୋନ୍‌ରେ କହିଲେ ନା ?

ହଁ ସାର ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି କାହିଁକି ଦେଖୁ ନାହିଁ ?

ଆଜି ସେ ଛୁଟିରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇ ନା ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ?

ଚାଲନ୍ତୁ ସାର୍, ଅଫିସରେ କହିବି,

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ବକ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ । ପୁଣି କେତେ ବାଟ ଗଲେ । ମାଇନର ସ୍କୁଲ, ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ, ଲାଇବ୍ରେରୀ, ବନ୍ଧାନାଗାର, ହଲ୍‌ସବୁ ବୁଲି ବୁଲି ଦେଖିଲେ । କହିଲେ –ଆପଣଙ୍କ ସ୍କୁଲର ପରିବେଶଟି ଅତି ନିର୍ମଳ, ବେଶ୍ ପକ୍ଷୀ-କୂଜନ-ପରିପୂରିତ । ଗୋଟିଏ ଋଷି ଆଶ୍ରମ ଭଳି ଦିଶୁଛି । ଆଉ ଶେଷରେ ଭଗବାନ ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଋଷିଙ୍କି ଆଣି ପହଞ୍ଚେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କମ୍ ଭାଗ୍ୟର କଥା ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ହାତଯୋଡ଼ି ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଣାମ କଲେ—ସାର୍, ସେପରି କହନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ଋଷି ବାଲ୍ମୀକି କି ଦସ୍ୟୁ ରତ୍ନାକର, ଆପଣ କେମିତି ଜାଣିଲେ ? ମଣିଷକୁ ଯାହା ଦେଖନ୍ତି, ସେ କ'ଣ ସେଇଆ ?

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କହିଲେ—ଆଚ୍ଛା ଅଗାଧୁ ବାବୁ, ଆପଣ ଏ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଘର କଲେ କେମିତି ? ଟଙ୍କା ଆଣିଲେ କୋଉଠୁ ? ଆମେ ଦେଇଛୁ ?

ନା ସାର୍, ଯୋଉ ଋଷିଙ୍କ କଥା କହୁଥିଲେ, ସେଇ ଋଷି ଆଣିଛନ୍ତି ଟଙ୍କା । ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ଟଙ୍କା ଟାଣି ଦେଇ ଆସିନ୍ତି ସୁଦୂର ହାଇଦ୍ରାବାଦରୁ ।

କିଏ ସେଇ ଲୋକ ?

ଆମର ପୂର୍ବତନ ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତରାମ ମହାନ୍ତି ।

ପୂର୍ବତନ ? ଏବେ ସେ ସଭାପତି ନାହାଁନ୍ତି ?

ଏବେ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ହିଁ ନାହିଁ । ଭାଙ୍ଗି ଦିଆଯାଇଛି ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି । ଋଷିପ୍ରତିମ ସଭାପତି, ଦେଶପ୍ରାଣ ସଂପାଦକ, ଯୋଉମାନେ ଏ ସ୍କୁଲକୁ ପଲପଲ ରକ୍ତ ଦେଇ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଇଠାମାରି ବାହାର କରି ଦିଆଯାଇଛି ସ୍କୁଲରୁ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ । ନିଜକୁ ଧିକ୍‌କାର କଲେ ସେ ଏ ସ୍କୁଲକୁ ସମୁଚିତ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ପାରିନାହାଁନ୍ତି ବୋଲି ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସକୁ ଫେରିଲେ । କହିଲେ— ଆପଣ ତ ପୂରା ଚାର୍ଜ ନେଇସାରିଛନ୍ତି । ଏବେ ଆପଣଙ୍କର କ'ଣ ଅସୁବିଧା କୁହନ୍ତୁ । ମୁଁ ନିଜେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବେ ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ଅସୁବିଧା ବୁଝିବି ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ମୋର ଖାଲି ଗୋଟିଏ ଅସୁବିଧା— ଆପଣ ସ୍କୁଲର ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟିଟିଏ ଗଢ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ । ଆଉ ଏଇ ଅନନ୍ତବାବୁ, ସାରବାବୁ, ଯିଏ ଗୁଡ଼ଲ ମୁଠିଏ ମାଗିମାଗି, ମାଟି ବୋହି ବୋହି, ମୁର୍‌ଦାର୍ ହୋଇ ହୋଇ ଏ ସ୍କୁଲ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସଭାପତି, ସଂପାଦକ ରଖନ୍ତୁ । ତାଙ୍କୁ ବାହାର କରି-ଦେଲେ ଧର୍ମ ସହିବ ନାହିଁ । ଏ ବସୁଧା ଫାଟିଯିବ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଷ୍ଟେନୋ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ, ଲେଖନ୍ତୁ, ଏ ପ୍ରଥମ ପଏଣ୍ଟ— ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ଡି. ପି. ଆଇଙ୍କୁ ଲେଖାହେବ; କିନ୍ତୁ ତା' ପୂର୍ବରୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଏକ ସଭାରେ କେତେକଙ୍କ ନାମ ସୁପାରିଶ୍ କରି ପଠେଇବେ । ଯା' ଭିତରେ ଏ ଦୁହିଁଙ୍କ ନାମ ଥିବ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲେ—ଆଉ କ'ଣ କହନ୍ତୁ ।

ନା ସାର୍ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଆଉ ସମସ୍ତ ମୁଁ ନିଜେ ବୁଝିବି । ଆପଣଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେବି ନାହିଁ । ଯୋଉଠି ନିହାତି ମତେ ବଳେଇବ, ଆପଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ତ ନିଶ୍ଚେ ଆଣିବି ।

ଆଉ ଆପଣ ସମସ୍ତ ଚାର୍ଜ ନେଇଛନ୍ତି ? ସେପରି କିଛି ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ଦେଖିଲେ ?

ନା ସାର, ସେପରି କିଛି ଦେଖି ନାହିଁ ।

ମତେ ଚାର୍ଜ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ?

ହଁ ସାର୍, ସେଇଦିନ ଡାକରେ ।

ମତେ ଅଫିସ୍ କପି ଦେଖେଇବେ ।

କିରାଣୀବାବୁ ଆଣି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଫାଇଲ ଦେଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପୂର୍ବ ରିପୋର୍ଟ ଉପରେ ଆଖି ପକାଇ ପକାଇ କହିଲେ—ଏ ରେଜିଷ୍ଟର ଗୁଡ଼ିକରେ Handed over, Taken over କରି ଦସ୍ତଖତ କରିଛନ୍ତି ତ ?

ହଁ ସାର ।

ଆଣନ୍ତୁ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍, ପାଶ୍ ବୁକ୍, ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରୋଲ୍ ।

କିରାଣି ଆଣି ସମସ୍ତ ଥୋଇଦେଲେ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଦେଖିଲେ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ଅପ୍-ଟୁ-ଡେଟ୍ ପୋଷ୍ଟିଂ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ଅପ୍-ଟୁ-ଡେଟ୍ ପୋଷ୍ଟିଂ ହୋଇ ନାହିଁ । ପାଶ୍ ବୁକ୍‌ରେ କ'ଣ ହୋଇଛି ନ ହୋଇଛି ଭଗବାନ ଜାଣନ୍ତି ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ରାଗିଗଲେ । କହିଲେ—କ'ଣ ଇଏ ତ କିଛି ପୋଷ୍ଟିଂ ହୋଇ ନାହିଁ !! ଆପଣ ତାଙ୍କ ଦୋଷ ଲୁଚଉଛନ୍ତି କ'ଣ ? ତାଙ୍କ ଦୋଷ ଲୁଚାଇ ଲୁଚାଇ ଯେ ଆପଣଙ୍କ ଦୋଷ ହୋଇଯିବ, ସ୍ୟା' କ'ଣ ମୁଁ ବୁଝେଇ କହିବ ?

ଅଗାଧୁବାବୁ କହିଲେ—ନାହିଁ ଯେ, ଜଣେ କଲିଗ୍‌ର ଦୋଷ ହଠାତ୍ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଆଗେ କହିବାକୁ ଡରୁଥିଲି । ତା' ଛଡ଼ା ତାଙ୍କ ପିରିଅଡ଼ର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ । ସେ ପୋଷ୍ଟିଂ କରିଦେବେ କହିଛନ୍ତି ।

ଆଠ ମାସର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ସେ ପୋଷ୍ଟିଂ କରିବେ ଏବେ ? ସବୁ ଭାଉଚର ରଖିଛନ୍ତି ?

ଅଗାଧୁବାବୁ କହିଲେ—ସେ କଥା ସେ କହିପାରିବେ ?

ଆଚ୍ଛା; ଏ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଗ୍ରାଣ୍ଟ୍ କିଛି ଆସି ନାହିଁ ?

ଅଗାଧୁବାବୁ ଥରି ଉଠିଲେ । କହିଲେ—ସାର୍ ! ସାର୍ !...

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ବୁଝି ପାରିଲେ । କହିଲେ—କ'ଣ ସାର୍ ? କିଛି ଆସିଛି ତା' ହେଲେ ?

ଅଗାଧୁବାବୁ କହିଲେ—ସାର୍, ଗ୍ରାଣ୍ଟ ରେଜିଷ୍ଟରରୁ ଦେଖାଯାଉଛି ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଛି ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ; କିନ୍ତୁ ସେ ଟଙ୍କା ସେ ଆଣିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ମୁଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ । କାରଣ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ପୋଷ୍ଟିଂ ହୋଇ ନାହିଁ । ପାଶ୍ ବୁକ୍‌ରେ ସେପରି କୌଣସି ଡିପୋଜିଟ୍ ବି ନାହିଁ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ—ତା' ମାନେ ? Fraud—misappropriation—a clear case of embezzlement—କାହାଁନ୍ତି ନାରାୟଣ ବାବୁ ?

ସାର୍, ସେ ଦୁଇ ଦିନ ହେଲା ଛୁଟିରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଛୁଟିରେ ଅଛନ୍ତି ? ଦରଖାସ୍ତ ଦେଇଛନ୍ତି ?

ନା ।

ତାହେଲେ ଆପଣ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କ'ଣ ଆକ୍‌ସନ ନେଇଛନ୍ତି ?

ପ୍ରଥମଦିନ ତାଙ୍କର କୈଫିୟତ ମାଗିଛି । ହେଇ ଫାଇଲ୍ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଷ୍ଟେନୋଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—ଲେଟନ୍ତୁ ପଏଣ୍ଟ ନମ୍ବର ଦୁଇ—ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ତୋସରପାତ, ଲୋକାଲ ଫଣ୍ଡ ଅଡ଼ିଟ୍ ଓ ଭିଜିଲାନ୍‌ସକୁ ଚିଠି ।

ନମ୍ବର ତିନି—ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ କୈଫିୟତ—

କ) ସେ କ୍ୟାସ୍‌ବୁକ୍, ଆକ୍ୱିଟାନସ୍ ରୋଲ୍ ଆଠ ମାସ ହେଲା ପୋଷ୍ଟିଂ କରି ନାହାଁନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଖ) ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ରେ ପାଶ୍ ବହିରେ ନେଇନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଗ) ବିନା କାରଣରେ, ବିନା ଦରଖାସ୍ତରେ ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ—କ୍ୟାସ୍‌ବୁକ୍, ପାଶ୍ ବୁକ୍, ଆକ୍ୱିଟାନସ ରୋଲ୍ ମୁଁ ହଠାତ୍ ଦେଉ ନାହିଁ । ଅଡ଼ିଟ୍ ଆସି ଚେକ୍ କରିବ; କିନ୍ତୁ ବୁଝି ହୁସିଆର୍, ଆପଣ କେବେ ଉକ୍ତ ଡକୁମେଣ୍ଟ କାହାକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବେ ନାହିଁ, ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ତ କେବେ ନୁହେଁ ।

କିନ୍ତୁ ସାର୍, ସେ ପିଛଅଡ଼ରେ ପୋଷ୍ଟିଂ ?

ସେ ଅଲଗା ଖାତାରେ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ଏବେକାର ତାରିଖରେ କରନ୍ତୁ, ପିଛିଲା ତାରିଖରେ ନୁହେଁ । କାରଣ ଆପଣ ଚାର୍ଜ ନେବା ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପୋଷ୍ଟିଂ କରି ନାହାଁନ୍ତି, ତା'ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ—ତାଙ୍କର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ରେ ଏଇ ଦସ୍ତଖତ ଓ ତାରିଖ । ଆଉ ଏଣିକି ଯାହା ପୋଷ୍ଟିଂ କରିବେ ତା' ସେ ତାରିଖ ପରେ; ପୂର୍ବରୁ ନୁହେଁ । ଆଣନ୍ତୁ, ମୁଁ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ରେ ସେଇ କଥା ଲେଖି ଦେଉଛି, ବୁଝି ହୁସିଆର୍ ଏ ଖାତା ତାଙ୍କୁ କେବେ ଦେବେ ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କାଠ ପିତୁଳାଟି ଭଳି ଖାଲି ଠିଆ ହେଇଥିଲେ । କହିବାର ବା ଆଉ କ'ଣ ଥିଲା ?

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କ ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ କିଛି ଖାଦ୍ୟପେୟର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ ଅଗାଧୁବାବୁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଖାଇବାରେ ଆଉ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଥିଲା । ଦୁହିଁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଯେମିତି ଘୂରିଯାଉଥିଲା ସ୍କୁଲର ଏଇ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ।

॥ ଅଠେଇଶ ॥

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଚାଲିଗଲେ । କଥା ବି ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଚାଲିଗଲା ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କାନକୁ । କାଳିସି ଲାଗିଲା ଭଳି ସେ ଖାଲି ଗୋଟାପଣେ ନାଚିଲେ । ଆଉ ତା' ସାଙ୍ଗରେ ନାଚିଲେ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ - ଶଳାକୁ ଧର୍ମ ଛୁଇଁଲା । ଶଳାକୁ ଯମ ଡାକିଲାଣି । ଶଳା ଆଠଦିନ ସଭାର କଲା ନାହିଁ । ସବୁ କହି-ଦେଲା । ସବୁ ଫୋଡ଼ିଦେଲା । ଶଳାକୁ ଏଥରକ କିରାସିନି ପକେଇ ଗୋଟାପଣେ ଜାଳିଦେବୁ । ଦେଖିବା କୋଉ ଶଳା ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ପିଠିରେ ପଡ଼ିବ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ସିନା ପିଠିରେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗାଁ ଲୋକେ ? ଗାଁ ଲୋକେ ଛାଡ଼ିବେ ? ତମେ କିରାସିନି ପକେଇ ଦେଲେ ସେମାନେ ପେଟ୍ରୋଲ ଆଣି ଢାଳିବେ ତମ ଉପରେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ମୁର୍‌ଦାର୍ ଜଳିଲା ବେଳକୁ ତମର ଦି'ଟା ମୁର୍‌ଦାର୍ ଜଳିବ—କେମିତି ହାଲ୍ଲୋଳ ହେଇଯିବ ଜାଗା, କେମିତି ହୁରୁହୁରୁ ଜଳିବ ନିଆଁ—ଭାବିଛ ? ଭାବିଛ ?—ବିବେକ ଭିତରୁ ଯେମିତି କିଏ କହିଲା ।

ତଥାପି ହୁଙ୍କାର, ଗର୍ଜନ, ଚିତ୍କାର—ଶଳାକୁ ଦେଖିଦବା, ଦେଖିଦବା ।

ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ସେଇ ବିଶାଳକାୟ, ବପୁବନ୍ତ ପୁରୁଷ—ନରେନ୍ ଦତ୍ତ । ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ଅତି ସିଆଣା କାଉ ଠଉଁ ସିଆଣା । କହିଲେ—ଦାଣ୍ଡାନ୍, ଏଇ ରକମ ହାଇ ଚାଇ କଲେ କି କାଯ୍ ହବ ? କାଯ୍ ହବ ବୁଦ୍ଧିରେ, ଚାଲିକରେ । ତମେ ଏଇ ରକମ ଗାଲୁଗାଲି କରଲେ ସେ ଜାନ୍‌ବ୍, ସାବଧାନ ହୟେଯିବ, ଚୁପ୍ ଥାକୋ । କାକେ କିଛୁ ବଲ୍ ନା, ଯା' କର୍‌ବା, ଉଚିତ୍ ଚିନ୍ତା କରି କରିବା ।

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର କହିଲେ—ଆଉ କ'ଣ ଚିନ୍ତା କରିବେ ? ସେ ସବୁ କଥା ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ କହିଦେଲାଣି । ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ରେ ଦସ୍ତଖତ କରି ଦେଲେଣି । ଆଉ ଆମେ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ପୋଷ୍ଟିଂ କରିବା କେମିତି ?

ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ଟିକିଏ ଗମ୍ଭୀର ହେଲେ । କହିଲେ—ସେ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍‌ଟା ପୁଣି ଗାଏପ୍ କରେ ଦିଲେ ?

ତା’ କରିବେ କେମିତି ? କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ଯେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଗଡ୍‌ରେଜ୍ ଆଲମାରିରେ ।

କିନ୍ତୁ ସବ୍ ସମୟେ କି ଆଲମାରିଯେ ଥାକେ ? କାଯେର ଜନ୍ୟେ ବାହାର ହିଏନା ? ଆର୍ ସେଇ ସମୟେ କାକେ ହାତ୍ କରେ ଓଁଟାକେ ନିଏ ଏଲେ ?

ନାରାୟଣ କହିଲେ—କାହାକୁ ହାତ କରିବେ ? କିରାଣିକି ? ସେ ପୁରା ପୂର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଲୋକ । ଆଉ ପିଅନ ଦି’ଟା ? ସେ ତ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଦି’ଟା ତାହାଳି କୁକୁର । ତାଙ୍କୁ କଥା କହୁଁ କହୁଁ ସେ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବେ ଉପରକୁ ।

ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ଚଡ଼ିଗଲେ— ଆରେ ବାବା, ଜୀବନ ପରିଜା କି କରଛେ ? ଏକଟା କେରାନି, ଦୁଟୋ ପିଅନକେ ହାତ୍ କରତେ ପାରନା ? କିନ୍ତୁ ଟାକା ଦିତେ ପାରନା ?

ଜୀବନ କହିଲା—ନା, ଟଙ୍କା ନେଇ ବଶ ହେବା ଲୋକ ସେମାନେ ନୁହଁନ୍ତି । ଟଙ୍କା ଦେଲେ ସେମାନେ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଫିଙ୍ଗିବେ । ଈଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟା ସାଗର, ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କୁ କେହି ଟଙ୍କା ଦେଇ କିଣିବ ।

—ତବେ ଶୁନୋ । ବୁଦ୍ଧି କରେ, ସମସ୍ତ ଦେଖେ ଏକ୍‌ଟା ପିଅନକେ ପାଠାଅ ଜଲ୍‌ଖାବାର୍ ଆନ୍‌ତେ, ଆର୍ ଏକ୍‌ଟାକେ ପାଠାଅ ଜଲ୍ ଆନ୍‌ତେ । ଆର୍ କେରାନି ଏକ୍‌ଟୁ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହଲେ କ୍ୟାସ୍ ବଇଟା ନିଏ ଦୌଡ଼, ଦୌଡ଼, ଦୌଡ଼—କି ପାର୍‌ବେ ନା ? ତବେ କି ପରିଜା ହିଏଚ ?

ସମସ୍ତେ ହସିଲେ । ପରିଜା କହିଲେ—ମୁଁ ପାରିବ ।

ନାରାୟଣ ବାବୁ କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ଆଣି ଲାଭ କ’ଣ ? ସେଇଟାରେ ତ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ଦସ୍ତଖତ କରିଦେଇଛନ୍ତି ।

ଆରେ ଓଁଟାକେ ଚିରେ ଫିଙ୍ଗେ ଦାଓ । ଏକ୍‌ଟା କେଶ୍ ତ ହବେ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟରେର ନାମେ, ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ବଦନାମ ହୟେ ଯାବେ ତ !

କଥାଟା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲା । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆଗେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବୁଦ୍ଧିରେ—କୌଶଳରେ ।

ଦି’ ଦିନ ପରେ । କ’ଣ ଗୋଟାଏ କାମ ପାଇଁ କିରାଣିବାବୁ କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ବାହାର କରିଥିଲେ ଆଲମାରିରୁ । କ’ଣ ଦେଖିଲେ, କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ରଖିବାକୁ ମନ ନାହିଁ । ଜୀବନବାବୁ ଯାଇଁ ପହଞ୍ଚିଲେ । କିରାଣି ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—ମୋର ପ୍ରୋଭିଡେଣ୍ଟ ଫଣ୍ଡ ଲୋନ୍ ଦରଖାସ୍ତ ଗଲା କି ?

ଯାଇ ନାହିଁ । ଏବେ ପଠେଇ ଦେବ । ବସନ୍ତୁ ।

ଜୀବନ ବସିଲେ । କୃଷ୍ଣକୁ କହିଲେ—ଯାଅ ମ କୃଷ୍ଣ । ଜଳଖିଆ ଟିକିଏ ଆଣ । ଲାଗ୍ ଲାଗ୍ ଦୁ'ଟା କ୍ଲାସ୍ ନେଇ ଭୋକ ଲାଗିଲାଣି ।

କେଶବ କହିଲା—ସାର୍, ଆମ ପେଟ ବି ପୋଡ଼ିଲାଣି ଭୋକରେ ।

ହଉ, ଦଶ ଟଙ୍କା ନିଅ, ଯାଅ କୃଷ୍ଣ ଜଲ୍‌ଦି ।

କୃଷ୍ଣ ଚାଲିଗଲା । କରୁଣିବାବୁ କ'ଣ ଗୋଟାଏ କାମରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଜୀବନ କହିଲେ—କେଶବ ! ଜଲ୍‌ଦି ପାଣି ଗ୍ଲାସେ ଆଣ ତ । ପଢ଼େଇ ପଢ଼େଇ ତଣ୍ଟି ଶୁଖିଗଲା ।

କେଶବ କାଚ ଗ୍ଲାସ ନେଇ ପାଣି ପାଇଁ ଯାଇଛି । ଜୀବନ ଚଟ୍‌କିନା କ୍ୟାସ୍ ବୁକ୍ ଧରି ବାହାରି ଗଲେ ବାହାରକୁ । କରୁଣିବାବୁ ଚିତ୍କାର କଲେ—ନେଇଗଲେ, ନେଇଗଲେ, ନେଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ଜୀବନ ବାବୁ ବାରଣ୍ଡାରୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ତଳକୁ, ଦଉଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କେଶବ ପାଣି ଧରି ଆସୁଥିଲା । ଦେଖି ପକେଇଲା ଜୀବନ ବାବୁଙ୍କୁ, ଗ୍ଲାସଟା ତଳେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ପଟପଟିକା ଦଉଡ଼ିଲା ତାଙ୍କ ପଛରେ । ଯାଇଁ ପଛଆଡ଼େ ଗାପୁକିନା ମାଡ଼ି ବସିଲା । ଜୀବନ ଠୋ ଠୋ ଦୁ' ଚଟକଣା କଷି ଦେଲେ । କେଶବ କି ଛାଡ଼ିବା ଜନ୍ତୁ । ସେବି ଦଗେଇଲା ଦା'ଇ ଦା'ଇ ମୁଥ । ଦୁ' ଜଣ ପଡ଼ିଆରେ ଲଢ଼ାଲଢ଼ି, ଗଡ଼ାଗଡ଼ି, ହୋଇଗଲେ ପରସ୍ପରେ । ପିଲାମାନେ ଜମା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଠୋ ଠୋ ହସି ଗଡ଼ିଗଲେ । ତାଳି ମାରିଲେ—ହୋଇଯାଉ, ହୋଇଯାଉ, ହୋଇଯାଉ । ଗୋଟାଏ ବାଳୁଙ୍ଗା ଟୋକା ଗାଇ ଉଠିଲା—

'କୃଷ୍ଣ ଗୃଷ୍ଣର ସମର ସୁରୁଭର ଥରଥର ଧରା ହୋଇଲା ।'

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଅନ୍ୟ ମାଷ୍ଟରମାନେ ଦଉଡ଼ି ଗଲେ । ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଛଡ଼େଇଲେ । ଜୀବନବାବୁଙ୍କର ଦୁ'ଟା ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଧାର ଧାର ବହିଲା ଲହୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତଟସ୍ଥ ହୋଇ ଚାହିଁଲେ—ମଣିଷ ଏଇ ସ୍ତରକୁ ଯାଇପାରେ ? ଏତେ ସୈତାନ ହୋଇପାରେ ? ଭାବୁଥିଲେ—ପୋଲିସ୍ ଡାକି ଆରେଷ୍ଟ କରେଇ ଦେବେ ଜୀବନକୁ । ପୁଣି ଟିକିଏ ରହିଗଲେ । ହଠାତ୍ ନିଆଁ ଟା ହୁ କିନା ଜଳି ଉଠିବ । ହରିଜନ ସବର୍ଣ୍ଣ ଭିତରେ ପିଟାପିଟି ହୋଇଯିବ । ହୁଏତ ଇଏ 'ତା' ଘରେ ସିଏ ଏ।' ଘରେ ନିଆଁ ଲଗେଇ ବସ୍ତିକା ବସ୍ତି ଜାଳି ଦେବେ । ତେଣୁ ହଠାତ୍ କିଛି କରିବା ଉଚିତ୍ ହେବ କି ? ଧୀରେ ସୁସ୍ଥେ ଭାବି ଚିନ୍ତି ଯାହା କରିବେ । ଶାସ୍ତ୍ର ତ କହୁଛି—'ସହସା ବିଦଧିତ ନ କ୍ରିୟା ।'

ପୋଲିସ୍ କି ଖବର ଦେଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସବୁକଥା ଟିକିନିଖି ଜଣେଇ ସେ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ଡାକରେ ।

କିନ୍ତୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭୁଲ୍ କଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଥାନାରେ ଡାଇରି ଦେବା ଉଚିତ ଥିଲା । ଜୀବନ ବାବୁ ସିଧା ଗଲେ ଥାନାକୁ । ସାଙ୍ଗରେ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ । ଜୀବନବାବୁ ଥାନାରେ ପ୍ରାଥମିକ ରିପୋର୍ଟରେ ଲେଖେଇଲେ ସ୍କୁଲରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଚିନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, କରଣି ଓ ପିଅନମାନେ ମିଶି ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ବାଡ଼େଇ ତାଙ୍କ ଦାନ୍ତ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇଛନ୍ତି । ହାଡ଼ ବି ବୋଧେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି । ଡାକ୍ତର ମାଇନା କରେଇ ସେ ରିପୋର୍ଟ ପରେ ଦାଖଲ କରିବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଅକଲ ଗୁଡୁମ୍ —ସେ ଥାନାକୁ ଖବର୍ ନ ଦେଲେ କାହିଁକି ? ଥାନାକୁ ଖବର ନ ଦେବା କି ନିର୍ବୋଧତା ହେଲା ।

ଥାନାବାଲା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଥାନାକୁ ଡକେଇ ନେଲେ । ଥାନା ବାବୁ କହିଲେ—ଦେଖନ୍ତୁ ସାର୍ ଆମେ ଆପଣଙ୍କୁ ଜାଣିଛୁ । କିନ୍ତୁ ଆମେ କ'ଣ କରିବୁ ? ଥାନାବାଲା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ, ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଆଗ ଆଖି ପଡ଼ିଲା, ସିଏ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କ କଥା ସିଏ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଜୀବନବାବୁ ସିନା ଆପଣଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକଟିଏ କିନ୍ତୁ ବାହାରେ ସିଏ କ'ଣ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ? ସିଏ ଶାସକ-ଦଳର ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀର ସଭାପତି । ତାଙ୍କ କଥା ଆମେ ଅନ୍ୟଥା କରିପାରିବୁ ? ଆମେ ଉପରକୁ କେଶ୍ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ଆପଣ ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ମନା କରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଘଟଣା ଘଟିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଯୋଉ ଚିଠି ଲେଖିଛି, ତା'ର ଗୋଟିଏ ନକଲ ଆପଣଙ୍କୁ ଦେଉଛି । ନେଇ ରଖନ୍ତୁ । ଆଉ ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ମୁଁ କୋର୍ଟରେ ଦାଖଲ କରିବି । ଆଶାକରେ ଆପଣ ଆମମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେବେ ?

ନିଶ୍ଚୟ ଛାଡ଼ି ଦେବୁ ସାର୍ । କିଏ ଭଲ କିଏ ଭେଲ, ଆମେ କ'ଣ ଜାଣୁନା ?

ଥାନା ବାବୁ ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ବିଦେଇ ଦେବାକୁ ଫାଟକ ଯାକେ ଆସିଲେ ।

॥ ଅଣତିରିଶ ॥

ସେହି ଦିନର ଘଟଣା ଠାରୁ ଜୀବନ ପରିଜା କି ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ କେହି ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ କି ଦରଖାସ୍ତ ବି ଦେଲେ ନାହିଁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କେତେ କୈଫିୟତ ମାଗିବେ ଭାବି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତଥାପି ପ୍ରତିଦିନ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଗଲା ଓ ପ୍ରତିଦିନ ତା'ର ନକଲ ଗଲା ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ ।

ଦୁଇ ଦିନ ପରେ ଖବର କାଗଜରେ ଏଡ଼େ ଏଡ଼େ ଅକ୍ଷରରେ ବାହାରିଲା —ଯୁବଗୋଷ୍ଠୀର ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ଜୀବନ ପରିଜା ଗୁରୁତର ଭାବେ ଆହତ । ଡାକ୍ତର ଖାନାରେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ବାରିକଙ୍କର ଜଣେ ଛାତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟକୁ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେବାରୁ ଶ୍ରୀ ବାରିକ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ମାରିଦେବାକୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଥିଲେ ଶିକ୍ଷକ ତନ୍ମୟ ପାଣି-ଗ୍ରାହୀ ଓ ବାମ ହସ୍ତ ପିଅନ କେଶବ ସେଠୀ । ପୋଲିସକୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରମାଣ ଯୋଗାଇ ଦେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ପୋଲିସ ଏମାନଙ୍କୁ ଅରେଷ୍ଟ ନ କରି ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼େଇ ରଖିଛି । ଆମେ କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଏସ୍. ଡି. ଓ ଙ୍କର ତୁରନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଏଥିପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରୁଛୁ ।

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଭାବୁଥିଲେ—ଗାନ୍ଧୀ କହିଥିଲେ—'ସତ କୁହ, ସରଳ ହୁଅ, ଅହିଂସ ହୁଅ ।'···ସତ କହିବ, ସରଳ ହେବ,' ଅହିଂସ ହେବ ଏଇମାନଙ୍କ ପାଖରେ ?? ଏମାନେ ତ ତମକୁ ଜିଅଁନ୍ତା ଖାଇଯିବେ ଡାଆଣୀ ଭଳି !!

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ଚଉଡ଼ା ପ୍ରତିବାଦ ଲେଖିଲେ ଖବର କାଗଜକୁ—

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାରିକ, ଶିକ୍ଷକ ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ପିଅନ କେଶବ ସେଠୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶିତ ସମ୍ବାଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା, କପୋଳ-କଳ୍ପିତ ଓ ଈର୍ଷା-ପ୍ରଣୋଦିତ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର କୌଣସି ଛାତ୍ରୀ ସହିତ ପ୍ରଣୟ ଥିବା ପ୍ରମାଣ ହେଲେ ସେ ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚାକିରିରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବେ । ଜୀବନ ପରିଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ, ସେ ହତ୍ୟା ନ କଲେ ମଧ୍ୟ, ଫାଶୀ ଖୁଣ୍ଟରେ ଝୁଲିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଶ୍ରୀ ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ଶ୍ରୀ କେଶବ ସେଠୀ ଯଦି ଜୀବନ ପରିଜାଙ୍କ ଦେହରେ ହାତ ଦେଇଥାନ୍ତି, ତା' କେବଳ ନିଜର ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ । କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଜଣେ ପିଅନ ଜଣେ ସମ୍ମାନନୀୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଝାଡ଼ି ଦେଲା, ତା' ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ମହୋଦୟ, କଟକ ସର୍କଲଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ତା' ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଚାର ସାପେକ୍ଷ ।

ସମ୍ବାଦ, ପ୍ରତିବାଦ, ପ୍ରତିବାଦର ପ୍ରତିବାଦ, ତା'ର ପ୍ରତିବାଦ ଏମିତି କିଛି ଦିନ ଚାଲିଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ଭୁଲ ସେ କରିଛନ୍ତି ପୋଲିସକୁ ପ୍ରଥମେ ନ ଯାଇଁ । ଆଉ ସେ ଭୁଲ ସେ କରିବେ ନାହିଁ, ଚଡ଼ାକୁ ଉତ୍ତର । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପ୍ରତିକାର ନ କଲେ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁ ବଢ଼ିଯିବ ।

ଏହା ମଧ୍ୟରେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜୀବନ ପରିଜା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୋଟାଏ ଦଳ ହେଇଯାଇଛନ୍ତି । ଉପଦେଷ୍ଟା—ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରର ପାଖରୁ ଯେତେ ରେକମେଣ୍ଡ ଚିଠି ତାଙ୍କ ନାଁରେ ଆସୁଛି, ସେମାନେ ଗ୍ରହଣ କରୁନାହାଁନ୍ତି । ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଚିଠି ଦେଇ ଦେଇ ନସ୍ତାନ୍ତ ହେଲେଣି ।

ଏଣେ କୋର୍ଟରୁ ସମନ ଆସିଲାଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନାଁରେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନାଁ ସେ ଦିନର ସେଇ ଫଉଦାରୀ କେଶ ପାଇଁ ।

ଏଣେ ଅଡ଼ିଟ ଆସିବ ବୋଲି ଘନ ଘନ ଚିଠି ଆସିଲାଣି ଉପରୁ ।

ଏଣେ ଭିଜିଲାନ୍‌ସ ଅଫିସରମାନେ ଆସି ଘେରାଉ କଲେଣି ସ୍କୁଲକୁ । ସବୁ ରେକର୍ଡ଼ପତ୍ର ଜବତ କରିନେଉଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱା'ର ଭିତରେ ପୁଣି ସ୍କୁଲର ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା । ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କର ଘନ ଘନ ଗୁପ—ତାଙ୍କ ପିଲା ଯେମିତି ନଷ୍ଟେ Sent up ହୁଅନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପିଲା ଯେମିତି ଟିକିଏ ଢ଼ିଲା ପାଆନ୍ତି ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷାରେ ।

ଆଉ ସବୁଠୁଁ ବଡ଼ କଥା—ସେ ଦିନର ସେଇ ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ପୋଲିସ କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ତ ଥାନାକୁ ଡାକି ନେଇଥିଲା । ତା ପରେପରେ ଗାଁର ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଥାନାକୁ ଡାକି ପଚରାଉଚରା କରୁଛି ଘଣ୍ଟାଘଣ୍ଟା ଅଟକେଇ ରଖୁଛି ଥାନାରେ । ତେଣୁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ କେମିତି ଆତଙ୍କ ଖେଳିଯାଇଛି । ଆଗର ସେ ଉତ୍ତେଜନା ବା ଉତ୍ସାହ ଆଉ ନାହିଁ । ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଯେମିତି ଆଉ ମମତା ବି ନାହିଁ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାରିକ କ'ଣ କରିବେ ? କ'ଣ ନ କରିବେ ? ସେ ଯେମିତି ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଉ କେହି ବୋଧେ ସାହା ଭରସା ହେବେ ନାହିଁ । ଏବେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ—

"ତୋ'ର ଡାକ୍ ଶୁନେ ଯଦି କେଉ ନା ଆସେ
ଏକଲା ଚଲୋ, ଏକ୍‌ଲା ଚଲୋ, ଏକଲା ଚଲୋରେ ।"

ସେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ପୁଣି ଅଟକି ଗଲେ । ଦମ୍ଭଧରି ଠିଆ ହେଲା ।

…କିନ୍ତୁ ଏକ୍‌ଲା ଚାଲିଲେ ଡର କ'ଣ ? ଡର କାହିଁକି ?

ନୂଆଖାଲିରେ ଏକ୍‌ଲା ଚାଲୁ ନ ଥିଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ? ଘର ପାଖରେ ହୁ ହୁ ନିଆଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏକା—ଏକା—ଏକା । ନା ଥିଲେ ସର୍ଦ୍ଦାର ପଟେଲ, ନା ଥିଲେ ଖାନ୍‌ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍‌ ଗଫୁର ଖାଁ, ନା ଆବୁଲ କଲାମ୍‌ ଆଜାଦ୍‌ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚାଲୁଥିଲେ—ଚାଲୁଥିଲେ ।

ତେଣୁ ଡର କାହିଁକି ?

ଡର କାହାକୁ ?

ଅଗାଧୁ କମର କସିଲେ ।

ସବୁ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ, ସବୁ ନୈରାଶ୍ୟ ଭିତରେ ଏଇ ଗୋଟିଏ ନିଧି 'ଗାନ୍ଧୀ' ତାଙ୍କୁ ଆଲୋକ ଦେଇଆସିଛି, ଦମ୍ଭ ଦେଇ ଆସିଛି । ଗାନ୍ଧୀ ହେଉଛି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅକ୍‌ସିଜେନ୍‌ ! Honesty—The ozone of life.—Gandhijee

ସାହସ ଧରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟାର ସେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । କ୍ୟାସ୍‌ ବୁକ୍‌, ପାଶ୍‌ବୁକ୍‌ ସହ ସମସ୍ତ ରେକର୍ଡ଼ପତ୍ର-ଭିଜିଲାନ୍‌ସକୁ ଦେଇଦେଲେ ରସିଦ ରଖି ।

ଅଡ଼ିଟ୍‌ ପାଇଁ ସବୁ କାଗଜପତ୍ର, ରେଜିଷ୍ଟର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ କିରଣିବାବୁ, ତନ୍ମୟବାବୁ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ ।

କୋର୍ଟକୁ ଠିକ୍‌ ସମୟରେ ଗଲେ । ଯାହା ଜେରା ହେଲା, ନିର୍ଭୟରେ ନିଡ଼ରରେ ତା'ର ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ଧର୍ମପଥରେ ଥିଲେ ସେ କେବେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବେ ନାହିଁ, ଏହା ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ତୁହାଇ ତୁହାଇ କହୁଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଶାଣ ଥିଲେ, ଦୃଢ଼ ଥିଲେ ଡକ୍ଟର ମହନ୍ତିବାବୁଙ୍କ ଭଳି । ତାଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଲା—ରଣପୁର ବେଜେଲ୍‌ ଗେଟ୍‌ ମର୍ଡ଼ର କେଶ୍‌ରେ ମହନ୍ତିବାବୁଙ୍କୁ ଜଡ଼ିତ କରିଦିଆହେଲା । ତାଙ୍କୁ ହୁଏତ ଫାଶୀ ଦିଆଯାଇଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ତା' ବୋଲି କ'ଣ ତାଙ୍କର ହାର୍ଟ ଫେଲ୍‌ ହୋଇଗଲା ? ସେ ବଞ୍ଚିଲେ ଦମ୍ଭରେ, ସାହସରେ, ଦୃଢ଼ ମନୋବଳରେ । ଅଗାଧୁବାବୁ ଡରିବେ କାହିଁକି ? ତାଙ୍କର ଡର କେବଳ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ—ଆଉ କାହାକୁ ନୁହେଁ, କାହାକୁ ନୁହେଁ ।

ଆଉ ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା—ସେଣ୍ଟ ଅପ୍‌ କଥା ? ଲୋକେ ଏ ବିଷୟରେ ଖିରି ଦୁର୍ବଳ, ବିରଜାଙ୍କ ପାଖରେ ବଳି ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ମା' କ'ଣ ସନ୍ତାନର ରକ୍ତ ପିଏ ? —ଏହା ଏକ ଅନ୍ଧ କୁସଂସ୍କାର କହି ଯୋଉମାନେ ଘନ ଘନ ଚିତ୍କାର କରନ୍ତି, ଆକାଶ ଫଟେଇ ବକ୍ତୃତା ଦିଅନ୍ତି, ତାଙ୍କର ପୁଅ କି ଝିଅ କିଏ ଖୁବ୍‌ ବେମାର ପଡ଼ିଗଲେ ସେଇମାନେ ମନେ ମନେ ବଳି ଯାଚି ଦିଅନ୍ତି । ଲୁଚେଇ ଲୁଚେଇ ବଳି ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି !

ଏ ପରୀକ୍ଷାଟା ଠିକ୍‌ ସେମିତି । ଆମେ ସାଧୁ, ସଚ୍ଚୋଟ, ନିର୍ମଳ ହେବୁ, କେବେ ଅନ୍ୟାୟ କରିବୁ ନାହିଁ, ଧପ୍‌ପାବାଜି କରିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଯୋଉମାନେ

ଗଗନ ପବନ ପ୍ରକମ୍ପିତ କରି କହି ବୁଲନ୍ତି—କେତେ ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ଅଫିସରଙ୍କୁ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଧରି ପକେଇ ବିଚ ବଜାରରେ ବେଇଜ୍ଜତ୍ କରନ୍ତି, ସେଇମାନେ ବି ତାଙ୍କ ପୁଅ ଝିଅ ବେଲକୁ ଲୁଚି ଲୁଚି ଯାଆନ୍ତି—ବେଳେବେଳେ ସଫା ସଫା ଯାଆନ୍ତି—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ, ଲେକଚରରଙ୍କୁ ଧରନ୍ତି—ହାତ ଗୁଞ୍ଜା ଦିଅନ୍ତି, ଧମକାନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ପିଟି ପକାନ୍ତି ରାଗରେ । କି ବିଚିତ୍ର ମଣିଷର ସାଇକୋଲୋଜି !!

ଅଗାଧୁ ବାବୁ କହିଲେ—ହଉ ଦେଖିବା । ସେ ବେଲ ଆସୁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କେଶ୍ ବିଗ୍ଭର କରି କାହାକୁ ସେଣ୍ଟ ଅପ କରିବା ନ କରିବା ସିନା. ଆଜି ଠାଉଁ କ'ଣ କହିବା ?

କେତେ ଅଭିଭାବକ କହିଲେ—ନାହିଁ ସାର୍, ଆପଣ ଟିକିଏ ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷାରେ କୋହଳ ହେବେ ।

—ତା' ମାନେ, ପିଲାଏ କପି କରିବେ, ମୁଁ କିଛି କହିବି ନାହିଁ, ଏଇଆ ତ ?

ସାର୍, ଆପଣ ସେତିକି ଦୟା ନ କଲେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମରିଯିବୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ଆଚ୍ଛା, କୁହନ୍ତୁ ଦେଖି· ସେଥିରେ ମୁଁ ଆପଣ ମାନଙ୍କର ଉପକାର କରିବି ନା ଅପକାର କରିବି ?

ନା ସାର୍, ଥରେ ସେଣ୍ଟ ଅପ୍ ହେଇଗଲେ ସେମାନେ ପାଶ୍ କରିଯିବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଠୋ ଠୋ ହସିଲେ । କହିଲେ—କେମିତି ପାଶ୍ କରିଯିବେ ? ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା କପି କରି, ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ କପି କରି, ଆଇ. ଏ କପି କରି, ବି. ଏ କପି କରି, ଏମ୍.ଏ. କପି କରି—ଏଇଆ ତ ? ଏଥିରେ ଆପଣଙ୍କ ପିଲାର ମୂଲଦୁଆ କ'ଣ ହବ, ଦେଶର ମୂଲଦୁଆ କ'ଣ ହବ, ଥରେ ଭାବିଛନ୍ତି ?

ନା ସାର୍, ଆପଣ ସେଣ୍ଟ ଅପ କରିଦିଅନ୍ତୁ ସେମାନେ ପରେ ଭଲ କରିବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପୁଣି ହସିଲେ । କହିଲେ—ହଉ, ହଉ, ସେ ବେଲ ଆସୁ, ଦେଖିବା । ଆଜି ଠାଉଁ କାହିଁକି ?

ନା ସାର୍, ଆପଣ ନିଶ୍ଚେ କୋହଳ ହେବେ । ଆମେ ସମସ୍ତେ ହାତ ଯୋଡ଼ୁଛୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦେଖିଲେ — ନାରାୟଣ-ମାନସ-ନରେନ୍ କମ୍ପାନୀ ଠାଉଁ କୋର୍ଟ କେଶ୍ ଠାଉଁ, ପଞ୍ଚାବନ ହଜାର ଟଙ୍କା ତୋଷରପାତ ଠାଉଁ ଏ ସମସ୍ୟା ବୋଧେ ଆହୁରି ଗୁରୁତର—ଆହୁରି ଭୟଙ୍କର । ଲୋକେ କେବେ ବୁଝିବେ ନାହିଁ, କେବେ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ଏଇଠି ବୋଧେ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିବ ।

□

॥ ତିରିଶ ॥

ଲଢ଼ିବେ ତ ଏକା । ତଥାପି ଗୋଟାଏ କଥା ଅଛି—'କଳି ଯଦି କର ବସିବୁ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବ ଭାଇ' । ଅବଶ୍ୟ ସେ ନିଜ ଆଡ଼ୁ କଳି କରିବେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ କଳିର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହେଲେ ସାଙ୍ଗରେ ଭାଇ ବନ୍ଧୁ ଘରର ଜଣ ଥିବା ଦରକାର ତ । ନଈ ଅଳ ଦିଏ, ବନ୍ଧୁ ବଳ ଦିଏ । ସେ ବିନା ବନ୍ଧୁରେ ଏ ଲଢ଼େଇକି ଯାଉଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ତେଣୁ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆୟୋଜନ କଲେ ପରିଚାଳନା ସମିତି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ । ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସେଦିନୁ କହିଗଲେଣି । ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଗରୁ ତତ୍ପର ହେବା ଉଚିତ ଥିଲା । ଯାହାହେଉ, ସେ ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ ପଠେଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବ୍-ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ବାବୁଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଭଦ୍ରଲୋକମାନଙ୍କର ଏକ ସଭା ଡକେଇଲେ । ସଭାରେ ସର୍ବସମ୍ମତି କ୍ରମେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଏଗାର ଜଣଙ୍କୁ ସଭ୍ୟ ଭାବେ ବଛାଗଲା ।

୧ । ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ରାମ ମହାନ୍ତି
ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଭୂମିଦାତା ଓ ସ୍କୁଲ ଉନ୍ନତିର ବିଶେଷ ଭାଗୀଦାର ।

୨ । ଶ୍ରୀ ହରି କିଶୋର ବେହେରା,
ସ୍କୁଲ ଉନ୍ନତିରେ ଭାଗୀଦାର ଓ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରରେ ଆଗ୍ରହୀ ।

୩ । ଶ୍ରୀ ସୁନାକର ସାହୁ, ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରରେ ଆଗ୍ରହୀ ।

୪ । ଶ୍ରୀ ହଳଧର ଗୋଚ୍ଛାୟତ, ଛାତ୍ର ଅଭିଭାବକ ।

୫ । ଶ୍ରୀ ସରସୀ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, „

୬ । ଶ୍ରୀ ନବଘନ ସାମଲ, ହରିଜନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ

୭ । ଶ୍ରୀ ଅମ୍‌ଜାନ୍ ଅଲ୍ଲୀ ଖାଁ, ସଂଖ୍ୟା ଲଘୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ

୮ । ଶ୍ରୀ ଅଗାଧୁ ବାରିକ, ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର,

୯ । ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ।

୧୦ । ସ୍ଥାନୀୟ ସରପଞ୍ଚ

୧୧ । ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍କୁଲ ସବ୍ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ।
(ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି)

ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏକ ସଭାରେ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ହିସାବରେ ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ବଛାଗଲା ।

ଏ ତାଲିକା ଅଲଗା ଟାଇପ୍ ହେଲା । ତା' ଉପରେ ଏକ ଫରଓ୍ୱାର୍ଡ଼ିଂ ଚଠି ଲେଖାଗଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦସ୍ତଖତ କଲେ । ଚଠିରେ ନମ୍ବର ଓ ତାରଖ ପଡ଼ିଲା । ଡାକରେ ଗଲେ କାଳେ ଡେର ହେବ ବା ବାଟରେ କିଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କର ଦେବ, ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ପଣାସ୍ୱତ ଯାଇଁ କଟକ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଫିସରେ ହାତେହାତେ ଦେଇଆସିଲେ ।

ହେଡମାଷ୍ଟରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଗୋଟାଏ ବୋଝ ଗଲା । ସେ ଠିକଏ ନଶ୍ଚିନ୍ତ ହେଲେ ଯେ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ନଷ୍ଟେ ଗଠା ହେଉଛି ଏବଂ ସେଥିରେ ଅନୁବାବୁ, ବୀର ବାବୁ ରହୁଛନ୍ତି ।

ଆଠ ଦନ ଗଲା, ପନ୍ଦର ଦନ ଗଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ରମାଣ୍ଡର ଦେଲେ । ତଥାପି ଉତ୍ତର କିଛି ନାହିଁ । ପୁଣି ପନ୍ଦର ଦନ ଗଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବୁଝିଲେ—ଏ ପରଚ୍ଚାଳନା ସମିତ ମଞ୍ଜୁର ଡି. ପି. ଆଇ ଅଫିସରୁ ଯିବ, ସେଇଥି ପାଇଁ ଡେର । ତେଣୁ ସେ ବେଶୀ ବବ୍ରତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ନଜେ ଲେଖି ନେଇଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ନର୍ଭର ପ୍ରତଶ୍ରୁତି ଦେଇଛନ୍ତି କରଦେବାକୁ । ତେଣୁ ବେଶୀ ରମାଣ୍ଡର ଦେବା ବା ତା' ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇବାର ଅର୍ଥ କିଛି ନାହିଁ । ବରଂ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଇ ପାରନ୍ତି । ସେ ଚୁପ୍ ଚାପ୍ ରହିଲେ ।

ଦେଢ଼ ମାସ ପରେ ତାଲିକା ମଞ୍ଜୁର ହେଇଆସିଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ମହା ଖୁସି ହେଲେ । ଫରଓ୍ୱାର୍ଡ଼ିଂ ଚଠି ପଢ଼ି ନାଚ ଗଲେ ପରସ୍ତେ । ଏ ତାଙ୍କର ଏକ ବଡ଼ ବିଜୟ । ପରଚ୍ଚାଳନା ସମିତ ମଂଜୁର କରପାରଛନ୍ତି ଆଉ ଫେରେଇ ଆଣି ପାରଛନ୍ତି ସ୍କୁଲର ଦୁଇ ଜଣ ପ୍ରାଣ ପ୍ରତଷ୍ଠାତା ଅନୁ ବାବୁଙ୍କୁ, ବୀର ବାବୁଙ୍କୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହେଇ ଆର ପାଖ ଓଲଟେଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଆର ପାଖ ତାଲିକାରେ ଆଖି ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ଯେମିତ ସାପ କାମୁଡ଼ି ଦେଲା ଭଳି ଲାଗିଲା । ସେ ଠୋ' କନା ଚମକ ପଡ଼ିଲେ । ଡାକ ଛାଡ଼ିଲେ—ଭନ୍ମସ୍ୱ ବାବୁ, ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ ବାବୁ, ଆସନ୍ତୁ, ଆସନ୍ତୁ ।

ସେମାନେ ଡରଗଲେ । ଧାଇଁ ଆସିଲେ ପାଖକୁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ତାଲିକା ବଢ଼େଇ ଦେଲେ—ସେ କା' ନାଁ ଦେଇଥିଲେ, ଆଉ ଏମାନେ କିଏ ?

ଭନ୍ମସ୍ୱବାବୁ ପଢ଼ିଲେ—

୧ । ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ — ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ଭୂମିଦାତା

୨ । ଶ୍ରୀ ଗୋକୁଳ ଚନ୍ଦ୍ର ସାମନ୍ତରାୟ — ଓ ସ୍କୁଲ ଉନ୍ନତରେ ଆଗ୍ରହୀଦାର ।

୩ । ,, ଦୁର୍ଗା କାନନ୍‌ଗୋ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାରରେ ଆଗ୍ରହୀ ।
୪ । ,, ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ପରିଡ଼ା
୫ । ,, ଗନ୍ଧର୍ବ ସେଠୀ ହରିଜନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ।
୬ । ,, ଜବାର ମହମ୍ମଦ୍ ସଂଖ୍ୟାଲଘୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ।
୭ । ,, ପ୍ରସନ୍ନ ପ୍ରାଣିଗ୍ରାହୀ ଛାତ୍ର ଅଭିଭାବକ ।
୮ । ,, ଅଗାଧୁ ବାରିକ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର
୯ । ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରତିନିଧି ।
୧୦ । ସ୍ଥାନୀୟ ସରପଞ୍ଚ
୧୧ । ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍କୁଲ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟର ।

ଗୋଟାଏ ବଜ୍ର ଯେମିତି ଛିଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ । ସେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛି । ଏତେ ବଡ଼ ପରାଜୟ ତାଙ୍କର ସାରା ଜୀବନରେ କେବେ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଜୀବନରେ କେବେ କାନ୍ଦି ନାହାଁନ୍ତି । ଆଜି କିନ୍ତୁ ଆଖିରେ ଦେଖା ଦେଲା ଲୁହ । ଭିତରୁ କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ସେ ତନ୍ମୟ ବାବୁଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି କାନ୍ଦି ପକେଇଲେ ।

ତା' ପର ଦିନ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ନିଜେ ଯାଇଁ ଦେଖାକଲେ ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ । ଇନ୍‌ସପେକ୍‌ଟରଙ୍କ ଆଖି ବି ଖୋସି ହୋଇଗଲା । ଏ ହେଲା କେମିତି ? ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଫାଇଲ୍ ମଗେଇଲେ । ମୂଳ ଚିଠି ଦେଖିଲେ । ମୂଳ ଚିଠି ଠିକ୍ ଅଛି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ତା' ସାଙ୍ଗରେ ଯୋଡ଼ା ଥିବା ତାଲିକାଟି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପଠାଇ-ଥିବା ତାଲିକା ନୁହେଁ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ନୂଆ ତାଲିକା - ଯାହା ଏବେ ମଞ୍ଜୁର ହୋଇ ଆସିଛି ଡି. ପି. ଆଇ ଅଫିସରୁ ।

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ତନ୍ନତନ୍ନ କରି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ଦେଖିଲେ—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭୁଲ୍ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଫରୱାର୍ଡ଼ିଂ ଚିଠି ଭିତରେ ସେ ନାଁସବୁ ନ ଲେଖି ଏକ ଅଲଗା ତାଲିକା କରିଛନ୍ତି ଓ ସେ ତାଲିକା ଉପରେ ନିଜର ସିଲ୍ ଓ ଦସ୍ତଖତ ଦେଇ ନାହାଁନ୍ତି । ତେଣୁ ମଝିରେ କିଏ ସେ ତାଲିକାଟିକୁ କାଢ଼ି ନେଇ ଏ ତାଲିକାଟିକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିଦେଇଛି । ଏବେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କିରାଣି ଉପରେ ବି ଆକ୍‌ସନ୍ ନେଇପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ କିରାଣି ବି ଅତି ଚତୁରତାର ସହିତ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଫରୱାର୍ଡ଼ିଂ ଚିଠି ଭିତରେ ସେ ନାଁ ସବୁ ନ ଲେଖି ସେଇ ସେଇ ତାଲିକାର ଗୋଟିଏ କପି ଖାଲି ଚିଠି ସହିତ ଯୋଡ଼ି ଦେଇଛି । ଆଉ ଯାହା ପଠେଇଛି, ତା'ର ନକଲ ରଖିଛି ତା'ର ଭୁଲ୍ କୋଉଠି ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ କାନମୁଣ୍ଡା ଝାଇଁ ଝାଇଁ ହେଇଗଲା । ଏବେ ସେ ଆଉ ପଦେ କହିଲେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ଆଞ୍ଚ ଆସିବ —ସେ ତାଲିକାରେ ଦସ୍ତଖତ ନ କଲେ କାହିଁକି ?

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର କିନ୍ତୁ ତଥାପି ନିଜକୁ ଦୋଷୀ ଦୋଷୀ ମନେ କଲେ । ସେ ତାଲିକା ଭଲଭାବେ ପଢ଼ିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ଅନ୍ନୁବାବୁଙ୍କ ନାଁ, ହାରବାବୁଙ୍କ ନାଁ ନିଶ୍ଚେ ରହିବ ବୋଲି ସେ ଏତେ ଦମ୍ଭରେ କହିଥିଲେ ଓ ଲେଖି ଆଣିଥିଲେ । ତା' ସେ ରଖିଲେ କୋଉଠି ? ପୁଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ନ ଥାଇ ସେ ସେ ତାଲିକାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ବା କେମିତି ? ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଯଦି ଭୁଲ୍ ହୋଇଛି, ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କର ବି ଭୁଲ୍ ହୋଇଛି । ସେ କ'ଣ କରିବେ ?

ତଥାପି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଅଲ୍ପଜୁଳ ମୁହଁରେ ତାଙ୍କ ଅଫିସ୍ କପି ଟିଏ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ତାଲିକାଟିକି ଦେଖେଇଲେ । ସୋଉଥିରେ ହାରବାବୁ, ଅନ୍ନୁବାବୁଙ୍କ ନାଁ ଥିଲା । କିରାଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କହିଲେ ମତେ କି ଜଣା ? ମୁଁ ଯୋଉ ତାଲିକା ପାଇଲି, ତା'ର କପି ପଠେଇଛି । ଏ ତାଲିକା ତ ମୁଁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚୁପ୍, ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଚୁପ୍ । କାରସାଦି କେଉଁଠି ହୋଇଛି, ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଟି ଫିଟେଇବାକୁ ବାଟ କାହିଁ ?

ତେଣୁ ଏବେ ଉପାୟ ?

'କେଉଟ, ଯେଉଁ ବାଟେ ଆସିଥିଲୁ ସେଇ ବାଟେ ଲେଉଟ ।'

କାନମୁଣ୍ଡା ଆଉଁସି ଆଉଁସି ଘରକୁ ଫେରିବା ଛଡ଼ା ଆଉ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର କ'ଣ ବାଟ ଥିଲା ?

୮

।। ଏକତିରିଶ ।।

ସେଦିନ ଯାଇଁ ଗାଁରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଯାଇଥିଲା ।

ପରଦିନ ଠିକ୍ ଦଶଟା ବେଳକୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଯାଇଁ ସ୍କୁଲରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା । ସବୁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ, ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଣ୍ଠୁମାଡ଼ି ବସି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷରେ ଜଣେ ଛାତ୍ରୀ ସାଲବେଗଙ୍କ ଭଜନଟିଏ ବୋଲିଲା—

"ଜଗବନ୍ଧୁ ହେ ଗୋସାଇଁ
ତୁମ ଶ୍ରୀ ଚରଣ ବିନୁ ଆନ ଆଶ୍ରା ନାହିଁ ।"

ସମସ୍ତେ କରଯୋଡ଼ି, ଆଖି ବୁଜି ତା' ଶୁଣୁଥିଲେ । ହଠାତ୍ ତିନି ଗ୍ରୀର ଲୋକ ଭୁସ୍‌ଭୁସ୍ ହୋଇ ସ୍କୁଲ ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଖି ଖୋଲି

ଖୋଲି ଦେଖିଲେ—ବୋଧେ ନୂଆ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ମେମ୍ବର । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲା—ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ! ତମେ କାଲି ସାରାଦିନ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲ ? ସ୍କୁଲରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ଥିଲ କାହିଁକି ?

ଭଜନ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପିଲାଙ୍କୁ କହିଲେ—ବୋଲ । ···ଆଗନ୍ତୁକମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଆସନ୍ତୁ, ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯୋଗଦିଅନ୍ତୁ । ତା' ପରେ···

ଆଉ ଜଣେ ସେମିତି ଗର୍ଜନ କରି କହିଲା—ବନ୍ଦ କର, ବନ୍ଦ କର ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା । ଗୋଟାଏ ଧର୍ମ-ଠକ' ଆସି ସ୍କୁଲରୁ ଅଧେ ଚୃଟି ଖାଇସାରିଲାଣି । ପୁଣି ଚାଲିଛି ଏ ଫାର୍ସ—ପ୍ରାର୍ଥନା ! ମୁଁ ଏ ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ଗୋଇଠା ମାରେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇପାରିଲେ ନାହିଁ । କହିଲେ—ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ଗୋଇଠା ମାରିଲେ ଗୋଡ଼ରେ କୁଷ୍ଠ ହୋଇଯାଏ, ଆପଣ ଜାଣି ନାହାଁନ୍ତି ବୋଧେ । ଆପଣମାନେ କିଏ ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋ ଅନୁମତି ନ ନେଇ ମୋ ସ୍କୁଲରେ ପଶି ଏମିତି ଗୁଣ୍ଡାମି କରିବା ମୁଁ କେବେ ପସନ୍ଦ କରିବି ନାହିଁ, କେବେ ବରଦାସ୍ତ କରିବି ନାହିଁ । ଆପଣମାନେ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତୁ—ଚାଲି ଯାଆନ୍ତୁ ଏଠୁ ।

ଏଥର ସେ ବିଶାଳକାୟ ଭଦ୍ରଲୋକ ଦାନ୍ତ କଡ଼ମଡ଼ କରି କହିଲେ—ଚଲେଯାବ ? ଆମରା ଚଲେଯାବ ? ନା ତୋମାକେ ଧାକ୍‌କା ଦିଏ ବେର୍ କରେଦେବ ଏଖାନ୍ ଥେକେ ? ଆମି କେ ତୁମି ଜାନ୍ ? ଆମି ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟିର ସଭାପତି ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲେ । କହିଲେ—ମନେମନେ ? ସଭାପତି ନା ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍ ନା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ? ଆପଣଙ୍କୁ ସଭାପତି କଲା କିଏ ? ମୋଟେ ତ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ବସି ନାହିଁ । ମୁଁ ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ଡାକି ନାହିଁ । ଆପଣ ମନେମନେ ପାଲଗଦା ଉପରେ ବସି ଉଚ୍ଚ ହେଉଛନ୍ତି ? ମନେ ରଖିବେ, ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି ×

'ଦୁଧ ଉତୁରିଲେ ଚୂଲ୍ଲୀକୁ,
ମଣିଷ ଉତୁରିଲେ ଗାତକୁ ।'

ନରେନ୍ ଦତ୍ତ ବୁଝିଲେ କି ନାହିଁ କେଜାଣି, ସେମିତି ଚଢ଼ା ଗଳାରେ କହିଲେ—କିନ୍ତୁ ତୁମି ଡାକ୍‌ଛ ନା କେନ ? ତୁମି କାଲ୍ ସାରାଦିନ୍ ଛିଲ କୋଥାଏ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ତୀବ୍ର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ତମେ ନୁହେଁ, ଆପଣ କହନ୍ତୁ, ଭଦ୍ରତା ଶିଖନ୍ତୁ । ମୁଁ ଏଠି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ମୋର ଏଠି ସମ୍ମାନ ଅଛି । ପାୱାର ଅଛି । ଆପଣ ମେମ୍ବର ନ ହୋଇ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ହେଲେ ବି ଆପଣ ମୋ ସ୍କୁଲରେ ମତେ

ଅପମାନ ଦେଇପାରିବେ ନାହିଁ । ମୋର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେରିଆଲ୍ ପାଓ୍ୱାର ଅଛି । ମୁଁ ଏଇଠି ଆପଣଙ୍କୁ ବନ୍ଦେଇ ଦେଇପାରେ ।

ଆଚ୍ଛା, ଯା'ତ ଦୂର ! —ନରେନ୍ ଦତ୍ତଙ୍କ ଦେହରେ ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ କହିଲେ—ଏସ ସବାଇ । ଚଲେ ଏସ । ଶାଲାର ଯା'ତ ଦମାକ୍ ଆମାକେ ବାନ୍ଧ୍‌ବେ ? ଶାଲାକେ କାଲ୍ ଏଖନେ ଫାଶି ଦିଏଦବ । ଶାଲା ନାପିତ···

ସେମାନେ, ବାରଣ୍ଡାରୁ ଡେଇଁପଡ଼ି ଚାଲିଯାଉଥିଲେ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ—କେଶବ ! କୃଷ୍ଣ ! ବନ୍ଦକର ଗେଟ୍, ବନ୍ଦକର । ଯା'ଙ୍କୁ କାହାକୁ ଛାଡ଼ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକ ଭାଇମାନେ ! ଦଉଡ଼ି ଆସ କି ଅଦଉଡ଼ି ଆଣି ଏ ଘନଟାକୁ ଆଗ ବାନ୍ଧିପକା ଏଠି । ତା' ପରେ ଯା' ହବ, ମୁଁ ବୁଝିବି ।

ମାଷ୍ଟ୍ରମାନେ କ'ଣ ବାନ୍ଧିବେ, ପିଲାମାନେ ବି କୁଦି ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ଉପରକୁ । ତାଙ୍କ ରାଗ ପଞ୍ଚମକୁ ଉଠିଗଲା । ସେମାନେ ବି ଦୁ' ଚାରିଟା କଷି ଦେଇଗଲେ ପିଲାଙ୍କୁ—

ହେଡମାଷ୍ଟ୍ରେ ଦଉଡ଼ିଗଲେ ପାଖକୁ—ନା, ନା, ସେମାନଙ୍କୁ ମାରିପାରିବ ନାହିଁ । ମାରିବ ତ ମତେ ମାର । ଯେତେ ପାରୁଛ ମାର, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁଲେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଉଣ୍ଡି କଣା କରିଦେବି । ବ୍ରହ୍ମତାଳୁଏ ତାଳୁଏ ପାହାର ଦେବି । ବୁଝି ହୁସିଆର୍, ହୁସିଆର୍, ହୁସିଆର୍ !

ବେଶୀ ହିଂସା ହେବ ଜାଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଗେଟ୍ ଖୋଲି ଦେଲେ । ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ; କିନ୍ତୁ ଧମକ ଦେଇଗଲେ—ଆଚ୍ଛା, କିଏ କା' ଉଣ୍ଡି କଣା କରିବ ଦେଖିବା ।

॥ ବତିଶ ॥

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଏତେ ଦୂରକୁ ଯିବା ବୋଧେ ଉଚିତ ହେଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସବୁବେଳେ କ'ଣ ମଣିଷ ନିଜର ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିପାରେ ?

ମ୍ୟାନେଜିଂ କମିଟି ଗଠନରେ ତାଙ୍କର ଚରମ ପରାଜୟ ହେଲା । ଏ ଗାଲରେ ପଟାଏ କଳା ଓ ସେ ଗାଲରେ ପଟାଏ ଚୂନ ଯେମିତି ବୋଳି ହେଇଗଲା ଚୁହୁଁ ଚୁହୁଁ !!

ଯୋଉମାନେ ଜୀବନ ପାଣି ଛଡ଼େଇ ସ୍କୁଲ ଗଢ଼ିଥିଲେ, ସେମାନେ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଆଉ ଯୋଉମାନେ ରହିଲେ ସେମାନେ ମହା ଧୂର୍ତ୍ତ, ପାଜି, ସୈତାନ । ପୁଣି ସେମାନେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଚରମ ଶତ୍ରୁ ।

ସ୍କୁଲରେ ଯୋଗଦେବା ଦିନ ଠାରୁ କେଜାଣି କାହିଁକି ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜୀବନ ପରିଜା ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ହେଇଗଲେ ।

ମାନସକୁ ସିଏ ନିଜର ପୁଅଠଉଁ ଅଧିକ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ, ଏବେ ବି କରୁଛନ୍ତି । ଆଉ ମାନସର ଭଉଣୀ ଅନିତା ତାଙ୍କ ନୟନର ମଣି—କୁଳଚନ୍ଦ୍ରମା, କେତେ ଅଥଲ ଦରିଆର ସ୍ନେହ ସେଇମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ତାଙ୍କ ବାପା ଭାଗବତ ପାଇଁ । ଅଥଚ ମାନସ ତାଙ୍କ ମିଠା ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲା ପିଣ୍ଡା ତଳକୁ ! ତଡ଼ିଆ ମାରି ବାହାର କରିଦେଲା ଘରୁ !!

ପୁଣି ଏ ପଟେ—ଯୋଉ ଗାଁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଏତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ସ୍ୱଭାବତ ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ି ଧରି ବସୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଆଜି ଫାଙ୍କ୍ ଫାଙ୍କ୍ । ମୁହଁକୁ ଅନେଇ କଥା କହୁ ନାହାନ୍ତି । ଆଉ କଥା କହିଲେ, ଖାଲି ସେଇ ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷା କଥା—ସେଣ୍ଡ ଅପ୍ କଥା । ଖୋଲିଖୋଲି କହୁଛନ୍ତି—ପରୀକ୍ଷାରେ ପିଲାଙ୍କୁ ସେଣ୍ଡ ଅପ୍ ନ କଲେ ଆମେ ଦେଖି ଦବୁ, ଘଣ୍ଟାଏ ରହିପାରିବେନି ଏଠି ।

ଏତେ ସମସ୍ୟା ଭିତରେ, ଦୁଃଖ ଭିତରେ କୋଉ ମଣିଷ ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିପାରିବ ? ଅଗାଧୁ ବାବୁ ତ ମଣିଷ । ଅଗାଧୁ ବାବୁ ତ ହିମାଳୟର ମୁନି ଋଷି ନୁହଁନ୍ତି ।

ଆଜି କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ ଭାରି ଡର ଡର ଲାଗୁଥିଲା, ଏକୁଟିଆ ଏକୁଟିଆ ଲାଗୁଥିଲା । ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥା । ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲେ ବୀନା, ମିନା—ଦି' ଝିଅ । ମନେ ବି ପଡ଼ୁଥିଲା ବନଫୁଲ—ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ—କେତେ ଅଲଥଲ, କେତେ ଗୋଲବସର ଅଥଚ ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା ଜର୍ମାନରେ । ଇଂଜିନିୟରିଂ ପରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ଗବେଷଣା କରୁଛି । ଆସି ପାରୁ ନାହିଁ । କହୁଛି—ବାହାଘରକୁ ତ ଯିବ । ବାହାଘର ତ ପାଖେଇ ଆସୁଛି । ଆଗରୁ କାହିଁକି ଯିବ ? ଏତେ ଛୁଟି କାହିଁ ?

ଆହା, ଟିକିଏ ଆସନ୍ତା କି ତାକୁ ଦେଖନ୍ତି । ତା' ମୁହଁରେ ଚୁମାଟିଏ ଦିଅନ୍ତି । ବୁଢ଼ା ହେଲି ଆଉ କେତେ ଦିନ ବଞ୍ଚିବ ଯେ ! ଆଉ କ'ଣ ମୋ ପିଲା-ମାନଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିବି ନାହିଁ ? ମୋ ବୀନା, ମିନା, ତାଙ୍କ ଦୁଃଖିନୀ ମା' ଶାନ୍ତା—ମୁଁ ଏଇ ଆଦର୍ଶ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ଏଇ କଠୋର ଜୀବନଯାପନ କରି କରି ତାଙ୍କୁ କମ୍ କଷ୍ଟ ଦେଇଛି ! ଜହ୍ନରାତି ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ କାହିଁ ? ସବୁବେଳେ ଅନ୍ଧାର, ଅନ୍ଧାର । ମୁଁ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରି ସ୍କୁଲର ଉନ୍ନତି କରିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କୁ ଉଠେଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଆଉ ମୋ ପିଲାଏ ? ଭଲ କରି ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ

ନ ହିଁ, ଭଲ କରି ଖଣ୍ଡେ ସିକ୍ଷିବାକୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ସିନେମା ଥିଏଟର ତ ଗାଧେଇ ଗଲା, ଛମାସ ମୋ ପାଖରେ ଏକାଠି ରହି ବି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

······କେତେବେଳେ ବାଇଗଣପଲେଇ ଆମ୍ବ ଆସେ, କେତେବେଳେ ପାଟକପୁର କଦଳୀ ପାଚେ, କୋଉଠି ରସାବଳି ମିଳେ, କୋଉଠି ଦାମ୍ ମହାରାଜ୍ ଦୋକାନର ମିଠା ମିଳେ, କୋଉଠି ସନ୍ଦେଶ ମିଳେ, କୋଉଠି ରେମୁଣା କ୍ଷୀର ମିଳେ, ସାଲେପୁର ରସଗୋଲା ମିଳେ ମୋ ପିଲା, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାଣନ୍ତି ? ଜାଣନ୍ତି ? ଦେବାଦିନେ ଚରା ଖାଲେଇ, ଅଧଲାଟିଏ ପାଖରେ ନ ଥିବ କିଣିବାକୁ । ସବୁ ଦିନେ ଦେକ ଉପାସରେ ହନ୍ତସନ୍ତ । ସବୁଦିନେ ମୋ ପିଲା, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଡାଆଣା-ଡାଆଣୀ !! ମଁ ଆଦର୍ଶବାଦୀ । ଆଉ ମୋ ପିଲାମାନେ ଟିକିଏ ଭଲରେ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ, ଖେଳପାରିଲେ ନାହିଁ – ଜୀବନସାରା—ଜୀବନସାରା !!

ଆଜି କାହିଁକି ପିଲାମାନଙ୍କର କଥା ଭାସି ଭାସି ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କର । ଗୀନାର ମୁହଁ ଦିଶୁଥିଲା, ମିନାର ମୁହଁ ଦିଶୁଥିଲା, ବନ୍‌ଫୁଲ୍‌ର ମୁହଁ ଦିଶୁଥିଲା. ଦିଶୁଥିଲା ବି ତାଙ୍କ ଦୁଃଖିନୀ, ଚିର ଦୁଃଖିନୀ ମା' ଶାନ୍ତାର ମୁହଁ । ବେଳ ଥିଲେ ସେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଛୁଟି ଯାଆନ୍ତେ । ସେ କ'ଣ ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିବେ ନାହିଁ ??

ଏତେ ବଡ଼ ଦୃଢ଼ମନା ଲୋକଟା ଭିତରେ ଏ ଦୁର୍ବଳତା ଆଜି କାହିଁକି ?

ତଥାପି ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଭିତରର ସବୁ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଗୁପି ରଖିଲେ । ମନେ ପକେଇଲେ ଜଣକୁ—ଜଣକୁ—ସେଇ ଉଲ୍ଲଗ୍ନପାଦ ବୁଢ଼ା—ହାଡ଼ ଗୁଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ—ବୁଢ଼ା ଚାଲିଛି । ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ନିଆଁ ଜଳୁଛି । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଦଙ୍ଗାରେ ଭାରତ ଛାରଖାର ହେଇଯାଉଛି । ବୁଢ଼ା ଚାଲିଛି ଏକା—ଏକା—ନୂଆଖାଲିରେ ।

ଅଗାଧୁ ଦୁର୍ବଳ ହେବେ ? ଅଗାଧୁ ଲୁହ ଢାଳିବେ ? ଅଗାଧୁ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂଇଁ ଛାଡ଼ି ପଳେଇ ଯିବେ ଘରକୁ ?—ନା, ନା, ନା ।

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଠିକ୍ ପ୍ରାର୍ଥନା ବେଳକୁ ଯାଇଁ ସ୍କୁଲରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷ ହେଲା । ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଆଜି ନିଜେ ଗୋଟିଏ କବିତା ବୋଲିଲେ—

"ଅନ୍ତର ମମ ବିକଶିତ କର ଅନ୍ତରତର ହେ
ସୁନ୍ଦର କର, ନିର୍ମଳ କର, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କର ହେ ।
ନିର୍ମଳ ମମ ଅନ୍ତର ଆହେ ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ୍
ଜୀବନ-ଆହବେ ସଫଳ କର ମୋ
ଅନ୍ତର ଅଭିଯାନ ।
ଜୀବନେ କେବଳ ସମର ବିଳାସ,
ସମରେ କେବଳ ଜୀବନ ବିକାଶ

ପଦେ ପଦେ ପଦେ ବାଜିଯାଏ ଆସି
ଭୈରବ ଆହ୍ୱାନ ।"

ଆଖିରୁ ଧାର ଧାର ଲୁହ ଝରିଗଲା । କିନ୍ତୁ ମନ ସ୍ଥିର ହେଲା । ଦୃଢ଼ ହେଲା ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସରେ । ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସରେ ପୂରିଗଲା ଅନ୍ତର ।

"କରି କରାଉ ପ୍ରଭୁ ନମିତ୍ତ ଆନ ସବୁ
ତୁ ଜାଣୁ ତୋହର ମହିମା ।"
—ମନେ ପଡ଼ିଲା କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳିଚରଣଙ୍କ କଥା ।
ପୁଣି ମନେ ପଡ଼ିଲେ କବି ଗୁରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ—
ତୋମାର ଇଚ୍ଛା ହଉକ ହେ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ଆମାର ମାଝେ ।"

ନା, ସେ ଦୃଢ଼ ହେବେ, ଶକ୍ତ ହେବେ । ଶକ୍ତ ନ ହେଲେ କେହି ବାଧା ଯଷ୍ଟାନ ହେଇପାରେନା, ଷୀର ସଭର୍ କର୍ ହେଇପାରେନା ।

॥ ତେତିଶ ॥

ସେଦିନ ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ଟେଷ୍ଟ୍ ପରୀକ୍ଷାଫଳ ବାହାରିବ । ପିଲା ସେଣ୍ଟ ଅପ୍ ହେବେ । ତେଣୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ । ଉନ୍ନୟ ବାବୁ ବାରମ୍ବାର କହିଲେ ପୋଲିସ୍ ଡାକିବାକୁ । ଅଗାଧୁବାବୁ ବାରମ୍ବାର ମନା କଲେ । କହିଲେ—କାହିଁକି ? ଲୋକେ ଆମକୁ ଭୁଲ୍ ବୁଝିବେ । ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଭାବିବେ । ଆମେ ତ କସ୍ମିନ୍ କାଳେ ତାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ନୋହୁଁ, ତାଙ୍କର ମିତ୍ର । ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ କହିଲେ ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ବୁଝିବେ । ଅନ୍ତତଃ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲା ଭଳି ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ ମୋର ଅଛି ।

ଷ୍ଟାଫ୍ ମିଟିଂ ବସିଲା । ପିଲାଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା ଫଳ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ବିଚାର କରାଗଲା । ମୋଟ ଚଉଷଠି ଜଣ ପିଲାଙ୍କ ଭିତରୁ ପଚାଶ ଜଣ ସୁରୁଖୁରୁରେ ପାଶ୍ କରିଯାଇଥିଲେ । ଆଉ ଦୁଇ ଜଣ ଅଳ୍ପ ନମ୍ବର କମ୍ ପାଇଁ ରହିଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଥା ବିଚାର କରାଯାଇ ତାଙ୍କୁ ବି ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ବାକି ବାର ଜଣ ରହିଲେ । ସେମାନେ ଅତି କମ୍ ନମ୍ବର ରଖିଥିଲେ । କେତେ ବିଷୟରେ ବି ପୁରା ଗୋଲ ଆଣ୍ଡା । ପଠାଇଲେ କୌଣସିମତେ ପାଶ୍ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଖାଲି ସ୍କୁଲର ବଦ୍‌ନାମ ହେବ । ପାଶ୍ ପରସେଣ୍ଟେଜ୍ ବହୁତ କମିଯିବ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଖି ବୁଜି ରଖି

ନେବା କଥା । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଏମିତି ପିଲାଙ୍କୁ ରଖିବା ବି ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି ଏହି ସ୍କୁଲରେ ଏପରି ବିଚାର କରାଯାଇ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପଠେଇ ଦିଆଯାଇଛି । ତେଣୁ ଲୋକେ ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ—ନା, ସମସ୍ତେ ଯିବେ । ଜଣଙ୍କୁ ରଖିଲେ ଆମେ ଏ ସ୍କୁଲ ଜାଳି ଦେବୁ ।

ଆଉ କହିଲେ କିଏ ? ଯୋଉମାନେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର ଲୋକ । ଗାଁରେ ଘରକୁ ଘର ଲାଗି ରହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘର ତରକାରି ସ୍ୟା'ଙ୍କ ଘରକୁ ଆସୁଛି, ସ୍ୟା'ଙ୍କ ଘର ତରକାରି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଛି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ବାହାରକୁ ବାହାରିଲେ । ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଅଯଥା ଜିଦ୍ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ପଠେଇଦେବି । କିନ୍ତୁ ଫାଇନାଲ୍ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ସପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି ପାଇଁ, ଆଉ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ନିଜେ ଓ ସବୁ ମାଷ୍ଟର ମିଶି କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରି, ବିନା ପଇସାରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ କୋଚିଂ କ୍ଲାସ୍ କରିବୁ ଏବଂ ଆମେ ଦେଖିବୁ ଯେ ସେମାନେ ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷାରେ ଯେମିତି ଏକାଥରକେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଅନ୍ତି ।

ଲୋକେ କ'ଣ କିଛି ବୁଝନ୍ତି ? ନା ଶୁଣନ୍ତି ? ସେମାନେ କୌଣସି କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ଖାଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କଲେ—ନା, ସେମାନଙ୍କୁ ପଠେଇବାକୁ ହେବ, ପଠେଇବାକୁ ହେବ ।

ପୁଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ । ପୁଣି ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ । ପୁଣି ବୁଝେଇଲେ । କିନ୍ତୁ ବୁଝୁଛି କିଏ ? ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ଲୋକେ ବରଂ ବେଶୀ ବେଶୀ ଉତ୍ତେଜିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଅଶ୍ଳୀଳ କଥା ଆରମ୍ଭ କଲେଣି—ଅଲବତ୍ ପଠେଇବାକୁ ହେବ । ତୋ ବୋପା ସ୍କୁଲ ? କାହିଁକି ପଠେଇବୁ ନାହିଁ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତଥାପି ସ୍ଥିର । କାଲି ଥରେ ସେ ଭାରସାମ୍ୟ ହରାଇଛନ୍ତି । ଆଉ କେବେ ହରାଇବେ ନାହିଁ । ଯା' ହେଉ ପଛେ—ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ ହୋଇ ଯାଉ ପଛେ ସେ ସ୍ଥିର ରହିବେ । ଗାନ୍ଧୀ ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହା କରିଥାନ୍ତେ, ସେ କେବଳ ସେଇଆ ହିଁ କରିବେ । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଆଉ କେହି ନୁହେଁ, କେହି ନୁହେଁ ।

ଢ' ଟିକଟା ଢେଲା ଆସି ପଡ଼ିଲା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଖରେ । କାଳେ ଲୋକ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ମାଡ଼ି ଆସିବେ ବା ହିଂସ୍ର ହୋଇଯିବେ । ସେଥିପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମାନେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଶୂନେ ଶୂନେ ଟେକି ନେଇ ଗୋଟିଏ ଘରେ ପୂରେଇଦେଲେ—ଆପଣ ଏଇଠି ରହନ୍ତୁ ସାର୍, କେବେ ବାହାରକୁ ଆସନ୍ତୁ ନାହିଁ । ପ୍ରବଳ ଝଡ଼ ଆଗରେ, ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତ ଆଗରେ ଠିଆ ହୋଇଯିବା ମୂର୍ଖତା । ଖାଲି ପଡ଼ିଯିବେ ସିନା, ରୋକି ପାରିବେ ନାହିଁ ଆପଣ ଏଇ ଘରେ ରହନ୍ତୁ । ବରଂ ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ face

କରୁଛୁ । ଦେଖିବେ, ସେମାନେ କେତେ ସମସ୍ତ ହୋ ହୋ ହେଇ ଆପେଆପେ ଥମିଯିବେ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କ ଶୁଣିବା ଲୋକ ? ଲୋକେ କାଦଅକୁ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆନ୍ତର କାଦଅ । ଭର୍ଗିଯିବେ, ନଇଁବେ ନାହିଁ । କହିଲେ—ନା, ତା' କେମିତି ହେବ ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ମୁହଁକୁ ପଠେଇ ନଜେ ନରାପଦରେ କବାଟ କଲ ବସିବ ? ନା, ତା' ହେଇପାରବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ହଂସା କରବେ ତ ଆଗ ମୋ ଉପରେ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୋ ଷ୍ଟାଫଙ୍କ ଦେହରେ କଏ ଟିପ ଦେଲେ ମୋ ମୂର୍ଦ୍ଧନା ଫାଟିଯିବ । ଯିଏ ମୋ ଷ୍ଟାଫ୍‌କୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଆସିବ, ସିଏ ଆସିବ ମୋ ଶବ ଉପରେ ଚଢ଼ି, ତା' ଆଗରୁ ନୁହେଁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସିଧା ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ସମ୍ମୁଖ ରଣକୁ । ପୁଣି ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ, ମିନତ କଲେ । ସେମାନେ କନ୍ତୁ ଶୁଣିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥିଲେ । ଭୟଙ୍କର ଉତ୍ତେଜତ । ଭୟଙ୍କର ଚକ୍ରାର, ଗର୍ଜନରେ ଆକାଶ ଫାଟୁଛି । ଜଣେ କଏ କହିଲ—ଏଇ ଶଳା ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର । ଆମ ପିଲଙ୍କୁ ସେଣ୍ଡ୍ ଅପ୍ କରୁ ନାହିଁ । ବାଡ଼ା ଶଳାକୁ, ଧର୍ ଶଳାକୁ ।

ଠିକ୍ ଠେଙ୍ଗା ଉଠିଲ ବେଳକୁ କଏ ଜଣେ ପଛ ଆଡୁ ଆସି ଧର ପକେଇଲ ଠେଙ୍ଗାକୁ—ରହ, ଆମେ ବିଚାର କରବୁ, ଆମେ ବୁଝେଇବୁ ହେଡ଼-ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ । ଆମ ସ୍କୁଲ । ଆମେ ମ୍ୟାନେଜଂ କମିଟି ମେମ୍ବର । ସେ ଆମ କଥା ରଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ—ନୂଆ ମ୍ୟାନେଜଂ କମିଟିର ପ୍ରାୟ ସାତ ଆଠ ଜଣ ମେମ୍ବର—ସେଇ ନରେନ୍ ଦତ୍ତ, ଗୋକୁଳ ସାମନ୍ତରାୟ, ଆଉ କଏ ତନ ଚାର ଜଣ । ଆଉ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗକୁ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ । ଏମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲମାନେ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନେ ଚକ୍ରାର କଲେ—ନା, ନା, ଏମାନେ କଏ ? ଏମାନେ କ ମେମ୍ବର ? ମିଟିଂ ଏ ଯାଏ ହେଇ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଜାଣିଲେ କପର ଏମାନେ ମେମ୍ବର ବୋଲ ?

ମ୍ୟାନେଜଂ କମିଟି ମଂଜୁର ହେଇ ଯୋଉ ଚଠି ଆସିଥିଲ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଖକୁ, ତା'ର ପ୍ରାୟ ଶହେ ଖଣ୍ଡ ଯାଏ ଟାଇପ୍ କରା କପି ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ବାଣ୍ଟିଦେଲେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ, କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ଦେଖନ୍ତୁ, ଜାଣନ୍ତୁ, ବୁଝନ୍ତୁ । ମ୍ୟାନେଜଂ କମିଟିର ମେମ୍ବର କଏ ? ମ୍ୟାନେଜଂ କମିଟି ମଂଜୁର ହେଇଛି କୋଉ ଦନ ? ଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ମିଟିଂ ଡାକୁ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ କ'ଣ ମେମ୍ବରମାନେ ଦାୟୀ ?

ଲୋକମାନେ ଚକ୍ରାର କଲେ—ଶଳା ଭଣ୍ଡାର, ଶଳା ମିଟିଂ ଡାକବ ନାହିଁ । ବୋପା ଇସ୍କୁଲ ଭଳିଆ ବସିଯାଇଛି ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ହାତ ଯୋଡ଼ିଲେ—ଆପଣମାନେ ଗୋଳ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମିଟିଂ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଡକା ହେବ । ଏବେ ଆପଣମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁ' ଜଣ ଆସନ୍ତୁ । ଏମାନେ ବି ଦୁ' ଜଣ ଆସନ୍ତୁ । ମୁଁ ନମ୍ବର ଦେଖେଇବି—ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ ହେବା ପାଇଁ କେଉଁମାନେ ଯୋଗ୍ୟ, କେଉଁମାନେ ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଏଡ଼େ ପାଟିରେ କହିଲେ—ନା, ନା, ସମସ୍ତେ ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ ହେବେ, ସମସ୍ତେ ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ ହେବେ ।...ଭାଇମାନେ ! ଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ର ଯଦି ଏବେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ ନ କରିବ, ତେବେ ମନେରଖନ୍ତୁ, ଆପଣମାନଙ୍କ ପିଲା କେହି ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ଏ ଏବେ ଯେମିତି କଡ଼ା, ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷାରେ ସେମିତି କଡ଼ା ହେବେ । ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ପିଲା ପରୀକ୍ଷା ହଲ୍‌ରେ କିଛି ସୁବିଧା ପାଇବେ ? ପାଇବେ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ—ଆପଣମାନଙ୍କ ପିଲା ଏଠି ପରୀକ୍ଷା ଦେବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ସେଣ୍ଟର ଅନ୍ୟତ୍ର ହେବ ।

ଲୋକେ କି ଶୁଣନ୍ତି ? ଲୋକେ ହୋ'କିନା ଉଠିଲେ—ହଁ, ହଁ ସତ କଥା, ଆମ ପିଲା କେହି ପାଶ୍ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏ ମାଷ୍ଟ୍ର କାହାକୁ କପି କରେଇ ଦବ ନାହିଁ ।

ନାରାୟଣ ବାବୁ କହିଲେ—ତେଣୁ ଆଜି ଠଉଁ ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କର । ଜିଦ୍ କର—ଆମ ପିଲା ସମସ୍ତେ ଯିବେ, ସମସ୍ତେ ପାଶ୍ କରିବେ । ଏ ସ୍କୁଲରେ ତ ସେଇଆ ହଉଥିଲା । ଆର ବର୍ଷ ମୁଁ ସେଇଆ କରିଥିଲି ।

ଜଳନ୍ତା ନିଆଁରେ ଖାଲି ପେଟ୍ରୋଲ ଢାଳୁଥିଲେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ।

ଲୋକେ ହୋ ହୋ ହେଇ ଉଠିଲେ—ହଁ ସେଇଆ ହବ, ସେଇଆ ହବ । ଆମ ପିଲା ସମସ୍ତେ ଯିବେ । ନଇଲେ ଆପଣ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତୁ । ଏ ମାଷ୍ଟ୍ରକୁ ବାହାର କରିଦିଅ ।

ଅତି ନିରପେକ୍ଷ, ଅମାୟିକ ଭଦ୍ରଲୋକ ନରେନ୍ ଦାଶ କହିଲେ—ଏକ୍‌ଟୁ ଅପେକ୍ଷା କର । ଆମି ସଭାପତି ହଲେ ତାଇ କର୍‌ବ । ଏବେ ଏଇ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ସବାଇକେ ଯେମ୍‌ନି ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ କରେ, ଆମି ଦେଖ୍‌ଚି । ଏସୋ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର୍ ।

ସେ ମେମ୍ବରମାନେ, ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ଯେମିତି ଟାଣିଟାଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ନେଇଗଲେ ଅଫିସ୍ ରୁମ୍‌କୁ ।

ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନେ ସମସ୍ତେ ଘେରିଗଲେ—ନା, ତା' ହବ ନି । ଆପଣମାନେ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ସେମିତି ଟାଣିଟାଣି ନେଇପାରିବେ ନାହିଁ । ଯାହା ପଚାରିବେ ଏଇଠି—ଅଫିସ ବାହାରେ, ଅଫିସ ଭିତରେ ନୁହେଁ । ତା' ନ ହେଲେ ଏଠି ରକ୍ତ ନଈ ବହିଯିବ । ଆମେ ମରିବୁ ପଛେ, ଡରିବୁ ନାହିଁ । ଆମେ ସାର୍‌ଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ କୌଣସିମତେ ।

ଗୋକୁଳ ସାମନ୍ତରାୟ କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ରାଗନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆପଣ-ମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ବ ଦ'ଜଣ ଆସନ୍ତୁ । ଆମେ ଅଫିସରେ ବସିବା । ପିଲାଙ୍କ ନମ୍ବର ଦେଖିବା । ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ ବିଚାର କରିବା—କାହାକୁ ପଠେଇବା, କାହାକୁ ନ ପଠେଇବା । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଲୋକ । ସେ କ'ଣ କେବେ ଅବିଚାର କରିଥିବେ ? ଲୋକେ ବୁଝିନାହାଁନ୍ତି ସିନା, ଆମେ ବୁଝିବା ନାହିଁ ?

ସେଇଆ ହିଁ ହେଲା । ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଓ ବାଲ୍ମପ୍ରସନ୍ନ କାନନ୍‌ଗୋ ଗଲେ । କେଶବ ଯିବାକୁ ବସିଥିଲା । ଏକପ୍ରକାର ଜିଦ୍ କରୁଥିଲା—ମୁଁ ଯିବି । ମୁଁ ସାର୍‌ଙ୍କ ପିଅନ । ମୁଁ ସାର୍‌ଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ରହିବି । ମେମ୍ବରମାନେ ପୂରା ମନା କଲେ—ନା, ପିଅନ ଯିବ ନାହିଁ । ପିଅନ ଗଲେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପମାନ । ତା' ହେଲେ ଆମେ କେହି ଯିବୁ ନାହିଁ ।

ଶେଷରେ କେଶବ ରହିଲା ।

ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଯିବା ବେଳକୁ ଷ୍ଟାଫ୍‌ମାନେ ଭୟଙ୍କର ଆପତ୍ତି କଲେ—ସେମାନେ ଯିବେ କାହିଁକି ? ସେମାନେ କ'ଣ ମେମ୍ବର ?

ଲୋକେ ଇଆଡ଼ୁ ଗର୍ଜନ କଲେ—ହଁ ହଁ ସେମାନେ ଯିବେ, ନିଶ୍ଚୟ ଯିବେ, ଅଲ୍‌ବତ୍ ଯିବେ । ହେଡ଼୍‌ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ମନମୁଖୀ ଶାସନକୁ ଭାଙ୍ଗିବେ । ସେମାନେ ନ ଗଲେ ଆମେ ଏ ଇସ୍କୁଲକୁ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବୁ ।

ସେମାନେ ଗଲେ ।

ଏଣେ ଲୋକଙ୍କର ଭୟଙ୍କର ଚିତ୍କାର, ହୁଙ୍କାର, ଗର୍ଜନ, ରୁହାଇ ରୁହାଇ ସ୍ଲୋଗାନ୍—

ଆମ ପିଲା—ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ ହେବେ, ସେଣ୍ଟ୍ ଅପ୍ ହେବେ ।
ଏ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରକୁ—ନିକାଲ୍ ଦିଅ, ନିକାଲ୍ ଦିଅ ।
ଭଣ୍ଡାର ଶାସନ—ଚଳିବ ନାହିଁ, ଚଳିବ ନାହିଁ ।
ଭଣ୍ଡାର ବେକରେ—ଡଣ୍ଡିଆ ଦିଅ, ଡଣ୍ଡିଆ ଦିଅ ।
ସ୍କୁଲ ଖାଲି ହୁଲ୍‌ସ୍ଥୁଲ୍ କମ୍ପିଲା ।

ତେଣେ ଘର ଭିତରେ ପଶିଲାମାତେ ସେମାନେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଭିତରୁ କବାଟ ଦେଇଦେଲେ । ତ'ା ପରେ ହଠାତ୍ କିଳଣି ଦେଇଦେଲେ । ଝରକା ସବୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ । ଏ କ'ଣ ? ଏ କ'ଣ ? ଏ କ'ଣ ?—ତନ୍ମୟ ବାବୁ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ; କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍ ଚାରିଜଣ ଲୋକ ଆସି ମାଡ଼ି ବସିଲେ ତାଙ୍କୁ, ମାଡ଼ି ବସିଲେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ । ଆଉ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ବାନ୍ଧି ଦେଇ ପଟିରେ ଚଉରସ ବାନ୍ଧିଦେଲେ । ବାଲ୍ମ କାନନ୍‌ଗୋ ପାଟିରେ ବାନ୍ଧିବା ଦରକାର ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଲୋକ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ପାଟି ବନ୍ଦ । ତନ୍ମୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ପାଟି ବନ୍ଦ । ନିଃଶ୍ୱାସ ବି ବନ୍ଦ ହେଇଆସୁଛି । ଆଖି ଦୋ'ଟିରେ ଖାଲି ଜୁଳୁଜୁଳୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ମୁହଁରେ ଉଁ କି ଚୁଁ କହିପାରୁ ନାହାଁନ୍ତି । ହଲ୍‌ଚଲ୍ ବି ହେଇ ପାରୁ ନାହାଁନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କେଇଟା କୁଣ୍ଢେଇ ଧରିଛନ୍ତି ।

ଏବେ ଗୋଟାଏ ମସ୍ତବଡ଼ ଛୁରି ବାହାର କରି ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ନାକ ଆଗରେ ଟେବଲ୍ ଉପରେ ଗାବୁକିନା ମାଡ଼ିଦେଲା । କହିଲା—ଏବେ ଶଳା ଯିବୁ କୁଆଡ଼େ ? ଆଜି ତୋ ଫୁଲ କଲିଜା ଓପାଡ଼ି ଖାଇବୁ, ଆମର ପାଞ୍ଚୋଟି ସର୍ତ୍ତ । ···ଖଣ୍ଡେ ଲମ୍ବା କାଗଜ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ଆଗରେ ଟେବଲ ଉପରେ ଥୋଇଲା ମାନସ ।

୧ । ସବୁ ପିଲାଙ୍କୁ ସେଣ୍ଡ୍ ଅପ୍ କରିବୁ ।

୨ । ଏଠି ଯେତେବେଳେ ବୋର୍ଡ଼ ପରୀକ୍ଷା ସେଣ୍ଟର ହେବ, ଆଉ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଯୋଉ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ପିଲାଙ୍କ ଠଉଁ ଆଣିବୁ । ସେଥିରେ ତୁ ଶଳା ପାଟି ଫିଟେଇବୁ ନାହିଁ । ପିଲାଙ୍କୁ ସବୁ ସୁବିଧା ଦେବୁ । ସେମାନେ ଯଦି କପି କରନ୍ତି, ତୁ ଚୁପ୍ ରହିବୁ ।

୩ । ଅପରିଆ ପାଣିର ସେ ଘରକୁ ନୂଆଘର ବୋଲି ତୁ ମାନିନବୁ ଓ ତା' ଝଡ଼ବତାସରେ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି ବୋଲି ସରକାରଙ୍କୁ ଲେଖିବୁ । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପଦେ ହେଲେ ଲେଖିବୁ ନାହିଁ ।

୪ । ଜୀବନ ପରିଜାକୁ ତୁ ବାଡ଼େଇଛୁ, ତୋ' ପିଅନ ବାଡେଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ସଭା ସମକ୍ଷରେ ତା' ଗୋଡ଼ତଳେ କ୍ଷମା ମାଗିବୁ ।

୫ । ଆଉ ଗଲା କାଲି ତୁ ନରେନ୍ ଦାଦାଙ୍କୁ ଓ ଆଉ ଦି'ଜଣ ମେମ୍ବରଙ୍କୁ ଏଇଠି କୂଅ ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧିଛୁ, ତୋ' ପିଲାମାନେ ତାଙ୍କୁ ମାରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତୁ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ର ଧୂଳି ଚାଟିବୁ, ତାଙ୍କ ପାଟିର ଛେପ ଚାଟିବୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କର ମନେ ହେଲା ଟେବଲ ଉପରେ ଥିବା ରୁଲ୍ ବାଡ଼ିରେ ତାଇକିନା ତା' ମୁଣ୍ଡରେ କଷିଦେବାକୁ, ତା' ମୁଣ୍ଡକୁ ଚୂନା କରିଦେବାକୁ । କିନ୍ତୁ କ'ଣ କରିବେ ? ଦି'ଟା ଲୋକ ତାଙ୍କ ଦି' ହାତକୁ ପଛ ଆଡ଼କୁଆ କରି ବାନ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ହଲଚଲ ହେବାର ଯୁ' ନାହିଁ ।

ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ ଚିତ୍କାର ଛାଡ଼ିଲେ—କ' ଶଳା କ'—କରିବୁ ନା କରିବୁ ନାହିଁ ? କର ଶଳା ଯା' ତଳେ ଦସ୍ତଖତ କର, କର । କଲେ ତତେ ସୁନା ପୁଅ ଭଳିଆ ଛାଡ଼ିଦବୁ ଆଉ ନ କଲେ ? ସେ ଚକ୍‌ଚକିଆ ଛୁରିକୁ ଦେଖୁଛୁ ? ତୋ ଅନ୍ତବୁଜୁଳା ଫାଡ଼ିଦବୁ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ । କ' ଶଳା କରିବୁ ? କରିବୁ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତଥାପି ଦୃଢ଼ ଥିଲେ । ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇଲେ ଜୋର୍‌ରେ—ନା, ନା ।

କରବୁ ନାହିଁ ? ଶଳା କରବୁ ନାହିଁ ?—ଠା'ଇ ଠା'ଇ ଚଟକଣା କଷିଲେ ମାନସ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତଥାପି ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇଲେ—ନା, ନା ।

ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଗ ଗ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଗୋଡ଼ରେ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ବାଡ଼େଇଲେ ଚଟାଣକୁ । ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ବ ଗାଉଁ ଗାଉଁ ଦ'ଟା ବିଧା ବସିଗଲା । ମୁହେଁ ମୁହେଁ ବସିଲା ମୁଥ । ମୁହଁରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିଲା । ଆଖିରୁ ଝର୍ ଝର୍ ଲୁହ ବୋହିଲା—ନିଜ ପାଇଁ ଯେତିକ, ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ସେତିକ ।

ପୁଣି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ—କି' ଶଳା, କରବୁ ? କରବୁ ?

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ସେଇ ମୁଣ୍ଡ ହଲା—ନା ।

ହାତ ମୁଠା କର ଗୋଟାଏ କଲକତ୍ତି ଘୁଷି ନାକ ଦଣ୍ଡାଏ ଦଣ୍ଡାଏ ମାରଲେ ନରେନ୍ ଦାଦା—ଶାଲା କର୍‌ବେ ନା ? କର୍‌ବେ ନା ?

ନାକ ଦଣ୍ଡାରୁ ଗଲ ଗଲ ହୋଇ ରକ୍ତ ଗଳିପଡ଼ିଲା । ତଥାପି ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇଲେ—ନା ।

ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର ଏତେବେଳ ଯାଏ ଚୁପ୍ ଥିଲେ । ହଠାତ୍ ଚିତ୍କାର କର ଉଠିଲେ—ନା, ସେମିତ ନାହିଁ, ସେ ନ କରିବା ଯାଏ ତାକୁ ଉଠା ବସା କର ।······ତା' କଙ୍କାଳରେ ଡା'ଇ ଡା'ଇ ଗୋଇଠା ମାରଲେ ନାରାୟଣ—ଉଠ୍ ଶଳା ଉଠ୍ ।

ଅଗାଧୁ ବାବୁ ଉଠିଲେ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ତାଙ୍କ ଦ' ଖୁଆ ଟେକି ଉଠେଇ ଦେଲେ ଜୋର୍‌ରେ ।

ବସ୍ ଶଳା ବସ୍ ।

ଅଗାଧୁବାବୁ ବସିଲେ ନାହିଁ ।

ଆଉ ଜଣେ ତାଙ୍କର ଦ' ଖୁଆ ଧରି ବସେଇ ଦେଲେ ଜୋର୍‌ରେ ।

ଏମିତ ଚାଲିଲା ଉଠା ଆଉ ବସା, ଉଠା ଆଉ ବସା, ଉଠା ଆଉ ବସା, ଉଠା ଆଉ ବସା ।

ମୁହଁରୁ ବଳ ବଳ ହୋଇ ଫେଣ ବାହାରିଲା, ଆଖିରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିଲା, ନାକରୁ ରକ୍ତ ବାହାରିଲା, ପାଟିରୁ ଗଲ ଗଲ ହୋଇ ରକ୍ତ ବାହାରିଲା ।

କିନ୍ତୁ ହଠାତ୍, ହଠାତ୍, ହଠାତ୍—

ଏ କି'ଣ ହେଲା ? ନାରାୟଣଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ବୋଧେ ଘୂରିଗଲା ।

"ପରିତ୍ରାଣାୟ ସାଧୁନାଂ ବିନାଶାୟ ଚ ଦୁଷ୍କୃତାମ୍,
ଧର୍ମସଂସ୍ଥାପନାର୍ଥାୟ ସମ୍ଭବାମି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ।"

ସେଇ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ ବୋଧେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠପୁରରୁ !!

ବାହାରୁ ଧୂମ୍ ଧୂମ୍ ହେଇ ଧକ୍କା ବାଜିଲା କାହାର—ଖୋଲ, ଖୋଲ; ଖୋଲ ।

ଘନ ଘନ ଚିତ୍କାର ଶୁଭିଲା—ମାନସ ! ମାନସ ! ମାନସ !

ମାନସ ପ୍ରଥମେ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

ଆହୁରି ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଏ କାହା ଡାକ ?

କିଏ ଡାକୁଛି ?

ଏ କ'ଣ ତା' ବାପା ?

ଭାଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ ?

ଭାଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି ଆମେରିକାରୁ ???

ସେ କବାଟ ଖୋଲି ଦେଲା—

ଆଗରେ ବାପା—ଭାଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ !!!

ଭାଗବତ ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲାମାତେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ । କଂସ କଚଡ଼ା ଦେଇ ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ଉପରେ—ଏ ତୁ କ'ଣ କଲୁ ? କ'ଣ କଲୁ ? କ'ଣ କଲୁ ଅଗାଧୁ ? ତୁ ଥରେ କହିଲୁ ନାହିଁ—ତୁ ବାରିକ ପିଲା—ଭଣ୍ଡାରି ନୋହୁଁ ତୁ ଖଣ୍ଡାୟତ, ଖଣ୍ଡାୟତ !!!

ସ୍ତ୍ରୀ' ଭିତରେ କେଶବ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ସାଇକେଲ ମାରି ଧାଇଁ ଯାଇଥିଲା ଥାନାକୁ । ହଠାତ୍ ପୋଲିସ ଗାଡ଼ି ଆସି ଧାଇଁକିନା ପହଞ୍ଚିଗଲା । ଖପ୍ ଖପ୍ ହେଇ ଡେଇଁଲେ ପୋଲିସ୍ । ଜୋତା ମସ୍ ମସ୍ କରି ଦଉଡ଼ିଲେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କ ରୁମ୍‌କୁ, ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଟେକିଦେଇ, ଉଦୟ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ଟେକିଦେଇ ଦୁ' ଜଣ ପୋଲିସ ବୋହିନେଲେ ଗାଡ଼ିକୁ । ଆଉ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗାଡ଼ି ଛୁଟିଲା ହସ୍‌ପିଟାଲ ।

ପୋଲିସ ଦେଖି ଲୋକେ ଛନ୍‌ଛତର ହେଇ ପଳେଇଗଲେ । ଆଉ ଏଇ ଅବସରରେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ର, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକ, ନରେନ୍ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ପଳେଇ ଯାଉଥିଲେ । ପୋଲିସ ଯାଇଁ ଗାପୁଡ଼ି ମାଡ଼ିବସିଲେ ତାଙ୍କୁ, ପିଠି ଆଡ଼ୁ ବାନ୍ଧି ପକେଇଲେ, ଠୋ ଠୋ କସି ଦେଇଗଲେ ମାଡ଼ । ଭାଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଚିତ୍କାର କଲେ—ମାରନ୍ତୁ, ମାରନ୍ତୁ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସାହେବ, ମୋ ପୁଅ ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକକୁ ଆଗ ମାରନ୍ତୁ, ମାରି ମାରି ମାରିଦିଅନ୍ତୁ ତାକୁ ଜୀବନରେ, ଏ ମଲେ ଯାଇଁ ଏ ସଂସାର ଅସ୍ତ ହେବ, ତା' ଆଗରୁ ନୁହେଁ ।

··ଏ କୁଳାଙ୍ଗାର, ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ, ଅକାଳକୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ! ଏ ପାଠ ପଢ଼ିଛୁ ପାଠ !! ତୋ ପାଠ ମୁହଁରେ ମୁଁ ମୁତିଦିଏ, ତୋ ମୁହଁରେ ମୁତିଦିଏ । ତୁ କ'ଣ କଲୁ ?

କ'ଣ କଲୁ ? ତୁ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କି ମାରଦେଲୁ ? ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମାରଦେଲୁ ? ତୁ ଜାଣୁ ସେ କିଏ ? କିଏ ? ସେ ନାଁ କୁ ଖାଲି ବାଉଳ ପିନା, ସେ ଖଣ୍ଡାୟତ, ଖଣ୍ଡାୟତ ।

......ସାଲେପୁର ହାଇସ୍କୁଲରେ ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ । ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଖେଳିଲେ, ବୁଲିଲେ, ନାଚିଲେ, କୁଦିଲେ । ମୋ ଝିଅ ଅଳ ସାଙ୍ଗରେ ତା' ପୁଅକୁ ବାହା ହେବା କଥା କହିଲି ମାତ୍ରେ ସେ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ରାଜି ହେଲା । ମୋଟେ ମୋ ଝିଅକୁ ନ ଦେଖି ଆନନ୍ଦରେ ନାଚ ନାଚ ଋଠି ଲେଖିଲା ଆମେରିକା —ଆରେ ତୋ ଝିଅ ? ତୋ ଝିଅ ସାଙ୍ଗରେ କରିବ ନାହିଁ ତ ଆଉ କାହା ସାଙ୍ଗରେ କରିବ ? ସେଇ ଲୋକକୁ ତୁ ମାରଦେଲୁ ? ମା-ର-ଦେ-ଲୁ ??

......ସେ ତ ମୋଟେ ଭଣ୍ଡାରି ନୁହେଁ, ଆଉ ଭଣ୍ଡାରି ହେଲେ ବା କ'ଣ ପାପ ? ଭଣ୍ଡାରି କ'ଣ ମଣିଷ ନୁହେଁ ? ଭଣ୍ଡାରି ଭିତରେ କ'ଣ ଈଶ୍ୱର ନାହାଁନ୍ତି ? ଭଣ୍ଡାରି ଭିତରେ ନାହାଁନ୍ତି ପରମାତ୍ମା ? ପରମାତ୍ମା ?? ଖାଲି ଭଣ୍ଡାରି ! ଭଣ୍ଡାରି ! ଭଣ୍ଡାରି ! କୋଉ ବାହ୍ମଣ ହବ, କରଣ ହବ, ଖଣ୍ଡାୟତ ହବ ସେଇ ଭଣ୍ଡାରି ଭଳିଆ ? ଭଣ୍ଡାରି ଭଳିଆ ?

ଭଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଖାଲି ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦୁଥିଲେ—ଭ୍ରେ ଭ୍ରେ ଡକା ପାରୁଥିଲେ ।

ଡାକ୍ତରଖାନାରୁ ହଠାତ୍ ଆସିଲା ପୋଲିସ ଜିପ୍ । ଖବର ଦେଲା—ଅଗାଧୁ ବାବୁ ବଂଚିଛନ୍ତି । ଅଗାଧୁବାବୁଙ୍କ ଚେତା ଫେରଫେରି ଆସୁଛି ।

ଭଗବତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଗୋଡ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସ-ପେକ୍ଟରଙ୍କର—ମୋତେ ଟିକିଏ ଡାକ୍ତରଖାନା ନେଇ ଚାଲନ୍ତୁ, ନେଇ ଚାଲନ୍ତୁ ।

ଜିପ୍ ଚାଲିଗଲା । ଜିପ୍‌ରେ ଭଗବତ ବାବୁ ଆଉ ପୋଲିସ୍ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର । ଆଉ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ନାଂକର ହୁରେମାନେ – ପିଶାଚମାନେ !

ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଡ଼କଡ଼ା, ହାତରେ ହାତକଡ଼ା ଦେଇ, ଅଣ୍ଟାରେ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି, ବାଟେନ୍‌ରେ ଛେଚି ଛେଚି ବିଚ୍ ରାସ୍ତାରେ ଟଲେଇ ଟଲେଇ ପୋଲିସ ନେଇଥିଲେ ନାରାୟଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ, ମାନସ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କୁ, ନରେନ୍ ଦତ୍ତଙ୍କୁ ।

॥ ଚଉତିରିଶ ॥

ଡାକ୍ତରଖାନା—

ଅଗାଧୁ ବାବୁଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚେତା ଆସିବା ପରେ ସେ ଧୀରେଧୀରେ ଆଖି ଖୋଲି ଚାହିଁଲେ—କିଏ ? କିଏ ତମେ ? କିଏ ତୁ ? ଭଗବତ ? ଭଗବତ ? ତୁ ଆସିଛୁ ? ଆସିଛୁ ? —ଭଗବତ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଲେଟିପଡ଼ିଲେ । ଅଗାଧୁ ତାଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢାଇ ଧରିଲେ । ଲୁହର ପାରାବାର ଉଚ୍ଛୁଳି ଉଠିଲା ।

ଅଗାଧବାବୁ ପୁଣି ଚାହିଁଲେ—ଖାଲି ଭାଗବତ ନୁହେଁ ଆଗରେ ଡାକ୍ତରବାବୁ, ପୋଲିସ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର, ସ୍କୁଲର ସବୁ ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ବନ୍ଧୁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ, ପିଅନ କୃଷ୍ଣ ଓ କେଶବ—ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ ଟଳମଳ । କୃଷ୍ଣ, କେଶବ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ତ ଭେଁ ଭେଁ କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି । ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ଆଉ ଲୁହ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବେ ? ସେ ବି ପିଲାଙ୍କ ଭଳି କଇଁକଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ । ଗଛପତ୍ର, ଘରଦ୍ୱାର, ଖଟ ଚଉକି ବି କାନ୍ଦି ଉଠିଲା । ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଲେ ପାଣିକି କ'ଣ ଆଉ ରୋକି ହୁଏ ?

କେତେବେଳେକେ—

କେଶବ ଲମ୍ବ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲା ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ । କହିଲା—ଏଇ ବାପା, ଏଇ ବାପା ସାର୍‌ଙ୍କୁ ବଞ୍ଚେଇଲେ । ନଇଲେ ସାର୍ ଆଜି ନିଶ୍ଚେ ମରିଯାଇ ଥାଆନ୍ତେ ।

କୃଷ୍ଣ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲା—ନାଇଁ, ମାନସବାବୁଙ୍କ ବାପା ଭବବତବାବୁ ନ ଆସନ୍ତି, ସାର୍ ଜୀବନ ନ ପାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ତ ମୋଟେ କବାଟ ଖୋଲି ନ ଥାନ୍ତେ । ପୋଲିସ୍‌ଙ୍କ ସୁରାକ୍ ପାଇଲେ ତ ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗେ ଛୁରି ମାରି ଦେଇ ଥାଆନ୍ତେ ସାର୍‌ଙ୍କ ଛାତିଏ ଛାତିଏ !

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ସାହେବ କହିଲେ—ହଁ, ତା' ସତ । ତେବେ କେଶବକୁ ଧନ୍ୟ କହିବା କଥା । ତାକୁ ମୁଁ ଦୁଇଶ' ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ଦେବ । ସେ ଖବର ଦେବାରୁ ତ ଆମେ ଗଲୁ ।

ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଅଗାଧୁ ବାରିକ ସେତେବେଳକୁ ଉଠି ଗୋଟିଏ ମାଣ୍ଡିକି ଆଉଜି ବସିଥିଲେ । ଭାବବିହ୍ୱଳ ହୋଇ, ଗଦ୍‌ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ନା, ନା, ତୁମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଭୁଲ୍ କହୁଛ । ତୁମେମାନେ କେହି ଦେଖିନା ? ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୁହାଁମୁହିଁ ଦେଖିଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କର ପଦଧ୍ୱନି ଶୁଣିଛି । ତାଙ୍କ ନୂପୁର ଧ୍ୱନି ଶୁଣିଛି । ତାଙ୍କ ବଂଶୀ···ଭାଗବତ, ଭାଗବତ, ସାଲେପୁରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର ଠିକ୍ କହୁ ନ ଥିଲା—ସେ ଆସନ୍ତି, ସେ ଠିକ୍ ବେଳାରେ ଆସନ୍ତି, ସେ ଆକୁଳବିକଳ ବେଳାରେ ଆସନ୍ତି, ସେ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିଗଲା ବେଳେ ଆସନ୍ତି । ସେ ଠିକ୍ ଆସିଥିଲେ—ତା' ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଧର୍ମଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ି ଯାଇ ନ ଥାନ୍ତା ? ଧର୍ମ ! ଧର୍ମ ! ଏବେ ବି ଧର୍ମ ଅଛିରେ ଧର୍ମ ଅଛି ପିଲାମାନେ । ଧର୍ମପଥକୁ କେବେ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଧର୍ମପଥରେ ଥିଲେ ସେ ବଗୁଲିଆ ଗରୁଡ଼ ଟୋକା ନିଶ୍ଚେ ଆସିବ, ଆସିବ, ଆସିବ ।

ଲୁହରେ ଭାସୁଥିଲେ ଅଗାଧୁବାବୁ,
ଲୁହରେ ଭାସୁଥିଲେ ଭାଗବତ,
ସମସ୍ତେ ଭାସୁଥିଲେ ।